

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ПМР

ДОЗ «Придністровський державний інститут
розвитку освіти»

ЗБІРНИК
нормативного і програмного
супроводу
з навчального предмета
«Українська мова (офіційна)
та література»

Рекомендовано Міністерством освіти ПМР

Тирасполь
2009

ББК 74.202 (4ПМР)
С23

Укладач

Аношкіна І.О. — гол. методист з української мови
та літератури ДОЗ «ПДІРО»

Збірник нормативного і програмного супроводу з навчального предмета
С23 «Українська мова (офіційна) та література». — Тирасполь: ДОЗ «ПДІРО»,
2009. — 270 с. — Тираж 100 екз.

ББК 74.202 (4ПМР)

© ДОЗ «ПДІРО», 2009

МИНИСТЕРУЛ ЕДУКАЦИЕЙ
АЛ РЕПУБЛИЧИЙ МОЛДОВЕНЕШТЬ
НИСТРЕНЕ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ
РЕСПУБЛІКИ

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

12.05.2009 г.

№ 547

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 30.04.2009 г.

В соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики от 27 июня 2003 года № 292-3-III «Об образовании» (САЗ 03-26) в действующей редакции и на основании Указа Президента Приднестровской Молдавской Республики от 28 февраля 2007 года № 188 «Об утверждении Положения, структуры и штатного расписания Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (САЗ 07-10) с изменениями и дополнениями, внесенными Указами Президента Приднестровской Молдавской Республики от 26 мая 2008 года № 314 (САЗ 08-21) от 16 сентября 2008 года № 591 (САЗ 08-37), от 3 марта 2009 года № 142 (САЗ 09-10), приказа Министра просвещения Приднестровской Молдавской Республики от 3 ноября 2004 года № 1359 «Об утверждении Положения о Коллегии Министерства просвещения»

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г. по следующим вопросам:

1.1. «Об утверждении государственных образовательных стандартов начального профессионального образования» (приложение 1);

1.2. «О переутверждении государственных образовательных стандартов общего образования» (приложение 2);

1.3. «Проект Концепции исторического образования в организациях образования ПМР» (приложение 3).

2. Разрешить ГОУ «Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко» открыть специальность:

— 210106 «Промышленная электроника».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросу 1.1 возложить на начальника управления профессионального образования и кадровой политики С.И. Токарева; по вопросам 1.2, 1.3 возложить на начальника управления образования Т.П. Глушкову; по вопросу 2 возложить на начальника управления инспектирования Т.В. Смык.

Министр просвещения

М.Р. Пащенко

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

10.04.2006 г.

№ 314

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 29.03.2006 г.

Согласно п. 2.4 Положения «О Коллегии Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (приказ Министра просвещения № 1359 от 03.11.2004 г.)

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г. по вопросам:

1.1. Итоги НИР и НМР, выполненных в 2005 году по заказу Министерства просвещения (приложение 1).

1.2. Выполнение ГЦП «Учебник» за 2002–2006 гг. Концептуальные основы ГЦП «Учебник» на 2007–2011 годы (приложение 2).

1.3. Состояние муниципальной системы физического воспитания и спорта Слободзейского района (приложение 3).

1.4. **Утверждение Базисного учебно-развивающего плана общего образования в ПМР** (приложение 4).

2. Разрешить Рыбницкому политехническому техникуму ведение образовательной деятельности по профессиям «Мастер по техническому обслуживанию и ремонту машинотракторного парка», «Повар».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросам 1.1, 1.2, 1.4, 2 возложить на Первого заместителя министра Гелло В.А.; по вопросу 1.3 возложить на заместителя Министра Суринова В.Г.

Министр просвещения

Е.В. Бомешко

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

09.04.2009 г.

№ 383

Об утверждении
решений Совета по образованию Министерства просвещения
от 26.03.2009 г.

В соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики от 27 июня 2003 года № 294-3-III «Об образовании» (САЗ 03-26) с изменениями и дополнениями, внесенными Законами от 17 ноября 2005 года № 666-ЗИ-III (САЗ 05-47), от 7 августа 2006 года № 71-ЗИД-IV (САЗ 06-33), от 12 июня 2007 года № 223-ЗИД-IV (САЗ 07-25), от 27 февраля 2008 года № 407-ЗИД-IV (САЗ 08-08), от 25 июля 2008 года № 500-ЗИ-IV (САЗ 08-29), от 24 ноября 2008 года № 591-ЗИД-IV (САЗ 08-47), от 17 декабря 2008 года № 621-ЗИ-IV (САЗ 08-50), от 19 января 2009 года № 654-ЗДИ-IV (САЗ 08-50), от 19 января 2009 года № 654-ЗИД-IV (САЗ 09-04), Указом Президента Приднестровской Молдавской Республики от 28 февраля 2007 года № 188 «Об утверждении Положения, структуры и штатного расписания Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (САЗ 07-10) с изменениями и дополнениями, внесенными Указами Президента Приднестровской Молдавской Республики от 26 мая 2008 № 314 (САЗ 08-21), от 16 сентября 2008 года № 591 (САЗ 08-37), от 3 марта 2009 года № 142 (САЗ 09-10), Приказом Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики от 3 ноября 2004 года № 1359 «Об утверждении Положения о Коллегии Министерства просвещения, на основании решения Совета по образованию от 26.03.2009 г., в целях совершенствования работы системы образования

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить:

а) информацию по методическому обеспечению преподавания учебных предметов образовательной области «Филология» и соответствие содержания преподавания данных предметов Государственному образовательному стандарту общего образования Российской Федерации (приложение 1).

Министр просвещения

М.Р. Пащенко

БАЗИСНЫЙ УЧЕБНО-РАЗВИВАЮЩИЙ ПЛАН общего образования в Приднестровской Молдавской Республике

Учебные предметы	Количество часов в неделю по классам											10(11) базовый	11(12) базовый	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	(10)				
ИНВАРИАНТНАЯ ЧАСТЬ														
Родной язык (рус., молд., укр.)	5	5	5	5	6	6	4	3	2-3-3	2-3-3	1	1		
Родная литература (рус., молд., укр.)	4	4	3	3	2	2	2	2	3-4-5	3-4-5	3	3		
Официальный (молд., рус., укр.) язык и литература *	1	2	2	2	3	3	3	3	2-3-4	2-3-4	2	2		
Иностраный язык (англ., нем., фр., исп.)	2	2	2	2	3	3	3	3	3-4-5	3-4-5	2	2		
Математика	4	4	4	4	5	5	5	5	5-6-7	5-6-7	5	5		
Информатика и ИКТ	1	1	2	2					1-2-3	1-2-3	1	1		
Окружающий мир														
Природоведение					2									
Биология							2	2	2-2-3	2-2-3	2	2		
География							2	2	2-2-2	2-2-2	2	1		
Физика и астрономия							2	2	2-3-4	2-3-4	2	3		
Химия								2	2-2-2	2-2-2	2	2		
История					2	2	2	2	3-4-4	3-4-4	3	3		
Обществознание							1	1	1-1-2	1-1-2	2	2		
Изобразительное искусство	1	1	1	1	1	1	1	1						
Музыка	1	1	1	1	1	1	1	1						
Физическая культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2-3-3	2-3-3	2	2		
ОБЖ / НВП								1			2/2	2/2		
Технология, труд	1	1	1	1	2	2	2	2	2-1-0	2-1-0	2	2		
ИТОГО: в том числе — академическая нагрузка	20	23	23	23	29	32	32	33	34	34	33/35	33/35		
Максимальная учебная нагрузка на 1 учебного года при пяти- / шестидневке, не более	20	23/25	23/25	23/25	0/31	0/32	0/34	0/35	0/35	0/35	0/36	0/36		

Учебные предметы	Количество часов в неделю по классам										10(11) базовый	11(12) базовый
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
ВАРИАТИВНАЯ ЧАСТЬ (УЧЕНИЧЕСКИЙ И ШКОЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ)												
Групповые занятия, учебные курсы и факультативы	3	1	1	1	2	1	2	2	3	3	3	3
Развивающие занятия активно-двигательного и поисково-творческого характера по выбору учащихся	1	1	1	1	2	1	2	2			2	2
Общий объем учебного плана	23	25	25	25	33	34	36	37	37	37	40	40
Трудовая деятельность (в днях)					до 10	до 10	до 10	до 10	до 10	до 10		

* Приказом МП ПМР № 383 от 09.04.2009 г. п.1а) в названии учебного предмета внесены изменения:

1. Утвердить информацию по методическому обеспечению преподавания учебных предметов образовательной области «Филология» и соответствие содержания преподавания данных предметов Государственному образовательному стандарту общего образования Российской Федерации (приложение 1); Министерству просвещения ПМР внести изменения в название учебного предмета БУРП ПМР «Официальный (молд., рус., укр.) язык» и назвать его «Официальный (молд., рус., укр.) язык и литература».

Расчасовка по данным дисциплинам в пояснительной записке на с. 29.

Пояснительная записка к Базисному учебно-развивающему плану общего образования

I. Общие положения

1. Базисный учебно-развивающий план (далее — Базисный план) общего образования является основополагающим элементом Государственного образовательного стандарта начального общего, основного общего и полного (среднего) общего образования (далее — общего образования) и конкретизирует правовые основы государственных гарантий прав граждан на бесплатное общее образование.

2. Базисный план является нормативным актом, устанавливающим:

- а) перечень учебных дисциплин;
- б) объем учебного времени, отводимого на освоение содержания образования по годам обучения, классам и учебным дисциплинам;
- в) объем учебных, развивающих и коррекционных занятий исходя из типа и вида образовательного учреждения, образовательных потребностей граждан и особенностей контингента обучаемых;
- г) объем максимальной учебной нагрузки обучающихся в соответствии с СанПиНами;
- д) общий объем бюджетного финансирования учебного плана для образовательного учреждения соответствующего типа и вида.

3. Базисный план разработан в соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании» (САЗ 03-26), на основе образовательного стандарта Приднестровской Молдавской Республики в сфере общего образования (принят Постановлением Верховного Совета № 160 от 21.05.1999), с учетом формирования единого образовательного пространства с Российской Федерацией, в рамках государственных минимальных социальных стандартов в области образования в Приднестровской Молдавской Республике (утверждены Постановлением Правительства Приднестровской Молдавской Республики № 132 от 14.04.2000), и является одним из основных государственных нормативов для государственных, муниципальных и аккредитованных негосударственных образовательных организаций в сфере общего образования.

4. Базисный план и разрабатываемые на его основе Примерные учебно-развивающие планы для различных типов и видов организаций образования, реализующих общеобразовательные программы, позволяют создать условия

для получения общего образования различного уровня направленности, обеспечить развитие, коррекцию и социально-педагогическую реабилитацию различных категорий обучаемых.

II. Структура Базисного плана

5. Базисный план включает пояснительную записку и сетку часов.

6. Сетка часов состоит из:

а) инвариантной части, включающей обязательный перечень учебных дисциплин и обязательную норму количества часов по каждой дисциплине в разрезе классов, позволяющую реализовать обязательный минимум содержания основных образовательных программ общего образования;

б) вариативной части, включающей ученический и школьный компонент, что позволяет реализовать цели и задачи образовательного учреждения, учитывая его специфику, а также создает условия для удовлетворения образовательных, индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей личности обучаемых, способствует их всестороннему развитию и социализации в современном обществе.

7. Для организации предпрофильной подготовки учащихся и ранней профилизации в 9 и 10 классах дана трехуровневая разбивка часов. Первая цифра обозначает количество часов, выделенных на изучение предмета на базовом уровне, вторая и третья цифры — количество часов, которое можно выделить на изучение предметов на повышенном или углубленном уровне.

8. Учебная дисциплина «Иностранный язык» изучается со 2 класса, при этом увеличено общее количества часов на ее изучение (со 2 по 9(10) класс на 6 часов). Предложенный объем учебного времени достаточен для освоения иностранного языка на функциональном уровне.

9. Учебная дисциплина «Окружающий мир (человек, природа, общество)» изучается в 1 и 2 классах по 1 часу в неделю и в 3 и 4 классах — по 2 часа в неделю. Предметная область является интегрированной. В ее содержание дополнительно введены развивающие модули и разделы социально-гуманитарной направленности, а также элементы безопасности жизнедеятельности.

10. Дисциплина «Информатика и информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)», направленная на обеспечение всеобщей компьютерной грамотности, изучается в 3–4 классах в качестве учебного модуля в рамках учебного предмета «Технология (труд)» или за счет часов вариативной части Базисного плана и с 8 класса — как самостоятельный учебный предмет.

11. Часы, отведенные в 1–2 классах на преподавание учебных дисциплин «Искусство (ИЗО)» (1 час в неделю) и «Технология (Труд)» (1 час в неделю), по решению образовательного учреждения могут быть использованы для преподавания интегрированного учебного курса «Изобразительное искусство и художественный труд» (2 часа в неделю).

12. Учебная дисциплина «Обществознание» изучается с 6 по 11(12) класс. Предметная область является интегрированной, построена по модульному принципу и включает содержательные разделы: «Общество», «Человек», «Социальная сфера», «Политика», «Экономика» и «Право».

13. Учебная дисциплина «Основы безопасности жизнедеятельности» вводится для изучения на основной ступени общего образования. На ее освоение отведен 1 час в неделю в 8 классе. Часть традиционного содержания предметной области, связанной с некоторыми правовыми аспектами, перенесена в учебную дисциплину «Обществознание».

14. Предметная область «Технология» в начальной школе может быть представлена 2 вариантами:

— I вариант — трудовое обучение;

— II вариант — интегрированные курсы «Математика и конструирование» или «Изобразительное искусство и художественный труд».

Эта же предметная область «Технология» в основной школе может быть представлена курсами «Технология» (с разделом «Черчение» в 8 классе) или «Трудовое обучение».

Профессиональная ориентация может быть реализована как отдельным курсом в 8–9(10) классах (при наличии учебных программ), так и соответствующим разделом в учебной программе курса «Технология» или «Трудовое обучение».

15. Вариативная часть, состоящая из ученического и школьного компонента, включает:

15.1. Учебные занятия, которые предназначены:

а) для проведения консультаций и занятий, направленных на ликвидацию пробелов в знаниях учащихся, сдачу зачетов и отработок (индивидуальные и групповые занятия);

б) для углубленного изучения отдельных разделов, введения новых учебных курсов, организацию учебно-исследовательской работы с учащимися, проявившими особый интерес и способности в изучении определенного предмета. Учебные курсы и факультативы организуются только при наличии соответствующего кадрового и программно-учебно-методического обеспечения и с учетом желания учащихся и их родителей (законных представителей) и в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР» (принята приказом МП ПМР № 558 от 22.08.2002);

в) в сельских школах (при отсутствии нормативной наполняемости классов) для деления классов (классов-комплектов) на подгруппы при изучении официальных языков и трудовом обучении.

15.2. Развивающие занятия, которые предназначены для организации новых форм образовательного процесса, обеспечивающего реализацию индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей детей. Занятия активно-двигательного и поискового характера могут быть организованы в форме кружков, секций, детских объединений, клубов, творческих групп и т. д.

15.3. Учебные и развивающие занятия осуществляются в соответствии с расписанием второй половины дня (вне учебных занятий) и проводятся согласно рабочим календарным планам, утверждаемым администрацией образовательного учреждения или соответствующим программам, разрешенным к использованию в ПМР. Комплектование групп обучаемых (других организационных форм) проводится на добровольной основе, согласно заявлению учащегося или его родителей (законных представителей). Группы могут формироваться на разновозрастной основе и иметь непостоянный количественный состав.

15.4. Учебные и развивающие занятия финансируются в зависимости от количества групп, согласно количеству часов в соответствующем классе и исходя из норм наполняемости групп (в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР»). Предусматривается формирование разновозрастных групп при проведении учебных и развивающих занятий. В этой связи разрешается использование вакансий часов вариативной части в отдельных классах на соответствующие занятия в других классах, однако, при этом не должны превышать нормы максимально допустимой учебной нагрузки на обучаемого. Продолжительность одного учебного или развивающего занятия должна составлять до 45 минут.

15.5. В 9(10) классе часы вариативной части Базисного плана, отведенные на учебные курсы, факультативы и групповые занятия, рекомендуется использовать на организацию предпрофильной подготовки учащихся.

16. Практическая подготовка предусматривает различные формы организации производительного труда учащихся (участие в сельскохозяйственных или ремонтных работах, благоустройстве территории, помощи престарелым и т. п.). Вопросы, связанные с организацией производительного труда, решаются Советом или педагогическим советом образовательного учреждения по согласованию с родительским комитетом образовательного учреждения. От участия в трудовой практике освобождаются учащиеся, имеющие соответствующее заключение врача (справка ВКК). Конкретные формы, сроки

и порядок организации трудовой практики определяются образовательным учреждением самостоятельно или в договоре с базовым предприятием (другим юридическим или физическим лицом). Возможно использование времени, выделяемого на трудовую практику, для усиленного участия обучающихся в ремонте и благоустройстве образовательного учреждения. При этом нормы рабочего времени для обучающихся определяются действующим законодательством ПМР, организация труда осуществляется в соответствии с Законом ПМР «Об охране и безопасности труда» (от 08.06.1993) и Правилами по технике безопасности и производственной санитарии при трудовом обучении и летних практических работах учащихся 9–10(11) классов общеобразовательных школ в сельскохозяйственном производстве.

III. Организация образовательного процесса

17. Нормативные сроки освоения образовательных программ в сфере общего образования — 11(12) лет для очной формы обучения и 12(13) лет для очно-заочной формы обучения, в том числе по ступеням общего образования:

- а) начальное общее образование — 4 года;
- б) основное общее образование — 5(6) лет;
- в) среднее (полное) общее образование — 2(3) года.

18. Продолжительность учебного года (без учета каникул) составляет 33 (в 1-х классах), 34 (в остальных классах) учебные недели.

19. Учебный годовой график образовательного учреждения разрабатывается на основании следующей структуры организации образовательного процесса:

19.1. Начало учебного года 1 сентября, завершение учебных занятий во всех классах 25 мая следующего календарного года.

19.2. Учебный год делится на четыре учебные четверти, в промежутках между которыми проводятся каникулы:

- а) осенние — 7 календарных дней (с 1 по 7 ноября включительно);
- б) зимние — 11 календарных дней (с 31 декабря по 10 января включительно);
- в) весенние — 7 календарных дней (с 25 марта по 31 марта включительно);
- г) для учащихся первых классов устанавливаются дополнительные недельные каникулы в середине февраля.

19.3. Промежуточная аттестация проводится с 26 по 31 мая включительно, а в 10 классах с углубленным изучением отдельных предметов, лицейских и гимназических классах при введении третьего экзамена промежуточная аттестация продлевается на 3 дня.

19.4. Итоговая аттестация в 9(10) классах проводится с 1 по 12 июня включительно, а в 11(12) классах начинается с 1 июня и заканчивается не позднее 22 июня.

19.5. В случае необходимости орган управления, в ведении которого находятся вопросы образования, может вносить изменения в структуру и содержание организации образовательного процесса.

20. На I ступени общего образования предусматривается единый режим работы (в рамках пятидневной учебной недели) для организаций образования всех уровней.

21. Реализация учебного плана в классах II, III ступени общего образования массовых школ предусматривает режим шестидневной учебной недели.

Реализация учебного плана в классах II, III ступени организаций образования повышенного уровня обеспечивается в соответствии с фактической нагрузкой и с учетом санитарных правил и норм (САЗ 05-18).

22. Продолжительность урока в классах I ступени: 40 минут в I классах; 45 минут во 2–4 классах, в классах II–III ступени — 45 минут.

23. Перечень учебных дисциплин, при изучении которых осуществляется деление классов на группы, и порядок деления установлен Государственными минимальными социальными стандартами образования (утверждены Постановлением Правительства ПМР № 132 от 14.04.2000).

IV. Требования к рабочим учебным планам образовательных учреждений

24. Рабочие учебные планы образовательного учреждения разрабатываются на основе Базисного учебно-развивающего плана.

25. Рабочие учебные планы на новый учебный год рассматриваются и принимаются на педагогическом Совете образовательного учреждения не позднее 15 мая текущего учебного года, согласовываются с учредителем (органом управления образованием) и утверждаются руководителем образовательного учреждения не позднее 15 июня текущего года.

26. На титульном листе учебного плана должны быть следующие записи:

- а) дата принятия на педагогическом совете;
- б) дата согласования с УНО;
- в) дата и номер приказа его утверждения.

27. На основании рабочего учебного плана осуществляется:

а) планирование педагогической нагрузки педагогическим работникам, которая после согласования с профсоюзным комитетом образовательного учреждения доводится под роспись до сведения каждого работника перед его уходом в очередной отпуск;

б) составление основного и второго расписания занятий на новый учебный год;

в) формирование перечня учебных и развивающих занятий вариативной части и подготовка их ресурсного обеспечения;

г) проектирование годового плана работы образовательного учреждения.

28. При согласовании рабочих учебных планов образовательное учреждение обязано предоставить сетку часов и свою пояснительную записку к ней.

29. В сетке часов инвариантная часть должна соответствовать инвариантной части Базисного учебно-развивающего плана, а вариативная часть предельно конкретизирована с указанием видов и названий учебных и развивающих занятий и распределением их по классам.

30. Образовательное учреждение после утверждения рабочего учебного плана не в праве вносить в него изменения в течение учебного года без согласования с учредителем (органом управления образования).

Пояснительная записка к примерным учебно-развивающим планам для профильного обучения на III ступени общего образования (средняя школа) в ПМР

Среднее (полное) общее образование — завершающая ступень общего образования, призванная обеспечить функциональную грамотность и социальную адаптацию обучающихся, содействовать их общественному и гражданскому самоопределению. Эти функции предопределяют направленность целей на формирование социально-грамотной и социально мобильной личности, осознающей свои гражданские права и обязанности, ясно представляющей себе потенциальные возможности, ресурсы и способы реализации выбранного жизненного пути. Эффективное достижение указанных целей возможно при введении профильного обучения, которое является системой специализированной подготовки (профильного обучения) в старших классах общеобразовательной школы, ориентированной на индивидуализацию обучения и социализацию обучающихся, в том числе с учетом реальных потребностей рынка труда, отработки гибкой системы профилей и кооперации старшей ступени школы с учреждениями начального, среднего и высшего профессионального образования.

Профильное обучение — средство дифференциации и индивидуализации обучения, когда за счет изменений в структуре, содержании и организации образовательного процесса более полно учитываются интересы, склонности и способности обучающихся, создаются условия для образования старшеклассников в соответствии с их профессиональными интересами и намерениями в отношении продолжения образования. При этом существенно расширяются возможности выстраивания обучающимся индивидуальной образовательной траектории.

Переход к профильному обучению позволяет:

— создать условия для дифференциации содержания обучения старшеклассников, построения индивидуальных образовательных программ; обеспечить углубленное изучение отдельных учебных дисциплин; установить равный доступ к полноценному образованию разным категориям обучающихся, расширить возможности их социализации;

— обеспечить преемственность между общим и профессиональным образованием, в том числе более эффективно подготовить выпускников общеобразовательных организаций, реализующих программы среднего (полного) общего образования к освоению программ высшего профессионального образования.

Принципы построения Базисного учебного плана для III ступени общего образования основаны на идее двухуровневого (базового и профильного) компонента государственного стандарта. Исходя из этого, учебные дисциплины могут быть представлены в учебном плане образовательного учреждения и (или) выбраны для изучения обучающимися либо на базовом, либо на профильном уровне.

Выбирая различные сочетания базовых и профильных учебных дисциплин и учитывая нормативы учебного времени, установленные СанПиНами, каждое образовательное учреждение, а в принципе и каждый обучающийся вправе формировать собственный учебный план.

Такой подход оставляет образовательному учреждению широкие возможности организации одного или нескольких профилей, а обучающимся — выбор профильных и элективных учебных дисциплин, которые в совокупности и составят его индивидуальную образовательную траекторию.

Базовые общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины, направленные на завершение общеобразовательной подготовки обучающихся. Базисный учебный план предполагает функционально полный, но минимальный их набор. **Обязательными базовыми учебными дисциплинами** являются: «родной язык», «литература», «иностранный язык», «математика», «история», «физическая культура», а также интегрированные

учебные дисциплины «обществознание (включая экономику и право)» и «естествознание». Остальные базовые учебные дисциплины изучаются по выбору.

Профильные общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины повышенного уровня, определяющие специализацию каждого конкретного профиля обучения. Так, «физика», «химия», «биология» являются обязательными учебными дисциплинами в естественнонаучном профиле; «литература», «родной язык» и «иностранный язык» — в филологическом профиле; «обществоведение», «право», «экономика» и др. — в социально-экономическом профиле и т. д.

Совокупность базовых и профильных общеобразовательных учебных дисциплин определяет состав компонента базисного учебного плана.

При профильном обучении обучающийся выбирает **не менее двух** учебных дисциплин на профильном уровне.

В случае, если предметные области «математика», «родной язык», «литература», «иностранный язык», «история», входящие в инвариантную часть БУРП, изучаются на профильном уровне, то на базовом уровне они не изучаются.

Элективные учебные курсы — обязательные учебные дисциплины по выбору учащихся из компонента образовательного учреждения. Элективные учебные курсы выполняют три основные функции:

— «надстройки» профильной учебной дисциплины, когда такой дополненный профильный учебный предмет становится в полной мере углубленным (а образовательное учреждение (класс), в котором он изучается, превращается в традиционное общеобразовательное учреждение с углубленным изучением отдельных предметов);

— развивают содержание одной из базовых учебных дисциплин, что позволяет поддерживать изучение смежных учебных дисциплин на профильном уровне или получить дополнительную подготовку для сдачи единого государственного экзамена по выбранной предметной области;

— способствует удовлетворению познавательных интересов в различных областях деятельности человека.

Реализация Примерного плана предусматривает шестидневную учебную неделю.

Примерные учебные планы для некоторых возможных профилей

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Физико-математический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8
Физика	10
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Физико-химический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Биология	2
География	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Физика	10
Химия	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Химико-биологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
География	2
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Химия	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Биолого-географический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
География	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Социально-экономический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Обществоведение	6
Экономика	6
Право	2
География	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Социально-гуманитарный профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Иностранный язык	4
Математика	10
Экономика	1
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
История	8
Обществоведение	6
Право	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Филологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
Иностранный язык	12
Второй иностранный язык	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Информационно-технологический профиль</i> <i>(как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Агротехнологический профиль (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Биология	6
Основы агрономии*	4
Основы животноводства*	4
Сельскохозяйственная техника*	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
<i>Индустриально-технологический профиль Направление — электротехника / радиоэлектроника (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физика	10
Технология (включая электротехнику и радиоэлектронику)*	9
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильный учебный предмет на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
<i>Художественно-эстетический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Мировая художественная культура	6
Профильные учебные предметы искусства*	12
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины выбираются образовательным учреждением в зависимости от направления подготовки.	

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Оборонно-спортивный профиль	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физическая культура	8
Основы безопасности жизнедеятельности	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	20
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта среднего профессионального педагогического образования.	

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ (ОФИЦИАЛЬНОМУ) И ЛИТЕРАТУРЕ

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Конституция Приднестровской Молдавской Республики, признавая высшую ценность человека, его прав и свобод, провозглашает как одно из неотъемлемых — право каждого на образование. Одним из важнейших инструментов реализации конституционных гарантий и права человека на образование являются государственные образовательные стандарты (ст. 41 Конституции Приднестровской Молдавской Республики).

Государственные образовательные стандарты вводятся в систему нормативного правового обеспечения развития образования на основе Закона Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании», статьи 6–9.

Государственные образовательные стандарты — конвенциональная норма (правила политической практики, которые неукоснительно соблюдаются и считаются обязательными), отражающая общественный договор между семьей, обществом и государством.

Государственные образовательные стандарты выступают инструментом организации и координации системы образования, служат ориентиром ее развития и совершенствования, критерием оценки адекватности образовательной деятельности целям и ценностям образования.

Государственные образовательные стандарты обязательны для применения и соблюдения всеми образовательными организациями Приднестровской Молдавской Республики, реализующими основные образовательные программы независимо от организационно-правовой формы.

Государственные образовательные стандарты определяют:

— *требования к структуре и содержанию основных образовательных программ;*

— *требования к результатам освоения основных образовательных программ;*

— *требования к условиям реализации основных образовательных программ.*

Требования государственного образовательного стандарта являются основой для разработки государственной системы оценки качества образования.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Українська мова (офіційна) та література

Загальна характеристика освітньої галузі

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки. Знання української мови дозволяє випускникові якнайповніше реалізувати свої потенційні можливості, життєві потреби, плани і наміри, пов'язані з продовженням освіти, набуттям професії і т. д.

Офіційна мова — обов'язковий компонент базового змісту освіти, вона є окремим навчальним курсом, який забезпечує певний рівень знань, формування життєво необхідних умінь і навичок, становлення учня як людини і громадянина.

Головна мета навчання української (офіційної) мови полягає в забезпеченні комунікативної компетенції учнів у різних сферах і жанрах мовлення.

Вивчення другої офіційної мови починається з 1 класу. З огляду на те, що у 1 класі діти оволодівають рідномовною грамотою, українська мова запроваджується у формі усного курсу.

У другому класі вивчення української мови починається з оволодіння читанням, а з другого півріччя і письмом у взаємозв'язку з іншими видами мовленнєвої діяльності — слуханням і говорінням.

Кількість тижневих годин по класам

I	II	III	IV
1	2	2	2

На рівні початкової школи діти набувають мовленнєвого досвіду, здійснюється накопичення мовних засобів, введення дітей в українську культуру. Його головне призначення — оволодіння грамотою — читанням і письмом, нормативною звуковимовою, вмінням слухати, чути, розуміти, відтворювати і продукувати мовлення.

Для досягнення головної мети навчання української (офіційної) мови необхідно розв'язати ряд завдань освітнього рівня, спиратися на лінгвістичні знання, вміння й навички з рідної (російської) мови, а також урахувати її специфіку.

Головними завданнями навчання української (офіційної) є:

- 1) формування мотиваційної основи оволодіння українською мовою, інтересу до представленої нею культури;
- 2) становлення мовленнєвих здібностей (оволодіння грамотою, вмінням слухати, чути і розуміти нескладні висловлювання, виховання звукової культури, формування умінь висловлювати думки українською мовою, спілкуватися нею в типових ситуаціях);
- 3) ознайомлення з культурою українського народу.

Основні змістові лінії

Відповідно до визначеної мети і основних навчальних завдань кожного освітнього етапу зміст стандарту української (офіційної) мови структурується на три основні змістові лінії: комунікативну, лінгвістичну та культурологічну.

Комунікативна змістова лінія складається з системи найважливіших мовленнєвих понять, умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), що формуються відповідно до вимог культури мовлення, яка включає його нормативність, адекватність, естетичність.

Лінгвістична змістова лінія містить у собі основні відомості про українську мову, що повинні забезпечити базу для розвитку мовленнєвої діяльності. В базовий курс вводиться теоретичний матеріал, необхідний для формування комунікативної компетенції.

Культурологічна змістова лінія представлена у вигляді тем, що визначають зміст і характер мовленнєвої діяльності учнів. Тобто це система текстів і усних висловлювань, зміст яких концентровано представляє національну культуру українського та придністровського народів, а також кращі зразки світової, а форма відзначається довершеністю. Саме через мову учні знайомляться з філософією, етикою, мораллю і основою яких становлять загальнолюдські ідеї духовної досконалості, добра, честі, справедливості, почуття людської гідності, патріотизм, вірність, совісність, розсудливість, шанобливе ставлення до старших, глибока повага до жінки-берегині, доброзичливість, милосердя, співчуття до людського горя, бережливе ставлення до природи, землі-годувальниці, господарність, скромність, безкорисливість, мир і злагода між людьми.

Кожна із змістових ліній виражена в обов'язковому мінімумі змісту освіти, наведеному нижче.

Комунікативна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Мовлення. Види мовленнєвої діяльності	Уміти зосереджувати увагу на українському мовленні, сприйнятому на слух
Аудіювання. Слухання-розуміння мовлення вчителя, однокласників, носіїв української мови у межах засвоєних лексичних тем	Розуміти усне мовлення вчителя, однокласників, носіїв української мови (тривалість звучання 1–3 хв.), усвідомлювати зміст почутого (факти, явища, події)
Говоріння. Відповідь на запитання вчителя, однокласників	Визначати тему і головну думку, сприйнятого на слух невеликого за обсягом тексту (оповідання, казка)
Відповідь на запитання за змістом тексту, малюнка	Користуватися прийомами уточнення значення окремих слів, виразів у сприйнятих на слух текстах та в процесі безпосереднього спілкування (перепитувати, ставити запитання до змісту почутого)
Діалог за змістом тексту (рольова гра), малюнком ситуативного характеру, уявною ситуацією мовлення тощо	Оволодіти частково-мовленнєвими вміннями (орфоепічними, інтонаційними, граматичними), словниковим запасом у межах засвоєних тем. Відповідати на запитання вчителя, пов'язаних з навчальною діяльністю та родинними стосунками. Відповідати на запитання за змістом тексту, малюнками і самим ставити їх
Діалог етикетного характеру, що враховує ситуацію мовлення, місце адресата	Брати участь у діалозі за уявною ситуацією, щоб довідатись про щось, одержати, познайомитися, спонукати до дії тощо, дотримуючись правил мовленнєвого етикету
Переказ сприйнятого на слух і прочитаного тексту	Переказувати сприйнятий на слух або прочитаний невеликий за обсягом текст за планом, малюнками, питаннями тощо
Розповідь за аналогією, малюнками, готовим планом, опорними словами та ін.	Будувати розповіді за малюнками (предметним і сюжетним), планом, опорними словами
Розповідь про себе, свою родину, дім, школу, село (місто)	Розповідати про себе, свою родину, дім (квартиру), школу, клас
Читання. Адекватне співвіднесення звуків і букв при читанні. Читання вголос — правильно, свідоме, плавне, цілими словами	Уміння співвідносити звуки і букви. Читати вголос цілими словами, правильно, плавно, в міру швидко, розуміти прочитане.

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
з дотриманням норм української літературної вимови та інтонування речень. Читання за особами напам'ять; інсценізація, декламування. Знаходження в тексті незнайомих слів і виразів, з'ясування їх значення	Правильно інтонувати речення. Виразно розповідати напам'ять вірші, скоромовки, загадки. Уміти помічати незнайомі слова і з'ясовувати їх значення за допомогою вчителя, словників до текстів, перекладних шкільних словників. Визначати тему тексту. Знаходити в тексті речення, що виражають основну думку
Поділ тексту на логічно завершені частини та добір заголовків до них. Колективне складання плану	Уміти визначати логічно завершені частини тексту та добирати заголовки до них
Переказ тексту (дослівний, вибірковий)	Переказувати уривок тексту дослівно або якусь його частину вибірково за колективно складеним планом
Читання мовчки доступних за змістом текстів (оповідань, казок), відповідати на запитання за змістом прочитаного. Словесне оцінювання вчинків персонажів тексту	Читати мовчки текст, відповідати на запитання за його змістом
Ознайомлення з українською дитячою літературою. Формування читацьких інтересів	Знати імена і прізвища видатних українських письменників-класиків Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка та їх окремі твори, визначені програмою. Знати імена і прізвища окремих українських письменників, які пишуть для дітей
Письмо. Засвоєння української графіки (позначення звуків буквами). Каліграфічне письмо. Списування (грамотне)	Уміти правильно позначати звуки буквами, каліграфічно і грамотно (без пропусків букв) писати. Списувати текст без пропусків букв, складів, слів
Письмо під диктовку невеликих текстів	Писати під диктовку слова, речення, невеликий текст (55–60 слів)
Письмові відповіді на запитання	Записувати відповіді на запитання
Написання переказу	Передавати в письмовій формі за готовим планом сприйнятий на слух текст (переказ) обсягом 70–75 слів
Написання вітальної листівки, адреси	Уміти написати вітання рідним, друзі або друзі, правильно писати адресу на конверті

Лінгвістична змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Звуки і букви. Голосні та приголосні звуки, позначення їх буквами. Український алфавіт. Склад. Наголос. Наголошені й ненаголошені голосні. Приголосні тверді й м'які, дзвінки та глухі	Уміти розрізняти голосні і приголосні звуки та позначення їх буквами. Знати український алфавіт. Визначати кількість складів у слові та місце наголосу. Розрізняти приголосні: тверді та м'які, дзвінки та глухі. Вміти визначати наголос, розрізняти значення слів залежно від місця наголосу
Норми української вимови звуків і звукосполук (на матеріалі засвоєної лексики)	Правильно вимовляти українські звуки та звукосполучки
Слово. Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова. Найуживаніші синоніми та антоніми	Уміти пояснювати лексичне значення слова. Розуміти багатозначність деяких слів. Уміти добирати синоніми, антоніми (на засвоєному лексичному матеріалі)
Ознайомлення з окремими фразеологізмами та їх уживанням	Розуміти значення засвоєних фразеологізмів. Уміти доречно їх вживати
Будова слова. Основа і закінчення. Корінь, суфікс, префікс. Спільнокореневі слова	Визначати складові слова (в найпростіших випадках). Добирати групи спільнокорених слів. Уміти змінювати закінчення при конструюванні словосполучень і речень (у найпростіших випадках)
Грамматичне значення слова. Частини мови: іменник, прикметник, займенник, дієслово, прислівник, числівник, прийменник, сполучник. Розрізнення значущих частин мови за питаннями. Розрізнення прийменників і сполучників за їх функціями в реченні	Розрізнявати слова — самостійні частини мови за питаннями та групувати їх. Складати речення з уживанням прийменників, сполучників
Іменник. Назви істот і неістот. Власні та загальні назви. Іменники-синоніми, іменники антоніми, багатозначність окремих іменників. Рід, число іменників. Змінювання за питаннями (відмінками). Кличний відмінок	Розрізняти іменники — назви істот і неістот, власні та загальні назви. Добирати іменники-синоніми; замінювати в тексті деякі слова синонімами. Розрізняти рід іменників (<i>він, вона, воно, мій, моя, моє</i>). Вміти змінювати іменники за числами і відмінковими питаннями, конструювати словосполучення (іменник + іменник, дієслово + прийменник + іменник). Вживання кличної форми іменників у різних ситуаціях спілкування

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Прикметник. Прикметник-синонім, прикметник-антонім	Уміти добирати прикметники-синоніми, прикметники-антоніми, замінювати в тексті деякі слова-прикметники синонімами
Зв'язок з іменником	Змінювати залежно від роду і числа іменника
Змінювати за питаннями (відмінками)	Змінювати прикметники за відмінковими питаннями залежно від іменника, конструювати словосполучення (прикметник + іменник)
Прикметники вищого та найвищого ступенів (найуживаніші випадки)	Вживати прикметники вищого та найвищого ступенів у текстах-описах
Займенник. Особові, присвійні, вказівні. Заміна іменників особовими займенниками	Змінювати особові займенники за відмінковими питаннями. Замінювати іменники відповідними займенниками під час побудови текстів. Вживати особові займенники в процесі розповіді про себе, своїх рідних, друзів
Дієслово. Дієлова-синоніми, дієлова-антоніми. Змінювання дієслів за часами. Рід дієслів у минулому часі. Змінювання за особами. Наказовий спосіб дієлова з уживанням слів-звертань (практично)	Добирати дієлова-синоніми, замінювати в тексті деякі дієлова синонімами. Вживати дієлова в різних часових формах. Змінювати дієлова за особами під час побудови речень. Вживати дієлова наказового способу в діалогічному мовленні
Прислівник (практично). Прислівники-антоніми. Найуживаніші прислівники зі значенням місця, напрямку, часу, стану	Вживати зазначені прислівники в мовленні
Числівник (практично). Кількісні (від одного до двадцяти — усно і письмово; назви десятків, сотень, тисяч — усно). Вимова числівників	Вживати кількісні та порядкові числівники в мовленні, розповідаючи про щось або когось
Прийменник (практично). Використання прийменників для зв'язку слів у реченні. Прийменники з протилежним значенням (найпростіші випадки)	Вміти зв'язувати слова в словосполучення, речення за допомогою найпростіших прийменників, зокрема з протилежним значенням (<i>у школу – зі школи, до хати – з хати тощо</i>)
Сполучник (практично). Вживання сполучників <i>і, та, а, але, що, який, як</i> під час побудови речень	Вміти поєднувати слова в реченні, будувати речення, вживаючи сполучники під час створення висловлювань за текстом, малюнком, уявною ситуацією
Речення. Види речень за метою висловлювання. Окличні речення. Інтонавання	Будувати речення різних видів із сполучниками та без них. Вживати речення із

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
речень. Речення з однорідними членами. Звертання в спонукальних та питальних реченнях	звертанням, однорідними членами в усному та писемному мовленні. Правильно інтонувати речення в читаному тексті та власних висловлюваннях
Орфографія та пунктуація. Велика буква у власних назвах. Перенос слів	Правильно писати засвоєні слова з вивченими орфограмами
Позначення м'якості приголосних. Уживання м'якого знака для позначення м'якості приголосних. Вживання апострофа (в корені слова, після префікса). Позначення подовження м'яких приголосних. Написання префіксів з-, с-. Позначення ненаголошених е, и. Розділові знаки: кома, крапка, знак питання, знак оклику	Правильно писати засвоєні слова з вивченими орфограмами

Культурологічна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Мовленнєвий етикет під час вітання, прощання, знайомства, вираження прохання, подяки	Уміти використовувати правила українського етикету під час спілкування з однокласниками, дорослими
Українські імена та прізвища. Дитячі імена. Українські клички тварин	Правильно вживати імена дітей та дорослих
Українські національні ігри та іграшки. Українські дитячі пісні, веснянки, заклички, лічилки	Знати кілька дитячих ігор, лічловок, скоромовок, закличок, веснянок, колядок, пісень
Українські казки	Знати (вміти розповідати) кілька українських казок
Українські страви	Знати найуживаніші національні страви (у тому числі обрядові)
Українська хата, обереги, інтер'єр. Український національний одяг	Знати особливості українського інтер'єру, значення оберегів (рушника, вишиванки, рослин, квітів та стрічок у вінку)
Звичаї та свята українського народу (свято Миколая, Різдво, Великдень)	Знати найважливіші українські свята та обряди, звичаї (відповідно до вікових особливостей дітей)
Визначні історичні постаті Київської Русі (князь Володимир, Ярослав Мудрий) та козацької доби (Богдан Хмельницький)	Знати імена найвизначніших історичних постатей та діячів української культури

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Найвидатніші постаті української культури — Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко, М. Лисенко	
Придністровська Молдавська Республіка — незалежна держава. Тирасполь — столиця Придністров'я. Київ — столиця України. Символи України та Придністров'я: герб, прапор, гімн	Знати символи двох держав: України та Придністров'я
Орієнтовна тематика розвитку мовлення. Я і моя родина. Моя школа і мої друзі. Наше тіло. Гігієна. Дитячі ігри, розваги. Дім, квартира. Інтер'єр. Одяг, взуття. Посуд. Продукти харчування. Пори року, погода. Тваринний світ. Свята, обряди. Село. Місто. Транспорт	Складати короткі усні і письмові повідомлення за названими темами

ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

для 1–4 класів

*Хорошковська О.Н., доктор пед. наук, професор,
завідувач лабораторії української словесності
у школах національних меншин України та діаспори
Інституту педагогіки АПН України*

Пояснювальна записка

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки.

У початкових класах основною метою навчання української мови є формування і розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіативних умінь, говоріння, читання й письма українською мовою.

Виходячи з визначених мети та змістових ліній освітньої галузі «Мова і література» Державного стандарту визначаються навчальні, розвивальні, пізнавальні й виховні завдання.

Навчальні завдання — формувати й розвивати в учнів уміння, що стосуються усіх видів мовленнєвої діяльності: уміння слухати-розуміти українську мову, спілкуватися нею з однокласниками й дорослими в межах тем, визначених програмою, читати й грамотно писати українською мовою, а також засвоїти елементарні знання з української мови.

Розвивальні завдання полягають у розвитку розумових здібностей, умінь порівнювати факти російської й української мов, аналізувати їх, знаходити спільне й відмінне, робити висновки тощо.

Пізнавальні завдання передбачають розвиток і розширення лінгвістичного кругозору учнів, їхніх уявлень про українську мову як офіційну мову нашої країни, ознайомлення з українською національною культурою, звичаями, традиціями, обрядами, фольклором, українськими письменниками, історичними й культурними діячами.

Виховні завдання полягають у вихованні цікавості й поваги до українського народу, його мови, літератури, культури, історії, почуття толерантності до різних народів, різних культур, а також формування морально-етичних навичок.

Зміст навчання української мови визначається за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, культурологічною, кожна з яких реалізується в навчальному процесі у взаємозв'язку.

Комунікативна змістова лінія є основною, їй підпорядковуються знання з мови, які є базовими для розвитку й удосконалення вмінь спілкуватися в усній і писемній формах.

Усна форма спілкування передбачає збагачення українського словникового запасу, зокрема засвоєння української етикетної лексики, форм звертання до однокласників та дорослих, умінь ввічливо триматися із співбесідником у процесі діалогу, запитувати й відповідати, висловлювати прохання, згоду чи незгоду з повідомленим, а також формування умінь слухати-розуміти співбесідника та тексти, прочитані чи розказані українською мовою. З цією метою розвиваються, удосконалюються усні види мовленнєвої діяльності, якими учні оволоділи певною мірою у дошкільному віці (слухання — розуміння; діалогічне, монологічне мовлення).

Писемна форма мовлення у початкових класах передбачає формування умінь писати: списувати й писати самостійно та під диктовку, писати перекази, складати й записувати тексти різних типів — розповіді, описи, міркування, правильно оформляти записи в зошиті, а також формування умінь правильно й свідомо читати українською мовою.

Лінгвістична (мовна) змістова лінія навчання спрямована на оволодіння учнями знань з української мови та орфографії, усвідомлення спільного в українській та російській мовах та відмінностей в них. Знання з мови лежать

в основі формування й удосконалення частково мовленнєвих умінь: орфоепічних, лексичних, граматичних, а також орфографічних умінь і навичок.

Основним принципом, який обумовлює визначення змісту мовної й мовленнєвої ліній є принцип врахування спільного і відмінностей російської й української мови.

Культурологічна лінія змісту навчання полягає в ознайомленні учнів з національною культурою українського народу, про її особливості в нашому регіоні, засвоєнні лексики на позначення національного одягу, посуду, їжі, оберегів, а також засвоєння сталих народних висловів, прислів'їв і приказок та умінь їх доречно вживати, ознайомлення з українськими дитячими іграми, піснями, казками, іменами українських письменників, інших представників культури, історичних діячів тощо. Ця робота має органічно поєднуватись з іншими аспектами навчання і реалізовуватись.

У початкових класах визначено такі аспекти навчання української мови: I — «Мовленнєва діяльність», II — «Знання з мови й мовні уміння», III — «Правописні уміння і навички», «Читання».

I. Мовленнєва діяльність

Усне мовлення

Формування умінь мовленнєвої діяльності українською мовою, як і російською, пов'язане з двома її формами — усною (аудіювання й говоріння) та писемною (читання і письмо). Мовленнєва діяльність покликана забезпечити пізнавальну й комунікативну функції, які здійснюються через сприйняття й розуміння усної інформації (аудіювання) та писемної (читання і письмо), спілкування з однолітками та дорослими. У 1–2 класах завдання полягатиме, передусім, у розвитку умінь аудіювання і формуванні частково мовленнєвих умінь, пов'язаних з мовою — орфоепічних і граматичних — та збагаченні й поповненні словникового запасу і на їх основі — розвитку комунікативного мовлення, а також формування умінь читання і письма. При цьому на перший рік (1 клас) припадає завдання формувати уміння усного мовлення: аудіювання, частково мовленнєвих та мовленнєвих, в тому числі комунікативних умінь. Завданням другого року навчання, крім зазначених, є формування і розвиток умінь писемного мовлення, а саме: умінь читати й писати українською мовою (без засвоєння орфографічних правил).

У 3-х і 4-х класах ставляться завдання оволодіти елементарними мовними знаннями та правописними й граматичними уміннями і навичками, необхідними для подальшого розвитку й удосконалення усного й писемного

комунікативного мовлення, зокрема умінь читати українською мовою. З метою вдосконалення й розвитку читацьких умінь та літературних інтересів уроки української мови й читання проводяться окремо.

Аудіювання. Аудіативні уміння є складовою комунікативних, адже без розуміння співбесідника неможлива комунікація. Тому розвиток умінь слухати-розуміти українське мовлення — одне з найважливіших завдань уроків української мови, пов'язаних не лише з формуванням усного й писемного мовлення, а й із загальнонавчальними уміннями, оскільки стосуються умінь зосереджуватись, вникати у зміст повідомлюваного, стежити за розвитком сюжету, розуміти зміст завдань учителя тощо.

В умовах навчання близькоспоріднених мов розуміння української мови, хоч і неповне, забезпечується спільним у фонетичних і граматичних системах та словниковому складі обох мов. Однак часто нові або частково схожі слова призводять до неповного чи неправильного розуміння усних висловлювань. Тому формування умінь, що стосуються аудіювання, тісно пов'язано зі словниковою роботою. Повнота розуміння повинна перевірятися шляхом бесід, виконання спеціальних завдань тестового характеру, використання малюнків тощо.

Говоріння. Формування умінь усного українського мовлення — одне з основних завдань. При цьому слід урахувати, що до навчання в школі діти спілкувалися в основному російською мовою.

В основі умінь говорити українською мовою лежать частково мовленнєві уміння — орфоепічні й граматичні та словниковий запас. Належний рівень їх сформованості забезпечує уміння аудіювання та правильного говоріння, а також читання і письма. Саме тому необхідна повсякденна увага до їх формування.

Говоріння може відбуватися на репродуктивному рівні, коли учні відтворюють зразок, який дає вчитель, переказують, розповідають напам'ять тощо, й продуктивному, коли учні вміють самостійно побудувати фразу, запитати, розповісти про когось, щось, вести діалог. Репродуктивні уміння сприяють формуванню продуктивного мовлення, оскільки в процесі їх розвитку відбувається активне засвоєння граматики та словника й формування усіх частково мовленнєвих умінь, які лежать в основі мовлення.

Продуктивне мовлення є кінцевим результатом, воно пов'язане з комунікацією, тобто спілкуванням, і передбачає мотив (бажання щось повідомити, про щось довідатись), орієнтацію у ситуації мовлення, співбесідника або слухачів (за монологічного мовлення) і результат, якого мовець хотів досягнути. Крім того, формування комунікативного мовлення передбачає засвоєння етикетної лексики, відповідної мовленнєвої поведінки тощо. Саме тому, формуючи уміння комунікативного мовлення, необхідно враховувати його складові.

Зміст роботи з розвитку усного мовлення обумовлюється такими сферами спілкування: особистісною, навчальною, соціально-побутовою, публічною і професійною та сферою природа. Кожна з цих сфер включає відповідну тематику й ситуації спілкування (в межах цієї тематики), які забезпечуються відповідним словником. Розвиток умінь розмовляти українською мовою відбувається як на готових зразках мовлення — озвучених текстах діалогічного й монологічного характеру, — так і за допомогою дидактичних матеріалів у вигляді ситуативних та нескладних за змістом сюжетних малюнків, опорних слів, запитань, уявних ситуацій, створених учителем на уроці тощо. Важливою умовою розвитку комунікативного мовлення є забезпечення потреби у спілкуванні українською мовою. З цією метою використовуються ігрові ситуації за змістом сприйнятих на слух текстів, а також організовується позакласна робота у вигляді днів української мови, підготовки й участі в народних святах (свято Миколая, Різдва, Великодня, зустрічі весни тощо), які проводяться українською мовою, інсценування українських казок тощо.

Писемне мовлення (читання і письмо)

Читання. Навички читання українською мовою формуються, починаючи з 2 класу. Оскільки в основі алфавітів обох мов лежить кирилиця, це завдання полегшується тим, що більшість букв діти засвоїли в процесі оволодіння грамотою з російської мови, у них сформувалися і певні навички читання. Тому на уроках української мови спеціальному засвоєнню підлягають лише ті букви, які мають інше накреслення (*і, є, ї, ї*), знак апостроф, буквосполучення *ьо* (на місці букви *ѣ*) та букви, які мають однакове написання, але інше звукове значення (*ч, щ, з, и, е*). В усіх інших випадках відбувається перенос знань та умінь, засвоєних на уроках російської мови. При цьому слід враховувати, що навички читання, сформовані на уроках російської мови, мають як позитивний, так і негативний вияв. Останнє проявлятиметься у неправильному наголошуванні, вимові, перекрученні українських слів під час читання, уповільненні темпу тощо.

Методика пояснення букв української мови, зокрема *і, и, е, є* відрізняється від методики навчання грамоти рідної мови. В основі їх пояснення лежить зіставлення з відповідними звуками і буквами російської та вказівка на спільне й розмежування відмінностей, проводиться частковий звуко-буквений аналіз слів. Такий підхід спрямований на зменшення інтерференції (накладання навичок, які вже сформувалися, на формування нових), яка уповільнює процес засвоєння українських букв, призводить до помилок. Тому на початковому етапі основне завдання — домогтися правильності читання і розуміння

прочитаного. З оволодінням цими вміннями зростає і темп читання, однак спеціально пришвидшувати його на цьому етапі не варто, оскільки це призводитиме до збільшення вимовних помилок. Навчання читати українською мовою поєднується з роботою над розвитком аудіативних умінь та збагаченням словникового запасу й розвитком та удосконаленням умінь усного мовлення, в тому числі й комунікативного.

У 3 і 4 класах уроки української мови й читання проводяться окремо.

Основна мета навчання читати — формувати техніку читання українською мовою, прививати цікавість і любов до читання, виховувати засобами художнього слова громадянина України, прививати естетичні смаки й уподобання, формувати моральні якості молодшого школяра, розвивати пізнавальні інтереси, інтелектуальні здібності, удосконалювати мовлення.

Відповідно до поставленої мети у 3–4 класах на уроках читання визначені такі завдання:

- удосконалювати вміння читати по-українськи в міру швидко, правильно, свідомо, виразно;

- забезпечувати активне засвоєння української лексики, розвиток усного зв'язного мовлення;

- розвивати вміння самостійно працювати з книжкою;

- виховувати цікавість до української мови, фольклорних творів та творів українських письменників, народних традицій та звичаїв, почуття поваги до українського й інших народів, любові до рідної землі, естетичні смаки, моральні якості учнів.

Уроки українського читання, за правильної організації їх, сприяють розвитку мислення, уваги, пам'яті, уяви, а також естетичному, моральному, громадянському вихованню.

Так само, як і на уроках російського читання, на уроках українського слід дбати про удосконалення техніки читання вголос і мовчки, виховувати культуру читача, поглиблювати знання про оточуючий світ, а також етнокультурознавчі знання.

Базовий компонент змісту початкового навчання з читання визначається на основі таких принципів: тематично-жанрового, художньо-естетичного, літературознавчого. Перші два з них є визначальними у виборі творів для читання. Художньо-естетичний принцип передбачає відбір художніх творів за критерієм художньої цінності, літературознавчий — ознайомлення учнів з елементарними літературознавчими поняттями на рівні уявлень. У цьому плані важливо враховувати принцип взаємозв'язку з уроками російського читання і забезпечувати перенос літературознавчих уявлень.

Коло читання складають тексти різних стилів (розмовного, художнього, художньо-популярного) і родів літератури (епічні, ліричні, драматичні), різних жанрів (прислів'я, приказки, загадки, казки, оповідання, легенди, байки тощо).

Для читання пропонуються твори усної народної творчості й твори українських письменників. Їх тематика досить різноманітна: український фольклор, звичаї, обряди, сучасне й минуле України, її історія, культура, а також відомості про деяких українських письменників-класиків і сучасних, які писали для дітей і про дітей, життя і турботи дорослих та дітей, навчання і відпочинок, пригоди; природа, рослинний і тваринний світ, турбота дорослих і дітей про нього.

Уроки читання українською мовою мають певну специфіку. Вони потребують більшої уваги, порівняно з читанням російською, до роботи над словом, оскільки лексичний запас учнів ще досить обмежений, а також до удосконалення літературно правильного усного мовлення.

Працюючи над словами, образними висловами, художніми засобами, учитель повинен не лише пояснювати їх, а й домагатися, щоб учні вимовляли їх правильно, щоб вони увійшли в активний словниковий запас, збагатили їхнє мовлення. Тому важливо ставити учням завдання вживати нові слова, образні вислови, які були пояснені, під час переказування прочитаного чи відповідей на запитання. Робота над текстом не повинна обмежуватись переказуванням. Тут, як і на уроках російського читання, потрібно, щоб учні, прочитавши текст, уміли визначити основну думку, говорили про характер героя, мотивували його вчинки, висловлювали свої думки, своє й авторське ставлення до героя і змісту прочитаного, усвідомлювали роль художніх засобів у змалюванні тих чи інших подій, характеру тощо.

Якщо в 3 класі учні переважно читають вголос після попереднього слухання тексту, який читає вчитель або записаного на магнітофонну плівку, оскільки тут в центрі уваги плавність і правильність читання (вимова, наголос), то в 4-му зростає питома вага читання мовчки. Самостійному читанню, так само, як і на уроках російського, передує підготовча робота, пов'язана з поясненням значення окремих слів і виразів, запитань, на які треба знайти відповідь тощо. Така робота не виключає наступного читання тексту вчителем, поглибленого його аналізу, вибіркового читання вголос, виразного читання.

Вправлення у виразному читанні можливо лише за умови, що учні оволоділи читанням цілими словами (плавність та правильність його), не перекручують слів, читають з дотриманням норм української літературної вимови та наголошування. Саме тому так багато уваги надається читанню вголос українською мовою у 3 класі, хоч це не виключає наступного самостійного перечитування тексту мовчки (з різною метою).

Ті основні навички читання мовчки, які формуються на уроках російського читання, а саме: техніка такого читання (без артикулювання, без рухів голови за рядком, який читається очима, уміння швидко схоплювати очима рядок і т. д.) та відповідні вправи застосовуються й на уроках українського.

Як і на уроках російського читання, важливе значення для створення відповідного емоційного настрою, а також для поглиблення сприйняття й розуміння, мають вступна розповідь учителя, бесіда, розгляд картини, слухання музики, які однак не повинні бути надто довгими (в межах 3–5 хв.).

Так само спільними в обох мовах є й прийоми роботи над текстом, його розумінням, художніми засобами, видами читання, темпом, розвитком мовлення.

У 4 класі, готуючи учнів до виразного читання, варто не тільки давати готову розмітку текстів, але й привчати самостійно розмічати текст.

Під час читання важливо вчити учнів підмічати яскраві образні слова, вирази, нові слова, ставити питання у зв'язку з прочитаним тощо.

Удосконалення навичок читання має відбуватися у нерозривній єдності з розвитком умінь розуміти прочитане. Для цього важливо ставити запитання, які допомагають з'ясувати, чи правильно діти сприйняли той чи інший факт, подію, чи можуть встановити причиново-наслідковий зв'язок між фактами, як розуміють загальний зміст прочитаного тощо.

Програмою не передбачено спеціальні години на позакласне читання українською мовою. Проте вчитель і в 3, і в 4 класах повинен заохочувати дітей до самостійного читання вдома, приносячи в клас дитячі журнали, газети та книжечки й пропонуючи прочитати те чи інше оповідання або вірш, у зв'язку з темами, що вивчаються. Бесіди за змістом прочитаного, розповіді віршів, що їх самостійно підготували учні, доцільно проводити на підсумкових уроках наприкінці кожної теми.

На уроках читання розвиваються й удосконалюються такі види мовленнєвої діяльності, як слухання-розуміння, говоріння, письмо. Для останнього необхідні спеціальні зошити або зошити з друкованою основою. Так само, як і на уроках російського читання, учні слухають все більші тексти і вчать розуміти їх, ділять на логічно завершені частини, добирають заголовки, вчать напам'ять вірші, загадки, прислів'я, переказують прочитане детально, вибірково, зі зміною дійової особи (4 клас), вчать ділитися враженнями від прочитаного, словесно змальовувати за уявою портрети героїв, продовжувати текст за завданням учителя тощо.

У зв'язку з тим, що в учнів недостатній словниковий запас і всього 1 урок читання на тиждень, уроки позакласного читання українською мовою як окремі не проводяться. Однак учитель має спонукати до самостійного читання, організовуючи виставку книжок одного автора, або виставку, пов'язану з темою,

яка вивчається, рекомендувати українську дитячу періодичну пресу (газети, журнали). На підсумкових уроках з теми учні мають розповідати й про твори, прочитані самостійно за рекомендацією вчителя.

Структурування програми обумовлене специфікою читання другою мовою і складається з таких розділів:

1. Коло читання.
2. Розвиток аудіативних умінь.
3. Розвиток навички читання.
4. Робота над текстом.
5. Розвиток умінь говоріння.
6. Письмо.
7. Робота з навчальною та художньою книжкою.
8. Твори для заучування напам'ять.

Письмо. У 2 класі учні навчаються писати, вживаючи букви українського алфавіту **і, и, е, є, ї, ї, г**, знак апострофа та буквосполучення **ьо** (на місці букви **ѣ**) без правил правопису. Уроки української мови у цей період мають комплексний характер. Читання, письмо й розвиток мовлення проводяться на одному й тому ж уроці, тому важливо раціонально використовувати час на ці види роботи.

Як і під час читання, під час письма українською мовою необхідно враховувати навички, які є спільними для обох мов (письмо більшості букв та з'єднань), і спиратися на них та формувати нові, пов'язані з письмом нових букв **і, є, ї, г**, апострофа, буквосполучення **ьо**, уживанням їх у словах. Особливої уваги потребує вживання букв **і, и, е, є** у словах, подібних за звучанням (*Гра, сир, поет*), які однак відрізняються буквеним позначенням голосних, оскільки вони (букви) найбільше піддаються інтерференції і тому потребують спеціальних вправлень.

Основні види роботи, які застосовуються на цьому етапі, — списування з проговорюванням, словникові диктанти з використанням сигнальних карток, зорово-слухові та зорові диктанти. Основне завдання письма — сформувати графічну зіркість, уміння вживати українські букви, які засвоюються.

Вимоги до техніки письма такі ж, як і до письма російською мовою. При цьому слід враховувати уміння, які вже сформовані на уроках російської, зокрема каліграфічні та ті, що стосуються культури оформлення записів у зошитах. На уроках української мови вони підтримуються, а не формуються як нові, тому каліграфічні хвилинки не проводяться, однак за потреби організовується індивідуальна робота. Спеціальних вправ у написанні потребують лише букви **Іі, Єє, Її, Гг**.

Оскільки навичка вживання українських букв на письмі формується повільно з причини інтерференції, робота над її удосконаленням продовжується і в 3 та 4 класах. Рекомендується у зв'язку з цим замість каліграфічної хвилинки

проводити вправи, спрямовані на розвиток зорової пам'яті та формування умінь вживати українські букви у словах, подібних за звучанням, але різних за буквеним позначенням голосних звуків (*син, лінія, поет*). У цих класах навички письма розвиваються, удосконалюються, формується орфографічна грамотність, учні навчаються не лише списувати, але й писати диктанти, перекази та складати й записувати тексти різних типів (розповіді, описи, міркування).

II. Знання з мови. Мовні уміння і навички

У початкових класах учні одержують уявлення про українську мову як державну, спорідненість російської й української мов. Зміст українського мовного матеріалу визначено на основі порівняльного аналізу російської й української мов. У результаті виявлено мовні факти, які повністю збігаються в обох мовах, і ті, які мають певну розбіжність. Це дістало відповідну презентацію в програмах і повинно враховуватися під час організації навчального процесу та в методиці навчання.

Спільні в обох мовах знання й уміння з мови мають бути перенесені й знайти своє застосування на українському мовному матеріалі. Вони повинні активізуватися в навчальному процесі, а не вивчатися як нові. Засвоєнню підлягають лише терміни та опорні слова, що дає можливість вільно оперувати знаннями.

Факти, які не збігаються (деякі знання з фонетики, граматики: рід та число деяких іменників, граматичні закінчення, суфікси і префікси), потребують особливої уваги, оскільки засвоєння такого матеріалу супроводжується інтерференційним впливом навичок, які вже сформувалися на уроках російської, що призводить до помилок. Такі знання й уміння потребують корекції (поправки) відповідно до закономірностей української мови.

У 1–2 класах учні одержували елементарні знання з фонетики й граматики з метою практичного оволодіння орфоепічними й граматичними уміннями. У 3–4 класах ці знання поповнюються й удосконалюються.

Оскільки розходжень у мовному матеріалі обох мов не так уже й багато (спільними є майже усі граматичні поняття), врахування спільного в обох мовах вивільняє багато часу, який в інших умовах витрачався б на пояснення нових знань та формування відповідних умінь. Це дає можливість надати урокам української мови практичного спрямування. Відпрацьовуються навички правильного користування словом з точки зору орфоепії та граматики, проводиться робота над збагаченням словникового запасу як окремими словами, так і граматичними конструкціями, усталеними виразами, прислів'ями й приказками та їх доречним вживанням у мовленні. Особлива увага має

надаватися лексичній та граматичній сполучуваності слів, зокрема, у випадках розбіжностей у російській та українській мовах (*открыть дверь — відчинити двері, благодарю тебя — дякую тобі*), вживанню прийменників, займенників, якісних прикметників вищого й найвищого ступенів, прислівників (без уживання термінів, практично). Відпрацьовуються уміння будувати речення різних типів, поширювати їх, уживати речення з однорідними членами зі сполучниками й без них, складати тексти різних типів з орієнтацією на слухача або читача. Зазначений підхід до організації навчального процесу на уроках української мови зобов'язує вчителя домагатися міцності знань з російської і забезпечення певної відстані у часі (3–4 год.) між опрацюванням ідентичних тем на уроках російської й української мов.

Практична спрямованість початкового навчання української мови зумовлює те, що контролю підлягають не стільки знання з мови, скільки уміння практично застосовувати ці знання.

III. Правопис. Правописні уміння і навички

У 3–4 класах учні оволодівають елементарними правилами українського правопису, у них формуються відповідні правописні уміння і навички.

Більшість орфографічних правил української мови мають фонетичну основу, тому їх засвоєння має відбуватися з опорою на знання з фонетики (в українській мові звук [ц'] м'який, тому після нього вживається м'який знак) та уміння літературної вимови.

Порівняльний аналіз змісту орфографічних правил в обох мовах дозволив об'єднати їх у 3 групи: I — правила, зміст яких повністю збігається в обох мовах; II — правила, зміст яких збігається частково (найбільша група, яка має різні варіанти збігу й розбіжностей); III — правила, що регулюють написання, властиві лише українській мові (чергування голосних і приголосних при зміні слів і словотворенні, подовження м'яких приголосних основи і позначення цього явища на письмі). Методика вивчення кожної групи таких правил різна. Найскладнішими для засвоєння є правила другої групи, оскільки процес формування правописних умінь у цих випадках зазнає інтерференційного впливу навичок з російської мови, що призводить до численних помилок. Тому формування правописних умінь повинно постійно бути в центрі уваги вчителя, уміння і навички мають підтримуватися шляхом організації систематичного повторення і вправлення у письмі (словникові пояснювальні й попереджувальні диктанти, вправи на класифікацію слів за правилами правопису тощо). З метою попередження та зменшення інтерференції на етапі пояснення рекомендується використовувати прийом відкритого міжмовного зіставлення

типу: в російській мові — в українській мові, а під час підбору дидактичного матеріалу для практичних вправ — прийом прихованого зіставлення (запиши українською мовою такі слова: *голубь, степь, календарь*). І під час формування правописних умінь продовжується робота над виробленням навички вживати українські букви *і, и, е, є, ї, г* у словах української мови. Найефективніше включати слова із зазначеними буквами (типу *син, електрик, Індія, їхати, гава*) у словникові диктанти, які проводяться на початку уроку (замість каліграфічної хвилинки). Важливо формувати графічну й орфографічну зіркість учнів, використовуючи відповідні віршовані тексти для зорових і зорово-слухових диктантів, а також уміння самоперевірки й самоконтролю записаного.

Правила, які мають складну алгоритмічну структуру (ненаголошені *е, и*, дзвінки й глухі приголосні), збігаються за своїм змістом в обох мовах, тому основна увага має зосереджуватись на умінні діяти за правилом та збагаченні словникового запасу.

Як і на уроках російської мови, у 3–4 класах учні мають засвоїти списки слів, написання яких розходиться в російській і українській мовах, однак в українській мові не регулюються певними правилами. Такі слова потребують систематичного включення у вправи, які виконуються на уроці, а з метою перевірки якості їх засвоєння ці слова включають у перевірні й контрольні роботи.

Оскільки процес оволодіння мовленнєвими уміньми з другої мови за визначенням психолінгвістів має таку структуру: знання → первинні уміньми → → навичка → вторинні (кінцеві) уміньми, то виклад програмового матеріалу у 1–2 класах розпочинається з мовної лінії (знання).

ПРОГРАМИ

1 КЛАС

Розвиток навичок мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння)

(34 год.; 1 год. на тиждень)

Тематика мовлення

Хто я? Мої іграшки, ігри. Українські дитячі ігри.

Знайомство. Ввічливість.

Родина.

Школа. Клас. Навчальне приладдя. Навчання.

Пори року (відповідно до календарних дат).

Кольори.

Овочі. Фрукти.

Лічба (в межах 10).

Дім. Квартира. Допомога вдома.

Людина. Частина тіла. Гігієна.

Одяг. Взуття.

Посуд, їжа (продукти харчування).

Дикі та свійські тварини.

Твоє рідне місто (село).

Придністров'я — рідний край. Тирасполь — столиця Придністров'я.

Національні українські свята, обряди (ознайомлення з ними проводиться відповідно до календарних дат).

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Мовні уміння і навички (протягом року)	
<p>1. Лексичні</p> <p>Збагачення словникового запасу учнів у зв'язку з тематикою мовленнєвої діяльності, визначеною програмою, а також міжтемними словами: вказівними (<i>ось, це, ця, цей</i>), присвійними (<i>мій, моя, моє, мої</i>), питальними (<i>хто? що? який? яка? яке? скільки? коли? куди? де? що робить (-в, -ла)?</i>), словами на позначення дії та місця дії (<i>йти, бігти, читати, писати і под.; тут, там, скрізь</i>), кількості (<i>багато, мало, кілька</i>), часових відношень (<i>вчора, сьогодні, завтра, торік, минулого року</i>), на позначення якості (<i>солодкий, гіркий, смачний</i>), ознак предметів (<i>червоний, білий</i>), величини (<i>великий, маленький</i>), форми (<i>круглий, довгий</i>), стверджувальних та заперечних слів (<i>так, ні, ніколи, згоден і под.</i>), засвоєння етикетної лексики (слів вітання й прощання, подяки і вибачення, ввічливості).</p> <p>Розрізнення міжмовних омонімів (<i>згород – горб, место – місце – місто і под.</i>)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none">– засвоїв слова з тем, визначених програмою;– міжтемні слова;– правильно і доречно вживає засвоєні слова в процесі мовлення;– засвоїв етикетну лексику;– розрізняє міжмовні омоніми;– засвоїв слова близькі і протилежні за значенням;– слова на позначення предметів побуту, української народної символіки

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Засвоєння слів близьких і протилежних за значенням (синонімів і антонімів: <i>будинок, хата, дім; сміливий, хоробрий; великий – малий, довгий – короткий, швидко – повільно</i>).</p> <p>Засвоєння етнокультурознавчої лексики, окремих виразів</p>	
<p>2. Фонетичні</p> <ul style="list-style-type: none"> – чітка вимова звуків [о], [а] незалежно від місця наголосу; – тверда вимова звука [ч]; – м'яка вимова звука [ц']; – дзвінка (не оглушена) вимова дзвінких приголосних (крім [з] у деяких словах у кінці та середині слів); – вимова нескладового [й] на місці букви в після голосних на початку та в кінці складу і перед приголосними (на початку слова): <i>автобус, сказав, вчитель</i>; – вимова фрикативного звука [з] у словах з цим звуком та закінченнях прикметників -ого (<i>синього, білого</i>); – вимова звука [г] у найбільш уживаних словах української мови (<i>танок, гуля, гудзик, гедзь, агрус, гелготати тощо</i>); – вимова африкатів [дж], [дз], [дз'] 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв вимову голосних і приголосних звуків; – розрізняє звуки російської та української мов; – орфоепічно правильно вимовляє звуки, звукосполуки і слова української мови
<p>3. Граматичні (практично)</p> <ul style="list-style-type: none"> – кличний відмінок (звертання); – закінчення іменників ж.р. -ою, -єю та прийменник з (на місці рос. -ой, -ей та прийменника с): <i>з мамою, з бабусяю</i>; – закінчення іменників ч. та с.р. -і (на місці рос. -е): <i>на вікні, на столі</i>; – змінювання голосних [о, е-і] та приголосних [з, к, х-з', ц', с'] в окремих найчастіше уживаних іменниках (<i>стіл – на столі, рука – у руці, нога – на нозі, сторінка – на сторінці, дошка – на дошці [дос'ці]</i>); – закінчення іменників у множині -ах, -ях (М.в. з прийменником по): <i>по дорогах, по стежках, по морях</i>; 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв форми звертання до дітей і дорослих; – розрізняє граматичні форми слів російської й української мов; – говорить, вживаючи слова (іменники і прикметники) у різних відмінкових формах однини і множини; – використовуючи у мовленні найбільш уживані іменники, дотримується норм чергування голосних і приголосних; – засвоїв рід слів на позначення назв маленьких істот; – вживає форми особових займенників, розповідаючи про себе або когось;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<ul style="list-style-type: none"> – форма множини у словах: <i>син – (мої) сини, брат – (мої) брати, дерево – (ті) дерева, двері – (до) дверей</i>, але: <i>листя, колосся (одн.): жовте листя, золоте колосся</i>; – середній рід назв маленьких істот: <i>ведмежа, собача, теля, порося</i>; – родові закінчення прикметників -а, -я, -е, -є (ж. і с.р.): <i>золота, синя; золоте, синє</i>; – закінчення -ому (ч. і с.р.); – закінчення -і прикметників (Н.в. мн.); – закінчення -ої, -ій, -ою у прикметниках жіночого роду; – форми особових займенників з прийменниками: <i>я, менé, до мéне, без мéне, зі мною; ти, тебé, до те́бе, з тобою, без те́бе, у ньóго</i>; а також присвійних (<i>мій, мого, моє, мої</i>); – вищий і найвищий ступінь деяких прикметників: <i>гарний – кращий – найкращий, поганий – гірший – найгірший; добрий – добріший – найдобріший; високий – вищий, низький – нижчий, товстий – товщий</i>; – дієслівні форми III ос. одн. -є, -є (<i>пише, читає</i>), -ить, -іть (<i>ходить, біжить, стоїть</i>); – дієслівні форми I ос. мн. -емо, -ємо, -їмо (<i>пишемо, читаємо, стоїмо</i>); – дієслівні форми III ос. мн. -уть, -ють (<i>пишуть, читають</i>), -ать, -ять (<i>біжать, стоять</i>); – суфікс -в у дієсловах ч.р. минулого часу: <i>пішов, сказав, взяв</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – розповідаючи про когось, щось, вживає форми прикметників вищого і найвищого ступенів; – розповідаючи про того, хто виконує якусь дію, правильно вживає українські дієслівні форми
II. Мовленнєві уміння і навички (протягом року)	
<p>I. Аудіювання (протягом року)</p> <p>Сприйняття на слух і розрізнення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – рядів слів, спільних для російської та української мов, які відрізняються певними 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зосереджено слухає мовлення вчителя; – розрізняє схожі за фонетичними ознаками слова російської й української мов;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>фонетичними ознаками: звуками ([р/лса] – [роса], [ч'ай] – [чай]); місцем наголосу (доска – дошка, игрушка – іграшка);</p> <p>– розпізнавання нових слів у реченні й тексті та встановлення їх значення з орієнтацією на його зміст.</p> <p>Сприйняття на слух і розуміння:</p> <p>– завдань учителя;</p> <p>– сприйнятих на слух скоромовок і загадок, віршів; оповідань і казок і розрізнення їх;</p> <p>– прочитаних учителем або розказаних ним невеликих віршів, уривків з казок, оповідань (з попереднім поясненням нових, незрозумілих для учнів слів); текстів інструктивного характеру</p>	<p>– слухає тексти різних жанрів (вірші, оповідання, казки) і розрізняє їх;</p> <p>– розуміє, про кого розповідається в тексті, що розповідається;</p> <p>– виконує дії відповідно до інструкцій;</p> <p>– відповідає на тестові запитання;</p> <p>– запам'ятовує невеликі вірші, скоромовки, загадки, сприйняті на слух;</p> <p>– запам'ятовує початок і кінець тексту, послідовність розвитку подій у ньому (що було спочатку і що — потім)</p>
<p>2. Говоріння (протягом року)</p> <p>1) <u>діалогічне мовлення</u></p> <p>Формування умінь:</p> <p>– відповідати на запитання вчителя і самим ставити запитання;</p> <p>– звертатися один до одного і до вчителя, вживаючи етикетну лексику;</p> <p>– вступати в діалог і підтримувати його;</p> <p>– відповісти, що зображено на малюнку, поставити запитання за змістом малюнка, вживаючи питальні слова (<i>хто? що? де? коли? звідки? який (-а, -е)? що робить (-в, -ла)?</i>);</p> <p>– будувати діалог за змістом ситуативного малюнка, уявною ситуацією;</p> <p>– запитувати, щоб одержати інформацію про: імена дітей (сусідів по парті, хлопчиків і дівчаток), про те, як звати тата, маму, братика, сестричку, які вони; хто з ким дружить, хто в яку гру грається, де хто живе (на якій вулиці, у якому місті, селі); хто (що) який?, що робить?</p>	<p>Учень:</p> <p>– слухає і розуміє запитання і відповідає на них;</p> <p>– відтворює діалог казкових героїв, правильно інтонуючи його;</p> <p>– буде та підтримує діалог, який складається з 3–4 реплік, враховуючи етикетну лексику;</p> <p>– відповідає на запитання за змістом малюнка;</p> <p>– буде діалог за змістом ситуації та ситуативних малюнків;</p> <p>– запитує українською мовою, щоб одержати інформацію один про одного, батьків, місце помешкання тощо</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>2) <u>монологічне мовлення</u></p> <p>Формування умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розповідати напам'ять скоромовки, вірші, загадувати загадки; – переказувати сприйняті на слух тексти (невеликі оповідання, казки чи їх уривки); – переповідати інструкції до ігор та брати участь у них; – розказувати, що зображено на малюнку; – будувати зв'язні висловлювання (2–3 речення) на матеріалі малюнків до текстів та тем, які вивчалися; – розповідати про себе і свою родину, улюблену іграшку, подругу, друга чи друзів тощо 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розповідає напам'ять вірші, скоромовки, загадує загадки; – переказує сприйнятий на слух невеликий текст чи уривок, інструкції до ігор тощо; – складає розповідь (3–4 речення) за змістом малюнка, спостереженнями; – розповідає про себе, свою родину, друга (подругу), іграшку, домашню тварину тощо
III. Культурологічні відомості (протягом року)	
<p>Назви предметів побуту, одягу; українські обереги (рушник, віночок, калина, верба).</p> <p>Українські народні свята та звичаї (Свято Миколая, Різдво, Великдень), колядки, щедрівки, веснянки.</p> <p>Українські дитячі ігри й пісні, народні загадки, казки</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв слова — назви предметів побуту та назви українських оберегів; – знає українські народні свята (Свято Миколая, Різдво, Великдень); – знає українські дитячі ігри й розваги (2–3); 2–3 обрядові пісні (щедрівки, колядки, веснянки); 1–2 колискові пісні; 2–3 народні загадки; 1–2 народні казки; – знає імена українських письменників (Т.Г. Шевченко, І. Франко, Леся Українка)

2 КЛАС

Розвиток навичок мовленнєвої діяльності (усне мовлення, читання, письмо)

(68 год.; 2 год. на тиждень)

Сфери мовленнєвої діяльності (протягом року)

Персональна (Знайомство. Ввічливість. Друзі. Моя родина. Моє тіло. Гігієна.)

Освітня (Школа. Клас. Навчальне приладдя. Навчання.)

Соціально-побутова (Мій дім. Овочі і фрукти. Свійські тварини. Посуд і їжа. Одяг і взуття. Українська хата, обереги. Національні страви. Одяг. Народні свята.)

Публічна (Придністров'я — наш спільний дім. Тирасполь — столиця Придністров'я. Місто. Село (селище). Засоби зв'язку: транспорт. Пошта. Магазины, кав'ярні. Будинки культури (кіно, вистава).

Професійна (Професії людей, праця.)

Природа (Пори року. Час. Тваринний світ.)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Мовні уміння і навички (протягом року)	
<p>1. Лексичні Збагачення й активізація словникового запасу школярів обумовленого темами, що включають зазначені сфери. Засвоєння міжтемної лексики. Засвоєння синонімів і антонімів (без уживання термінів). Засвоєння сталих народних виразів (<i>хліб-сінь, ласкаво просимо тощо</i>), а також найбільш уживаних прислів'їв і приказок. Засвоєння національно маркованої лексики (побутово-вжиткової, на позначення національного одягу і взуття, національної символіки (побутової, державної))</p>	<p>Учень: – засвоїв слова на теми, визначені програмою; – розрізняє схожі слова російської та української мов; – доречно вживає синоніми і антоніми, вживає (за допомогою вчителя) народні вирази, національно марковану лексику</p>
<p>2. Фонетичні а) ознайомлення з термінами: звуки голосні, приголосні, тверді, м'які; склад, наголос; б) закріплення й удосконалення орфоепічних умінь: – чітка вимова ненаголошених голосних звуків [о], [а]: <i>вода, колосок, каштан</i>; – вимова твердого приголосного звука [ч] та приголосних звуків, що позначаються буквою <i>щ</i> [шч]: <i>чашка, щука</i>; – вимова фрикативного звука [з]. Чітка вимова приголосного звука [з] у закінченні <i>-ого</i> (<i>чорного, синього</i>); – вимова м'якого приголосного звука [ц]: <i>палець, кінець</i>;</p>	<p>Учень: – засвоїв терміни голосний, приголосний звук, твердий, м'який, склад, наголос; – розрізняє голосні і приголосні, тверді і м'які приголосні звуки, визначає склад, наголос; – правильно вимовляє голосні звуки української мови в процесі мовлення; – твердо вимовляє звук [ч]; – вимовляє фрикативний звук [з], у тому числі й у закінченні <i>-ого</i>; – м'яко вимовляє звук [ц]; – чітко, не оглушуючи, вимовляє дзвінкі приголосні, в тому числі й нескладовий [й]; – пом'якшено вимовляє приголосні перед [й];</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>– чітка вимова дзвінких приголосних звуків у кінці та в середині слова. Вимова нескладового [j̥]: (a[<i>j̥</i>]тобус, сказа[<i>j̥</i>], да[<i>j̥</i>], [j̥]читель);</p> <p>– вимова пом'якшених приголосних звуків [ж'], [ш'] перед і: жінка, шість;</p> <p>– вимова м'яких подовжених звуків перед закінченням -я, -ю (життя (-ю), знання (-ю), змагання (-ю));</p> <p>– вимова твердих приголосних звуків [г], [к], [х] перед закінченням -и: дороги, руки, вільхи;</p> <p>– вимова м'якого приголосного звука [т'] у дієслівних формах на -уть, -ють, -ать, -ять; м'якого подовженого приголосного звука [ц':] у дієсловах на -ться: сміє[ц':]а, м'якого подовженого звука [с':] у дієсловах на -ися: сміє[с':]а;</p> <p>– вимова звуків [дж], [дз], [дз']: бджоли, дзвінок, дзьоб;</p> <p>– вимова звука [й] у сполученнях [бйа], [пйа], [вйа], [мйа], що позначається апострофом: б'я, п'я, в'я, м'я: голуб'ята, п'ять, в'яз, м'яч</p>	<p>– правильно вимовляє подовжені приголосні;</p> <p>– твердо вимовляє звуки [г], [к], [х] перед -и;</p> <p>– правильно вимовляє дієслівні форми;</p> <p>– вимовляє звуки [дж], [дз], [дз'];</p> <p>– вимовляє звук [й] на місці апострофа у сполученнях б'я, п'я, в'я, м'я</p>
<p>3. Граматичні Закріплення й удосконалення граматичних умінь:</p> <p>– ознайомлення з термінами: речення, крапка, кома, знак питання, знак оклику;</p> <p>– вживання вказівних слів цей, ця, це, ці; та, той, те, ті; особових займенників (без терміна) він, вона, воно, вони; їх граматичних форм: його, йому, їй, їй, їм; мене, тебе, мені, тобі, зі мною, з тобою при побудові речень;</p> <p>– вживання прийменників (без терміна) до, біля, з, під, від, в, у (у значенні в);</p> <p>– форми звертання (кличний відмінок: Сергійку, Оксанко) та інтонації речень із звертанням</p>	<p>Учень:</p> <p>– розуміє терміни: речення, крапка, кома, знак питання, знак оклику;</p> <p>– розрізняє граматичні форми слів російської й української мов;</p> <p>– у процесі говоріння правильно вживає вказівні слова та особові займенники у різних граматичних формах;</p> <p>– вживає прийменники при побудові словосполучень, речень;</p> <p>– правильно вживає форми звертання до однокласників та дорослих;</p> <p>– правильно вживає граматичні форми слів — назв предметів під час діалогічного й монологічного мовлення;</p> <p>– розрізняє рід подібних у російській та українській мовах іменників;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Практичне ознайомлення з формами іменників (без уживання терміну):</p> <ul style="list-style-type: none"> – закінчення -і (Д. та М. в. одн.): <i>подарунок сестри, мамі, росте на дереві</i>; – зміна приголосних [з, к, х] на [з', ц', с']: <i>дошка – на дошці, дорога – на дорозі</i>; голосні [і-о, і-е] при словозміні та словотворенні: <i>стіл – столик, село – сільський</i>; – закінчення -ою, -єю, -сю: <i>росте над дорогою, думає над задачею, йде з надією</i>; – закінчення -и у деяких іменниках, вжитих у називному відм. мн.: <i>синці, брати</i>; – закінчення -а (<i>дерева</i>); -ів (<i>багато звірів</i>); – закінчення -ах (у місц. відм. мн. з прийм. по): <i>по дорогах</i>; – іменники, які різняться родом у російській та українській мовах (<i>тополя, степ, біль</i>) та числом (<i>двері, листя</i>). <p>Практичне ознайомлення з формами прикметників (без уживання терміну):</p> <ul style="list-style-type: none"> – закінчення -а, -я, -е, -є (називн. відм. прикм. жін. і середн. роду); – закінчення -ому у прикметниках чоловічого і середнього роду (<i>хмари на блакитному (синьому) небі</i>); – закінчення -ої, -ій, -ою у прикметниках жіночого роду (<i>біля широкої річки, на широкій річці, з веселою піснею</i>); – закінчення -і у прикметниках множини (<i>високі гори, веселі пісні</i>). <p>Практичне ознайомлення з формами дієслів (без уживання термінів):</p> <ul style="list-style-type: none"> – суфікс -в у дієсловах чоловічого роду минулого часу (не вживаючи термінів) він читав, говорив; закінчення -е, -є, -ить, -іть (<i>він пише, читає, ходить, стоїть</i>); – закінчення -емо, -ємо, -имо, -імо (<i>ми пишемо, читаємо, ходимо, стоїмо</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> – правильно вживає граматичні форми слів — назв ознак предметів у процесі мовлення; – правильно вживає граматичні форми слів — назв дій під час діалогічного й монологічного мовлення

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
II. Мовленнєві уміння і навички (протягом року)	
<p>1. Аудіювання</p> <p>Розвиток умінь слухати-розуміти українське мовлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – слухання і розрізнення рядів слів, які мають певні фонетичні відмінності в російській і українській мовах; – розпізнавання слів, близьких за значенням, серед групи слів, сприйнятих на слух; – розрізнення міжмовних омонімів (<i>неделя – неділя, луна (місяць) – луна (эхo) і под.</i>); – розпізнавання тематики слів, сприйнятих на слух; – слухання слів різних тематичних груп і класифікація їх; – слухання-розпізнавання текстів різних жанрів: скоромовок, лічилок, віршів, невеликих оповідань, казок; – слухання-розуміння віршів, оповідань, казок, текстів-інструкцій щодо проведення ігор тощо 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає, якою мовою — російською чи українською — вимовлено слова, які мають незначні фонетичні відмінності, відрізняються наголосом тощо; – визначає у словах звуки, відмінні в російській та українській мовах, групує слова за фонетичними і тематичними ознаками; – розпізнає слова, що є міжмовними омонімами; – групує слова за темами; – розпізнає тексти різних жанрів, класифікувати їх; – зосереджено слухати текст і співвідносить прослуханий уривок з малюнком, вибирає з ряду поданих той, що стосується змісту прочитаного уривка; – визначає з допомогою тестів про кого, що розповідається; хто головні герої; добирає заголовок
<p>2. Говоріння</p> <p><u>Діалогічне мовлення:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – розвиток умінь правильно відповідати на запитання вчителя; – відтворювати діалог під час інсценізації казок; – вступати в рольову гру (за змістом казки). <p>Вступати в контакт з кимось (будувати діалог), щоб:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відповісти, запитати (одержати інформацію); – повідомити про когось, щось; – познайомитись; – повідомити про своє бажання щось зробити; – дізнатися, чи є той чи інший предмет, людина; 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відповідає на запитання у зв'язку з темами, що вивчаються; сам запитує; – відтворює діалог; – вступає в рольову гру; – вступає в діалог (4–5 реплік) з однолітками й дорослими, вживаючи етикетну лексику та слова звертання в зв'язку з потребами, визначеними у програмі

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>– уточнити інформацію, одержати інформацію про інтереси, захоплення когось;</p> <p>– дізнатися, де хто живе, як проїхати;</p> <p>– запросити когось кудись, відмовитись від запрошення, обґрунтувавши це;</p> <p>– висловити своє ставлення до когось, чогось;</p> <p>– одержати інформацію про зовнішній вигляд когось;</p> <p>– дізнатися, чи буде виконано намічений захід (прогулянка, екскурсія, похід), якщо так, то коли саме</p> <p><u>Монологічне мовлення:</u> Розвиток та вдосконалення умінь:</p> <p>– дослівно переказувати прочитаний або сприйнятий на слух текст чи уривок;</p> <p>– розповідати напам'ять скоромовки, вірші, загадування та відгадування загадок;</p> <p>– розповідати за аналогією до поданого зразка (прочитаного тексту);</p> <p>– розповідати за змістом малюнка тощо;</p> <p>– розповідати про себе, свою родину, подругу (друга); якусь подію, захід, про побачене чи почуте;</p> <p>– давати характеристику (опис) когось, щось</p>	<p>Учень:</p> <p>– переказує прочитаний або сприйнятий на слух текст, в тому числі інструкції до ігор;</p> <p>– розповідає напам'ять скоромовки, вірші;</p> <p>– буде зв'язну розповідь;</p> <p>– за аналогією до поданого зразка;</p> <p>– за змістом малюнка;</p> <p>– про себе, свою родину;</p> <p>– про побачене чи почуте;</p> <p>– описує когось, щось (за аналогією)</p>
<p>3. Читання</p> <p>Ознайомлення з українським алфавітом (у порівнянні з російським). Знаходження букв, які різняться в обох мовах. Ознайомлення з буквами, однаковими за написанням, але різними за звуковим значенням.</p> <p>Чітка вимова звуків, позначених буквами а, о.</p> <p>Букви ч, щ та їх звукове значення. Формування умінь правильної вимови слів із цими буквами під час читання</p>	<p>Учень:</p> <p>– засвоїв букви української мови та їх звукове значення; терміни: наголос, крапка, кома, знак питання, знак оклику;</p> <p>– правильно вимовляє голосні звуки української мови в процесі читання та наголошує слова;</p> <p>– твердо вимовляє звуки [ч], [щ] на позначення букв ч, щ в процесі читання;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Буква г і ї звукове значення. Формування умінь правильної вимови слів із цією буквою під час читання (група, синього).</p> <p>Буква г і ї звукове значення. Читання слів з цією буквою.</p> <p>Букви і, и, е, є. Звукове значення букв. Формування умінь правильно вимовляти приголосні звуки перед голосними і, и, е під час читання та звуки [йе] під час читання букви є на початку та в кінці слова;</p> <p>Буква ї та їі звукове значення. Порівняння вимови звуків [й] та [їі]. Формування умінь правильно читати слова з буквою ї.</p> <p>Буквосполучення ьо. Звуковий аналіз слів з м'якими приголосними перед звуком [о]: <i>льон</i>. Формування умінь читати слова з буквосполученням йо, ьо.</p> <p>Апостроф. Формування умінь читати слова з апострофом (окремі і в текстах).</p> <p>Розвиток умінь правильно читати речення</p>	<p>– правильно читає слова з буквами г та г;</p> <p>– правильно читає слова з буквами і, и, е, є;</p> <p>– правильно вимовляє звуки, що позначаються буквами й–ї;</p> <p>– зливо вимовляє звуки в складах з ьо в процесі читання;</p> <p>– правильно вимовляє слова з апострофом;</p> <p>– правильно (без перекручення) і свідомо читає (розуміє прочитане) цілими словами (в окремих випадках — поскладово);</p> <p>– дотримується пауз перед розділовими знаками та в кінці речення;</p> <p>– правильно інтонує початок і кінець речення</p>
<p>4. Письмо</p> <p>Письмо букв і, є, ї, г.</p> <p>Формування умінь вживати на письмі букви і, є, и, е у словах, подібних за звучанням, але різних за значенням в обох мовах (<i>лінія, син, поет, Єва</i>), а також букв ї, г у словах української мови, розвиток зорової пам'яті.</p> <p>Формування умінь писати слова з апострофом, буквосполученням йо, ьо (без уживання правил)</p>	<p>Учень:</p> <p>– засвоїв назви букв; терміни: голосний звук, приголосний звук, твердий і м'який приголосний звук, склад;</p> <p>– навчився писати букви (великі й малі) Іі, Єє, Її, Гг;</p> <p>– вживає букви і, и, е, є, ї, г під час письма слів;</p> <p>– навчився писати слова з буквосполученнями йо, ьо та апострофом;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Формування умінь правильно списувати тексти з дошки і з підручника, записувати слова, речення, невеликі тексти під диктовку.</p> <p>Формування умінь записувати самостійно складені речення, робити підписи під малюнками, записувати невеликі колективно складені тексти</p>	<p>– вживає вивчені букви під час списування речень чи тексту (25–30 слів) та самостійного запису окремих слів під час словникових диктантів (до 15 слів);</p> <p>– вживає потрібні розділові знаки в кінці речень та перед а (всередині)</p>
III. Культурологічні відомості	
<p>Відомості про:</p> <ul style="list-style-type: none"> – предмети побуту, одягу; українські обереги (рушник, віночок, калина, верба); – українські народні свята: свято врожаю, Миколая, Різдва, Великодня та звичаї зустрічати відповідні свята колядками, щедрівками; звичай зустрічати весну; – українські дитячі ігри, казки, колискові пісні, прислів'я та приказки 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв слова — назви предметів побуту, одягу, оберегів; – знає про українські народні свята та звичаї їх зустрічати (звичай щедрувати і засівати на Різдвяні і новорічні свята, співати веснянки тощо); – знає імена та прізвища українських письменників (Т.Г. Шевченко, Леся Українка, Василь Сухомлинський, Марійка Підгірянка, Наталя Забіла, Грицько Бойко). <p>Учень знає та вміє розповідати: 2–3 колядки, щедрівки, веснянки; 2–3 прислів'я та приказки; 1–2 казки; 3–4 загадки; знає 1–2 дитячі гри та вміє гратися в них, співати колискові пісні (1–2)</p>

3 КЛАС

I. Мова. Мовлення. Правопис

(34 год.; 1 год. на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності (протягом року)	
<p>I. Розвиток аудіативних умінь</p> <p>Розрізнення слів російської й української мов, які мають спільне лексичне значення, але деякі відмінності у вимові</p>	<p>Учень:</p> <p>– розрізняє слова української й російської мов;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Сприймання та розуміння з першого разу, в окремих випадках (1 півріччя) з другого, зміст усних завдань учителя, інструкцій до вправ тощо.</p> <p>Слухання рядів слів української мови, розрізнення і класифікація їх за певними ознаками (лексичними, граматичними та ін.). Виховання уваги до неправильно вимовлених звуків, неправильно вжитих слів (росіянізмів), закінчень, перекручених слів тощо.</p> <p>Слухання і вловлення слів із орфограмами у сприйнятих на слух реченнях, текстах.</p> <p>Розрізнення за інтонацією речень розповідних, питальних, окличних.</p> <p>Сприймання з першого разу на слух змісту невеликих за розміром текстів.</p> <p>Визначення в текстах образних слів, синонімів й антонімів, слів, ужитих у переносному значенні, споріднених слів, слів з експресивними суфіксами тощо.</p> <p>Визначення теми і головної думки сприйнятого на слух тексту, послідовності зображених подій.</p> <p>Розрізнення в текстах, сприйнятих на слух, діалогу і монологу (без уживання термінів)</p>	<p>– сприймає і розуміє завдання та інструкції, які дає вчитель;</p> <p>– слухає й розуміє лексичне значення слів, класифікує їх;</p> <p>– уважний до власного мовлення і мовлення однокласників;</p> <p>– вловлює на слух слова з орфограмами;</p> <p>– розрізняє за інтонацією розповідні, питальні, окличні речення;</p> <p>– розуміє зміст текстів, сприйнятих на слух;</p> <p>– визначає образні слова і вирази, слова з експресивними суфіксами тощо;</p> <p>– визначає тему і головну думку тексту, послідовність зображених подій, явищ тощо;</p> <p>– розрізняє в тексті діалог (розмова двох) і монолог;</p>
<p>2. Говоріння</p> <p>Повторення та закріплення умінь, що формувалися в 2 класі. (4 год.)</p> <p>Культура усного мовлення. Закріплення умінь літературної вимови, форм звертання до однолітків і дорослих, етикетної лексики; тон мовлення, темп, сила голосу (на матеріалі скоромовок, віршів, казок, опрацьованих у 2 класі); умінь вести діалог. (4 год.)</p> <p>Заучування напам'ять і розповіді скоромовок, загадок, невеликих віршів</p>	<p>Учень:</p> <p>– правильно вимовляє звуки української мови;</p> <p>– звертається до дорослих й один до одного ввічливим тоном;</p> <p>– вживає етикетну лексику;</p> <p>– вибирає потрібний тон, силу голосу, темп мовлення;</p> <p>– вступає в діалог і підтримує його;</p> <p>– розповідає напам'ять, дотримуючись правил літературної вимови, потрібного тону, темпу;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Орфоепічно правильна вимова слів української мови, правильне інтонування речень у процесі усної розповіді чи реплік у процесі діалогу.</p> <p>Складання запитань і відповідей за змістом тексту, малюнка тощо. Пояснення значень слів.</p> <p>Розвиток умінь вести діалог у зв'язку з природними ситуаціями, що виникають у класі, та уявними або за ситуативними малюнками.</p> <p>Дослівне, вибіркоче і стисле переказування невеликих текстів, сприйнятих на слух чи прочитаних самостійно.</p> <p>Формування умінь розповідати за окремим малюнком і серією, ситуацією (розповідь, опис, міркування); уміння розповісти про себе, свою родину, подругу чи друга</p>	<p>– правильно інтонує речення (репліки) в процесі усного мовлення;</p> <p>– запитує й відповідає на запитання, вживаючи українські форми звертання та етикетну лексику;</p> <p>– пояснює значення слів української мови;</p> <p>– вступає в діалог і веде його;</p> <p>– переказує дослівно, вибіркоче уривки, стисло — невеликі тексти, сприйняті на слух чи прочитані;</p> <p>– розповідає за ситуацією в класі, за окремим малюнком чи серією малюнків;</p> <p>– розповідає про себе, свою родину, друзів тощо</p>
<p>3. Читання (на уроках мови)</p> <p>Розвиток умінь:</p> <p>– читати мовчки й розуміти прочитане завдання, інструкцію, текст вправи;</p> <p>– читаючи, швидко знаходити «зайві» слова в логічному ряду, групувати слова за певними ознаками;</p> <p>– читати речення тексту без розділових знаків, догадуючись (за змістом), які це речення за інтонацією, встановлювати межі речень та правильно інтонувати їх;</p> <p>– читаючи, знаходити в тексті слова з орфограмами, синоніми й антоніми, споріднені й багатозначні слова тощо, речення відповідного типу за завданням вчителя чи підручника;</p> <p>– доповнювати прочитане речення словами відповідно до змісту, читаючи, змінювати слова, подані в дужках, замінювати їх синонімами чи антонімами тощо</p>	<p>Учень:</p> <p>– читає мовчки і розуміє прочитане;</p> <p>– класифікує слова за певними ознаками;</p> <p>– встановлює межі речень та правильно інтонує їх;</p> <p>– знаходить у тексті слова з орфограмами, синоніми й антоніми, споріднені й багатозначні слова тощо та речення, різні за інтонацією і метою висловлювання;</p> <p>– доповнює прочитане речення, редагує його</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
4. Письмо. Техніка письма й культура оформлення записів у зошиті	
<p>Культура писемного мовлення. Вимоги до ведення зошитів, культури записів. Перенос умінь, що стосуються техніки та культури оформлення записів з російської мови в українську.</p> <p>Повторення рукописних букв Йі, Єє, Її, Гг. Письмо слів з буквами і, и, е, є, г, ьо, апострофом, вжитих окремо і в реченнях.</p> <p>Удосконалення умінь списувати тексти прозові й віршовані з різними розділовими знаками, діалогом та правильно розміщувати їх на сторінці зошита.</p> <p>Розвиток умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> – самостійно записувати слова, що є підписами до малюнків, іменами дітей чи дорослих, назвами продемонстрованих предметів тощо; – складати й записувати речення за малюнком, опорними словами, на задану тему тощо; – формулювати й записувати запитання за змістом тексту, малюнка, а також відповіді на запитання; – відновлювати деформований текст і записувати його; – колективно записувати переказ (на дошці і в зошитах); – записувати складений текст за поданим чи колективно складеним планом, малюнком і заголовком, малюнком і поданим планом, малюнком і опорними словами тощо (на дошці і в зошитах); – удосконалювати текст: знаходити слова, що повторюються і замінювати їх синонімами та іншими словами; – списувати тексти, підкреслюючи або вставляючи орфограми, писати під диктовку (50–55 слів) 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає вимоги до ведення зошитів і культури записів і застосовує знання й уміння, засвоєні на уроках російської мови на українському мовному матеріалі; – розрізняє букви російського й українського алфавітів; – вживає букви и, і, е, є, ї, г, ьо, апостроф під час письма українською мовою; – списує прозові й віршовані тексти без пропусків і заміни букв українського алфавіту російським; – робить підписи під малюнками, записує імена дітей та дорослих тощо; – складає і записує речення за малюнком, опорними словами, на задану тему; – формулює й записує запитання за змістом тексту, малюнка та відповіді на них; – відновлює деформований текст; – колективно записує переказ; – складає і записує текст за колективно складеним планом, малюнком і заголовком, малюнком і опорними словами; – удосконалює (редагує) створений чи поданий текст; – списує й пише під диктовку, дотримуючись правил української орфографії та пунктуації

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
II. Мова й мовні уміння. Правопис	
<p>Розвиток уявлень про різноманітність мов, російську й українську мови як споріднені, спільне й відмінне в них (на прикладах лексики, вимови, алфавіту тощо), українську мову як офіційну.</p> <p>I. Звуки і букви</p> <p>Звуки слова. Позначення звуків на письмі буквами. Український алфавіт. Уміння швидко відшукувати слова в навчальному словнику, користуючись алфавітом.</p> <p>Голосні звуки і позначення їх буквами. Склад. Наголос (засвоєння термінів). Ознайомлення зі словами, у яких наголос не збігається в російській і українській мовах (<i>дóшка, топóля, дрóва</i>). Розвиток умінь правильно наголошувати такі слова в процесі мовлення.</p> <p>Приголосні звуки і позначення їх буквами:</p> <p>Звуки [г] і [ґ], позначення їх буквами г, ґ; звуки [дж], [дз], [дз’], позначення їх буквами дж, дз; звукосполучення [шч], позначення його буквою щ. Розвиток умінь правильно вимовляти й позначати ці звуки на письмі.</p> <p>Тверді і м’які приголосні звуки. Удосконалення навичок твердої вимови звуків [ч], [шч], [б], [п], [в], [м], [ф] та [р] (у кінці слів)</p> <p>Відсутність ь після букв, що позначають тверді приголосні звуки.</p> <p>Твердий звук [ц] і м’який [ц’]. Розвиток умінь правильно вимовляти звук [ц’] та вживати ь після букви ц.</p> <p>Позначення м’якості приголосних звуків перед голосним [о]. Розвиток умінь робити звуковий аналіз слів з ь перед о та правильно писати їх, переносити з рядка в рядок</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає, що у світі існує багато мов; – що українська і російська — споріднені мови; – що українська мова є офіційною мовою; – засвоїв український алфавіт; – терміни: голосний звук, приголосний звук, склад, наголос; – кількість голосних звуків і позначення їх 10 буквами; – правильно наголошує українські слова; – ділить слова на склади, робить звуковий аналіз; – правильно вимовляє і позначає на письмі приголосні звуки; – диференціює тверді і м’які приголосні в російській та українській мовах; – правильно вимовляє тверді приголосні; – не вживає на письмі ь після твердих б, п, в, м, ф та р (у кінці слова); – вживає м’який знак (ь) на позначення м’якості приголосних, зокрема звука [ц’] у кінці слів; – робить звуковий аналіз слів та вживає ь для позначення вимови м’яких приголосних перед о;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Подовження м'яких приголосних звуків і позначення цього явища на письмі. Уміння правильно вимовляти й писати слова з подовженими приголосними, переносити їх з рядка в рядок.</p> <p>Тверді приголосні звуки. Пом'якшення твердих приголосних звуків перед голосним [і]. Розвиток умінь вимовляти, слухати й чути пом'якшені звуки.</p> <p>Вживання букв и, і після г, к, х та ж, ч, ш, щ. Уміння правильно вимовляти й писати слова з ними, орієнтуючись на вимову.</p> <p>Апостроф. Розвиток умінь вживати апостроф після букв б, п, в, м, ф, р перед я, ю, є, ї, що позначають два звуки, переносити слова з апострофом.</p> <p>Знайомство з орфографічним словником. Формування умінь користуватися ним для перевірки написання слів</p>	<p>– правильно вимовляє подовжені м'які приголосні і позначає їх на письмі двома буквами;</p> <p>– вимовляє тверді приголосні перед [и], зокрема у граматичних формах (<i>руки, до-роги</i>) та пом'якшені перед і;</p> <p>– вживає на письмі після букв на позначення твердих приголосних букви и, и, орієнтуючись на вимову;</p> <p>– робить звуковий аналіз слів з апострофом, вживає апостроф на позначення звука [й] перед [а, о, у, і], що на письмі позначаються буквами я, ю, є, ї.</p> <p>– швидко знаходить в орфографічному словнику потрібне слово</p>
<p>2. Текст</p> <p>Активізація знань про текст та його структуру, засвоєні на уроках російської мови. Уміння визначати тему та основну думку тексту, добирати заголовок. Спостереження за способами зв'язку між реченнями тексту в українській мові. Уміння використовувати їх в процесі складання власних текстів.</p> <p>Поділ тексту на логічно завершені частини. Абзац. Структура і план тексту. Уміння їх розрізняти.</p> <p>Типи текстів (розповідь, опис, міркування). Особливості їх побудови. Уміння переказувати тексти різних типів.</p> <p>Спостереження за оформленням на письмі тексту з діалогом. Уміння правильно списувати такі тексти.</p> <p>Колективне складання текстів різних типів (усно й на письмі) за опорними словами, малюнками, даним початком і т. п.</p>	<p>Учень:</p> <p>– розрізняє текст і окремі речення;</p> <p>– визначає тему і основну думку тексту;</p> <p>– відновлює деформований текст;</p> <p>– складає власні тексти за поданим зразком, логічно і послідовно викладає думки;</p> <p>– ділить текст на логічно завершені частини;</p> <p>– розрізняє тексти розповіді, описи, міркування;</p> <p>– переказує тексти різних типів;</p> <p>– визначає в тексті діалог;</p> <p>– списує тексти з діалогом;</p> <p>– колективно складає тексти різних типів;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>3. Речення</p> <p>Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Звертання в спонукальних реченнях. Кома при звертанні. Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень залежно від інтонації. Розвиток умінь вживати такі речення в мовленні, правильно інтонувати їх і оформляти на письмі.</p> <p>Розвиток умінь будувати речення різних видів з уживанням сталих словосполучень (фразеологізмів).</p> <p>Головні (підмет і присудок) та другорядні члени речення (без засвоєння термінів). Формування умінь складати речення за схемами, доповнювати речення за питаннями, визначати головні члени речення.</p> <p>Складне речення. Уміння будувати складні речення з двох простих за зразком, графічною схемою тощо, вживати сполучники <i>і, що, щоб, який (-а, -е), бо</i>. Кома перед сполучниками (крім <i>і</i>, якщо він не повторюється)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв терміни: речення, розповідне, питальне, спонукальне, окличне речення; крапка, кома, знак питання, знак оклику; підмет, присудок, другорядні члени; – вживає речення, різні за метою висловлювання в усному мовленні і на письмі; – будує речення, вживаючи фразеологізми, з якими знайомить їх підручник; – визначає головні члени речення; – поширює речення; – складає речення за схемами, доповнює за запитаннями тощо; – будує складні речення (з двох простих) за поданим зразком, схемою, вживаючи сполучники, ставлячи коми перед ними (крім <i>і</i>)
<p>4. Лексичне значення слова</p> <p>Спостереження за лексичним значенням слова.</p> <p>Розвиток уявлень про те, що один і той самий зміст у різних мовах може бути переданий різними словами (на прикладі російської й української мов). Розрізнення слів, близьких за звучанням, але різних за значенням у російській та українській мовах.</p> <p>Спостереження за мотивованим значенням слова. Походження деяких слів.</p> <p>Спостереження за випадками багатозначності слова.</p> <p>Слова, близькі за значенням (синоніми). Слова, протилежні за значенням (антоніми)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює лексичне значення слів; – розрізняє значення схожих за звучанням, але різних за значенням слів російської й української мов (<i>луна – эхо, чоловік – муж, місто – город, горód – огород</i>); – здогадується, чому слово так називається (слова, значення яких вмотивовано: <i>підберезовик, підвіконня</i>); – розрізняє слова, які мають пряме значення і багатозначні; – добирає синоніми й антоніми самостійно і з допомогою словників;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Розвиток умінь вибирати слова, близькі за значенням, з групи поданих слів та добирати їх самостійно.</p> <p>Знайомство з словниками синонімів і антонімів, перекладним та тлумачним словниками</p>	<p>– вибирає з ряду синонімів найбільш влучний;</p> <p>– користується словниками (тлумачним, синонімів і антонімів) при доборі синонімів чи антонімів, для з'ясування значення слова</p>
<p>5. Будова слова</p> <p>Основа слова і закінчення. Споріднені слова. Розвиток умінь добирати їх, групувати (за спорідненістю). Корінь слова. Розвиток умінь визначати корінь, розрізняти споріднені слова і слова, близькі за значенням (синоніми), форму слова й споріднені слова.</p> <p>Спостереження за чергуванням голосних і приголосних звуків у корені слова. Розвиток умінь змінювати звуки [о, е-і] та [г, к, х] на [з', ц', с'] при словозміні і словотворенні.</p> <p>Суфікс. Спостереження за роллю суфіксів у словах. Розвиток умінь правильно вимовляти й писати суфікси; вимова і правопис та правильне наголошування слів з суфіксом -еньк- (маленький) і суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-.</p> <p>Префікс. Спостереження за роллю префіксів у словах. Префлекс префіксів роз-, без-, з(-). Апостроф після префіксів. Розрізнення префіксів та прийменників (практично).</p> <p>Правопис голосних і приголосних у корені слова: ненаголошені голосні звуки [е], [и]; дзвінки і глухі приголосні звуки</p>	<p>Учень:</p> <p>– володіє термінами: <i>основа слова, закінчення, корінь, префікс, суфікс, споріднені (однокорінні) слова</i>;</p> <p>– визначає основу і закінчення;</p> <p>– розрізняє споріднені слова і слова, близькі за значенням; форму слова і споріднені слова;</p> <p>– засвоїв правила чергування кінцевих звуків основи [г, к, х-з', ц', с'] та [о, е-і] в корені при зміні слів і словосполучень;</p> <p>– змінює зазначені звуки (голосні і приголосні) при словозміні та словотворенні;</p> <p>– добирає групи споріднених слів;</p> <p>– усвідомлює роль суфіксів і префіксів;</p> <p>– визначає будову слова: корінь, суфікс і префікс, закінчення;</p> <p>– розуміє і пояснює значення, яке надають суфікси словам;</p> <p>– утворює споріднені слова за допомогою суфіксів;</p> <p>– правильно вимовляє і пише суфікси;</p> <p>– розуміє і пояснює значення, які надають словам префікси;</p> <p>– утворює споріднені слова за допомогою префіксів;</p> <p>– правильно пише префікси, вживає апостроф;</p> <p>– розрізняє схожі префікси і прийменники;</p> <p>– розпізнає ненаголошені [е], [и] та глухі і дзвінки приголосні; добирає перевірни при письмі таких слів;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>в корені слів. Розвиток умінь розпізнавати ненаголошені е, и та глухі і дзвінки у вимовлених словах, перевіряти їх при написанні шляхом зміни слова чи добору перевірного. Удосконалення вмінь не оглушувати дзвінки приголосні звуки (крім [г] в окремих випадках) у кінці та в середині слова й позначати їх, орієнтуватись на вимову.</p> <p>Правопис слів типу <i>сонце, серце, чесний</i>.</p> <p>Правопис слів типу <i>клас, група, колектив</i>.</p> <p>Списування слів, речень, текстів з підкресленням чи вставленням орфограм, письмо під диктовку (кількість слів 55–60)</p>	<p>– застосовує правило про позначення ненаголошених [е], [и] та глухих і дзвінких (у вимові) приголосних на письмі;</p> <p>– розрізняє написання слів даного типу у російській та українській мовах;</p> <p>– пише слова цього типу, орієнтуючись на вимову;</p> <p>– списує і пише під диктовку слова, речення, тексти</p>
Культурологічні відомості	
<p>Правила українського етикету.</p> <p>Прислів'я і приказки, народні вислови, загадки.</p> <p>Українські звичаї, обереги</p>	<p>Учень:</p> <p>– знає правила українського мовленнєвого етикету і дотримується їх;</p> <p>– знає прислів'я і приказки, народні вислови, загадки і доречно використовує їх у мовленні;</p> <p>– уміє розповідати про окремі народні звичаї (зустрічати гостей, шанувати хліб, з повагою ставитись до старших, вживаючи пошанну форму <i>Ви</i>) та обереги (рушники, віночок, стрічки, квіти)</p>

Список слів, вимова і написання яких засвоюються протягом навчання в 3-му класі

Айстра, Батьківщина, бджола, бігти, брова, ведмідь, вікно, вовк, волосся, вузький, вугілля, вулиця, вухо, голка, горіх, гострий, глибоко, глибокий, гратися, грім, гриміти, дерева, джміль, дзвінок, долоня, дощ, друзі, жайворонки, жовтий, жовтень, заєць, зозуля, йти, іграшка, картопля, квасоля, Київ, (до) Києва, кишеня, криниця, кукурудза, краций, куць, листя, лягти, майже, менше, метелик, морква, м'який, нести, ножиці, огірок, овочі, подруга, пізніше, піти, площа, Придністров'я, пишниця, раніше, Росія, робота, слухати, сьогодні,

*сусідній, сусід, субота, танцювати, тихше, товариш, тополя, Україна, фар-
тух, цибуля, часник, черевики, червоний, чорний, шия, шити (шию), щастя,
щока, яблуко, яблуна.*

II. Читання

(34 год.; 1 год. на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Коло читання Невеликі за обсягом й нескладні за змістом тексти різних стилів: художнього, художньо-популярного, розмовного.</p> <p>Жанри текстів: твори усної народної творчості (казки, колискові, прислів'я і приказки, колядки, щедрівки, веснянки, скоромовки, загадки, дитячі ігри тощо); твори сучасних українських письменників і письменників-класиків (вірші, оповідання, авторські казки, небилиці, гумористичні твори).</p> <p>Тематика читання: про життя дітей, дружбу, товаришування, ігри, взаємини в сім'ї, пригоди, випадки з життя дорослих і дітей, про рідний край, Україну, природу, тваринний світ; твори морально-етичного характеру, а також про народні звичаї, свята; про українських письменників і їх твори</p>	<p>Учень: – розрізняє жанри художніх творів;</p> <p>– знає імена та прізвища авторів художніх творів;</p>
<p>2. Розвиток аудіативних умінь Слухання-розуміння текстів різних жанрів: – розрізнення жанрів сприйнятих на слух текстів; – визначення про кого і що розповідається; – яка головна думка тексту; – визначення структурних елементів тексту, зокрема, зачину, заключної частини; – вирізнення слів, вжитих у переносному значенні; – визначення, хто бере участь у діалогах</p>	<p>Учень: – виконує тестові завдання; – розрізняє жанри прослуханих текстів; – визначає про кого і що говориться в тексті, його головну думку; – визначає структурні елементи тексту; – називає слова, вжиті в переносному значенні; – визначає учасників діалогу</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>3. Розвиток навички читання Формування техніки читання. Читання правильно, цілими словами колонок слів, які відрізняються в російській та українській мовах двома-трьома буквами (<i>дош, площа</i>), в тому числі буквами и, е, є (<i>картина, зелений, світає</i>).</p> <p>Швидке зчитування груп одно-, двоскладових слів.</p> <p>Орієнтація в тексті (розділові знаки, абзаци, словнички, діалоги).</p> <p>Читання і розуміння прочитаного (свідомість читання).</p> <p>Виразне читання вголос прозових і віршованих текстів з попередньою колективною розміткою логічних пауз та пауз у кінці речень (рядків віршів).</p> <p>Розвиток навичок читати в особах, добираючи потрібний темп, тон, інтонацію читання.</p> <p>Розвиток умінь читати мовчки незнайомий текст з попереднім поясненням нових слів</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – читає правильно, без перекручень слів; – читає плавно, у потрібному темпі (темпл усного мовлення); – швидко орієнтується в тексті з метою добору правильної інтонації читання речень; – самостійно знайомиться зі значенням нових слів; – пояснює окремі слова і вирази; – відповідає на запитання за змістом речень, абзців, частин тексту чи тексту в цілому; – виразно читає, дотримуючись потрібних інтонацій, пауз, логічних наголосів; – читає в особах, добираючи потрібний темп, тон, інтонацію читання; – читає мовчки (швидше за читання вголос) і розуміє прочитане
<p>4. Робота над текстом</p> <p>Розвиток умінь визначати тему, головну думку тексту, авторське ставлення до описаного, героїв.</p> <p>Розвиток умінь визначати структуру тексту (зачин, основну частину, заключну).</p> <p>Розвиток умінь ділити текст (з допомогою учителя) на частини, добирати заголовки.</p> <p>Розвиток умінь визначати дійових осіб (героїв) тексту, розуміти їх характер</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає тему та головну думку тексту; – визначає структурні елементи тексту; – ділить (з допомогою вчителя) текст на частини, добирає заголовки; – називає дійових осіб, дає їм коротку характеристику;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Розвиток умінь визначати образні вирази, елементи опису, міркування.</p> <p>Розвиток умінь розрізняти жанри: прислів'я, загадки, лічилки, скоромовки, казку, оповідання, вірш</p>	<ul style="list-style-type: none"> – знаходить в тексті образні слова і вирази, пояснює їх роль; – розрізняє жанри текстів
<p>5. Розвиток умінь говоріння</p> <p>Розвиток умінь виразно розповідати напам'ять вірші, розповідати скоромовки, загадувати загадки.</p> <p>Розвиток умінь правильно і точно відповідати на запитання вчителя.</p> <p>Розвиток умінь переказувати прочитане (дослівно, вибірково, стисло).</p> <p>Розвиток умінь розповідати за малюнком до тексту, теми.</p> <p>Розвиток умінь словесно малювати портрет героя за уявою і змістом тексту.</p> <p>Розвиток умінь відчувати ритми, добирати їх до поданих слів.</p> <p>Розвиток умінь вести діалог за змістом прочитаного тексту (робота в парах).</p> <p>Розвиток умінь вступати в рольову гру за змістом казки, оповідання</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виразно розповідає напам'ять вірші, розповідає скоромовки, загадує загадки; – правильно і точно відповідає на запитання; – переказує прочитане (дослівно, вибірково, стисло); – розповідає за малюнком; – словесно змальовує портрет героя; – добирає ритми; – веде діалог; – вступає в рольову гру
<p>6. Письмо</p> <p>Розвиток навички вести зошити з розвитку мовлення, акуратно оформляти записи.</p> <p>Розвиток умінь складати (під керівництвом учителя) і записувати план тексту (автор, назва тексту, план).</p> <p>Розвиток умінь добирати заголовки, складати і записувати тексти за малюнком, картиною, поданим планом.</p> <p>Розвиток умінь виписувати з тексту образні слова і вислови, добирати і записувати ритми.</p> <p>Розвиток умінь записувати враження від екскурсії в природу, використовуючи образні слова і вислови</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – акуратно оформляє записи в зошитах; – записує план тексту за поданим зразком (автор, назва тексту, план); – добирає заголовки, складає і записує тексти; – помічає образні слова і вислови, виписує їх; добирає і записує ритми; – складає тексти на основі вражень від екскурсії в природу, використовуючи образні слова і вислови з прочитаних текстів

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>7. Робота з навчальною та художньою книжкою</p> <p>Розвиток умінь запам'ятовувати прізвище автора й назву книжки; назви кількох дитячих журналів, газет, які використовувались учителем чи рекомендувалися читати самостійно (у зв'язку з тією чи іншою темою).</p> <p>Розвиток умінь швидко знаходити потрібну сторінку в книжці, не гортаючи сторінки.</p> <p>Розвиток умінь швидко знаходити в підручнику текст у змісті, слова в словничку.</p> <p>Розвиток умінь за ілюстрацією чи заголовком визначати зміст книжки, розділу</p>	<p>Учень:</p> <p>– знає прізвища авторів і назви книжок (журналів, газет), які були прочитані;</p> <p>– швидко знаходить зазначену сторінку в книжці;</p> <p>– знаходить у підручнику текст, орієнтуючись на зміст; слова в словничку;</p> <p>– визначає (орієнтовно) про що буде розповідатися в книжці чи розділі підручника за ілюстрацією або заголовком</p>
<p>8. Тексти для заучування напам'ять:</p> <p>Фольклорні твори: 2 дитячі гри, 2–3 скоромовки, 3 прислів'я, 3–4 загадки, 2 народних пісні, 2 колискові, 2–3 щедрівки, веснянки.</p> <p><i>Засівальна (щедрівка), Щедрик-ведрик, Веснянка. Вишні-черешні розвиваються.</i></p> <p>Вірші письменників:</p> <p>П. Тичина. <i>А я у гай ходила; Осінь така мила.</i></p> <p>О. Олесь. <i>Вишиває осінь по канві зеленій.</i></p> <p>М. Рильський. <i>Новорічна нескінченна.</i></p> <p>О. Пчілка. <i>Дивна хатка.</i></p> <p>Т. Шевченко. <i>Світає, край неба палає.</i></p> <p>В. Лебедева. <i>Чом, чом, земле моя.</i></p> <p>Д. Павличко. <i>Два кольори.</i></p> <p>А. Малишко. <i>Доц</i></p>	<p>Учень:</p> <p>– знає напам'ять тексти, визначені програмою, та уміє розповідати їх</p>

4 КЛАС

I. Мова. Мовлення. Правопис

(34 год.; 1 год. на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Мовленнєва діяльність (протягом року)	
<p>1. Аудіативні уміння</p> <p>Розвиток умінь слухати-розуміти українське мовлення, помічати неправильно вимовлені звуки, слова, виправляти їх у власному мовленні та в однокласників.</p> <p>Сприйняття і розуміння з одного прослуховування змісту інструкцій, завдань, текстів.</p> <p>Розпізнавання в текстах, сприйнятих на слух, образних слів, словосполучень, синонімів і антонімів, експресивних слів та слів, ужитих у переносному значенні.</p> <p>Розпізнавання сприйнятих на слух речень, різних за метою висловлювання, інтонацією, з однорідними членами, звертанням.</p> <p>Визначення теми й основної думки у сприйнятих на слух текстах (з 1 прочитування).</p> <p>Розпізнавання на слух слів — різних частин мови.</p> <p>Розрізнення закінчень у спільних для російської й української мови лексемах (<i>на дереве</i> – <i>на дереві</i>, <i>над землею</i> – <i>під землею</i>)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зосереджено слухає українське мовлення, помічає неправильно вимовлені слова, виправляє помилки; – розуміє зміст пред’явленого тексту з одного прослуховування; – розпізнає в текстах образні слова й словосполучення, синоніми й антоніми, слова, вжиті у переносному значенні; – розпізнає на слух речення, різні за метою висловлювання й за інтонацією; – розпізнає речення із звертаннями, місце звертання в реченні; – визначає в тексті, сприйнятому на слух, тему й основну думку; – розпізнає у сприйнятих на слух реченнях слова, що належать до різних частин мови; – розпізнає закінчення у спільних для російської та української мов лексемах
<p>2. Говоріння</p> <p>Розвиток та удосконалення умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дотримуватись правил мовленнєвого етикету; – відтворювати та будувати діалог на основі сприйнятого на слух чи прочитаного тексту, а також створеної в класі реальної чи уявної ситуації мовлення (5–6 реплік на кожного); 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає правила українського мовленнєвого етикету і етикетну лексику; – будує діалог за змістом тексту і за уявною чи створеною в класі мовленнєвою ситуацією;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<ul style="list-style-type: none"> – висловлювати своє ставлення до почутого чи висловленого в процесі діалогу; – уточнювати почуте, щоб упевнитися в його достовірності (<i>чи правда, що...</i>), висловити припущення (<i>мені здається, що..., можливо,...</i>) недовіру (<i>невже...?, бути не може такого, щоб...</i>), та переконатися в достовірності (<i>так, це правда, я сам бачив і т. д.</i>); – користуватися українською термінологічною лексику; – правильно вживати та виправляти неправильно вимовлені чи вжиті слова в процесі власного мовлення та мовлення своїх однокласників; – запитувати про час, місце дій, ознаки; – переказувати текст чи епізод з тексту за завданням вчителя; – складати усно тексти за малюнком, опорними словами, малюнком і колективно складеним планом, даним початком тощо 	<ul style="list-style-type: none"> – висловлює своє ставлення до почутого; – вживає відповідні слова, уточнюючи почуте, висловлюючи припущення, здивування, переконуючися в достовірності; – використовує під час відповіді на запитання з мови українські терміни; – самостійно виправляє допущені в процесі мовлення власні помилки та помилки однокласників; – запитує про час якоїсь дії, її місце, ознаки предмета тощо; – переказує текст дослівно, стисло, повністю чи вибірково; – складає усно тексти за завданням учителя
<p>3. Читання (на уроках мови)</p> <p>Розвиток умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> – швидко орієнтуватися в текстах: завданнях, текстах вправ, зразках, примітках, поясненнях, довідничках, словничках; – читати мовчки і вголос та розуміти завдання і тексти вправ; дотримуватись норм української літературної вимови, читаючи вголос; – читати вибірково, групувати слова за лексичними, граматичними чи орфографічними ознаками, знаходити зайві слова в логічному ряду; – читати речення, різні за інтонацією, з однорідними членами, звертаннями, правильно інтонуючи їх; змінюючи закінчення, вставляючи або замінюючи слова відповідно до поставлених завдань з мови 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – швидко знаходить потрібне завдання чи вправу в підручнику, словничок, примітку, зразок і т. п.; – читає вголос і мовчки, розуміє прочитане; – групує слова за лексичними, граматичними чи орфографічними ознаками; – знаходить зайві слова в логічному ряду; – правильно інтонує речення під час читання вголос; – дочитує закінчення чи змінює їх

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>4. Письмо. Техніка письма й культура оформлення записів у зошитах</p> <p>Перенос умінь з російської мови, що стосуються техніки письма й культури оформлення записів на сторінці зошита, і застосування їх на уроках української мови.</p> <p>Розвиток умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> – підписувати власний зошит, вживаючи українські букви; – складати й записувати речення з деформованого тексту; – складати й записувати окремі речення, і кілька (6–7) зв’язаних між собою речень за малюнком, за спостереженнями в класі тощо; – складати й записувати переказ (на дошці і в зошитах); – написати оголошення, привітання, записку, лист (колективно); – вдосконалювати записаний текст, замінювати слова, що повторюються синонімами, займенниками тощо; – списувати слова, речення, тексти з дошки, підручника; писати під диктовку (словникові, вибірккові, зорові, зорово-слухові диктанти). (Кількість слів у текстах для диктантів 70–75) 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – переносить уміння з техніки письма й оформлення записів на сторінці зошита з російської мови на українську; – правильно і без помилок підписує свій зошит; – складає й записує деформовані речення, тексти; – складає й записує речення й тексти за завданнями підручника чи вчителя; – переказує й записує переказ; – може написати оголошення, привітання, записку, лист; – удосконалює власний текст; – списує без помилок; – пише різні види диктантів
<p>II. Знання з мови. Мовні уміння. Правопис (протягом року)</p>	
<p>Повторення, закріплення знань та умінь з мови, мовлення та правопису, засвоєних у 3 класі (10 год.):</p> <ul style="list-style-type: none"> – норми української літературної мови; – вживання букв <i>і, и, е, є, ї, г</i>; – вживання м’якого знака; – вживання апострофа; – позначення на письмі подовжених м’яких приголосних двома буквами; – відсутність подвоєння у словах української мови (<i>клас, група</i>); 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає норми української літературної мови; – вживає букви українського алфавіту під час письма; – вживає м’який знак для позначення м’якості приголосних;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<ul style="list-style-type: none"> – спрощення в групах приголосних (<i>сонце, серце</i>); – будова слова; – написання ненаголошених е, и в корені слова 	<ul style="list-style-type: none"> – вживає апостроф на позначення звука [й] (після твердих приголосних), що позначається буквами я, ю, є, ї; – правильно позначає на письмі м'які подовжені звуки; – не вживає, на відміну від російської мови дві букви у словах типу <i>клас, каса</i>; – правильно пише слова типу <i>сонце, серце</i>; – визначає будову слова; основу і закінчення, складові основи; – добирає споріднені слова; – перевіряє написання ненаголошених е, и, добираючи перевірні слова
<p>1. Текст Активізація знань про текст та його структуру.</p> <p>Визначення теми та основної думки тексту. Заголовок. Спостереження за способами зв'язку між реченнями тексту.</p> <p>Поділ тексту на логічно завершені частини. Абзац. План тексту.</p> <p>Типи текстів (розповідь, опис, міркування). Особливості їх побудови. Переказування текстів різних типів (усно й на письмі) колективний запис.</p> <p>Розвиток умінь складати тексти (усно й на письмі) різних типів за опорними словами, словами й малюнком, малюнком і планом, даним початком і малюнком тощо</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає що таке текст, які бувають типи текстів; – визначає тему й основну думку тексту; – добирає заголовок; – знаходить слова, що служать засобами зв'язку між реченнями тексту; – розрізняє типи текстів; – переказує різні типи текстів; – будує тексти різних типів
<p>2. Речення Активізація знань про види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Звертання в спонукальних реченнях. Кома при звертанні. Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень, залежно від інтонації.</p> <p>Головні (підмет і присудок) та другорядні члени речення</p>	<ul style="list-style-type: none"> – знаходить у тексті речення різних типів і самостійно будує їх; – правильно інтонувати речення та ставить потрібні розділові знаки; – правильно записує спонукальні речення; – визначає головні і другорядні члени речення;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Речення і словосполучення. Головне і залежне слово в словосполученні.</p> <p>Формування умінь складати речення за схемами, малюнками, доповнювати речення за питаннями, визначати головні члени речення, встановлювати за допомогою питань зв'язок між словами в реченні.</p> <p>Вживання найпростіших народних висловів, фразеологізмів (без уживання терміну) при побудові речень. Формування умінь доречно вживати їх у власному мовленні.</p> <p>Речення з однорідними членами, з сполучниками і, а, але, та в значенні але та без них. Розділові знаки в таких реченнях.</p> <p>Однорідні головні і другорядні члени речення. Спостереження за вживанням однорідних членів речення в текстах.</p> <p>Поширення речень однорідними членами.</p> <p>Поєднання однорідних членів речення за допомогою інтонації та сполучників (без уживання терміну) і, та, але, а. Кома перед а, але, та в значенні але.</p> <p>Розвиток умінь будувати такі речення, вживати їх, розповідаючи про побачене, почуте, правильно інтонувати їх.</p> <p>Складне речення (без уживання терміну).</p> <p>Конструювання складних речень (з двох простих) за зразком, графічною схемою тощо. Сполучники і, що, щоб, бо (практично). Кома перед сполучниками</p>	<ul style="list-style-type: none"> – ставить питання від головного до залежного слова в словосполученні; аналізує словосполучення в реченні (встановлює зв'язок слів у реченні); – складає речення, поширює їх; встановлює зв'язок між словами в реченні; – вводить у власні речення найпростіші фразеологізми (<i>накивати п'ятами, теревені правити</i> тощо); – поширює речення однорідними членами; – складає речення з однорідними членами із сполучниками та без них; – правильно інтонуює однорідні члени речення; – вживає кому перед сполучниками і (якщо він повторюється), а, але, та (в значення але)
<p>3. Лексичне та лексико-граматичне значення слова</p> <p>Повторення й активізація знань про лексичне значення слова — синоніми, антоніми, багатозначні слова, слова з переносним значенням. Розвиток умінь використовувати найбільш влучні з них при</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – добирає синоніми, антоніми; – розрізняє слова з одним значенням і багатозначні; – знаходить у текстах слова з переносним значенням;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>побудові речень, власних висловлювань, при редагуванні (виправленні) текстів.</p> <p>Розширення уявлень про походження найбільш уживаних слів (мотивоване значення, етимологію).</p> <p>Уміння користуватися навчальними словниками: синонімів і антонімів, тлумачним, перекладним</p>	<p>– використовує синоніми і багатозначні слова при побудові речень;</p> <p>– здогадується про походження слів з мотивованим значенням і пояснює його;</p> <p>– користується тлумачним та перекладним словником для з'ясування значення слова; словником синонімів — для добору синонімічного ряду</p>
<p>Частини мови — іменник, прикметник, дієслово, займенник, числівник, прислівник.</p> <p>Засвоєння термінів, уміння їх вживати в процесі усних відповідей. Активізація знань про ці частини мови і застосування їх на українському мовному матеріалі. Збагачення мовлення учнів словами — різними частинами мови</p>	<p>Учень:</p> <p>– володіє термінами на позначення частин мови та їх граматичних ознак;</p> <p>– користується українською термінологією під час відповіді на запитання вчителя;</p> <p>– розрізняє слова — різні частини мови;</p>
<p>Іменник. Розширення уявлень про предметність на прикладах іменників, що означають опредмечені дії, стан, якість (<i>радість, сум, сміливість, сміх, блакить</i>). Іменники-синоніми й іменники-антоніми. Творення однокореневих іменників за допомогою суфіксів і префіксів, суфіксів пестливості та згрублості. Спостереження за багатозначністю окремих іменників, вживання іменників у прямому й переносному значеннях, формування умінь вибирати з ряду іменників-синонімів ті слова, які найбільш відповідають змісту висловлювань.</p> <p>Рід і число іменників. Активізація знань, засвоєних на уроках російської мови, про рід і число іменників. Спостереження за розбіжністю роду й числа деяких іменників у російській і українській мовах. Розвиток умінь правильно вживати такі іменники в мовленні</p>	<p>– знаходить в реченні та самостійно добирає іменники;</p> <p>– розуміє значення предметності іменників, назв опредмечених ознак і дій;</p> <p>– добирає іменники синоніми й антоніми;</p> <p>– утворює ряди однокореневих іменників за допомогою суфіксів і префіксів, пояснює значення утворених слів;</p> <p>– розрізняє іменники з одним значенням і багатозначні;</p> <p>– вживає іменники в прямому і переносному значенні;</p> <p>– визначає рід і число іменників;</p> <p>– вживає іменники у належному їм роді і числі (<i>кір, листя</i>);</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Змінювання іменників за числами і відмінками. Засвоєння назв відмінків і питань до них. Уміння вживати іменники в однині й множині. Засвоєння іменників, які в українській мові вживаються тільки в однині (<i>чорнило, листя, колосся, гiлля</i>) та множині (<i>двері, штани</i>).</p> <p>Відмінювання іменників чоловічого і жіночого роду на -а, -я в однині (спостереження за таблицею).</p> <p>Розвиток умінь правильно вживати в усному і писемному мовленні іменники в таких відмінках:</p> <ul style="list-style-type: none"> – родовий відмінок (вимова приголосних звуків [г], [к], [х] та [ж], [ч], [ш] перед -и, -і. Вживання прийменників з, із, до, без, від при побудові словосполучень (<i>з парти, без книжки</i>); – давальний та місцевий відмінки (увага до чергування приголосних звуків [г], [к], [х] із [з'], [ц'], [с']: <i>нога – на носі, рука – в руці</i>; Вживання прийменників при, у (в), на з місцевим відмінком при побудові словосполучень); – орудний відмінок (закінчення -ою, -єю, -єю). Вживання прийменників з, за, над, під при побудові словосполучень. <p>Відмінювання іменників чоловічого роду без закінчень та середнього із закінченням -е, -о, -я (спостереження за таблицею).</p> <p>Формування вмінь вимовляти й правильно вживати в усному мовленні й на письмі іменники в таких відмінках:</p> <ul style="list-style-type: none"> – давальний і місцевий відмінки (увага до паралельних форм -ові, -еві, -еві, -у, -ю); 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – засвоїв назви відмінків і відмінкові питання; – засвоїв іменники, що вживаються лише в однині або множині; – спостерігає за таблицею, за змінюванням відмінкових форм іменників чоловічого і жіночого роду робить висновки; – правильно вимовляє приголосні перед закінченням -і, -и (<i>синиці, руки</i>) у родовому відмінку; – вживає потрібні прийменники з іменниками в родовому відмінку; – змінює приголосні основи [г, к, х] на [з', ц', с'] перед і при вживанні іменників з такою основою у давальному і місцевому відмінках; – вживає прийменники з місцевим відмінком при побудові словосполучень (<i>сидіти на березі, стояти при дорозі</i>); – вживає закінчення -ою, -єю, -єю при побудові словосполучень з іменниками в орудному відмінку з прийменниками і без них (<i>розмовляю з сестрою, пишатися мамою</i>); – спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників чоловічого і середнього роду, робить висновки; – правильно вимовляє і вживає паралельні закінчення -у, -ю // -ові, -еві, -еві при

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>закінчень -і, -ї (у лісі, в селі, у гаї і в гаю, але: у саду) чергування приголосних [г], [к], [х] із [з'], [ц'], [с'] (стоїть у кожусі, порошинка в оці);</p> <p>– орудний відмінок: увага до випадків розбіжності закінчень в російській й українській мовах: плечом – плечем, мячом – м'ячем;</p> <p>– подовження вимови м'яких приголосних перед закінчення -ям в іменниках середнього роду на -я: знанням, вугіллям, життям;</p> <p>– спостереження за розбіжністю в роді таких іменників у російській і українській мовах.</p> <p>Відмінювання іменників жіночого роду з нульовим закінченням та іменника мати (спостереження за таблицею).</p> <p>Вимова та правильне вживання в усному мовленні й на письмі іменників у таких відмінках:</p> <p>– називний відмінок (увага до відсутності ь після букв ж, ч, ш);</p> <p>– родовий, давальний і місцевий відмінки (увага до чергування голосних звуків [і]–[о], [і]–[е] у цих відмінках);</p> <p>– орудний відмінок (увага до явища подовження м'яких приголосних перед закінченням -ю: осі[н':]у, сі[л':]у, позначення цього явища на письмі двома буквами (осінню, сіллю). Апостроф після твердих приголосних основи перед закінченням -ю (любов'ю, кров'ю). Засвоєння вимови і правопису іменників із збігом кінцевих приголосних (радість – радістю)</p>	<p>побудові словосполучень і речень з іменниками в давальному і місцевому відмінках;</p> <p>– вживає закінчення -і, -ї в іменниках у давальному і місцевому відмінках;</p> <p>– змінює приголосні основи [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] при вживанні іменників у цих відмінках;</p> <p>– вживає закінчення -ем після ж, ч, ш та -ям в іменниках середнього роду на -я при побудові словосполучень та речень; правильно вимовляє і пише такі іменники у формі орудного відмінка;</p> <p>– спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників жіночого роду та іменника <i>мати</i>, робить висновки;</p> <p>– правильно пише такі іменники, вжиті у початковій формі (<i>стен, ніч, ніч</i>);</p> <p>– вживає такі іменники у родовому, давальному і місцевому відмінках, змінюючи голосні [і]–[о], [і]–[е]: <i>ніч – ночі, ніч – у печі</i> при побудові словосполучень, речень;</p> <p>– правильно вимовляє приголосні основи перед закінченням -ю в орудному відмінку і позначає їх на письмі;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Змінювання, вимова та правопис іменника <i>мати</i> у всіх відмінках, в тому числі й орудному при побудові словосполучень: <i>розмовляю з матір'ю</i>; родовому: <i>йду до матері</i>).</p> <p>Спостереження за відмінюванням іменників — назв маленьких істот (за таблицею) та іменника ім'я. Увага до суфіксів -ат-, -ят-, -ен-.</p> <p>Уміння правильно вимовляти й уживати на письмі такі іменники в родовому, давальному та місцевому відмінках. Увага до суфікса -ат-.</p> <p>Відмінювання іменників у множині (спостереження за таблицею).</p> <p>Формування умінь вимовляти та правильно вживати іменники в усному мовленні й на письмі в таких відмінках:</p> <ul style="list-style-type: none"> – називний відмінок (вимова приголосних звуків [г],[к], [х] та [ж], [ч], [ш] перед -и, -і); – родовий відмінок (закінчення -ів, -їв: <i>звірів, країв</i>; відсутність закінчень в іменниках середнього роду на -я: <i>знання – знань, завдання – завдань</i>); – місцевий відмінок (закінчення -ах в іменниках, вжитих з прийменником по: <i>по дорогах</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> – правильно змінює іменник <i>мати</i>; утворює словосполучення і речення з цим іменником; – спостерігає за відмінюванням іменників за таблицею, робить висновки; – правильно вимовляє й пише такі іменники в різних відмінкових формах; – спостерігає за таблицею за відмінюванням іменників у множині, робить висновки; – правильно вживає іменники у множині, зокрема: – твердо вимовляє приголосні основи [г], [к], [х] перед -и та пом'якшено приголосні [ж], [ч], [ш] перед -і в називному відмінку; – вживає закінчення -ів, -їв у родовому відмінку множини; – не вживає закінчення в іменниках середнього роду з подовженим м'яким приголосним основи перед -я; – вживає закінчення -ах в іменниках, вжитих у місцевому відмінку з прийменником по
<p>Прикметник. Активізація знань про прикметники. Значення, питання, зв'язок з іменниками, залежність роду прикметників від іменників. Родові закінчення прикметників.</p> <p>Прикметники-синоніми і прикметники-антоніми, уживання прикметників у прямому і переносному значеннях. Спостереження за вживанням прикметників</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає що таке прикметник, граматичні ознаки прикметників; – розуміє роль прикметників в текстах; – добирає прикметники до заданих слів — назв предметів; – добирає прикметники синоніми (синонімічні ряди) та антоніми; – вживає прикметники у прямому й переносному значенні;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>у текстах різних стилів: художньому, розмовному, науковому (без уживання термінів).</p> <p>Творення прикметників від прикметників та іменників за допомогою суфіксів. Спостереження за відтінками значення прикметників (<i>старий – старенький – старезний</i>). Творення найбільш уживаних якісних прикметників вищого й найвищого ступенів (практично, без уживання термінів).</p> <p>Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду в однині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань. Формування умінь вимовляти й правильно вживати в усному мовленні й на письмі прикметники чоловічого і середнього роду в таких відмінках:</p> <ul style="list-style-type: none"> – родовий відмінок (увага до вимови та вживання <i>ь</i> для позначення м'якості приголосного перед закінченням <i>-ого</i>, вживання прийменника <i>до</i> з родовим відмінком при побудові словосполучень); – закінчення прикметників у давальному і місцевому відмінках однини. <p>Відмінювання прикметників жіночого роду в однині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань. Вимова й уживання закінчень прикметників жіночого роду в родовому, давальному й орудному відмінках: <i>-ої, -ій, -ою</i>. Вживання м'якого знака для позначення м'якості приголосного перед закінченням <i>-ої, -ою: синьої, з синьою</i>.</p> <p>Відмінювання прикметників у множині (спостереження за таблицею), засвоєння відмінкових питань</p>	<ul style="list-style-type: none"> – утворює прикметники від іменників та прикметників за допомогою суфіксів, пояснює, як змінилося значення утворених слів; – утворює прикметники вищого і найвищого ступенів (<i>великий – більший – найбільший</i>); – засвоїв відмінкові питання, які ставляться до прикметників від іменників, ознаки яких вони показують; – спостерігає за відмінюванням прикметників за таблицею, робить висновки; – правильно вимовляє та пише прикметники чоловічого і середнього роду у формі родового відмінка; – вживає прийменник <i>до</i> з родовим відмінком (<i>до синього озера</i>); – правильно вживає закінчення таких прикметників у давальному і місцевому відмінках: <i>у теплому пальті, новому козусику</i>; – засвоїв відмінкові питання, які ставляться до прикметників жіночого роду; – спостерігає за таблицею відмінювання прикметників жіночого роду і робить висновки; – правильно вимовляє та вживає закінчення прикметників жіночого роду у формі родового, давального і місцевого відмінків; – засвоїв відмінкові питання, які ставляться від іменників, вжитих у множині, до прикметників;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Правильна вимова та вживання в усному мовленні й на письмі закінчень прикметників в називному та знахідному відмінках множини (<i>далекі дороги, сині ріки</i>).</p> <p>Утворення сполучень іменників з прикметниками, вжитими в різних відмінках (<i>синя річка, синьою річкою</i>). Побудова речень з однорідними членами — прикметниками. Розвиток умінь вдало і точно вживати прикметники, будуючи власне висловлювання (текст-опис, розповідь з елементами опису тощо)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – спостерігає за таблицею відмінювання прикметників у множині та робить висновки; – вживає прикметникові форми різних відмінків в усному мовленні і на письмі; – будує речення з однорідними прикметниками; – будує тексти описи, вживаючи прикметники в однині і множині в різних відмінках
<p>Займенник. Займенники особові (<i>я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони</i>), присвійні (<i>мій, моя, моє; твій, твоя, твоє</i> тощо) та вказівні (<i>той, та, те, цей, ця, це</i>). Спостереження за роллю займенників у тексті.</p> <p>Займенники 1-, 2-, 3-ї особи. Спостереження за змінюванням особових займенників за відмінками (за таблицею). Вживання відмінкових форм займенників <i>мене, тебе, його, йому, їй</i> при побудові словосполучень. Вимова і написання займенників <i>мого, (у) моєму, моїй; твого, твоєму, твоїй; цього, у цьому, цієї</i>. Вправи на вживання зазначених займенників у мовленні. Окреме написання займенників з прийменниками (активізація знань, засвоєних у 3 класі).</p> <p>Використання займенників для усунення одноманітного повторювання слів під час побудови текстів</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розрізняє особові, присвійні, вказівні займенники; – усвідомлює роль займенників у тексті; – спостерігає за відмінюванням особових займенників, робить висновки; – змінює форми особових займенників за відмінковими питаннями; – вживає займенники у різних відмінкових формах при побудові словосполучень, речень; – правильно вимовляє та вживати на письмі форму родового відмінка вказівного займенника (<i>цей, ця, це</i>); – відрізняє займенники від прийменників і правильно вживає їх на письмі; – вживає займенники при удосконаленні (редагуванні) тексту (замінює займенниками іменники та прикметники, що повторюються)
<p>Дієслово. Активізація знань учнів про дієслово (питання, значення, роль у реченні, зв'язок з іменниками, правопис не з дієсловами). Розширення уявлень про</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знає що таке дієслово і які його граматичні ознаки; – роль дієслова в реченні;

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>лексичне значення дієслів (без уживання терміна): дієслова мовлення, мислення, руху, стану людини тощо.</p> <p>Спостереження за дієсловами-синонімами і дієсловами-антонімами, багатозначністю окремих дієслів, уживання дієслів у переносному значенні.</p> <p>Творення дієслів за допомогою префіксів. Утворення словосполучень з однокореновими та синонімічними дієсловами різних семантичних груп, введення їх у речення, побудова речень з однорідними членами-присудками.</p> <p>Спостереження за роллю дієслів у текстах-розповідях та текстах-описах. Розвиток умінь вибрати із синонімічного ряду дієслів те, яке найбільш відповідає змісту висловлювання, умінь уникати одноманітності у використанні дієслів із значенням мовлення, мислення, руху при побудові тексту.</p> <p>Часи дієслів. Активізація знань, засвоєння українських термінів. Спостереження за змінюванням дієслів за часами. Суфікс -в- у дієсловах чоловічого роду минулого часу. Переконструювання тексту за допомогою заміни однієї часової форми дієслова на іншу.</p> <p>Неозначена форма дієслова. Спостереження за вживанням дієслів у неозначеній формі в приказках і прислів'ях, порадах, інструкціях. Переконструювання тексту за допомогою заміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки</p>	<p>– класифікує дієслова за значенням (дієслова мовлення, руху, стану тощо);</p> <p>– добирає дієслова синоніми й антоніми;</p> <p>– розуміє багатозначність окремих дієслів, вжитих у словосполученнях, реченнях, текстах;</p> <p>– розрізняє пряме і переносне значення дієслів;</p> <p>– утворює однокореневі дієслова за допомогою префіксів, пояснює значення таких дієслів;</p> <p>– будує словосполучення і речення з дієсловами різних семантичних груп, речень з однорідними присудками;</p> <p>– спостерігає й пояснює роль дієслів у текстах-розповідях, описах, будує тексти-описи явищ природи з використанням дієслів;</p> <p>– вибирає з синонімічного ряду найбільш влучне дієслово при складанні речень, текстів;</p> <p>– засвоїв українські терміни на позначення часу;</p> <p>– розрізняє часи дієслів за допомогою запитань;</p> <p>– змінює час дієслів;</p> <p>– вживає суфікс -в- у дієсловах чоловічого роду;</p> <p>– переконструює текст за допомогою зміни часової форми;</p> <p>– знає, що таке неозначена форма дієслова, де вона найчастіше вживається і яке значення передається з допомогою цієї форми;</p> <p>– переконструює текст за допомогою заміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>Змінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу за особами й числами (спостереження за таблицею).</p> <p>Поділ дієслів на дієвідміни — I та II (активізація знань, засвоєння термінів).</p> <p>Засвоєння вимови і правопису дієслівних форм на -ися (2-а особа однини).</p> <p>Вимова і правопис дієслівних форм на -ть, -ться (3-я особа). Спостереження за значенням дієслів на -ся в тексті.</p> <p>Повторення знань та закріплення граматичних умінь: побудова словосполучень і речень з дієсловами в різних особових формах теперішнього і майбутнього часу.</p> <p>Переконструювання та переказ тексту із заміною однієї особи на іншу. Добір особової форми дієслова залежно від змісту тексту.</p> <p>Прислівник (практичне вживання протягом року); увага до вимови й правопису найбільш уживаних з них: <i>вчора, вранці, вдень, увечері, справа; зліва; зверху; внизу; скрізь</i>.</p> <p>Числівник (практичне засвоєння протягом року кількісних і порядкових числівників від 1 до 20)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – спостерігає за таблицею змінювання дієслів і робить висновки; – змінює дієслова теперішнього і майбутнього часу за особами; – ділить дієслова за дієвідмінами; – правильно вимовляє та пише дієслова на -ися, -ться; – будує словосполучення і речення з дієсловами в різних особових формах теперішнього і майбутнього часу; – переконструює та переказує текст із заміною однієї особи на іншу; – вживає в усному мовленні та правильно пише найбільш уживані прислівники; – вживає в усному мовленні та на письмі числівники від 1 до 20
Культурологічні відомості	
<p>Прислів'я, приказки, народні вислови; дитячі ігри, казки</p> <p>Найбільш уживані форми народних привітань, запрошень, побажань</p> <p>Українські звичаї зустрічати гостей, проводжати їх.</p> <p>Українські письменники.</p> <p>Українські народні символи (рушник, віночок, рослинну символіку (верба, калина))</p>	<p>Учень знає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 4–5 прислів'їв, приказок, народних висловів і доречно вживає їх у власному мовленні; 2–3 народні казки; 2 дитячі гри; – використовує в мовленні найбільш уживані форми привітання та прощання; – знає українські звичаї зустрічати гостей, проводжати їх; – знає імена найбільш відомих українських письменників (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, Н. Забіла, Т. Коломієць та інші); – українські державні та народні символи

Список слів, вимова і правопис яких засвоюються в 4-ому класі

Адреса, багатий, блідий, боротьба, важливий, ввечері, вечір, вгору, вдень, взимку, взуватися, Вітчизна, вліво, вогонь, восени, вудка, вудити, вуса, вранці, гарячий, глибина, глибокий, гриміти, Дніпро, друзі, до побачення, допомагати, дякую (тобі, вам), здрастуйте, знайомий, залізний, іній, йти, йод, Київ (Києва), колосся, косити, криниця, кропива, листя, майстер, неділя, одягатися, обличчя, письменник, прізвище, прийти, проїзний, райдуга, рідкісний, рибалка, хоробрий, свято, сьогодні, тиждень, тривога, усний, чоловік. Числівники: 1–20 (вимова і написання).

II. Читання

(34 год.; 1 год. на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Коло читання Фольклорні твори, оповідання, вірші, легенди українських письменників, статті художньо-популярного характеру. Жанри: крім тих, що вивчалися у 3 класі, учні знайомляться з такими жанрами, як байка, п'єса, легенда, безкінечник. Тематика читання: твори про рідний край і любов до нього, про Україну й українську мову, народні звичаї, обряди, про людей, їх характери, працю, твори морально-етичного характеру, про українських письменників і їхні твори тощо</p>	<p>Учень: – розрізняє жанри художніх творів; – знає імена та прізвища авторів художніх творів;</p>
<p>2. Розвиток аудіативних умінь Слухання-розуміння текстів різних жанрів: – розрізнення жанрів сприйнятих на слух текстів; – визначення про кого і що розповідається; – з'ясування головної думки тексту; – визначення структурних елементів тексту, зокрема, зачину, заключної частини; – вирізнення слів, вжитих у переносному значенні; – визначення учасників діалогу</p>	<p>– виконує тестові завдання; – розрізняє жанр прослуханого тексту; – визначає про кого і що говориться в тексті; яка його головна думка; – визначає структурні елементи тексту; – знаходить слова, вжиті в переносному значенні; – визначає учасників діалогу</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>3. Розвиток навички читання Формування техніки читання. Розвиток умінь читати правильно, свідомо, нормально за темпом.</p> <p>Розвиток умінь орієнтуватися в тексті (розділові знаки, абзаци, словнички, діалоги).</p> <p>Розвиток навичок виразно читати прозові й віршовані тексти, правильно інтонувати речення, попередньо роблячи розмітку логічних пауз та пауз у кінці речень (рядків віршів), виділяючи важливі слова.</p> <p>Розвиток навичок читати в особах, добираючи потрібний темп, тон, інтонацію читання.</p> <p>Розвиток умінь читати мовчки незнайомий текст і розуміти прочитане</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – читає цілими словами, правильно, не перекручуючи слів, дотримуючись наголосів, нормально за темпом; – швидко орієнтується в тексті з метою добору правильної інтонації читання речень; – робить розмітку тексту, виразно читає прозові й віршовані тексти; – читає в особах, добираючи потрібний темп, тон, інтонацію читання; – читає мовчки незнайомий текст і розуміти прочитане; – самостійно знайомиться із значенням нових слів
<p>4. Робота над текстом</p> <p>Розвиток умінь визначати тему й основну думку тексту.</p> <p>Розвиток умінь знаходити зачин, основну й заключну частину тексту, ділити текст на частини і добирати заголовки (складати план тексту).</p> <p>Розвиток умінь розуміти логічний розвиток змальованих подій та причиново-наслідкові зв'язки.</p> <p>Розвиток умінь розуміти роль абзців у тексті.</p> <p>Розвиток умінь знаходити в тексті художні засоби: епітети, порівняння, слова, вжиті в переносному значенні, усвідомлювати їх роль, а також знаходити елементи опису, міркування.</p> <p>Розвиток умінь розуміти характер дійових осіб, давати їм характеристику, в тому числі й за вчинками</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає тему й основну думку тексту; – визначає структурні частини тексту; – ділить текст на частини і добирає заголовки; – складає план тексту; – пояснює причиново-наслідкові зв'язки; – пояснює роль абзців у тексті; – знаходить в тексті художні засоби, усвідомлює їх роль; – дає характеристику дійовим особам

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>5. Розвиток умінь говоріння</p> <p>Розвиток умінь виразно розповідати напам'ять вірші, байки, розповідати скоромовки, загадувати загадки.</p> <p>Розвиток умінь пояснювати значення нових слів, користуючись перекладним та тлумачним словником.</p> <p>Розвиток умінь переказувати прочитаний текст чи його частини дослівно, стисло, із зміною особи.</p> <p>Розвиток умінь розповідати за планом й ілюстрацією до тексту, за картиною.</p> <p>Розвиток умінь словесно змальовувати характер персонажів, пейзаж, події.</p> <p>Розвиток умінь розповідати про пори року, добираючи образні слова і вирази.</p> <p>Розвиток умінь розповідати за уявою.</p> <p>Розвиток умінь висловлювати власні думки і судження про дійових осіб, прочитаний текст, роль засобів увиразнення.</p> <p>Розвиток умінь оцінювати якість читання, відповідей однокласників.</p> <p>Розвиток умінь брати участь у рольовій грі, будувати діалог за змістом прочитаного тексту.</p> <p>Розвиток умінь брати участь у дискусії за змістом прочитаного тексту</p>	<p>Учень:</p> <p>– виразно розповідає напам'ять вірші, байки, розповідає скоромовки, загадує загадки;</p> <p>– пояснює значення нових слів;</p> <p>– переказує прочитаний текст чи його частини;</p> <p>– розповідає за планом й ілюстрацією до тексту, за картиною;</p> <p>– словесно змальовує характер персонажів, пейзаж, події;</p> <p>– розповідає про пори року, добираючи образні слова і вирази;</p> <p>– розповідає за уявою;</p> <p>– висловлює власні думки і судження про дійових осіб, прочитаний текст, роль засобів увиразнення;</p> <p>– оцінює якість читання, відповідей однокласників;</p> <p>– бере участь у рольовій грі, будує діалог;</p> <p>– бере участь у дискусії</p>
<p>6. Письмо</p> <p>Розвиток навички вести зошити з розвитку мовлення, акуратно оформляти записи.</p> <p>Розвиток умінь складати (під керівництвом учителя) і записувати план тексту (автор, назва тексту, план).</p> <p>Розвиток умінь добирати заголовок, складати і записувати тексти за малюнком, картиною, поданим планом.</p> <p>Розвиток умінь виписувати з тексту образні слова і вислови, добирати і записувати рими</p>	<p>Учень:</p> <p>– акуратно оформлює записи в зошитах;</p> <p>– записує план тексту за поданим зразком (автор, назва тексту, план);</p> <p>– добирає і записує заголовки, складає і записує тексти;</p> <p>– помічає образні слова і вислови, виписує їх; добирає і записує рими;</p>

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розвиток умінь записувати враження від екскурсії в природу, використовуючи образні слова і вислови з прочитаних текстів про природу	– складає тексти на основі вражень від екскурсії в природу, використовуючи образні слова і вислови з текстів
<p>7. Робота з навчальною і художньою книжкою</p> <p>Удосконалення навичок, які формувалися у 3 класі.</p> <p>Розвиток культури читача.</p> <p>Розвиток умінь самостійно вибирати книжку в бібліотеці за автором і назвою.</p> <p>Розвиток умінь оцінити художнє оформлення книжки.</p> <p>Розвиток умінь за малюнком і заголовком визначити, про що книжка.</p> <p>Розвиток умінь користуватися довідковим апаратом підручника.</p> <p>Розвиток умінь самостійно вибрати книжку того чи іншого українського автора, чи українські народні казки, користуючись алфавітним покажчиком.</p> <p>Розвиток умінь вести щоденник читача</p>	<p>Учень:</p> <p>– знає прізвища авторів і назви книжок (журналів, газет), які були прочитані;</p> <p>– самостійно вибирає книжку в бібліотеці;</p> <p>– оцінює художнє оформлення книжки;</p> <p>– за малюнком і заголовком визначає, про що книжка;</p> <p>– користується довідковим апаратом підручника;</p> <p>– користується алфавітним покажчиком у бібліотеці;</p> <p>– веде щоденник читача</p>
<p>8. Твори для вивчення напам'ять</p> <p>Фольклорні твори: 3–4 загадки, 2–3 лічилки, 4–5 скоромовок, 3–4 прислів'я, 2–3 вірші-звуконаслідування, 1 вірш-небилицю, 3–4 народних обрядових пісні (обжинкові, колядки, щедрівки, веснянки).</p> <p>Вірші письменників:</p> <p>В. Іванович. <i>Осінь мрійна.</i></p> <p>В. Симоненко. <i>Виростеш ти, сину.</i></p> <p>А. Костецький. <i>Грудень.</i></p> <p>Л. Глібов. <i>Зимова пісенька.</i></p> <p>Леся Українка. <i>Спить озеро...</i></p> <p>Д. Павличко. <i>Весна.</i></p> <p>Т. Шевченко. <i>Реве та стогне Дніпр широкий.</i></p> <p>І. Франко. <i>Веснянка.</i></p> <p>Л. Компанієць. <i>Твоя земля</i></p>	<p>Учень:</p> <p>– знає напам'ять тексти, визначені програмою та уміє розповідати їх.</p>

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1–4 клас

Пояснювальна записка

Календарно-тематичне планування уроків української мови (1–4 кл.) складено відповідно до чинної програми: О.Н. Хорошковська. Програми з української мови для 1–4 класів шкіл з російською мовою викладання, та базових підручників.

Завдання посібника — допомогти вчителям у складанні календарно-тематичного планування на навчальний рік.

Підручники для 2–4 класів розраховані на більшу кількість годин, тому радимо правописні уміння закріплювати на кожному уроці, а художні тексти, що не опрацьовуються в класі, пропонувати для самостійного та позакласного читання.

1 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
<i>Слухаємо. Розмовляємо</i>			
1	Знайомство. Чітка вимова звуків [o], [a]	1	
2	Ріпка. (Українська народна казка). Тверда вимова звука [ч]	1	
3	Вітання. М'яка вимова звука [ц']	1	
4	Ввічливість. Вимова дзвінких приголосних	1	
5	Лисиця і глечик. (Українська народна казка). Вимова нескладового [ŷ] на місці букви в після голосних	1	
6	Навчальні речі. Вимова фрикативного звука [г] у словах та закінченнях прикметників	1	
7	У школі. Вимова африкатів [дж], [дз], [дз']	1	
8	Лісова школа. Вживання кличної форми	1	
9	Кольори. Вживання закінчення -і (на місці рос. -е)	1	
II чверть			
10	У класі. Ознайомлення з випадками змінювання голосних [o, e-i]	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
11	Дружба, товаришування. Ознайомлення з випадками голосних [о, е-і]	1	
12	Людина. Ознайомлення з випадками змінювання приголосних [г, к-з, с]	1	
13	Одяг. Ознайомлення з випадками змінювання приголосних [г, к-з, с]	1	
14	Взуття. Вживання початкової форми прикметників жіночого і середнього роду	1	
15	Зимові розваги. Вживання закінчення -ою, -єю та прийменника з (на місці рос. -ой, -ей та прийменника -с)	1	
16	Новий рік. Вживання закінчення -ою, -єю та прийменника з (на місці рос. -ой, -ей та прийменника -с)	1	
17	Народні звичаї. Вживання закінчення -ах з прийменником по	1	
III чверть			
18	Дім. Вживання форми множини	1	
19	Квартира. Посуд. Вживання деяких форм особових займенників з прийменниками	1	
20	Продукти, їжа. Вживання деяких форм особових займенників з прийменниками	1	
21	Знай, люби, бережи. Вживання деяких присвійних займенників	1	
22	Як вони зимують. Вживання суфікса -в у деяких словах чоловічого роду, минулого часу	1	
23	Лисиця та вовк. (Українська народна казка). Вживання деяких прикметників у вищому й найвищому ступенях	1	
24	Свійська птиця. Вживання у середньому роді назви маленьких істот	1	
25	Свійські тварини. Вживання у середньому роді назви маленьких істот	1	
26	У кінотеатрі. Вживання питальних слів	1	
IV чверть			
27	Весна-красна. Вживання вказівних слів	1	
28	Місто. Вживання прийменників до, біля, з (зі), із, під	1	
29	Село. Вживання прийменників до, біля, з (зі), із, під	1	
30	Весняні роботи. Вживання прислівників	1	
31	Котик Петрик і мишка. (Білоруська казка)	1	
32	В гостях у бабусі. Вживання прислівників	1	
33	Повторення вивченого. Підсумки	1	

2 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
<i>Слухаємо. Розмовляємо. Читаємо</i>			
1	Родина. Звуки [о], [а]	1	
2	Школа. Звук [ч]	1	
3	Клас	1	
4	Ввічливість. Звук [ґ]	1	
5	Навчальні речі. Звук [ц']	1	
6	Буква щ	1	
7	Звук [г]	1	
8	Змінювання звуків	1	
9	Звуки [б], [д], [ж], [з]	1	
10	У вихідний день	1	
11	Овочі, фрукти	1	
12	Пізня осінь	1	
13	Подовження звуків	1	
14	Чергування	1	
15	Лічба	1	
16	Навчаємось, відпочиваємо	1	
17	У годину дозвілля	1	
18	Букви і, н . Підсумки	1	
II чверть			
19	Квартира, меблі	1	
20	Посуд	1	
21	Буква є	1	
22	Буква є	1	
23	Ранок школяра	1	
24	Хто ким працює	1	
25	Буква ї	1	
26	Продукти	1	
27	Буквсполучення йо,ьо	1	
28	Буквсполучення йо,ьо	1	
29	Звуки [дж], [дз], [дз']	1	
30	Звуки [дж], [дз], [дз']	1	
31	Апостроф	1	
32	Апостроф	1	
33	Грудень рік кінчає, а зиму починає	1	
34	Народні звичаї. Підсумки	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
III чверть			
<i>Слухасмо. Розмовляємо. Читаємо. Пишемо</i>			
35	Від зими до зими. Письмо букв і, є, ї, г	1	
36	Добра справа. Письмо букв і, є, ї, г (продовження)	1	
37	Дикі тварини. Письмо букв і, є, ї, г (продовження)	1	
38	Свійські тварини. Вживання на письмі букв і, є, н, е, ї	1	
39	Свійська птиця. <i>МД</i> Аудіювання	1	
40	Час. Вживання на письмі букв і, є, н, е, ї (продовження)	1	
41	В. Бережний. «Дядечко Цок». Вживання на письмі букв і, є, н, е, ї (продовження)	1	
42	Людина. Вживання на письмі букв і, є, н, е, ї (продовження)	1	
43	Одяг. <i>МД</i> Читання мовчки	1	
44	«Дівчинка у голубому фартушку». (За Октавом Панкун-Яшем). Формування умінь писати слова з апострофом	1	
45	Взуття. Формування умінь писати слова з апострофом (продовження)	1	
46	Як дбаєш, так і маєш. Формування умінь писати слова з апострофом (продовження)	1	
47	Хороші звичаї. Буквсполучення йо,ьо	1	
48	В. Берестов. «Лелека і соловей». <i>МД</i> Читання вголос	1	
49	Птахи. Буквсполучення йо,ьо (продовження)	1	
50	А вже весна, а вже красна. Буквсполучення йо,ьо (продовження)	1	
51	Будь кмітливим. <i>МД</i> Говоріння. Діалог	1	
52	Народний поет Т. Шевченко	1	
53	Квіти	1	
54	В. Сухомлинський. «Все в лісі співає». Підсумки	1	
IV чверть			
55	В. Сухомлинський. «Якщо ти сильний та мужній»	1	
56	«Петрусь і подарунки». (За Євгенією Башенко)	1	
57	О. Буцень. «У новій школі»	1	
58	О. Мітта. «У гостях і вдома». <i>МД</i> Читання мовчки	1	
59	«Без Батьківщини життя — не життя». (За В. Сухомлинським)	1	
60	В. Мелешенко. «Іванкові колоски». <i>МД</i> Аудіювання	1	
61	В. Хомченко. «Три каски»	1	
62	О. Копиленко. «Весна прийшла»	1	
63	Т. Волгіна. «Удома краще»	1	
64	Найближчий родич	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
65	Г. Демченко. «Чудесний світ»	1	
66	М. Стоян. «Розмова кольорів». <i>МД</i> Читання вголос	1	
67	Д. Чередниченко. «Синій вечір»	1	
68	Повторення вивченого. Підсумки	1	

3 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
<i>Звуки і букви</i>			
1	Усне й писемне мовлення	1	
2	Колискові пісні (на вибір учителя)	1	
3	Звуки мовлення і позначення їх на письмі буквами. Правила української літературної вимови	1	
4	Дитячі ігри, забави	1	
5	Алфавіт. Велика буква. <i>МД</i> Аудіювання	1	
6	Скоромовки. Прислів'я, приказки, загадки	1	
7	Голосні звуки, позначення їх буквами. Склад, наголос	1	
8	«Колосок». (Українська народна казка)	1	
9	Приголосні звуки, позначення їх буквами. <i>МД</i> Говоріння. Діалог	1	
10	В. Сухомлинський. «Для чого кажуть спасибі»	1	
11	Тверді і м'які приголосні звуки. Вживання м'якого знака після букви ц	1	
12	І. Прокопенко. «Як берізка листя роздарувала»	1	
13	Позначення м'якості приголосних перед о	1	
14	А. Кислій. «Про що розповів вітер»	1	
15	Подовження м'яких приголосних звуків і позначення їх на письмі	1	
16	«Сонцевик-чарівник і холодний вітер». (За Г. Демченко)	1	
17	Пом'якшення твердих приголосних перед і . <i>МД</i> Читання мовчки	1	
18	В. Сухомлинський. «Втрачений день». Підсумки	1	
ІІ чверть			
19	Вживання букв и, і після г, к, х та ж, ч, ш	1	
20	«Галочка». (За О. Іваненко)	1	
21	Відсутність м'якого знака після букв, що позначають тверді приголосні звуки	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
22	О. Моторний. «Мудрі порадики»	1	
23	Апостроф. <i>МД</i> Усний переказ	1	
24	«Для чого людині серце». (За А. Дімаровим)	1	
<i>Текст. Речення</i>			
25	Текст. Тема і головна думка тексту. Типи текстів	1	
26	М. Стельмах. «Мій дідусь»	1	
27	Зв'язок між реченнями тексту. Абзац. План тексту	1	
28	С. Василевська. «Усмішка»	1	
29	Контрольна робота	1	
30	Л. Письменна. «Чарівна гостя»	1	
31	Аналіз контрольної роботи. Речення. Види речень за метою висловлювання	1	
32	О. Копиленко. «Пернаті друзі». <i>МД</i> Читання вголос	1	
33	Розділові знаки в кінці речень. Звертання в реченнях. Кома при звертанні	1	
34	Ю. Старостенко. «Лісові розмови». Підсумки	1	
III чверть			
35	Головні й другорядні члени речення. Зв'язок слів у реченні	1	
36	О. Пчілка. «Дивна хатка»	1	
37	Складне речення	1	
38	«Дружні звірі». (Українська народна казка)	1	
<i>Слово</i>			
39	Значення слова. <i>МД</i> Говоріння. Діалог	1	
40	«Бісер і нитка». (Удегейська народна казка)	1	
41	Слова, близькі за значенням (синоніми)	1	
42	«Кирило Кожум'яка». (Українська народна казка)	1	
43	Слова, протилежні за значенням (антоніми). <i>МД</i> Аудіювання	1	
44	М. Пономаренко. «Подарунок»	1	
45	Багатозначність слів. Пряме й переносне значення слів	1	
46	Д. Ткач. «Моя мама»	1	
<i>Будова слова</i>			
47	Основа слова. Закінчення	1	
48	«У школі». (За О. Іваненко)	1	
49	Спільнокореневі слова. Корінь слова	1	
50	«Як квітець до березня в гості їздив». (Казка)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
51	Чергування голосних і приголосних звуків у корені слова	1	
52	Веснянки (на вибір вчителя). <i>МД</i> Усний переказ	1	
53	Суфікс. Вимова і правопис суфіксів. <i>МД</i> Читання мовчки	1	
54	Край, у якому ти живеш (поезія на вибір вчителя). Підсумки	1	
IV чверть			
55	Префікс. Правопис префіксів. Префікси роз-, без-, з- (с-)	1	
56	«Одвічні символи». (За В. Скуратівським)	1	
57	Апостроф після префіксів. <i>МД</i> Аудіювання	1	
58	М. Романіка. «Як хліб ходить». <i>МД</i> Читання вголос	1	
59	Префікси й прийменники	1	
60	«Плавуча батарея». (За Семеном Алексєєвим)	1	
61	Ненаголошені голосні в корені слова	1	
62	Андрій Малишко. Поезії	1	
63	Дзвінки і глухі приголосні в корені слова	1	
64	І. Прокопенко. «Сонце, сонечко та соняшник»	1	
65	Контрольна робота	1	
66	Аналіз контрольної роботи. Написання слів типу <i>сонце, серце, клас, група</i>	1	
67	Повторення вивченого	1	
68	Повторення вивченого. Підсумки	1	

4 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
I чверть			
Повторення вивченого			
1	Усне й писемне мовлення. Звуки і букви. Норми української вимови. Правопис	1	
2	Т. Майданович. «Калина цвіте пізно»	1	
3	Будова слова. Споріднені слова	1	
4	В. Сухомлинський. Оповідання на вибір	1	
5	Текст. Речення. Види речень за метою висловлювання	1	
6	О. Донченко. «Гроза»	1	
7	Головні та другорядні члени речення	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
8	«Надійна людина». (За Євгеном Пермяком)	1	
9	Однорідні члени речення. <i>МД</i> Аудіювання	1	
10	Л. Павленко. «Росамита»	1	
Слово			
11	Частини мови. <i>МД</i> Читання мовчки	1	
12	В. Скуратівський. «Як у серпні дбаємо, так зимою маємо»	1	
13	Іменник. Підготовка до контрольної роботи	1	
14	Обжинкові пісні	1	
15	Контрольна робота	1	
16	Чарівна осінь. (Оповідання на вибір вчителя). <i>МД</i> Читання вголос	1	
17	Аналіз контрольної роботи. <i>МД</i> Усний переказ	1	
18	Рідний край. (Поезії на вибір вчителя). Підсумки	1	
II чверть			
19	Рід і число іменників	1	
20	«Серафимина гора». (За Л. Павленком)	1	
21	Відмінювання іменників. <i>МД</i> Говоріння. Діалог	1	
22	М. Вороний. «Євшан-зілля»	1	
23	Відміни іменників	1	
24	Б. Грінченко. «Олеся»	1	
25	Відмінювання іменників I відміни	1	
26	Г. Сковорода. «Бджола та шершень», «Гей ти, пташко жовтобока...»	1	
27	Відмінювання іменників II відміни	1	
28	О. Лупій. «Тінь ворога»	1	
29	Відмінювання іменників III відміни	1	
30	«Дванадцять місяців». (Словацька казка)	1	
31	Контрольна робота	1	
32	Колядки, щедрівки	1	
33	Аналіз контрольної роботи. Відмінювання іменників I, II, III відміни (повторення)	1	
34	Л. Глібов. Загадки. Байка «Коник-стрибунець». Підсумки	1	
III чверть			
35	Відмінювання іменників у множині	1	
36	Л. Українка. «Мамо, іде вже зима», «Спить озеро»	1	
37	Прикметник	1	
38	Л. Українка. «Лелія»	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
39	Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду в однині	1	
40	І. Франко. «Заєць і ведмідь»	1	
41	Відмінювання прикметників жіночого роду. <i>МД</i> Аудіювання	1	
42	«Льодяне царство». (Українська народна казка)	1	
43	Відмінювання прикметників у множині	1	
44	Дніпрова Чайка. «Коза-дереза». <i>МД</i> Читання вголос	1	
45	Займенник	1	
46	«Тарасові пісні». (За О. Іваненко)	1	
47	Особові займенники. Відмінювання особових займенників	1	
48	Т. Шевченко. Поезії	1	
49	<i>МД</i> Усний твір-опис за картиною. Підготовка до контрольної роботи	1	
50	В. Скуратівський. «Березень»	1	
51	Контрольна робота	1	
52	«Берегиня». (За В. Скуратівським)	1	
53	Аналіз контрольної роботи. <i>МД</i> Читання мовчки	1	
54	«Зустріч весни». (За В. Скуратівським). Підсумки	1	
IV чверть			
55	Дієслово. Часи дієслова	1	
56	«Промінець — син сонця». (За Казимирою Полковою)	1	
57	Змінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу за особами й числами	1	
58	Б. Грінченко. «Олеся»	1	
59	Неозначена форма дієслова. <i>МД</i> Говоріння. Діалог	1	
60	В. Гончаренко. «Старі окопи»	1	
61	Дієвідміни	1	
62	І. Процьків. «Легенда про матерів»	1	
63	Повторення вивченого про дієслово. Підготовка до контрольної роботи	1	
64	В. Нестайко. «Тореадори з Васюківки»	1	
65	Контрольна робота	1	
66	В. Сухомлинський. «Скільки ж ранків я проспав»	1	
67	Аналіз контрольної роботи. Повторення вивченого. <i>МД</i> Читання вголос	1	
68	Повторення вивченого. Підсумки	1	

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ОСНОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Загальна характеристика освітньої галузі

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки. Знання української мови дозволяє випускникові якнайповніше реалізувати свої потенційні можливості, життєві потреби, плани і наміри, пов'язані з продовженням освіти, набуттям професії і т. д.

Офіційна мова — обов'язковий компонент базового змісту освіти, вона є окремим навчальним курсом, який забезпечує певний рівень знань, формування життєво необхідних умінь і навичок, становлення учня як людини і громадянина.

Головна мета навчання української (офіційної) мови полягає в забезпеченні комунікативної компетенції учнів у різних сферах і жанрах мовлення.

Кількість тижневих годин по класам

V	VI	VII	VIII	IX
3	3	3	3	3

На рівні основної школи розширюється сфера українськомовного спілкування, розвиваються уміння і навички дітей в усіх видах мовленнєвої діяльності, забезпечується активне входження в українську культуру. Головним завданням стає формування в учнів функціональної системи мовлення. Учніма надається можливість осмислити мовні явища, усвідомити їх специфіку.

Для досягнення головної мети навчання української (офіційної) мови необхідно розв'язати ряд завдань освітнього рівня, спиратися на лінгвістичні знання, вміння й навички з рідної (російської) мови, а також ураховувати її специфіку.

Головними завданнями навчання української (офіційної) на рівні основної школи є:

- 1) вироблення стійкої мотивації вивчення української мови;
- 2) формування базисного поняттєвого словникового запасу учнів, умінь і навичок оперування мовними засобами в різних ситуаціях спілкування;
- 3) ознайомлення з культурою українського народу, з кращими творами українських письменників;
- 4) інтелектуальний і емоційний розвиток учнів;
- 5) формування навичок самоконтролю.

Основні змістові лінії

Відповідно до визначеної мети і основних навчальних завдань кожного освітнього етапу зміст стандарту української (офіційної) мови та літератури структурується на чотири основні змістові лінії: комунікативну, лінгвістичну та культурологічну. З метою ознайомлення з кращими творами українських та придністровських письменників на рівні основної та старшої школи виділено ще одну змістову лінію — літературну.

Комунікативна змістова лінія складається з системи найважливіших мовленнєвих понять, умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), що формуються відповідно до вимог культури мовлення, яка включає його нормативність, адекватність, естетичність.

Лінгвістична змістова лінія містить у собі основні відомості про українську мову, що повинні забезпечити базу для розвитку мовленнєвої діяльності. В базовий курс вводиться теоретичний матеріал, необхідний для формування комунікативної компетенції.

Культурологічна змістова лінія представлена у вигляді тем, що визначають зміст і характер мовленнєвої діяльності учнів. Тобто це система текстів і усних висловлювань, зміст яких концентровано представляє національну культуру українського та придністровського народів, а також кращі зразки світової, а форма відзначається довершеністю. Саме через мову учні знайомляться з філософією, етикою, мораллю і основою яких становлять загальнолюдські ідеї духовної досконалості, добра, честі, справедливості, почуття людської гідності, патріотизм, вірність, совісність, розсудливість, шанобливе ставлення до старших, глибока повага до жінки-берегині, доброзичливість, милосердя, співчуття до людського горя, бережливе ставлення до природи, землі-годувальниці, господарність, скромність, безкорисливість, мир і злагода між людьми.

Літературна змістова лінія орієнтує вчителя на виховання духовно багатой, зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб змогла вона знайти себе в суспільстві, у Всесвіті. На прикладах літературних взірців для наслідування маємо виховати, розвинути людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем, чистою совістю. У даній змістовій лінії подано перелік літературних творів для обов'язкового вивчення на окремих уроках літератури.

Кожна із змістових ліній виражена в обов'язковому мінімумі змісту освіти, наведеному нижче.

Комунікативна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Основні відомості про мовлення і спілкування. Мова і мовлення. Мовлення як засіб спілкування, пізнання і впливу. Поняття про ситуацію спілкування (предмет мовлення, адресат, мета, місце). Залежність висловлювання від ситуації спілкування	Розрізняти мову і мовлення за істотними ознаками. Мати уявлення про ситуацію спілкування, її складові, про залежність змісту і форми висловлювання від ситуації спілкування
Різновиди мовлення: усне і писемне (за формою), діалогічне і монологічне (за характером участі співрозмовників у процесі спілкування)	Розпізнавати різновиди мовлення
Основні функції спілкування: пізнавальна, регулятивна, ціннісно-орієнтаційна, етикетна	Одержувати чи давати інформацію; спонукати до дії, стану чи сприймати вплив; висловлювати своє ставлення до предмета мовлення співрозмовника, дотримуватись українського мовленнєвого етикету
Основні сфери спілкування: навчальна, побутова, соціально-культурна, суспільна	Знати і розпізнавати основні сфери спілкування
Види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання (сприйняття мовлення), говоріння, письмо (продукування мовлення)	Знати види мовленнєвої діяльності, суттєві риси кожного з видів
Ознайомлення з властивостями літературного мовлення: мовлення правильне і комунікативно доцільне, його змістовність, багатство, логічна послідовність, точність, виразність, доречність	Мати уявлення про властивості літературного мовлення як основні критерії удосконалення власної мовленнєвої діяльності
Текст, його ознаки: тема і основна думка, зв'язність і завершеність; структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка;	Визначати тему, основну думку, структуру тексту; ділити текст на абзаци; складати план (колективно, самостійно)

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
<p>поділ тексту на абзаци; мовні засоби зв'язку між реченнями і частинами тексту; план тексту: простий і складний. Порядок аналізу тексту (визначення теми та основної думки, стилю, типу і жанру мовлення; композиційні елементи; мовленнєве оформлення)</p>	
<p>Загальне ознайомлення зі стилями мовлення: розмовний, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній (сфера використання, жанри мовлення, основні стильові риси, характерні мовні засоби)</p>	<p>Мати уявлення про стилі мовлення, суттєві риси кожного з них, основні жанри мовлення</p>
<p>Типи мовлення: розповідь, опис, роздум; особливості їх побудови</p>	<p>Розрізнити типи мовлення, суттєві риси кожного з них</p>
<p>Види мовленнєвої діяльності. Аудіювання. Слухання-розуміння висловлювань, що подаються у звичайному темпі (мовлення диктора радіо і телебачення, дійових осіб у фільмах, спектаклях, виступи офіційних осіб тощо)</p>	<p>Орієнтуватися в ситуації спілкування. Зосереджувати увагу на слуховому сприйнятті різних висловлювань (мовлення диктора радіо і телебачення тощо)</p>
<p>Прийоми фіксації почутого: запис ключових слів, складання плану відповідно до комунікативної мети. Прийоми уточнення для кращого сприйняття змісту висловлювань: перепитувати, ставити питання до почутого та ін.</p>	<p>Утримувати в пам'яті основний зміст почутої інформації по радіо, телебаченню та ін. Усвідомлювати зміст почутого (тему, факти, явища, події тощо). Використовувати різні прийоми фіксації почутого, уточнення для кращого розуміння висловлювання під час безпосереднього спілкування та неконтактного сприйняття усного мовлення. Переказувати почуте усно або письмово з використанням записів і без них</p>
<p>Читання. Види читання: вивчальний, ознайомлювальний, вибіркоковий. Ознайомлення з анотацією</p>	<p>Свідомо ставитися до вибору того, що читати; враховувати мету читання (одержати нову чи вибрати потрібну інформацію тощо), кому адресований текст. Прогнозувати можливий зміст тексту (на основі ознайомлення із заголовком, анотацією, змістом книжки). Користуватися різними видами читання (вивчальним, ознайомлювальним, вибіркоковим)</p>

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Аналіз змісту і мовленнєвого оформлення прочитаного	Аналізувати зміст і мовленнєве оформлення прочитаного тексту
Типи, стилі, жанри тексту; особливості змісту, композиції, мовні засоби	Розрізняти основну і другорядну інформацію, виділяти мікротему. Розрізняти тексти різних стилів, типів, жанрів, читати і розуміти їх зміст з невеликою кількістю незнайомих слів: художні (вірші, оповідання, уривки романів); навчально-наукові (тексти підручника з різних предметів); публіцистичні (статті в газетах, журналах тощо)
Тема і основна думка тексту	Визначати тему, основну думку тексту. Узагальнювати наведені в тексті факти, оцінювати їх (робити необхідні висновки, висловлювати своє ставлення, пропозиції тощо)
Самостійне складання плану прочитаного	Складати план прочитаного, робити необхідні висновки відповідно до комунікативної мети. Правильне інтонування речень у тексті і тексту в цілому відповідно до їх особливостей, норм літературної мови і мовлення, комунікативного завдання
Докладний, стислий, вибіркового перекази прочитаного тексту (художнього, публіцистичного і наукового стилів) в усній і писемній формі	Передавати зміст прочитаного за питаннями, планом, з опорою на записи і без них. Самостійно долати труднощі в сприйнятті: змісту і мовленнєвого оформлення прочитаного: ставити запитання до змісту, повторно читати текст, з'ясовувати значення слів за контекстом, словниками різних типів
Говоріння. Діалогічне мовлення, його різновиди (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія). Етикетні норми діалогічного мовлення	Орієнтуватися в ситуації спілкування (визначати предмет і мету спілкування, враховувати особливості адресата мовлення). Встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовниками. Адекватно розуміти співрозмовника і реагувати на його репліки (в типових мовленнєвих ситуаціях). Вміти висловити свою думку, коригувати її під час розмови, дискусії, поважати думку опонента

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Основні форми українського мовленнєвого етикету	Виявляти культуру спілкування, вживати форми мовленнєвого етикету
Монологічне мовлення. Повідомлення на основі докладного, стисло-го, вибіркового переказів текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення	Усвідомлювати основну думку висловлювання. Визначати стиль, тип і жанр мовлення. Передавати зміст почутого, прочитаного, побаченого (докладно, вибірково, стисло) з урахуванням комунікативної мети, дотримуючись логічної послідовності у викладі думок, зберігаючи основні композиційні частини висловлювання
Твори типу розповіді, опису, роздуму	Складати усно твори типу розповіді, опису, роздуму; повідомлення на лінгвістичну тему, оповідання
Жанри усного мовлення: повідомлення на уроці (іспиті), оповідання	Коректувати усне мовлення на основі реакції слухача
Письмо. Повідомлення на основі докладного, стисло-го, вибіркового переказів текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення	Орієнтуватися в ситуації спілкування. Усвідомлювати тему і основну думку висловлювання
Твори типу розповіді, опису, роздуму. Жанри писемного мовлення: оповідання; замітка в газету, заява, автобіографія, доручення, розписка, оголошення; лист (приватний)	Складати письмові твори типу розповіді, опису, роздуму; оповідання, замітка в газету, заяву, автобіографію, доручення, розписку, оголошення, приватний лист. Дотримуватися засвоєння лексичних, граматичних, орфографічних та пунктуаційних норм, враховувати особливості писемного мовлення, виділяти й оформляти абзаци. Користуватися довідковою літературою в процесі підготовки письмових висловлювань. Удосконалювати написане

Лінгвістична змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Відомості про українську мову. Українська мова як мова української нації, офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки. Письменники про багатство, красу, виразність і милозвучність української мови. Українська мова серед інших мов світу	Знати основні відомості про значення української мови як державної в житті суспільства; про її багатство, красу, виразність, милозвучність; місце української мови серед інших мов світу

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
<p>Основні розділи науки про мову. Фонетика. Графіка. Орфоепія. Звуки мовлення: голосні (наголошені та ненаголошені) і приголосні (тверді і м'які, дзвінкі і глухі, шиплячі, африкати). Алфавіт. Букви, що позначають голосні. Букви і буквосполучення, що позначають приголосні звуки. Звукове значення букв ю, я, є, ї, щ. Апостроф. Склад, поділ слова на склади</p>	<p>Правильно вимовляти звуки в словах. Користуватися алфавітом. Ділити слова на склади</p>
<p>Засоби милозвучності української мови. Явища спрощення, подовження, подвоєння, чергування, уподібнення. Наголос у слові. Основні орфоепічні норми української літературної мови (на матеріалі засвоєної лексики)</p>	<p>Правильно вимовляти засвоєні слова із спрощенням, подовженням, подвоєнням, чергуванням та уподібненням звуків. Правильно наголошувати засвоєні слова</p>
<p>Орфоепічний словник. Лексика і фразеологія. Лексичне значення слова. Однозначні і багатозначні слова. Пряме і переносне значення слова. Синоніми, антоніми, омоніми. Власне українські слова. Діалектизми. Фразеологізми, їх роль у мовленні. Приказки, прислів'я</p>	<p>Користуватися орфографічним словником. Уміти з'ясувати (уточнювати) значення слів за словником, у контексті. Вживати у мовленні синоніми, слова в прямому і переносному значеннях, фразеологізми. Уникати у власному мовленні діалектизмів</p>
<p>Словники: перекладний, тлумачний, синонімічний, антонімічний, фразеологічний</p>	<p>Користуватися різними видами словників</p>
<p>Будова слова і словотвір. Складові частини слова, їх роль у словотворенні і формотворенні. Спільнокореневі слова, творення їх за допомогою суфіксів і префіксів. Морфемний і словотвірний словники</p>	<p>Розрізняти значущі частини слова, добирати спільнокореневі слова. Виділяти суфікси і префікси як словотвірні частини слова</p>
<p>Граматики. Морфологія. Частини мови: самостійні, службові. Самостійні частини мови: іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник, їх загальне граматичне значення, найважливіші морфологічні ознаки, основна синтаксична роль. Службові частини мови: прийменник, сполучник, частка. Їхнє граматичне значення, будова, синтаксичне використання. Вигук як особлива частина мови</p>	<p>Розпізнавати частини мови. Правильно (відповідно до норм літературної мови) і стилістично доречно вживати слова, що належать до різних частин мови, створюючи текст певного стилю і типу мовлення (усно і на письмі)</p>

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
<p>Синтаксис. Словосполучення, головне і залежне слово. Речення. Головні члени речення (підмет і присудок) і другорядні (додаток, означення, обставини)</p>	<p>Знаходити у словосполученні головне і залежне слово. Розрізняти словосполучення і речення. Визначати члени речення</p>
<p>Порядок слів у реченнях. Просте речення. Однорідні члени речення. Звертання, вставні слова. Відокремлені члени речення (основні випадки)</p>	<p>Знаходити однорідні члени речення, звертання, вставні слова, відокремлені члени речення</p>
<p>Складне речення. Сполучникове і безсполучникове складне речення. Речення з прямою і непрямою мовою</p>	<p>Розрізняти просте і складне речення. Знаходити пряму мову в реченні чи в тексті. Замінювати пряму мову непрямою</p>
<p>Інтонування речень та їх складових частин</p>	<p>Правильно інтонувати речення та їх складові частини</p>
<p>Правопис. Орфографія. Основні орфографічні правила: вживання великої букви (основні випадки); написання ненаголошених е, и в коренях і префіксах пре-, при-, пере-; вживання м'якого знака; вживання апострофа; написання приголосних у префіксах з-(с-), роз-, без-; уподібнення приголосних звуків та їх написання; спрощення в групах приголосних; основні випадки чергування у-в, і-й; подвоєння букв; написання слів іншомовного походження (основні випадки); написання не з різними частинами мови; написання -н- та -нн- у прикметниках, прислівниках і дісприкметниках; написання разом, окремо, через дефіс (основні випадки). Орфографічний словник</p>	<p>Писати засвоєні слова відповідно до вивчених орфографічних правил, а також слова, що належать до винятків із правил</p>
<p>Пунктуація. Основні пунктуаційні правила вживання розділових знаків: у кінці речення; тире між підметом і присудком; при однорідних членах речення; при звертаннях і вставних словах; при відокремлених членах речення; у складних реченнях; при прямій мові</p>	<p>Правильно (відповідно до вивчених правил) оформляти просте і складне речення, а також речення з прямою мовою</p>

Культурологічна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Українська держава, її витоки, розвиток, територія. Утворення Придністровської Молдавської Республіки. Історія мого міста (села). Родовід. Родинне дерево. Пам'ять про предків. Поминальний день	Мати уявлення про витоки, розвиток України та Придністров'я. Знати найважливіші події вітчизняної історії, історію рідного краю, міста, села
Природа Придністров'я та України	Мати уявлення про особливості природи Придністров'я та України, помічати її красу і бережливо ставитися до природи
Рослини-символи (калина, тополя, дуб, чорнобривці, барвінок та ін.)	Мати уявлення про рослини-символи, їх значення
Краса людини (риси зовнішньої української жіночої краси — чорні брови, біле личко, коса до пояса, чоловічої — чорні вуса, кучерявий чуб та ін.)	Знати ідеал зовнішньої краси українців, що відображені у творах мистецтва (художньої літератури, живопису)
Естетика побуту українців у минулому і сьогодні (квітники, білі хати, різьблені меблі, національні костюми та ін.)	Мати уявлення про естетику житла, обійстя, національний одяг українців
Народні свята, звичаї і традиції українського народу (свято зустрічі весни, щедрування, колядування, Івана Купали)	Знати основні свята, звичаї, традиції українського народу, кілька щедрівок, веснянок тощо
Найвизначніші постаті української історії: політичні і культурні діячі Київської Русі (Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Нестор Літописець), Григорій Сковорода, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Грушевський та ін.	Знати найвизначніших діячів української історії, їх особистісний внесок у культурний розвиток країни

Літературна змістова лінія

Вивчення літератури в школі спрямовано на досягнення наступної мети:

— засвоєння системи знань про українську літературу, її духовне та естетичне значення, її основні теми та проблеми; вивчення кращих творів видатних українських та придністровських письменників;

— виховання засобами художньої літератури духовної особистості, адаптованої до умов життя в сучасному суспільстві;

— володіння вміннями творчого читання та аналізу художніх творів; виявлення в них конкретно-історичного та загальнонародського змісту; співвідношення матеріалу літературної класики з сучасністю;

— розвиток пізнавальних інтересів, інтелектуальних та творчих здібностей учнів;

— розвиток усного та писемного мовлення учнів, вміння правильно користуватися українською літературною мовою, навичок написання творів різних типів та літературних творчих робіт різних жанрів.

Реалізуючи загальну мету, літературна змістова лінія вирішує наступні **завдання**: збагачення духовного світу та естетичного досвіду учнів, співвідношення моральних ідеалів рідної та української літератури та культури; виховання поваги до української культури та літератури; формування вмінь розуміти та естетично сприймати твори української літератури; розвиток мовленнєвої діяльності учнів.

В даній змістовій лінії подано перелік авторів та їх творів для обов'язкового вивчення.

Основними критеріями відбору художніх творів для вивчення в школі є їх висока художня цінність, гуманістична спрямованість, яка позитивно впливає на особистість учня.

Вивчення творів письменників в тому чи іншому класі визначається програмою. Пропонований матеріал поділено на розділи згідно з етапами розвитку української літератури.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

Народні казки: «Названий батько», «Мудра дівчина».

Прислів'я, приказки. Загадки.

Народні пісні: колядки, шедрівки, веснянки, жнивварські пісні, історичні пісні.

Народні байки: «Як ворона дістала зі збанка води», «Не випусти рака з рота», «Миш, жаба і каня», «Хвалькувата муха», «Миш і жаба».

Народні думи: «Дума про козака Голоту», «Дума про Марусю Богуславку».

Народні балади: «Що сі в полі забіліло...», «Ой чие ж то жито, чії ж то покоси...».

Народна лірика. «Віє вітер на долину», «Розлилися круті бережечки», «Вилітали орли з-за крутої гори», «Грицю, Грицю, до роботи».

Перекладна церковна література

Біблія. Старий Заповіт. «Псалом 1», «Псалом 149». Новий Заповіт. Ісус Христос.

Оригінальна світська література

Літопис «Поучення» Володимира Мономаха.

Давня українська література

І. Вишенський. «Послання до єпископів» (уривки).

Г. Сковорода. «Всякому городу нрав и права», «Пчела и Шершень».

Літературний процес кінця XVIII – перших десятиліть XIX ст.

І. Котляревський. «Енеїда», «Наталка Полтавка».

П. Гулак-Артемівський. «Пан та собака».

Є. Гребінка. «Човен», «Ведмежий суд».

Г. Квітка-Основ'яненко. «Маруся», «Конотопська відьма».

Літературний процес 40–60-х років XIX ст.

Т. Шевченко. «Мені тринадцятий минало», «Сон» («На панщині пшеницю жала»), «Якби ви знали, паничі...», «І золотої, й дорогої...», «Зоре моя вечірняя...» (уривок з поеми «Княжна»), «Над Дніпровою сагою...», «Тополя», «І виріс я на чужині», «Сонце заходить, гори чорніють...», «Заповіт», «Гамалія», «Минають дні, минають ночі...», «Причинна», «Катерина», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Гайдамаки», драма «Назар Стодоля», «Сон» («У всякого своя доля...»), «Єретик», «Великий льох», «Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...», «Мені однаково, чи буду...», «Я не нездужаю, нівроку...», «Ісая. Глава 35», Молитва, інтимна лірика: «Не тополю високою», «І широкою долину», «Зацвіла в долині».

Леонід Глібов. «Мірошник», «Щуцик», «Журба», «Лисиця-жалібниця», «Щука».

Пантелеймон Куліш. «Орися».

Марко Вовчок. «Інститутка».

Юрій Федькович. «Три, як рідні брати».

Літературний процес 70–90-х років XIX ст.

І. Нечуй-Левицький. «Микола Джеря» (скорочено), «Кайдашева сім'я».

П. Мирний. «Морозенко», «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

І. Карпенко-Карий. «Сто тисяч», «Хазяїн».

І. Франко. «Фарбований лис», «Товаришам із тюрми», «Захар Беркут» (скорочено), «Каменярі», «Гріє сонечко», «Гімн», «Червона калино, чого в лузі гнешся?», «Чого являєшся мені у сні?».

П. Грабовський. «Швачка».

Літературний процес кінця XIX – початку XX ст.

М. Коцюбинський. «Ялинка», «Ранок у лісі» (уривок з казки «Хо»), «Дорогою ціною».

Л. Українка. «Колискова», «Красо України, Подолля!», «Досвітні огні», «Давня казка», «Скрізь плач, і стогін, і ридання...».

В. Стефаник. «Камінний хрест».

О. Кобилянська. «Людина».

Б. Грінченко. «Грицько», «Сорока».

Літературний процес XX ст. (1900–1930)

С. Васильченко. «Дитинство Шевченка» (уривок з повісті «Широкий шлях»).

В. Винниченко. «Федько-халамидник».

А. Тесленко. «Школяр».

О. Олесь. «Печенізька облога Києва», «Рідна мова в рідній школі», «Айстри», «Коли б я знав, що розлучусь з тобою...».

П. Тичина. «Хор лісових дзвіночків», «Де тополя росте», «Гаї шумлять», «Україно моя, моя люба Вкраїно...», «Я утверждаюсь».

М. Рильський. «Синові», «Пісні», «Перед грозою», «Мова», «Спасибі», («Яке це славне слово — хлібороб...»), «Розмова з другом».

В. Сосюра. «Зима», «Люблю весну», «Гей, рум'яні мої небокраї...», «Весняний сад, квітки барвисті», «Хто в рідному краї», «Вода десь точить білий камінь», «Учитель».

Літературний процес ХХ ст. (1940–1950)

- О. Довженко.** «Воля до життя».
М. Стельмах. «Гуси-лебеді летять».
А. Малишко. «Вчителька», «Прометей».

Літературний процес ХХ ст. (1960–1990)

- В. Симоненко.** «Грудочка землі».
П. Загребельний. «Роксолана» (уривок).
В. Стус. «Сто років, як сконала Січ», «На колимськiм морозі калина...».

Література Придністров'я

Основні поняття теорії літератури

- Художня література як мистецтво слова.
- Художній образ.
- Фольклор. Жанри фольклору.
- Літературні роди і жанри.
- Основні літературні напрями: класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм.
- Форма і зміст літературного твору: тема, ідея, проблематика, сюжет, композиція; стадії розвитку дії: експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка, епілог; ліричний відступ; конфлікт; система образів, образ автора, автор-оповідач, літературний герой, ліричний герой.
- Мова художнього твору. Зображувально-виражальні засоби в художньому творі: епітет, метафора, порівняння. Гіпербола. Алгоритм.
- Проза і поезія. Основи віршування: віршований розмір, ритм, рима, строфа.

Основні види діяльності щодо засвоєння літературних творів і теоретико-літературних понять

- Усвідомлене, творче читання художніх творів різних жанрів.
- Виразне читання.
- Різні види переказу (докладний, короткий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням).
- Заучування напам'ять віршованих текстів.
- Відповіді на питання, що розкривають знання і розуміння тексту твору.

- Аналіз та інтерпретація творів.
- Складання планів і написання відгуків про твори.
- Написання переказів з елементами твору.
- Написання творів за літературними творами і на основі життєвих вражень.

Вимоги до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення літератури учень повинен

знати/розуміти:

- особливості розвитку української літератури в різні історичні періоди;
- імена представників того чи іншого літературного періоду;
- авторів вивчених творів;
- основні літературні напрями, течії (угруповання, школи), їх представників;
- основні відомості про життя й творчість письменників;
- зміст художніх творів, що ввійшли до переліку;
- основні теоретико-літературні поняття, передбачені програмою;
- найхарактерніші ознаки літературних напрямів і течій;
- найхарактерніші особливості літературного процесу певного періоду та ознаки індивідуального стилю митця;

уміти:

- сприймати й аналізувати художній текст;
- виділяти смислові частини художнього тексту, складати тези і план прочитаного;
- визначати рід і жанр літературного твору;
- виділяти і формулювати тему, ідею, проблематику вивченого твору; давати характеристику героїв;
- характеризувати особливості сюжету, композиції, роль зображувально-виражальних засобів;
- зіставляти епізоди літературних творів і порівнювати їх героїв;
- виявляти авторську позицію;
- висловлювати своє ставлення до прочитаного;
- виразно читати твори (або фрагменти), зокрема вивчені напам'ять, дотримуючи норми літературної мови;
- володіти різними видами переказу;
- будувати усні й письмові висловлювання у зв'язку з вивченим твором;
- брати участь у діалозі щодо прочитаних творів, розуміти іншу точку зору і аргументовано відстоювати свою.

ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

5–9 КЛАСИ

Пояснювальна записка

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки, що передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Тому перед навчальним закладом з російською мовою навчання стоїть завдання створити такі умови вивчення української мови, щоб учні мали змогу засвоїти не тільки суму знань, лінгвістичних понять і граматичних правил, а й уміли активно послуговуватися мовою як засобом спілкування в усіх сферах і жанрах мовлення.

Навчальні завдання курсу:

1) забезпечити володіння нормами української літературної мови; дотримання вимог культури усного й писемного мовлення, навичок користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;

2) дати учням глибокі й систематичні знання з усіх розділів науки про мову;

3) сформувати уміння й навички використання мовних знань на практиці, виробити міцні орфографічні й пунктуаційні навички;

4) виховувати повагу до української літературної мови, до її культури.

Аби забезпечити розв'язання поставленої мети і завдань, що з неї випливають, а також щоб надати шкільному курсу української мови більшої практичної спрямованості, зміст програми диференційовано на три взаємопов'язані змістові лінії: *лінгвістичну, комунікативну, культурологічну*, а також окремо виділено лінію «*українська література*», що дає змогу познайомитись учням з кращими взірцями українського красного письменства.

Лінгвістична змістова лінія — це шкільний курс мовної системи, якою, без сумніву, мають оволодіти учні, щоб поліпшити своє мовлення. У ній подано основні мовознавчі поняття, вимоги до роботи над орфоепічними і граматичними нормами української літературної мови, правилами з орфографії та пунктуації. Передбачено вивчення ряду тем із загального мовознавства, зокрема суспільної ролі мови, її розвитку, поширеності української мови у світі та ін.

Програма визначає вивчення таких лінгвістичних понять, фактів і закономірностей, які забезпечують необхідний для учнів обсяг знань з української мови. Ці знання є основою для формування правильного уявлення про структуру української мови у всій сукупності її виявленя, забезпечують оволодіння літературним мовленням.

Комунікативна змістова лінія програми визначає зміст роботи над формуванням в учнів умінь сприймати усне і письмне мовлення, відтворювати, самостійно будувати усні і письмові висловлювання різних жанрів, які необхідні учням у період навчання, в процесі майбутньої діяльності і просто в життєвому спілкуванні. Загальновідомо, що навчити учнів добре володіти мовою можна лише в процесі мовлення. При цьому гармонійно мають розвиватися усі чотири види мовленнєвої діяльності — аудіювання, говоріння, читання і письмо. У зв'язку з цим програмою передбачається практичне ознайомлення учнів з видами мовленнєвої діяльності, різновидами аудіювання (глобальним, детальним, критичним), різновидами читання (ознайомчим, вивчальним, вибіркоким). Відповідно розширено перелік видів робіт, до якого введено аудіювання (слухання-розуміння), читання (вголос і мовчки) текстів різних типів і жанрів мовлення, складання діалогів.

Комунікативна змістова лінія містить:

- 1) відомості про мовлення;
- 2) перелік основних видів робіт.

У процесі її опрацювання учні ознайомлюються з такими мовленнєвознавчими поняття, як спілкування і мовлення, ситуація спілкування, текст, монолог і діалог, типи, стилі і жанри мовлення та ін.

Способом формування комунікативних умінь традиційно є різні види роботи, основне місце серед яких займають перекази і твори, що проводяться в тісному зв'язку і в єдиній системі: від переказу до твору того самого типу і стилю мовлення. Перекази і твори виступають як підготовчі вправи до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо).

Велике значення в навчально-виховному процесі на уроках української мови мають мовленнєві взірці, тобто система текстів і усних висловлювань, зміст яких концентровано представляє культуру українського народу, а також кращі зразки світової, а форма визначається довершеністю. З цією метою у програмі виділяється як самостійна **культурологічна змістова лінія**, що являє собою перелік культурологічних тем, які орієнтуватимуть учителів-словесників на добір відповідних текстів, що знайомлять з історією, звичаями і традиціями, мистецькими скарбами, духовною культурою, із загальнолюдськими моральними нормами і становлять певну систему.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин. Учителю має змогу в разі потреби вносити в нього деякі корективи, не скорочуючи при цьому кількість уроків з розвитку зв'язного мовлення.

Окремо виділено **«Літературну змістову лінію»**, яка орієнтує вчителя на виховання духовно багатого, зорієнтованого на творчу діяльність особистості, щоб змогла вона знайти себе в суспільстві, у Всесвіті. На прикладах

літературних взірців для наслідування маємо виховати, розвинути людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем, чистою совістю. Учитель-словесник повинен вивчати кожного свого учня, його можливості, обставини індивідуального саморозвитку, умови саморозкриття і самореалізації.

Реформування освіти вимагає по-новому підходити до навчання. Як свідчать наукові дослідження, потрібно навчити учнів самостійно здобувати знання, щоб потім уміти адаптуватися в соціумі і самостійно та творчо працювати. Для цього потрібно сформувати в учнів такі вміння:

- прочитавши твір, уміти визначити проблеми, які в ньому порушуються;

- самостійно та критично їх аналізувати;

- усвідомлювати, де в життєвих ситуаціях можна буде використати здобуті знання і вміння;

- уміти працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення;

- уміти працювати в колективі над розв'язанням проблем, поставлених однокласниками;

- уміти користуватися знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, Інтернет, самостійне читання художньої та критичної літератури).

Програма націлює учителя на прищеплення учням любові до літератури, на вироблення умінь проникати в художню тканину твору, розуміти його тематичний зміст.

Систематичності курсу сприяє історико-літературний принцип структурування навчального матеріалу, який здійснюється в кожному класі відповідно до вікових особливостей і пізнавальних можливостей школярів.

До багатьох творів указуються теоретико-літературні поняття. На пояснення сутності деяких з них належить приділити частину уроку, але більшість цих понять має становити один з обов'язкових компонентів аналізу творів, що забезпечить вивчення їх у єдності змісту й форми.

З метою ознайомлення учнів з творчістю письменників, що жили або живуть в Придністров'ї, та посилення патріотичного виховання до програм уведена рубрика «Література Придністров'я». Скільки буде цих уроків, коли вони проводитимуться, словесник визначає самостійно.

Навчальні години в кожному класі розподілено орієнтовно за розділами. Учитель може змінювати кількість годин на вивчення того чи іншого розділу або теми, що дасть змогу творчо підходити до реалізації літературної освіти.

Діяльність учителя повинна будуватися на основі принципів ділового, дружнього і творчого співробітництва з учнями.

5 КЛАС

(102 год., 3 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Значення мови в житті суспільства. Українська мова — офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки.

Повторення вивченого

(2 год)

Значущі частини слова; спільнокореневі слова.

Ненаголошені голосні у коренях слів (ті, що перевіряються і не перевіряються наголосом).

Частини мови, основні способи їх розпізнавання.

Учні повинні знати:

- вивчене в початкових класах про частини мови;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати частини мови (за загальним значенням, питаннями і вивченими граматичними ознаками);
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами; помічати і виправляти в чужому і своєму тексті помилки на вивчені правила;
- користуватися орфографічним словником.

Відомості з синтаксису і пунктуації

(12 год)

Словосполучення (повторення).

Культура мовлення. Практичне засвоєння словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова (зокрема, словосполучень, що різняться в українській і російській мовах).

Речення, його граматична основа. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень (повторення).

Культура мовлення. Інтонавання розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень. Побудова питальних речень з часткою **чи**.

Використання розповідних, питальних, спонукальних та окличних речень у вивчених стилях мовлення.

Головні члени речення: підмет і присудок. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.

Речення з однорідними членами (без сполучників і з сполучниками *а, але, одиничним і*). Кома між однорідними членами. Узагальнююче слово перед однорідними членами. Двокрапка після узагальнюючого слова.

Культура мовлення. Дотримання правильної інтонації у реченнях із звертаннями. Використання звертань у розмовному і художньому стилях мовлення.

Складні речення. Кома між простими реченнями, що входять у складне, зокрема перед *і, й, та, а, але, щоб, коли, який*.

Культура мовлення. Дотримання інтонації складних речень.

Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові після слів автора і перед словами автора. Діалог. Полілог (практично). Розділові знаки при діалозі.

Культура мовлення. Дотримання правильної інтонації у реченнях з прямою мовою та діалогах.

Міжпредметні зв'язки. Звертання, діалоги у художніх творах (література).

Учні повинні знати:

- що вивчає синтаксис і пунктуація;
- загальні відомості про словосполучення, просте і складне речення, головні і другорядні члени речення, однорідні члени речення, речення із звертанням і прямою мовою;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- складати словосполучення; визначати прості і складні речення;
- розрізняти види простих речень за метою висловлювання; визначати окличні речення;
- знаходити в реченні головні і другорядні члени, однорідні члени, звертання; визначати слова автора і пряму мову;
- правильно вживати у мовленні речення, різні за будовою і метою висловлювання (зокрема з прямою мовою), складати тексти з діалогом.

Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія

(20 год)

Звуки мовлення. Голосні і приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінкі й глухі; вимова звуків, що позначають буквами *з* і *г*.

Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв **я, ю, є, ї**.

Наголос. Ознайомлення з орфоепічним словником.

Культура мовлення. Правильне наголошування широкоживаних слів, зокрема тих, що відрізняються місцем наголосу від аналогічних слів російської мови.

Голосні наголошені і ненаголошені, їх вимова і позначення на письмі. Ненаголошені голосні **е, и, о** в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом.

Культура мовлення. Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних.

Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних.

Основні випадки чергування **у-в, і-й**.

Позначення м'якості приголосних на письмі буквами **ь, і, є, ю, я**. Сполучення **йо, во**.

Правила вживання м'якого знака.

Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом.

Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків.

Написання слів іншомовного походження.

Учні повинні знати:

— що вивчають фонетика і орфоепія, графіка і орфографія: групи звуків, алфавіт, співвідношення звуків і букв;

— вивчені орфоепічні та орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розрізняти в словах ненаголошені й наголошені голосні, тверді й м'які, дзвінки і глухі приголосні; ділити слово на склади; визначати звукове значення букв у слові; вимовляти звуки і ставити наголос відповідно до орфоепічних норм; користуватися орфоепічним словником;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфоепічні та орфографічні помилки на вивчені правила; користуватися орфографічним словником.

Лексикологія. Фразеологія

(9 год)

Лексичне значення слова. Однозначні і багатозначні слова; вживання багатозначних слів у прямому і переносному значеннях. Власне українська лексика. Ознайомлення з тлумачним і перекладним (російсько-українським) словниками.

Групи слів за значенням: омоніми, синоніми, антоніми.

Культура мовлення. Вживання слів відповідно до їх значення. Доречне використання слів у переносному значенні. Використання синонімів для уникнення невиправданих повторень слів. Лексична помилка (практично).

Українські фразеологізми, ознайомлення з українсько-російським фразеологічним словником.

Учні повинні знати:

— що вивчає лексика, загальні відомості про лексичне значення слова, синоніми, антоніми, омоніми, пряме і переносне значення слова, фразеологізми.

Учні повинні вміти:

— пояснювати (у нескладних випадках) значення відомих слів, користуватися тлумачним та перекладним (російсько-українським) словниками; добирати до слів синоніми й антоніми та вживати їх у мовленні, вживати слова в переносному значенні, пояснювати значення фразеологізмів і правильно використовувати їх у мовленні, користуватися фразеологічним словником.

Будова слова. Словотвір. Орфографія

(10 год)

Основа слова і закінчення змінних слів. Корінь, суфікс, префікс і закінчення — значущі частини слова.

Культура мовлення. Правильне вживання префіксів, які можна зіставити в українській і російській мовах. Використання спільнокореневих слів як засобу зв'язку речень в тексті. Запобігання помилкам, пов'язаним з невиправданим уживанням спільнокореневих слів.

Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування *о-а, е-і, е-и*; чергування *о, е з і; е-о* після *ж, ч, ш, й; й, і* після *ж, ч, ш* та *г, к, х* у коренях слів. Чергування приголосних звуків.

Основні способи словотворення в українській мові (практично).

Зміни приголосних при творенні слів: іменників з суфіксом *-ин(а)* від прикметників, на *-ський, -цький*, іменників і прикметників, що мають буквосполучення *-чн-, (-шн-)*; зміни приголосних при творенні прикметників на *-ський, -зький* та іменників на *-ство, -цтво, -ство*.

Сполучні *о, е* в складних словах. Написання слів з *пів-* разом, через дефіс, з апострофом. Дефіс у складних словах.

Вимова і написання префіксів *з-* (*зі-, с-*), *роз-*, *без-*, префікси *пре-, при-, при-*.

Учні повинні знати:

— відомості про основу слова і закінчення змінюваних слів; корінь, префікс, суфікс та закінчення як значущі частини слова;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— відділяти закінчення слів від основи, членувати основу на значущі частини, добирати спільнокореневі слова з однаковими префіксами і суфіксами; розрізняти форми слова і спільнокореневі слова, правильно вживати їх у мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року

(2 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(16 год)

Відомості про мовлення

Загальне уявлення про спілкування і мовлення; основні правила спілкування (практично). Тема й основна думка висловлювання. Ознайомлення з вимогами до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність), мовленнєві помилки і недоліки (практично).

Текст, поділ тексту на абзаци; план готового тексту (простий). Мовні засоби зв'язку речень у тексті (сполучники, прислівники, займенники, синоніми, спільнокореневі слова, повтори).

Поняття про розмовний, науковий, художній стилі мовлення. Стилистична помилка (практично).

Типи мовлення: розповідь, опис, роздум (практично). Особливості побудови розповіді на основі власного досвіду, опису окремих предметів і тварин, елементарного роздуму.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), *читання* текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим планом). Докладний усний і письмовий перекази невеликих художніх текстів розповідного характеру з елементами опису (предметів, тварин) і роздуму.

Усна відповідь на основі переказу параграфу підручника.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів.

Твори (без плану). Твір-розповідь (усний і письмовий) на основі власного досвіду.

Усний і письмовий твір-опис окремих предметів, тварин (у тому числі твори-описи за картиною).

Усна відповідь на основі переказу параграфу підручника.

Ділові папери. Лист. Адреса.

Переклади. Переклад з російської мови невеликих текстів розповідного характеру з елементами опису (окремого предмета, тварин) і роздуму.

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення: уважно слухати; швидко, свідомо і виразно читати відповідно до їхнього віку тексти вивчених стилів мовлення; виділяти і запам'ятовувати головне в прослуханому і прочитаному тексті, складати простий план прочитаного;

відтворюючи готовий текст: виразно читати тексти різних стилів (розмовного, наукового і художнього), типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм; переказувати почуте і прочитане за самостійно складеним планом (усно і письмово);

створюючи власні висловлювання: складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягати комунікативної мети, дотримуватися теми висловлювання, норм літературної мови, використовуючи репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету;

складати усні та письмові твори (вказаних у програмі видів), будувати їх з урахуванням мети і адресатів мовлення, підпорядковувати висловлювання темі та основній думці; використовувати вивчені мовні засоби зв'язку між реченнями в тексті, додержувати абзаців; користуватися різними типами мовлення (в межах вимог програми), вибирати відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); знаходити і виправляти недоліки та помилки в змісті, побудові і мовному оформленні власних висловлювань, спираючись на засвоєні знання;

додержувати основних правил спілкування (бути ввічливими, привітними і доброзичливими, уважно, не перебиваючи слухати співрозмовника, заохочувати його висловити свою думку, зацікавлено і доброзичливо вислуховувати її, вміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його; не розмовляти без потреби голосно, не вживати грубих слів, говорити про те, що цікаво адресатові мовлення, та ін.).

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Державна мова України. Офіційні мови Придністров'я. Історія національної символіки. Державний гімн України. Прапор. Герб. Державний гімн Придністров'я. Прапор. Герб	Для чого ми вивчаємо українську мову?
Школа. Навчання. Учитель. Пошана до книги	Чому я люблю свою школу? «Книга вчить, як на світі жить»
Край, у якому я живу. Історичні відомості про рідне місто (село). Моя вулиця	Моє рідне місто (село)
Тирасполь — столиця Придністровської Молдавської Республіки. Київ — столиця України	З чого починається Батьківщина
Родина. Рід і родинні зв'язки. Традиції в українській сім'ї. Мати — берегиня роду. Роль батька в сім'ї. День Матері	Мій родовід
Визначні діячі української культури — Тарас Шевченко, Катерина Білокур, Соломія Крушельницька	Тарас Шевченко як співець рідної природи

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Дністер — головна ріка Придністров'я. Давня назва річки	Річка мого краю
Природа України та Придністров'я. Пори року. Українські назви місяців. Різноманітний тваринний і рослинний світ. Охорона природи	Берегти природу — обов'язок кожного
Народна символіка українців. Рослинні-символи (калина, соняшник, верба, ясен). Птахи-символи (чайка, лелека, сокіл). Український рушник — поетичний символ, вияв прагнення українців до краси	Народні символи: яка їх роль?
Хліб — символ добробуту народу. Шанобливе ставлення українців до хліба, до праці хлібороба	Дорога до хліба від поля до столу
Народне мистецтво. Пісня — невід'ємна частина життя українців. Танець і танок. Звідки пішов гопак	Роль пісні в житті українського народу
Святкування в Україні. Народні свята: Різдво, Великдень, Трійця	Як у вашій сім'ї святкують Різдво?
Праця людини. Цікаві професії	Ким би я хотів стати у майбутньому
Культура спілкування. Стосунки між дорослими і дітьми, між ровесниками. Особливості українського мовленнєвого етикету	Чому треба бути ввічливим?
Здоров'я і спорт. Бути здоровим — значить бути сучасним	Як ти дбаєш про своє здоров'я

Літературна змістова лінія

(30 год)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

Народні казки.

«Названий батько», «Мудра дівчина»

«Названий батько». Мрії народу про щастя, про працю як основу життя. Фантастичне і реальне в казці. Розгляд її побудови й мови. Прислів'я, приказки, загадки в казках.

«Мудра дівчина». Мудрість, кмітливість, винахідливість простих людей і пихатість, жадібність, духовна вбогість користолобців. Любов і повага дівчини до батька. Протиставлення добра — злу, людяності — егоїзму. Сатиричне спрямування казки. Діалог як спосіб вираження думок і почуттів персонажів. Трикратність у казці.

Поняття про виразне читання. Особливості виразного читання казок.

Пауза, мовленнєвий такт. Виразне читання казок. Конкурс кращого читця.

Теорія літератури. Поняття про народну казку. Дійові особи.

Для самостійного читання. Народні казки «Кирило Кожум'яка», «Кирик»; легенди з «Повісті минулих літ», «Заснування Києва», «Смерть князя Олега».

Прислів'я та приказки

Прислів'я про батьківщину, працю, природу, сім'ю, стосунки між людьми. Народна мудрість. Прямий і переносний смисл прислів'я. Будова і мова народних прислів'їв та приказок.

Виразне читання творів цих жанрів. Логічний наголос, логічна пауза, пониження голосу на крапці і підвищення на комі. Інтонація як засіб правильного відтворення змісту.

Теорія літератури. Поняття про прислів'я і приказки.

Для самостійного читання. Збірники народних прислів'їв і приказок; І. Сенченко. «Де сім господинь, там хата неметена».

Загадки

Загадки про людину, її працю і побут, про знаряддя праці, явища і предмети природи, про тварин і рослин. Вияв у загадках народного розуму, спостережливості, творчої фантазії, вираження трудового досвіду. Особливості жанру і способи творення загадок. Будова й мова загадок.

Особливості виразного читання загадок.

Теорія літератури. Поняття про народну загадку.

Для самостійного читання. Збірники народних загадок; С. Васильченко. «Золота діжа».

Літературні казки.

Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис»

Засудження користолобства, нечесності, хитрування, висміювання пихатості й зарозумілості. Алегоризм образу Лиса. Близькість казок Івана Франка до народних.

Темп як засіб виразного читання художнього твору.

Теорія літератури. Поняття про літературну казку.

Із літератури ХІХ ст.

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Мені тринадцятий минало»,
«Сон» («На панщині пшеницю жала...»)

Автобіографічна основа вірша «Мені тринадцятий минало». Настрої і переживання малого хлопчика.

Зміна картин різного емоційного забарвлення як засіб розкриття внутрішнього стану персонажа.

Особливості виразного читання віршів.

«Сон» («На панщині пшеницю жала...»). Мрії матері-кріпачки про вільне трудове життя сина.

Поетичність образу жінки-трудівниці. Особливості композиції твору. Образотворча роль синонімів.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

Теорія літератури. Прозова і віршована мова. Рима.

Для самостійного читання. «Лілея».

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «Ялинка»,
«Ранок у лісі» (уривок з казки «Хо»)

«Ялинка». Розкриття вдачі Василька через його дії, вчинки, почуття. Діти — помічники дорослих; піклування батьків про життя і здоров'я своїх дітей.

Описи зимової природи.

«Оживлення» тексту (усне малювання). Передача засобами виразного читання внутрішнього стану героя.

«Ранок у лісі» (уривок з казки «Хо»). Поетичні картини літнього ранку. Часова і просторова послідовність розгортання опису; роль зорових і звукових деталей. Прийоми вираження автором свого бачення природи.

Виразне читання пейзажів.

Теорія літератури. Початкові відомості про порівняння. Пейзаж.

Для самостійного читання. «Нюрнберзьке яйце».

Леся УКРАЇНКА. «Колискова»,
«Зоряне небо», «Вечірня година»

«Колискова». Думки матері про долю своєї дитини. Поетичне оспівування безмежної материнської любові. Роль пестливих слів. Заклик до стійкості у боротьбі з незгодами життя.

«Зоряне небо». Поетичний опис нічного неба. Надання предметам людських якостей і вміння («олюднення»). Епітети й порівняння у вірші як засіб відображення величі й краси небесного склепіння, таємничості космосу.

Удосконалення вміння виразно читати пейзажні вірші.

«**Вечірна година**». Картина літнього вечора в українському селі. Вираження патріотичних почуттів автора через опис природи рідного краю. Зорові, слухові, психологічні деталі, їх роль у творі.

Удосконалення вміння засобами виразного читання передавати глибоку зворушеність, любов, ніжність, висловлені в літературному творі.

Для самостійного читання. «Співець», «Веснянка», «Конвалія»; народні колискові пісні.

Із літератури ХХ ст.

Архип ТЕСЛЕНКО. «Школяр»

Життя дітей сільської бідноти. Миколка. Портрет як засіб розкриття внутрішнього світу героя. Повага Миколки до батька і матері. Роль учителя в житті хлопчика.

Передача засобами виразного читання авторського ставлення до героя. Виразне читання літературного портрета.

Теорія літератури. Початкове поняття про літературний портрет.

Володимир ВИННИЧЕНКО. «Федько-халамидник»

Відображення життя дітей передмістя, їхні розваги, стосунки між собою і з дорослими. Різноманітність дитячих характерів. Чесність, незрадливість, почуття власної гідності, винахідливість Федька і водночас бешкетливість, схильність до нерозважливих учинків. Показна вихованість, зманіженість, лицемірство, егоїзм Толі. Суперечливе ставлення батьків до Федька. Протиставлення добра злу. Мова оповідання. Використання засобу контрасту для повнішого зображення персонажів.

Виразне читання діалогу за дійовими особами.

Павло ТИЧИНА. «Хор лісових дзвіночків»,
«Дощ», «Пробіг зайчик», «Де тополя росте»

«Хор лісових дзвіночків». Поетичні картини рідної природи. Своєрідне сприйняття її краси автором. Мелодика вірша, засоби звукопису в ньому. Розуміння назви твору.

«Дощ». Художнє відтворення цього явища природи. Показ сум'яття в ній перед дощем. Висока метафоричність мови.

«Пробіг зайчик». Замилування поета красою настання ранку. Висловлення ніжної любові до рідної природи. Жартівливе зображення зайчика. Спостереження над мовою вірша.

Виразне читання пейзажних віршів.

«Де тополя росте». Картина досягаючого лану. Зворушеність автора, викликана спогляданням її величі й краси. Роль художніх деталей у вірші. Висока музичність мови.

Удосконалення вміння правильно читати віршові переноси.
Для самостійного читання. «Як Дуб з Вітровієм бився».

Володимир СОСЮРА. **«Зима», «Люблю весну»**

«Зима». Правдиве і водночас поетичне змалювання зимового пейзажу. Роль зорових, слухових і психологічних деталей. Висока метафоричність мови.

«Люблю весну». Майстерність поета в зображенні улюбленої ним пори року. Висловлення патріотичних почуттів через показ картин рідної природи. Ліризм і пісенність твору.

Інтонація як засіб вираження читцем авторських і власних переживань.
Теорія літератури. Епітет, його зображувально-виражальна роль.
Для самостійного читання. «Літо», «Осінь», «Ганна Йванівна».

Андрій МАЛИШКО.

«Вчителька», «Гомін, гомін по діброві»

«Вчителька». Роль учителя у навчанні та вихованні підростаючого покоління. Ліризм поезії. Образотворча й оцінювальна роль епітетів і порівнянь у творі.

«Гомін, гомін по діброві». Поетичне відтворення почуттів і переживань автора, викликаних спогадами про героїчну битву козаків під Жовтими Водами на чолі з Богданом Хмельницьким. Особливості мови вірша. Кільцеве повторення у творі.

Для самостійного читання. «Данило одружкий», «В теплім місяці, у травні...», «Каменотес», «Розшукувайся, зелений дубе...», «Дощ».

Василь СИМОНЕНКО. **«Грудочка землі»**

«Грудочка землі». Пісня — виразник дум і сподівань народу, його мудрості й життєвого досвіду. Виховна роль пісні. Художнє вираження синівської любові і вдячності до батьківщини. Замилування поета природою рідного краю, усвідомлення себе часткою свого народу. Образотворча й оцінювальна роль епітетів у вірші.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

Народні загадки, прислів'я та приказки (за вибором учителя).

Т. Шевченко. «Мені тринадцятий минало», «Сон» («На панщині пше-ницю жала...»).

М. Коцюбинський. «Ранок у лісі».

Леся Українка. «Колискова».

П. Тичина. «Хор лісових дзвіночків».

В. Сосюра. «Люблю весну».

А. Малишко. «Вчителька».

В. Симоненко. «Грудочка землі».

Основні вимоги до знань і вмінь учнів

Учні повинні знати:

- авторів і назви вивчених творів;
- основні події, героїв вивчених творів та найважливіші описи в їх взаємозв'язку;
- основні ознаки понять: літературний герой, монолог і діалог, пейзаж у художньому творі, порівняння, епітет;
- жанрові особливості народної та літературної казки, прислів'я, приказки, загадки;
- тексти, рекомендовані програмою для вивчення напам'ять;
- основні елементи виразності: пауза, темп, логічний наголос, мовленнєвий етикет, інтонація.

Учні повинні вміти:

- відтворювати в уяві художні картини твору, що вивчається;
- виділяти епізоди, пейзажі, діалоги, монологи у творі;
- встановлювати часові та причинно-наслідкові зв'язки між подіями у творі;
- знаходити у художньому тексті епітети, порівняння і пояснювати їх образотворчу роль;
- відрізнити народну казку від літературної;
- правильно, свідомо, швидко читати художні, науково-популярні та публіцистичні тексти;
- виразно читати художні твори, практично застосовуючи засвоєні засоби виразності;

- переказувати усно й письмово (детально, стисло) невеликий епічний твір або уривки з великого за обсягом епічного чи драматичного твору;
- розповісти (усно чи письмово) про героя літературного твору;
- скласти план невеликого епічного твору або уривка з великого епічного чи драматичного твору;
- використовувати в усному та писемному мовленні засвоєні зображувально-виражальні засоби;
- давати усний відгук на самостійно прочитаний літературний твір, твори інших видів мистецтва (з висловленням свого ставлення до змальованих там героїв та подій);
- користуватися довідниковими відомостями з хрестоматії і прочитаних книжок, а також словниками.

6 КЛАС

(102 год.; 3 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Краса і багатство української мови.

Повторення та узагальнення вивченого

(1 год)

Орфограми в коренях, префіксах, суфіксах та на межі значущих частин слова та основ.

Морфологія. Орфографія.

Загальна характеристика частин мови

(1 год)

Іменник

(18 год)

Іменник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники, що означають назви істот і неістот. Загальні і власні назви. Велика буква і лапки у власних назвах.

Рід іменників. Іменники спільного роду.

Культура мовлення. Запобігання помилкам у визначенні роду окремих іменників (рояль, зал, рукопис), у тому числі тих, які в українській і російській мовах належать до різного роду (біль, степ, собака, ступінь, путь). Узгодження з іменниками спільного роду прикметників, займенників, дієслів минулого часу.

Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини. Відмінки іменників. Кличний відмінок в українській мові.

Типи відмін іменників.

Культура мовлення. Правильне вживання відмінкових закінчень іменників. Вживання іменників кличного відмінка при звертанні: *земле, Василю, Сергію Олексійовичу, добродію, батьку.*

Синоніміка деяких відмінкових конструкцій: *купив сіль (солі), хліб (хліба), твого ім'я (імені), пас ягнята (ягнят).*

Особливості відмінювання іменників, що вживаються тільки в множині. Незмінювані іменники (загальне ознайомлення).

Основні способи творення іменників, найчастіше вживані суфікси (практично).

Не з іменниками.

Букви *е, и, і* в суфіксах *-ечок-, -ечк-, -ичок, -ичк, -інн(я)-, -єнн(я), -н(я), -инн(я), -ив(о), -єв(о).*

Написання і відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові.

Міжпредметні зв'язки

Вживання великої букви у власних навах (історія, географія).

Прикметник

(12 год)

Прикметник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Культура мовлення. Використання в мовленні прикметників-синонімів.

Якісні, відносні та присвійні прикметники. Повні і короткі форми прикметників. Ступені порівняння прикметників. Утворення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.

Культура мовлення. Наголос у формах вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Запобігання помилкам у використанні форм вищого і найвищого ступенів.

Прикметники твердої і м'якої груп, їх відмінювання.

Способи творення прикметників. Найчастіше вживані суфікси (практично). Зіставлення прикметників з відповідними прикметниками російської мови (*історичний – исторический; риб'ячий – рыбий*).

Правопис голосних у закінченнях прикметників.

Не з прикметниками. Букви **ь, е, о, и** в прикметникових суфіксах **-ськ-, -ев-, (-єв-), -ов- (йов-, -овв-), -ин-, -ін-, -ичн-,** а також у прикметниках на **-зький, -цький.**

Букви **н** та **нн** у прикметниках.

Написання складних прикметників разом і через дефіс.

Написання прізвищ прикметникової форми.

Міжпредметні зв'язки. Використання прикметників для точного опису предметів, явищ і подій (географія, історія, ботаніка); епітет і метафора (література).

Учні повинні знати:

— загальне значення прикметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; основні способи творення прикметників;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати прикметники, визначати їх форми в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Числівник

(5 год)

Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові і збірні) і порядкові. Числівники прості, складні і складені.

Культура мовлення. Правильне вживання у мові відмінкових форм іменників при кількісних.

Відмінювання кількісних числівників. Буква **ь** на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках.

Відмінювання порядкових числівників.

Роздільне написання складених числівників. Написання разом порядкових числівників з **-тисячний** (загальне ознайомлення).

Правильне вживання форм непрямих відмінків кількісних числівників.

Культура мовлення. Правильне вживання числівників для позначення дат, часу (годин).

Учні повинні знати:

— загальне значення числівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати числівники, визначати їх граматичні ознаки, правильно утворювати форми числівників і вживати їх у мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Займенник

(8 год)

Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників: особові, присвійні, вказівні та зворотний; питальні, заперечні та відносні; неозначені й означальні (загальне ознайомлення). Творення заперечних та неозначених займенників. Відмінювання займенників.

Написання прийменників із займенниками окремо (повторення).

Н в особових займенниках 3-ї особи після прийменників.

Культура мовлення. Правильне вживання особових займенників (відповідно до змісту попереднього речення).

Дефіс у неозначених займенниках.

Ні в заперечних займенниках.

Культура мовлення. Уживання займенників для зв'язку речень у тексті.

Уживання займенників **Ви, Вам** у ввічливому значенні при звертанні до однієї особи. Написання цих займенників з великої букви у шанобливому значенні.

Учні повинні знати:

— загальне значення займенника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, утворення неозначених і заперечних займенників;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати займенники, визначати їх граматичні ознаки; правильно вживати займенники в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою орфографічних правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Дієслово

(12 год)

Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Особливі форми дієслова: дієприслівник, дієприкметник (загальне ознаймлення).

Неозначена форма (інфінітив) та особові форми. **Не** з дієсловами.

Культура мовлення. Використання в мовленні дієслів-синонімів.

Доконаний і недоконаний види дієслова.

Культура мовлення. Практичне засвоєння дієслівних словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова (зокрема словосполучень, що різняться в українській та російській мовах).

Часи дієслова. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Правопис **-ться, -ися** в кінці дієслів.

Культура мовлення. Наголос у деяких дієсловах минулого часу.

Теперішній час. Майбутній час. Відмінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу.

Культура мовлення. Вживання форм теперішнього і майбутнього часу замість минулого. Використання форм 2-ї особи однини в художньому мовленні і форми 3-ї особи множини в ділових висловлюваннях типу інструкції (у реченнях з одним головним членом). Правильне наголошування дієслів.

Дієслова I і II дієвідмін. Букви **е, и** в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін.

Культура мовлення. Практичне засвоєння особових форм дієслів з чергуванням кінцевого приголосного основи.

Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу. Творення дієслів наказового способу. Буква **ь** у дієсловах наказового способу.

Культура мовлення. Уживання одних способів дієслів замість інших, уживання інфінітива в значенні різних способів.

Безособові дієслова.

Способи творення дієслів (практично).

Учні повинні знати:

— загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; способи дієслів, творення дієслів;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати дієслова, визначати їх граматичні ознаки, правильно вживати форми дієслів у мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року

(2 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(14 год)

Відомості про мовлення

Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складові: той, хто говорить (пише), адресат мовлення, тема та основна думка висловлювання, мета і місце спілкування (практично).

Повторення вивченого про текст. Структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка.

Основні джерела матеріалу для твору, прийоми добору матеріалу для твору і його систематизація (практично). Складний план готового тексту; простий план власного висловлювання (практично).

Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль.

Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості побудови опису приміщення і природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису, розповіді з елементами роздуму).

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим і складним планом). Докладний і вибірковий (усний і письмовий) перекази художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення і природи та роздуму.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з особистими враженнями, спостереженнями, життєвим досвідом учнів.

Твори (за простим планом). Усний і письмовий твір-опис (приміщення, природи) та роздум на основі особистих вражень і за картиною.

Усний і письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень.

Усний твір-оповідання про випадок із життя. Замітка в газету інформаційного характеру (з шкільного життя).

Повідомлення на лінгвістичну тему (типу елементарного роздуму).

Ділові папери. План роботи. Оголошення.

Переклади. Переклад з російської мови розповідних текстів з елементами опису (приміщення і природи) та роздумів.

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати інших людей (розповіді, лекції, повідомлення та ін.), швидко і вдумливо читати, осмислювати і запам'ятовувати почуте і прочитане; фіксувати в думках найважливіші змістові віхи; аналізувати структуру тексту, виділяти в ньому мікротеми, розуміти зміст висловлювань, виражений словами в підтексті, визначати композицію висловлювання залежно від його типу і стилю мовлення; складати простий план прослуханого і складний план прочитаного тексту;

відтворюючи готові тексти:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати почуте, прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково (усно і письмово);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягти комунікативної мети, висловлювати особисту позицію щодо обговорюваної теми, додержувати правил спілкування (не перебивати співрозмовника, заохочувати його висловити власну думку, зацікавлено і доброзичливо вислуховувати її, вміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його); дотримуватись норм літературної мови;

— складати усні та письмові твори (вказаних у програмі видів), урахувати особливості ситуації спілкування, самостійно добирати для висловлювань матеріал на основі різних джерел, систематизувати його, складати простий план власного висловлювання; обирати відповідний до ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий); уживати

різні типи мовлення (в т. ч. опис приміщення і природи); складати план роботи, оголошення, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Краса і багатство української мови. Мудре слово народу. Пісні, казки, легенди, прислів'я, приказки, загадки	«Ой, яка чудова українська мова!»
Наша Батьківщина. Історія нашого села, міста. Історія утворення Придністровської Молдавської Республіки. Моя земля — земля моїх батьків	Що значить — любити Батьківщину?
Родовід. Родовідне дерево. Взаємини у сім'ї. Рідний дім. Святині дому. Родинні традиції (хрестини)	Дім, в якому я живу
Народна архітектура. Українська хата. Хатні обереги. Інтер'єр	Українська хата
Українське національне вбрання. Вишивка. Вінок. Символіка квітів	Як одягалась українська дівчина. Український віночок
Ти серед людей. Етикет, етика, загальноприйняті норми поведінки	«Ніщо не коштує так дешево і не цінується так дорого, як ввічливість»
Походження українських імен і прізвищ. Повага до імені. Культура знайомства	Що означає твоє ім'я?
Загальнолюдські моральні цінності	«Робиш добро — не кайся, робиш зло — зла й сподівайся»
Книги — джерело мудрості. Бібліотеки	Як користуватися бібліотекою
Проблеми шкільного життя. Взаємини між учителем і учнем, між однокласниками. Дружба і товаришування	Мій друг
Хліб у житті людини	«Не кидайсь хлібом: він святий»
Рослинний і тваринний світ України та Придністров'я. Краса природи у різні пори року. Прекрасне в природі. Рослинні символи. Календарні свята. Народні прикмети	Моя улюблена пора року. Чи слід тримати вдома диких тварин

Літературна змістова лінія (28 год)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

Народні пісні

Колядки: «Як ще було на початку світа», «Ой рано, рано кури запіли», «Були люди невірнії», «Ой пане господарю, на твоїм дворі».

Щедрівки: «За сіньми та за новими», «Ой у нашого господарика», «Я щедрик, Петрик, дайте вареник».

Веснянки: «З-за гори, з-за високої», «Ой ти соловейку, та ранній пташку», «Весно, весно, що тинам принесла?»

Жнивварські пісні: «Ой рано, рано женчики встали», «Жніте, женчики, жніте», «Нуте, нуте до межі», «Сидить ведмідь на копі».

Історичні пісні: «Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку...», «Пісня про Устима Кармелюка», коломийки.

НАРОДНІ БАЙКИ. «Як ворона дістала зі збанка води», «Не випусти рака з рота», «Миш, жаба і каня», «Хвалькувата муха», «Миш і жаба»

«Як ворона дістала зі збанка води». Думка про те, що винахідливість і працьовитість завжди приносять удачу.

«Не випусти рака з рота». Марнославство, легковірність, необачність, егоїзм; засудження байдужості до пам'яті батька й матері, братів і сестер. Значення окличних речень для розкриття почуттів і настроїв персонажів. Діалог у байці. Змістовий зв'язок байки та прислів'я.

«Миш, жаба і каня». Осуд таких моральних пороків, як зажерливість, нечесність, сварливість, егоїзм. Діалектизми в байці.

«Хвалькувата муха». Пихатість і хвастощі, засудження неробства й привласнення трудових заслуг інших.

«Миш і жаба». Застереження від легковірності, сліпої довіри нерозумним доброзичливцям.

Теорія літератури. Поняття про народну байку.

Із літератури ХІХ ст.

Степан ВАСИЛЬЧЕНКО. «Дитинство Шевченка»
(уривки з повісті «Широкий шлях»)

Художня розповідь про дитячі роки поета. Умови життя в кріпацькій родині. Допитливість Тараса, його захоплення народними піснями та переказами про боротьбу трудящих проти визискувачів. Перші кроки в навчанні. Ранній вияв таланту поета й художника.

Міміка та жести як засоби виразності.

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Якби ви знали, паничі...»,
«І золотої й дорогої...»,
«Зоре моя вечірняя...» (уривок з поеми «Княжна»),
«Над Дніпровною сагою...»

«Якби ви знали, паничі...». Автобіографічна основа вірша: гіркі спогади поета про дитинство, тяжке життя матері та батька, братів та сестер. Гострий осуд кріпацтва. протиставлення краси природи підневільному становищу селянства. Антоніми у вірші, їх роль.

Поняття про підтекст і його види (прямий, прихований).

«І золотої й дорогої...». Спогади поета про безрадісне дитинство. Болісні роздуми над кріпацькою долею. Лицемірство прислужників поміщицько-самодержавного ладу. Роль пейзажу у творі. Значення синонімів у вірші, його ритмічні особливості.

«Зоре моя вечірняя...». Краса українського села. Протиставлення як за-сіб вираження любові поета до трудового народу й ненависті до кріпосників. Інтонанційне багатство вірша, викликане зміною зображених картин.

«Над Дніпровною сагою...». Поетичне уособлення природи. Близькість вірша до усної народної творчості.

Виразне читання пейзажної лірики.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про віршовану та прозову мову.

Пантелеймон КУЛШ. «Орися»

Зображення селянського побуту старожитньої України. Поетичний образ Орисі, її приязні стосунки з дівчатами-наймичками. Взаємини між козаками (Таволга, дід Грива). Гармонійне поєднання сюжету оповідання з легендою про золоторогих турів. Романтичний характер твору. Роль пейзажів. Мова твору.

Удосконалення вміння виразно читати діалог за дійовими особами й фантастичні місця твору, а також ставити виконавське завдання.

Леонід ГЛІБОВ. «Лисиця-жалібниця», «Щука»

«Лисиця-жалібниця». Авторське ставлення до дійових осіб, осуд лицемірства, підступництва, хижацтва. Алгоритизм образів-персонажів. Використання народних прислів'їв та приказок. Роль пейзажу в байці. Особливості її побудови. Ідейний зміст байки.

«Щука». Нещадне викриття і гостре висміювання несправедливості царського суду. Осуд крутійства, нечесності, хабарництва, кругової поруки чиновників. Розкриття соціальної суті алегоричних образів. Своєрідність побудови байки.

Виразне читання байки одним виконавцем.

Майстерність змалювання характерів та вчинків людей в образах тварин. Вияв народної мудрості в байці.

Теорія літератури. Поняття про літературну байку. Алегорія.

Панас МИРНИЙ. «Морозенко» (скорочено)

Важке життя селянства після скасування кріпосного права. Малий Пилипко, його щирість, співчутливе ставлення до матері, сміливість, наполегливість і нерозважливість. Сприймання Пилипком явищ природи через казкові образи. Реальне й фантастичне в оповіданні. Роль пейзажів у розкритті внутрішнього стану персонажів та у зображенні подій.

Інсценування діалогу з розповідного твору.

Теорія літератури. Поняття про уособлення. Інтер'єр як вид опису.

Андрій ЧАЙКОВСЬКИЙ.

«В Острозькій школі» (уривок з роману «Сагайдачний»)

Історична основа твору. Розповідь про юнацькі роки видатного гетьмана Війська Запорозького Петра Конашевича-Сагайдачного. Зріднені щирою дружбаю Петро Конашевич та Марко Жмайло, їхня військова майстерність. Князь Костянтин Острозький, його культурницька діяльність на благо українського народу. Острозька колегія — перша вища школа в Україні.

Борис ГРІНЧЕНКО. «Грицько», «Сорока»

«Грицько». Відтворення життя сільських дітей. Глибоке співчуття автора знедоленим дітям сільської бідноти. Суперечливість вдачі Семена та Мотрі, причини цієї суперечливості. Благородний вчинок Грицька. Правдивість показу дитячих уявлень про навколишній світ, їхніх переживань і почуттів. Конкретно-історичне та загальнолюдське в оповіданні.

Особливості стилю, композиції (послідовність розвитку подій, екскурсу у минуле).

«Сорока». Висміювання зарозумілості, сліпого наслідування, недоумкуватості. Відстоювання вільного вияву природних задатків особистості. Монологи в байці, їх композиційна роль. Комічне в ній, засоби його творення.

Теорія літератури. Опис окремого предмета. Поглиблення поняття про байку (особливості її віршованої форми). Портрет.

Із літератури ХХ ст.

Олександр ОЛЕСЬ. «Печенізька облога Києва»,
«Рідна мова в рідній школі»

«Печенізька облога Києва». Історична основа твору. Трагічне становище обложеної столиці. Героїчний вчинок хлопчика, його кмітливість і безстрашність. Взаємозв'язок подій та їх значення для розкриття характеру юного героя.

«Рідна мова в рідній школі». Одвічна мрія українського народу про школу рідною мовою. Роль мови в згуртуванні нації.

Удосконалення вміння читати вірші.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про порівняння (форма орудного відмінка).

Павло ТИЧИНА. «Де тополя росте», «Гаї шумлять»

«Де тополя росте». Поетичний опис житнього поля влітку, замилування поета його красою. Благотворний вплив природи на людину. Майстерне відображення широких просторів рідної землі.

«Гаї шумлять». Вираження патріотичних почуттів митця через поетизацію рідної природи. Гармонія людини й природи.

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Синові»,
«Пісні» («Коли пісні мого краю...»), «Перед грозою»

«Синові». Поетичний вияв глибокої батьківської любові, прагнення виховати у свого сина кращі риси людського характеру. Гуманістичний пафос поезії. Особливості мови (риторичні оклики та запитальні речення, багатство епітетів; спосіб римування).

«Пісні» («Коли пісні мого краю...»). Пафосність вірша. Вияв глибокої поваги до всіх народів нашої планети, захоплення їхньою поетичною творчістю. Зображувально-виражальна роль епітетів, порівнянь, уособлень, поетичних звертань.

«Перед грозою». Заклик до молоді бути уважним до навколишнього середовища, вивчати його, засвоювати знання про різні прояви сил природи, набуті нашими предками протягом довгих віків.

Роль епіграфа в літературному творі.

Володимир СОСЮРА. **«Гей, рум'яні мої небокраї...»,
«Весняний сад, квітки барвисті...», «Хто в рідному краї...»**

«Гей, рум'яні мої небокраї...». Весняне пробудження природи, радісний настрій людей у творі.

Зображувально-виражальне значення епітетів, порівнянь, риторичних фігур.

Удосконалення вмінь виразно читати пейзажні вірші.

«Весняний сад, квітки барвисті...». Зображення України в образі молоді дівчини в національному вбранні. Вираження пекучого болю поета, викликаного стражданнями рідного краю у фашистській неволі. Упевненість автора в неминучому розгромі ворожих полчищ і відродженні України. Висока емоційність і образність вірша.

«Хто в рідному краї...». Праця на благо народу. Патріотичний пафос вірша. Особливості поетичної мови (епітети, порівняння, поетичні повтори, риторичні оклики), їх роль у творенні художніх образів.

Остап ВИШНЯ. **«Перший диктант»**

Спогади автора про своє дитинство, навчання в церковно-приходській школі. Життя багатодітної селянської родини. Почуття вдячності до старенької народної вчительки. Доброта, милосердя, щира материнська ласкавість Марії Андріївни.

Розповідь від першої особи (оповідь) як різновид викладу художнього матеріалу.

Виразне читання гуморески.

Теорія літератури. Поняття про комічне. Гумор, гумореска. Художній твір.

Платон ВОРОНЬКО. **«Люблю я ліс»,
«Пахне хліб», «Школа батьків»**

«Люблю я ліс». Спогади поета про боротьбу партизанів проти фашистських загарбників. Протиставлення лихові війни щастя і краси мирного часу. Любов до природи як вияв патріотичних почуттів письменника.

«Пахне хліб». Уславлення хліборобської праці. Поетичний образ хліба, художньо-виражальні засоби його творення. Розгляд особливостей віршової форми твору.

«Школа батьків». Основні настанови народної педагогіки: виховувати в дітей повагу до батьків, любов до праці, розвивати вміння трудитися, бути корисним людям, виховувати естетичні смаки й почуття.

Теорія літератури. Систематизація знань про художні засоби мови.

Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ. «Первінка»

Важке становище українського села в останній рік Другої світової війни. Взаємодопомога і взаємопідтримка між сільським людом як запорука виживання в умовах голоду й розрухи. Правдивий показ раннього дорослішання «дітей війни». Миколка, світ його уявлень. Тварини — помічники і друзі.

Зображення подій, вчинків і поведінки дорослих, їх оцінка через сприйняття головного героя. Роль пейзажів у повісті. Особливості її мови.

Теорія літератури. Розповідно-описові твори.

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

Народні пісні (за вибором вчителя).

Т. Шевченко. «Якби ви знали, паничі...» (уривок від початку вірша до слів: «Мені аж страшно, як згадаю...»).

Л. Глібов. «Лисиця-жалібниця».

Олександр Олесь. «Печенізька облога Києва» (уривок за вибором учнів).

П. Тичина. «Гаї шумлять».

М. Рильський. «Пісні».

П. Воронько. «Люблю я ліс».

Основні вимоги до знань і вмінь учнів

Учні повинні знати:

— основні ознаки понять: портрет, пейзаж, інтер'єр, алегорія, уособлення, гіпербола, гумор;

— жанрові особливості літературної і народної байки, оповідання, гуморески, народної пісні;

— поняття про підтекст.

Учні повинні вміти:

— знаходити в тексті твору засвоєні зображувально-виражальні засоби та компоненти твору і пояснювати їх роль у контексті;

— характеризувати героїв твору на основі їхніх вчинків та поведінки;

— складати усний і письмовий твір-роздум за твором, що вивчається.

7 КЛАС
(102 год.; 3 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ
(1 год)

Мова — скарбниця духовності.

Повторення та узагальнення вивченого
(1 год)

Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях.
Частини мови. Вивчені групи орфограм.

Морфологія. Орфографія

Дієприкметник
(12 год)

Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Відмінювання дієприкметників. Правопис голосних у закінченнях дієприкметників.

Дієприкметниковий зворот. Відокремлення комами дієприкметникових зворотів (після означуваного іменника).

Культура мовлення. Правильна побудова речень з дієприкметниковими зворотами. Синоніміка складних і простих речень з дієприкметниковими зворотами.

Активні та пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часу (практично). Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників.

Безособові дієслівні форми на **-но, -то**.

Н у дієприкметниках та **ни** у прикметниках дієприслівникового походження.

Не з дієприкметниками.

Культура мовлення. Уживання в усному і писемному мовленні безособових дієслівних форм на **-но, -то**.

Учні повинні знати:

— загальне значення дієприкметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, особливості творення;

— вивчені орфограми та пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати дієприкметники (зокрема відрізнати їх від дієприслівників), визначати їх граматичні ознаки, правильно використовувати в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;

— правильно писати слова з вивченими орфограмами, виділяти комами дієприслівникові звороти.

Дієприслівник

(5 год)

Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівниковий зворот. Дієприслівники недоконаного і доконаного виду, їх творення (практично).

Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові.

Не з дієприслівниками.

Культура мовлення. Складні випадки вживання доконаного і недоконаного видів. Правильне використання дієприслівників у побудові речень.

Використання дієприслівникового звороту як засобу зв'язку речень у тексті, дотримання інтонації речень з дієприслівниковими зворотами.

Учні повинні знати:

— загальне значення дієприслівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, основні способи творення;

— вивчені орфографічні та пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати дієприслівники, визначати їх граматичні ознаки; правильно використовувати дієприслівники в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;

— правильно писати **не** з дієприслівниками, відокремлювати дієприслівникові звороти і одиничні прислівники.

Прислівник

(10 год)

Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Ступені порівняння прислівників (загальне ознайомлення). Способи їх творення.

Культура мовлення. Правильний наголос у прислівниках.

Використання прислівників як засобу зв'язку речень у тексті, а також для підвищення виразності мовлення.

Букви **н** та **nn** у прислівниках.

Не і **ні** з прислівниками.

И та **і** в кінці прислівників.

Дефіс у прислівниках.

Написання прислівників разом і окремо.

Учні повинні знати:

— загальне значення прислівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, особливості творення;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати прислівники, визначати їх граматичні ознаки; правильно використовувати прислівники в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Прийменник

(6 год)

Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку в словосполученні.

Непохідні й похідні прийменники.

Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс.

Культура мовлення. Особливості вживання прийменників з іменниками.

Використання в мовленні прийменників-синонімів.

Учні повинні знати:

— граматичні ознаки прийменника; вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати прийменники, правильно використовувати їх у мовленні;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати прийменники, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Сполучник

(5 год)

Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності й підрядності, їх види. Вживання сполучників у простому і складному реченнях.

Написання сполучників разом і окремо.

Культура мовлення. Використання сполучників для зв'язку речень у тексті.

Використання в мовленні сполучників-синонімів.

Учні повинні знати:

- граматичні ознаки сполучника; поділ сполучників на сполучники сурядності й підрядності; їх види;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати сполучники, правильно використовувати їх у мовленні;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати сполучники, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Частка

(5 год)

Частка як службова частина мови. Розряди часток за значенням.

Написання часток *-бо, -но, -то, -таки*.

Не з різними частинами мови (узагальнення).

Культура мовлення. Використання часток як засобу підвищення виразності мовлення.

Учні повинні знати:

- граматичні ознаки часток; їх розряди;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати частки, правильно використовувати їх у мовленні;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою орфографічних правил; правильно писати частки, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Вигук

(3 год)

Вигук як особлива частина мови.

Дефіс у вигуках.

Кома і знак оклику при вигуках.

Культура мовлення. Правильне читання речень з вигуками.

Учні повинні знати:

- граматичні ознаки вигуку;
- вивчені правила правопису.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати вигуки;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;
- правильно писати слова і ставити при них розділові знаки.

Повторення в кінці року

(2 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(22 год)

Відомості про мовлення

Повторення вивченого про текст і стилі мовлення. Поняття про публіцистичний стиль мовлення.

Складний план власного висловлювання (практично). Різновиди читання: ознайомче, вивчальне, вибіркоче (практично).

Типи мовлення: розповідь, опис, роздум (практично).

Побудова опису зовнішності людини і процесів праці, роздуму дискусійного характеру.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне читання текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим і складним планами). Докладний і стислий перекази (усний і письмовий) розповідних текстів з елементами опису (зовнішності людини, процесу праці) і роздуму.

Докладний усний переказ текстів публіцистичного стилю.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з характеристикою людей, дискусійного характеру.

Твори (за простим і складним планами). Твір-опис (усний і письмовий) зовнішності людини, процесу праці (за власними спостереженнями).

Письмовий твір розповідного характеру (оповідання) за поданим сюжетом.

Допис дискусійного характеру в газету.

Ділові папери. Розписка.

Переклади. Переклад з російської мови текстів, у яких описано зовнішність людини, процеси праці, роздуми.

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати, складати простий план прослуханого і складний план прочитаного тексту;

відтворюючи готові тексти різних стилів, типів, жанрів:

— виразно читати тексти з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати прослухане і прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно і стисло (усно чи письмово);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягти комунікативної мети, аргументувати висловлені тези, спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника, дотримуватися норм літературної мови та правил спілкування;

— складати усні і письмові твори (вказаних у програмі видів), складати до них простий і складний плани, обирати відповідний ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), використовувати різні типи мовлення (в тому числі описи зовнішності людини і процесу праці, роздум дискусійного характеру), складати розписку, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Мова — скарбниця духовності народу	Носієм яких скарбів є рідна мова?
Історія твого міста (села) — частина історії Придністров'я і твого роду	З історії нашого міста села
Видатні українці та придністровці	Українці, зображені на гривнях
Родина. Сім'я. Взаємини між дітьми і батьками. Естетика побуту українців у минулому і сьогодні	Що я зрозумів під час хвороби. Мама пече пироги
Краса і культура людини. Прагнення до самовдосконалення	Що в людині головне
Культура взаємин між людьми. Стосунки між ровесниками в школі й поза нею, між учителями й учнями	Наскільки важливо додержувати свого слова. Якою я уявляю школу майбутнього
Твій робочий день	Згаяного часу конем не доженеш
Твої захоплення	Моя колекція (марок, значків, монет та ін.)
Вибір професії. Слід людини на землі	Які професії я вважаю найважливішими і чому
Рослинний і тваринний світ України та Придністров'я. Гармонія в природі. Народні прикмети. Календарні свята. Екологічна культура	Осінні замальовки. Зимовий вечір. Перший весняний день

Літературна змістова лінія

(30 год)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

НАРОДНІ ДУМИ. «Дума про козака Голоту», «Дума про Марусю Богуславку»

«Дума про козака Голоту». Історична основа думи: боротьба українського народу проти татарських нападників. Протиставлення в думі образів козака та багатого татарина. Втілення в образі Голоти рис народного героя, сили і мужності захисників батьківщини. Мова, ритміка та композиція думи.

«**Дума про Марусю Богуславку**» — перлина усної народної творчості. Легендарний образ жінки-полонянки. Суперечливість образу героїні: глибока любов до рідного краю, туга за ним, убоління за ув'язнених співвітчизників і вірність своєму чоловікові-султану. Героїчний вчинок Марусі. Показ страждань козаків-невільників; осуд насильства людини над людиною.

Теорія літератури. Думи як вид усної народної творчості. Особливості їх побудови. Поетична мова дум: постійні епітети і порівняння, тавтологічні звороти. Своєрідність віршової форми.

НАРОДНІ БАЛАДИ. «**Що сі в полі забіліло...**», «**Ой чие ж то жито, чий ж то покоси...**»

«**Що сі в полі забіліло...**». Розповідь про набіги татар в Україну й трагічне становище полонених людей. Показ глибокої пошани дітей до батьків. незвичайність події, зображеної в баладі. Засоби народної поезики в творі.

«**Ой чие ж то жито, чий ж то покоси...**». Осуд у баладі підступних дій свекрухи, що зумовили родинну трагедію. Обстоювання подружньої вірності, необхідності злагоди між членами сім'ї. Відгомін у баладі первісних вірувань про перетворення людини на рослину чи тварину.

Теорія літератури. Поняття про народну баладу як епічний жанр фольклору. Систематизація знань про усну народну творчість.

Із літератури XIX ст.

Тарас ШЕВЧЕНКО. «**Тополя**», «**І виріє я на чужині...**», «**Сонце заходить, гори чорніють...**», «**Заповіт**»

Розповідь про життя і творчість Т.Г. Шевченка.

«**Тополя**» — одна із ранніх балад Т. Шевченка. Відображення глибоких переживань дівчини, розлученої з коханим. Народна символіка і міфологічні метаморфози (перетворення дівчини на тополину). Відтворення первісних вірувань людей. Втілення ідеї невмирущості справжнього кохання, краси вірності, незнищенності світлих, благородних людських почуттів.

«**І виріє я на чужині...**». Автобіографічні мотиви у вірші. Майстерне змалювання тяжкого життя селян-кріпаків. Гнівне викриття й осуд жорстокості та бездушності панів-кріпосників. Сподівання на щасливе життя трудового люду. Ритміка вірша. Багатство й поетичність мови.

«**Сонце заходить, гори чорніють...**». Думки і почуття великого народного поета, викликані важкими умовами життя на засланні. Спогади про рідний край. Особливості побудови твору. Роль риторичних фігур.

«**Заповіт**». Заклик до українського народу створити умови для вільного, щасливого життя. Віра в світле майбутнє України.

Теорія літератури. Поглиблене поняття про віршовану мову. Стопа. Дво-складові стопи. Віршовий розмір.

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ.
«**Микола Джеря**» (скорочено)

Розповідь про письменника.

Життя селян-кріпаків у повісті «Микола Джеря». Взаємини в родині селянина-трудівника, основані на віках виробленій народній моралі. Показ протесту проти кріпосницького гніту.

Заробітчани. Умови їхнього побуту й праці на перших капіталістичних промислах та фабриках.

Микола Джеря — бунтар. Формування його бунтарського характеру під впливом кріпосницької дійсності.

Інші персонажі повісті.

Майстерне відтворення картин природи. Роль порівнянь в описах. Значення повісті.

Теорія літератури. Поняття про метафору як вид тропа. Епос як літературний рід, його жанри.

Іван ФРАНКО. «**Товаришам із тюрми**»,
«**Захар Беркут**» (скорочено)

Розповідь про письменника.

«**Товаришам із тюрми**». Заперечення експлуататорської суспільної системи, пригнічення людини людиною. Мрії про національне відродження рідного краю. Майстерне використання поетом зображувально-виражальних засобів мови.

«**Захар Беркут**». Історична основа повісті — героїчна боротьба народу Русі в XIII ст. проти татаро-монгольських нападників. Основні персонажі твору, їх групування.

Захар Беркут — мудрий ватажок тухольської громади. Максим і Мирослава — сміливі, мужні патріоти; краса їхніх почуттів. Тугар Вовк. Осудження зради громаді заради збагачення. Викриття жорстокості, моральної звироднілості, духовної ницості загарбників (Бурунда).

Вираження в образній формі думки про те, що користолобство, нечесність, егоїзм руйнують мир і злагодю між людьми, сім'ю. Вірність громадському обов'язку.

Провідна думка повісті — сила народу в єдності, згуртованості, відданості своїй батьківщині. Роль пейзажів у повісті.

Теорія літератури. Поняття про ліричні твори та їх основні види (громадянська, пейзажна лірика). Групування персонажів в епічному творі.

Павло ГРАБОВСЬКИЙ. «Швачка»

Важкі переживання і думки трудівниці-швачки, викликані безпросвітним життям. Співчуття поета трудящим і ненависть до нероб.

Особливості мови та віршованої форми твору.

Із літератури ХХ ст.

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Мова»,
«Спасибі» («Яке це славне слово — хлібороб...»),
«Розмова з другом»

Розповідь про поета.

«Мова». Слово — найдорожчий скарб народу. Заклик шанувати рідне слово, дбати про чистоту і красу мови. Роль порівнянь.

«Спасибі» («Яке це славне слово — хлібороб...»). Почесна праця хлібороба; поетичне вираження любові до матері-землі. Людина-трудівник — творець усіх матеріальних і духовних цінностей. Строфічна будова і віршований розмір твору.

«Розмова з другом». Своєрідність художнього опису лісу влітку. Вираження глибокої пошани й любові до друга-пралісу, замилювання його красою; багате використання художніх засобів, їх значення у вірші. Людина — дбайливий господар і вірний охоронець природи.

Теорія літератури. Поняття про інверсію.

Володимир СОСЮРА.
«Вода десь точить білий камінь...», «Учитель»

Розповідь про поета.

«Вода десь точить білий камінь...». Спогади поета про улюблену Донеччину, про незабутнє дитинство. Зігріті почуття поета картини рідного краю. Використання засобів поетичної стилістики (паралелізм, обрамлення).

«Учитель». Автобіографічна основа вірша. Вияв любові й пошани до вчителя. Глибокий ліризм поезії.

Олександр ДОВЖЕНКО.

«Воля до життя»

Розповідь про письменника.

«Воля до життя». Правдиве зображення трагічних подій Другої світової війни. Роль натуралістичних замальовок для конкретного відтворення людських страждань. Сила волі до життя як один з важливих чинників виживання людини в екстремальних ситуаціях (Іван Карналюк). Вплив мужньої поведінки смертельно пораненого воїна на лікаря та інших хворих. Самовідданість і героїзм медичних працівників (Микола Дудка).

Значення професіоналізмів в оповідання. Особливості його композиції; художня вмотивованість епізоду марення та екскурсів у минуле; звертання автора до читача як різновид ліричного відступу.

Михайло СТЕЛЬМАХ.

«Гуси-лебеді летять» (скорочено)

Автобіографічна основа повісті. Показ життя і побуту села. Участь дітей у щоденній праці, засвоєння ними трудового досвіду, нагромадженого попередніми поколіннями. Опоеитизований образ лебединої зграї. Шанобливе ставлення людини до природи як одне з положень звичаєвого права, виробленого народом протягом довгих століть. Поєднання у творі фантастичного й реального. Сприйняття Михайликом навколишнього світу крізь призму особливостей мислення і світорозуміння підлітків. Ранній вияв творчих задатків. Багатство й поетичність мови повісті, значення письменницьких неологізмів.

Теорія літератури. Повторення і систематизація знань про художні засоби мови.

Олександр ПІДСУХА. **«Мова»,
«Запахло квітнем», «Ровесники»**

Розповідь про письменника.

«Мова». Багатство, краса і сила української мови. Роль рідної мови в житті і діяльності народу. Віра поета в безсмертя мови, в її майбутнє. Значення синонімів для розкриття теми та ідеї вірша.

«Запахло квітнем». Проблема збереження миру на землі. Вираження волі нашої країни жити з усіма народами в мирі та дружбі. Засоби поетичного синтаксису у вірші.

«Ровесники». Проблема спадкоємності поколінь. Глибока повага сина до пам'яті батька, готовність продовжувати його справу. Поєднання ліричного й трагічного у вірші.

Микола СИНГАЇВСЬКИЙ.
«Батьківське поле», «Від серця поклонюсь»

Розповідь про письменника.

«**Батьківське поле**». Вираження одвічної шани до хліборобської праці, до землі-годувальниці, синівської любові до батька-трудівника. Єдність людини і природи.

«**Від серця поклонюсь**». Майстерне змалювання сільських жінок-трудівниць, їхньої внутрішньої краси, сердечної доброти і невтомної працьовитості. Вияв синівської любові до батьків, людей, рідної землі. Образність мови вірша.

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

Т. Шевченко. «І виріс я на чужині», «Заповіт».

І. Нечуй-Левицький. Уривок з повісті «Микола Джеря» (від слів: «Понад самим берегом в'ється в траві стежечка...» до слів: «Серед села Растивиця входить в широкий ставок...»).

І. Франко. «Товаришам із тюрми».

П. Грабовський. «Швачка».

Основні вимоги до знань і вмій учнів

Учні повинні знати:

— основні ознаки понять: *строфа, віршовий розмір, римування, стопа; метафора, анафора, інверсія;*

— жанрові ознаки балади, народної думи;

— особливості усної народної творчості;

— значення виразного мовлення та читання;

— роль логічного наголосу, логічної та психологічної паузи.

Учні повинні вміти:

— зіставляти двох героїв одного твору для виявлення спільного й відмінного в їхніх характерах, а також авторського ставлення до них;

— визначати родові й жанрові ознаки твору, що вивчається;

— правильно, швидко, виразно читати художні, науково-популярні та публіцистичні тексти;

— складати усно або письмово просту характеристику (індивідуальну чи порівняльну) героїв твору.

8 КЛАС

(102 год.; 3 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу.

Повторення та узагальнення вивченого

(2 год)

Розділи науки про мову та її мовні одиниці. Лексичне і граматичне значення слова. Частина мови. Головні та другорядні члени речення.

Синтаксис і пунктуація

Словосполучення і речення

(2 год)

Словосполучення. Будова і види словосполучень за способами вираження головного слова.

Культура мовлення. Практичне засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі залежного слова (у тому числі словосполучень, що розрізняються в українській і російській мовах).

Речення. Види речень за метою висловлювання; окличні речення. Речення прості й складні, двоскладні й односкладні. Порядок слів у реченні. Логічний наголос.

Розділові знаки в кінці речення.

Культура мовлення. Логічний наголос і порядок слів як засіб підвищення точності і виразності мовлення. Інтонація спонукальних і окличних речень, що передає різні емоційні відтінки значення. Риторичні запитання, виклад за допомогою запитань і відповідей як засіб виразності мовлення.

Учні повинні знати:

- загальні відомості про види і будову словосполучення і речення;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати головне і залежне слова в словосполученні;
- розрізняти речення різних видів (за метою висловлювання, характером граматичної основи, кількістю граматичних основ); правильно будувати і використовувати в мовленні словосполучення і речення вивчених видів;

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою вивчених правил, ставити розділові знаки в кінці речення; знаходити і виправляти помилки на вивчені пунктуаційні правила.

Просте речення

Двоскладні речення.

Головні і другорядні члени речення

(10 год)

Підмет і присудок як головні члени речення. Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний).

Тире між підметом і присудком.

Культура мовлення. Правильне вживання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом. Єдність видо-часових форм дієслів-присудків як засіб зв'язку речень у тексті.

Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення. Прикладка як різновид означення. Види обставин (за значенням). Порівняльний зворот.

Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки.

Виділення порівняльних зворотів комами.

Культура мовлення. Обставини часу як засіб зв'язку речень у розповідних текстах; їх синоніміка. Обставини місця як засіб зв'язку речень в описових і розповідних текстах; їх синоніміка. Стилїстична роль означень і порівняльних зворотів у художньому мовленні.

Учні повинні знати:

— будову простого двоскладного речення; відомості про головні й другорядні члени;

— вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— визначати структуру простого двоскладного речення (знаходити його головні і другорядні члени); правильно використовувати в мовленні головні і другорядні члени речення;

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки, коли відсутній зв'язок між підметом і присудком, при непоширеній прикладці, порівняльному звороті; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Просте речення. Односкладні речення

(6 год)

Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, безособові) і підмета (називні). Односкладні речення як частини складного речення.

Культура мовлення. Речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми. Вживання в описах називних речень для позначення часу і місця.

Учні повинні знати:

— вивчені види односкладних речень.

Учні повинні вміти:

— визначати види односкладних речень (у тому числі і в складних реченнях), правильно використовувати їх у мовленні.

Неповні речення

(2 год)

Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях.

Культура мовлення. Уживання неповних речень у діалозі, а також у складних реченнях для уникнення невиправданих повторень. Додержання інтонації неповних речень.

Учні повинні знати:

— загальні відомості про неповні речення;

— вивчене пунктуаційне правило.

Учні повинні вміти:

— знаходити неповні речення, правильно використовувати їх у мовленні;

— обґрунтовувати вживання тире в неповних реченнях, правильно використовувати його.

Речення з однорідними членами

(5 год)

Однорідні члени речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні й неоднорідні означення. Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами.

Кома між однорідними членами.

Двокрапка і тире при узагальнюючих словах у реченнях з однорідними членами.

Культура мовлення. Правильна побудова речень із сполучниками *не лише..., а й...; як..., так і...* Синоніміка рядів однорідних членів з різними типами зв'язку між ними. Інтонація речень з однорідними членами (в тому числі з узагальнюючими словами).

Учні повинні знати:

- відомості про однорідні члени речення;
- правила вживання розділових знаків при однорідних членах речення.

Учні повинні вміти:

— знаходити однорідні члени речення (непоширені й поширені), різні ряди однорідних членів в одному реченні, узагальнюючі слова при однорідних членах; використовувати в мовленні й виразно читати речення з однорідними членами;

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил; правильно ставити розділові знаки при однорідних членах речення; знаходити та виправляти помилки на вивчені правила.

**Речення із звертаннями, вставними словами
(словосполученнями, реченнями)**

(6 год)

Звертання непоширені й поширені. Вставні слова (словосполучення, речення).

Розділові знаки при звертанні і вставних словах.

Культура мовлення. Використання звертань і вставних слів для передачі ставлення до адресата. Синоніміка вставних слів і речень у тексті. Інтонація речень із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).

Учні повинні знати:

- відомості про звертання, вставні слова (словосполучення, речення); найчастіше вживані вставні слова і словосполучення;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— знаходити звертання, вставні слова (словосполучення, речення); правильно використовувати в мовленні і виразно читати речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями);

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно вживати розділові знаки при звертаннях, вставних словах (слово-сполученнях, реченнях).

Речення з відокремленими членами

(10 год)

Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення (в тому числі уточнюючі).

Розділові знаки при відокремлених членах.

Культура мовлення. Правильна побудова речень з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами. Дієприслівникові звороти як засіб зв'язку речень у тексті. Інтонація речень з відокремленими і уточнюючими членами. Синоніміка простих речень з відокремленими членами і складних речень.

Учні повинні знати:

- відомості про відокремлені та уточнюючі члени речення;
- правила вживання розділових знаків при відокремлених та уточнюючих членах речення.

Учні повинні вміти:

- знаходити відокремлені та уточнюючі члени речення;
- правильно використовувати в мовленні і виразно читати речення з відокремленими та уточнюючими членами речення;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки при відокремлених та уточнюючих членах речення; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Пряма і непряма мова. Діалог

(7 год)

Пряма і непряма мова як засіб передачі чужої мови. Заміна прямої мови непрямою.

Цитата як спосіб передачі чужої мови.

Діалог.

Розділові знаки при прямій мові.

Розділові знаки при цитаті.

Розділові знаки при діалозі.

Культура мовлення. Синоніміка різних способів передачі прямої мови. Інтонація речень з прямою мовою, діалогом.

Учні повинні знати:

- будову речень з прямою і непрямою мовою, з цитатами;
- особливості діалогу;
- правила розстановки розділових знаків при прямій мові, цитаті, діалозі.

Учні повинні вміти:

- знаходити слова автора і пряму мову, речення з непрямою мовою; замінювати пряму мову непрямою; правильно використовувати в тексті пряму мову і цитати; виразно читати тексти з прямою мовою, цитатами, діалогом;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалозі, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року

(3 год)

Комунікативна змістова лінія**Зв'язне мовлення**

(18 год)

Відомості про мовлення

Повторення відомостей про мовлення, спілкування. текст, стилі і типи мовлення. Види аудіювання: глобальне, детальне, критичне (практично).

Особливості побудови опису місцевості, пам'яток історії і культури.

Оповідання на основі почутого (з обрамленням).

Види робіт**Сприймання чужого мовлення:**

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчаюче, ознайомче, вибіркове).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Докладний, стислий і вибірквий перекази (усний і письмовий) розповідних текстів з елементами опису місцевості, пам'яток історії і культури.

Стислий переказ (усний і письмовий) текстів наукового і публіцистичного стилів.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, самостійне визначення теми.

Твори (за складним планом) із вступом, основною частиною і висновком. Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії і культури на основі особистих спостережень і вражень та за картиною (усний і письмовий).

Твір-роздум (усний і письмовий) на морально-етичні та суспільні теми (в публіцистичному стилі).

Усне повідомлення на тему про мову, що вимагає зіставлення і узагальнення матеріалу (в науковому стилі).

Твір оповідання (усний і письмовий) на основі почутого (з обрамленням).

Ділові папери. Протокол.

Переклади. Переклад з російської мови текстів, що містять елементи опису (місцевості, пам'яток історії та культури). Переклад текстів наукового і публіцистичного стилів.

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати інших людей (розповіді, лекції, повідомлення, радіо- і телепередачі та ін.); осмислювати і запам'ятовувати почуте і прочитане, робити короткі записи (план, тематичні виписки) в процесі слухання і читання; робити висновки, висловлювати власну думку щодо сприйнятого;

відтворюючи готові тексти різних стилів:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати прослухане і прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково і стисло (в тому числі переказувати зміст прослуханих радіо- і телепередач);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування на самостійно визначену тему, використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету, дотримуватися норм літературної мови, правил спілкування;

— складати усні й письмові твори (вказаних у програмі видів), складати до них план (складний); добирати відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення; використовуючи різні типи мовлення (в тому числі опис місцевості, пам'яток історії і культури);

— складати протокол, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; правильно використовувати цитати; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Мова — найважливіший засіб спілкування. Культура поведінки і культура спілкування. Культура офіційного спілкування	Якому із засобів спілкування — листу, телефону чи Інтернету — ти віддаєш перевагу?
Одвічні духовні цінності	«І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь»
Театр. Кіномистецтво. Відомі українські режисери, актори	Не одним хлібом живе людина
Українське письменство	Розум книги — що птах без крил
Визначні постаті української історії	Зразково прожите життя
Давні сільські звичаї. Вечорниці. Культура дозвілля. Взаємини між юнаком і дівчиною. Дівоча гідність	Мое дозвілля
Зовнішня і внутрішня краса людини	Кожна людина — неповторна
Народні свята і пов'язані з ними обряди. Народні вірування. Міфологія	Хліб у звичаях і повір'ях
Різноманітність рослинного і тваринного світу. Мальовничі місця України і Придністров'я. Подорож країною	Пейзаж (осінній, весняний, зимовий, літній)
Екологічний стан. «Червона книга». Чорнобильська трагедія	Після нас — хоч потопа?

Літературна змістова лінія (30 год)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

НАРОДНА ЛІРИКА. «Віє вітер на долину»,
«Розлилися круті бережечки», «Вилітали орли з-за крутої гори»,
«Грицю, Грицю до роботи!»

«Віє вітер на долину». Болісні переживання роз'єданого селянського роду, змушеного шукати заробітків в інших місцях («розійшлися по Україні, як туманець сивий»). Інтенсивне використання образотворчих засобів, зокрема паралелізмів та поетичних звертань.

«Розлилися круті бережечки» — зразок численних козацьких пісень. Синівська любов козаків до матері-України, готовність захищати її від зовнішніх ворогів. Особливості мови та віршової форми пісні.

«Вилітали орли з-за крутої гори» — типовий зразок рекрутських (солдатських) пісень. Перипетії вербування селянської молоді в армію. Туга новобранців за батьківською нивою, рідною сім'єю, селянським побутом. Трагування солдатчини як великого лиха, гіршого за кріпацтво, поневолення людей, перетворення їх на бездушних автоматів, сліпих виконувачів чужої волі. Осуд жорстоких порядків у армії. Особливості композиції пісні.

«Грицю, Грицю до роботи!». Жартівлива пісня. Прагнення персонажа показати себе не таким, яким він є насправді, як засіб творення комічного. Несподіване закінчення, близькість до народного анекдоту, діалогічна форма.

Удосконалення вміння читати діалог за дійовими особами.

Розповідь про пісні Марусі Чурай.

Огляд пісень, що вивчалися в попередніх класах. Зв'язки народної та літературної лірики.

Терія літератури. Поглиблення поняття про народну лірику та її основні жанри.

Для самостійного читання. «Із-за гори, гори, з темнього лісу», «Стоїть явір над водою, на воду схилився», «Побратався сокіл з сизокрилим орлом», «Ой гай мати», «Ой у полі жито», «Козака несуть».

Із літератури ХІХ ст.

Вступ

Розвиток нової української літератури. Художнє відображення в ній суспільних подій та духовного життя народу. Значення усної народної творчості для становлення і розвитку писаної літератури.

Петро ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ.

«Пан та Собака»

П. Гулак-Артемівський — активний учасник літературного руху свого часу. Виступ письменника в різних жанрах: байки, віршовані послання (супліки), родинно-побутова лірика, балади, переклади. Суперечності в світогляді й творчості.

«Пан та Собака» — перший класичний зразок сатиричної байки в новій українській літературі. Кріпаки та поміщики-кріпосники. Осуд гноблення трудящих у кріпосницькому суспільстві. Конкретно-історичне та загальнолюдське в байці. Художня майстерність творення алегоричних образів. Розгляд мови та композиції твору.

Особливості виразного читання байок.

Теорія літератури. Байка як жанр епічного твору. Поняття про сатиру.

Євген ГРЕБІНКА.

«Човен», «Ведмежий суд»

Розповідь про письменника.

«Човен» — одна з перших романтичних балад в українській літературі. Алегоричний зміст твору (роздум початкуючого поета над своїм майбутнім). Алегоричний малюнок розбурханого моря. Вираження готовності поета служити вищій меті.

Романтична схвильованість розповіді. Вплив народнопісенних творів на зміст, образи та художні засоби балади.

«Ведмежий суд». Несправедливість, крутість судових чиновників, безсоромне грабування трудового народу. Судді та підсудки — типові образи чиновників. Облудність доносу Лисиці. Надуманість, безглуздість звинувачень, висунутих проти Вола; жорстокий, трагічний вирок. Втілення в байці погляду народу на чиновництво, оцінка його дій.

Назва байки — афористичне узагальнення безмежної сваволі можливо-владців та безправності бідних. Оригінальна самобутність твору (надання персонажам народно- національних рис, мовностилістичний колорит, зокрема використання українських прислів'їв і приказок).

Удосконалення вміння виразно читати байку. Місце байкарської творчості Є. Гребінки в літературному процесі.

Для самостійного читання. «Лебідь і гуси», «Горобці та Вишня», «Будяк та Коноплиночка», «Рибалка», «Українська мелодія», «Пшениця».

Тарас ШЕВЧЕНКО.

«Гамалія», «Минають дні, минають ночі...»

Розповідь про письменника.

«Гамалія». Волелюбні ідеї, навіяні історичним минулим та сучасною поетові суспільною боротьбою. Романтична ідеалізація часів козаччини. Мужність, відвага, воєнна вправність запорожців. Отаман Гамалія — ватажок козаків, його кровний зв'язок з ним.

Своєрідність побудови поеми (пролог, окремі епізоди-сцени). Емоційна наснаженість і експресивність викладу. Гіперболізовані епітети, порівняння, метафори; роль персоніфікованих образів. Близькість поеми до народних дум та історичних пісень.

Удосконалення вміння засобами виразного читання передавати ставлення автора до зображеного.

«Минають дні, минають ночі...». Утвердження активного ставлення до дійсного. Поетичні роздуми автора про сутність людського життя. Високий гуманістичний пафос вірша.

Розвиток у творчості прогресивних традицій української літератури. Значення творчості поета.

Теорія літератури. Поняття про заміну стоп.

Леонід ГЛІБОВ.

«Мірошник», «Цуцик», «Журба»

Розповідь про письменника.

«Мірошник». Суперечності кріпосницької системи, майстерність зображення нових явищ у суспільному житті, оцінка їх автором.

Використання парадоксу як засобу творення комічного.

Удосконалення вміння читати байку одним читцем.

«Цуцик». Критика чиновництва пореформеного часу. Викриття і заперечення прислужництва, паразитизму, зазнайства. Співчуття пригнобленим і приниженим. Яскравість і самобутність мовних характеристик. Удосконалення вміння виразно читати байку за дійовими особами.

Реалізм байок Л. Глібова. Майстерність творення алегоричних образів. Особливості ритмічної будови.

Продовження традицій української (Є. Гребінка) та російської (І. Крилов) байки.

«Журба» — перлина української лірики. Роздуми автора над скороминучістю людського життя. Піднесеність поетичного переживання. Краса природи рідного краю.

Антитеза як основа композиції вірша. Близькість його мови та образної системи до уснопоетичних творів.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про жанрові особливості байки.

Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ. «Сто тисяч»

Розповідь про життя і творчість драматурга.

«**Сто тисяч**» — одна з кращих сатиричних комедій в українській драматургії. Селянство в пореформені часи. Викриття і засудження в образі Герасима Калитки хижацтва, жорстокості, ненаситної жадоби до наживи, духовної обмеженості. Згубний вплив грошей на вихідців з народу.

Теорія літератури. Поняття про драматичний твір. Комедія як жанр драматичного твору.

Для самостійного читання. «Бурлака».

Іван ФРАНКО. «Каменярі», «Гріє сонечко»

Розповідь про письменника.

«**Каменярі**». Алгоритичність змісту і образів-персонажів. Вияв мужності і стійкості борців за визволення трудового народу з-під гніту, послідовність їхніх дій, відданість ідеалам, трагізм становища, непохитна віра в перемогу. Особливості віршованої форми.

«**Гріє сонечко**». Паралельне зображення весняного пробудження природи й революційної ситуації в суспільстві. Алгоритичний зміст художніх деталей. Своєрідність римо-ритмічної будови.

Теорія літератури. Пауза як елемент вірша. Поглиблення поняття про строфу. Поняття про іронію. Поняття про композицію художнього твору. Життєва правда і художній вимисел у творі.

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «Дорогою ціною»

Розповідь про письменника.

«**Дорогою ціною**». Художнє відображення волелюбності трудового народу, його непримиренності соціального гноблення.

Глиbokі і щирі почуття Остапа й Соломії. Статичне і комічне в образі Івана Котигорошка. Висока моральність героїв, трагічність їхньої долі.

Значення прологу в оповіданні, з'ясування його ідейного змісту. Особливості побудови твору. Внутрішній світ героїв. Майстерність пейзажів, їх роль в оповіданні. Мова твору.

Теорія літератури. Поняття про типовість образів-персонажів.

Леся УКРАЇНКА. «Красо України, Подолля!...»,
«Скрізь плач, і стогін, і ридання...»,
«Досвітні огні», «Давня казка»

Розповідь про письменницю.

«Красо України, Подолля!...». Любов до природи рідного краю як вияв патріотизму письменниці. Ліризм вірша.

«Скрізь плач, і стогін, і ридання...». Осуд поетесою своїх сучасників, які лише тужать над недолею рідного краю, але нічого не роблять для поліпшення його становища. Співзвучність ідеї вірша з нашою сучасністю.

Афористичність мови. Особливості віршованої форми. Жанр цього твору.

«Досвітні огні». Життя трудящих за царизму, перші виступи робітників. Алгоритичні образи темної ночі і досвітніх огнів.

Антитеза як основа композиції твору. Пряме і переносне значення назви твору. Спостереження використання поетичних засобів для створення художніх деталей.

«Давня казка». Роль поета й поезії в суспільстві. Образ народного співця, його високі моральні риси: чесність, незламність, відданість народові. Пісня про мужика і пана, розкриття в ній протилежності інтересів визискувачів і визискуваних, ненависть трудового народу до гнобителів. Віра в перемогу справедливості.

Теорія літератури. Основні роди художньої літератури: епос, лірика, драма. Антитеза. Поняття про сатиру.

Із літератури ХХ ст.

Вступ

Історичні умови розвитку художньої літератури. Успадкування кращих традицій і мистецьких надбань попередніх епох, нові художні надбання. Тематика, герої, стилі, жанрова різноманітність. Основні письменницькі організації, з'їзди.

Олександр ОЛЕСЬ. «Айстри»,
«Коли б я знав, що розлучусь з тобою...»

Розповідь про поета.

«Айстри». Ліризм поезії, її алегоричність (вболівання над поразкою революції 1905 року). Мотиви і образи народних пісень. Особливості віршової форми. Відповідність змісту й настрою цієї поезії, характеру музики, яку написав М. Лисенко. Популярність пісні в народі.

«Коли б я знав, що розлучусь з тобою...». Трагічне становище митця на рідній землі; вимушена еміграція, тяжкі переживання від втрати батьківщини.

Алегоризм художніх деталей. Своєрідність співвідношення будови речень і строф.

Теорія літератури. Узагальнення знань про елементи ритмотворення.

Павло ТИЧИНА.

«Україно моя, моя любя Вкраїно...», «Я утверждаюсь»

Розповідь про письменника.

«Україно моя, моя любя Вкраїно...». Україна під новітнім гнітом більшовицької імперії. Виразення глибокої синівської любові поета до Матері–Вітчизни, болючих роздумів над тим, чим міг би він допомогти їй, полегшити її трагічне становище.

Своєрідність римування, холостий рядок, його роль у вірші. Особливості мови цього твору.

«Я утверждаюсь» — один з найкращих віршів періоду Другої світової війни. Непорушна єдність поета з народом, Батьківщиною. Екскурс у минуле як свідчення непереможності українського народу, його невмирущості. Віра в перемогу над фашистськими загарбниками.

Пафосність вірша. Використання зображувально-виражальних засобів. Композиційна своєрідність вірша. Особливості віршової форми.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про ліричні твори.

Андрій МАЛИШКО. **«Прометей»**

Розповідь про письменника.

«Прометей». Образ Прометея, використання його в українській та світовій літературі (Т.Г. Шевченко, Л. Українка).

Образ воїна. Подвиг народу у Другій світовій війні. Батальні сцени у творі. Втілення ідеї самопожертви в ім'я людського щастя; краса подвигу; трагічне, героїчне і піднесене. Своєрідність композиції поеми. Роль описів природи в розкритті внутрішнього стану героя. Особливості мови. Своєрідність віршованої форми.

Теорія літератури. Поняття про поему та ліричний відступ.

Для самостійного читання. «Теслярі», «В ліфті», «Дуб».

Павло ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ. «Роксолана» (уривок)

Розповідь про письменника.

«Роксолана». Достовірне зображення історичних подій. Поетичний образ Роксолани, її тяжкі переживання, викликані спогадами про страждання України, рідний Рогатин, навалу татар. Освіченість, талановитість Роксолани, її моральна вищість над султанським оточенням, прагнення конкретними діями полегшити долю рідного краю.

Роль народних пісень у розкритті внутрішнього стану героїні. Спостереження над мовою твору.

Для самостійного читання. «Учитель», «Син Рибалки».

Василь СТУС. **Сто років, як сконала Січ»,
«Весь обшир мій — чотири на чотири»,
«На колимськiм морозі калина...»,
«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...»**

Розповідь про поета.

«Сто років, як сконала Січ». Сумні роздуми поета про зруйнування Запорозької Січі й тяжкі наслідки цієї події для українського народу.

«Весь обшир мій — чотири на чотири». Трагічне становище ув'язненого поета. Спогади про матір, її тяжку долю. Особливості віршованої форми твору.

«На колимськiм морозі калина...». Роздуми поета на лоні суворої сибірської природи. Письменницька словотворчість у вірші.

«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...». Усвідомлення поетом-борцем свого безнадійного становища й сприйняття його як неминучості, заповіданої долею.

Для самостійного читання. «Дорога болно» (збірка).

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

Т. Шевченко. «Гамалія» (уривок за вибором учнів).

І. Франко. «Каменярі» (від початку до слів «...прийде нове життя...»).

Леся Українка. Уривки з поеми «Давня казка»:

а) від слів: «Навіть трудно розказати...» до слів: «Мов крізь землю провалився»;

б) від слів: «Золотих не хочу лаврів...» до слів: «Золоті надіть кайдани!».

П. Тичина. «Я утверждаюсь».

А. Малишко. Уривки з поеми «Прометей»:

а) від слів: «То був юнак не ближніх міст...» кінчаючи словами: «Смертям двом, каже, не бувати...»;

б) від слів: «Б'є барабан. Мовчить юрба...» кінчаючи словами: «Стріляй! Розвідник я! Солдат!».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

— тему, ідею, особливості композиції вивчених творів; основні ознаки понять: художній образ, композиція, сюжет, літературні роди та жанри.

Учні повинні вміти:

- відрізнити художні твори від наукових та публіцистичних;
- визначати ідейно-художню роль елементів сюжету і позасюжетних компонентів вивчених творів;
- розрізнити епічні, ліричні, ліро-епічні та драматичні твори;
- користуватися довідниковим апаратом науково-популярної книжки та видань для школи, а також шкільним словником літературознавчих термінів.

9 КЛАС

(102 год.; 3 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Розвиток української мови.

Повторення та узагальнення вивченого

(1 год)

Частини мови, їх смислові, морфологічні і синтаксичні ознаки.
Основні правила правопису (за вибором учителя).

Складне речення

(1 год)

Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком.

Складносурядне речення

(6 год)

Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між простими реченнями в складному.

Розділові знаки між простими реченнями в складносурядному.

Культура мовлення. Інтонація складносурядного речення. Синоніміка складносурядних речень з різними сполучниками, а також складносурядного речення і ряду простих речень.

Учні повинні знати:

— відомості про складне речення, види складних речень (сполучникові і безсполучникові), засоби зв'язку між простими реченнями в складному, будову складносурядного речення;

— правила розстановки розділових знаків між простими реченнями в складносурядному.

Учні повинні вміти:

— розрізняти складні речення різних типів, визначати їх структуру і засоби зв'язку між простими реченнями, знаходити складносурядні речення і правильно використовувати їх у мовленні;

— правильно ставити і пояснювати розділові знаки між простими реченнями в складносурядному; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Складнопірядне речення

(15 год)

Складнопірядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Основні види пірядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії і ступеня, порівняльні, причини, наслідкові, мети, умовні, допустові).

Розділові знаки між головним і пірядним реченнями. Розділові знаки у складнопірядному реченні з кількома пірядними.

Культура мовлення. Інтонація складнопірядного речення. Синоніміка сполучникових складних, складнопірядних і простих речень з відокремленими членами.

Учні повинні знати:

— відомості про складнопірядне речення (у тому числі з кількома пірядними), види пірядних речень;

— правило вживання коми між пірядним і головним реченнями.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати складнопідрядні речення, правильно використовувати їх у мовленні;
- правильно ставити і пояснювати розділові знаки між підрядним і головним реченнями; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Безсполучникове складне речення

(4 год)

Безсполучникове складне речення. Смыслові відношення між простими реченнями.

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

Культура мовлення. Інтонція складного безсполучникового речення. Синоніміка складних речень із сполучниками, без сполучників і простих речень.

Учні повинні знати:

- відомості про безсполучникове складне речення;
- правила вживання розділових знаків між простими реченнями в безсполучниковому складному.

Учні повинні вміти:

- знаходити безсполучникові складні речення і визначати в них смыслові відношення між простими реченнями;
- правильно використовувати безсполучникові речення в мовленні, додержувати правильної інтонації;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою пунктуаційних правил, правильно ставити розділові знаки між простими реченнями в безсполучниковому складному; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Складне речення з різними видами зв'язку

(6 год)

Складне речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку.

Розділові знаки в складному реченні з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку.

Культура мовлення. Синоніміка складних синтаксичних конструкцій з простими.

Учні повинні знати:

- особливості будови складного речення з різними видами зв'язку;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати структуру складних речень з різними видами зв'язку, правильно використовувати їх у мовленні;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків у цих реченнях, правильно ставити в них розділові знаки; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

**Узагальнення і систематизація вивченого
в 7–9-х класах**

(12 год)

Звуки мови і знаки письма, їх співвідношення.

Вимова голосних і приголосних звуків у словах. Типи орфограм.

Уживання м'якого знака і апострофа.

Слово і його лексичне значення. Групи слів за значенням, походженням і використанням.

Значущі частини слова. Основні способи словотвору. Орфограма в префіксах і суфіксах. Частини мови в українській мові. Правопис відмінкових закінчень іменників і прикметників. Правопис числівників і займенників. Дієслово і його особливі форми (дієприкметник, дієприслівник). Правопис особових закінчень дієслів. Букви **н, ни** у різних частинах мови. **Не** з різними частинами мови. Написання слів через дефіс. Правопис службових слів.

Словосполучення. Речення і його граматична основа. Види речень. Члени речення (головні і другорядні, однорідні, відокремлені). Звертання та вставні слова, словосполучення і речення. Види складних речень. Способи передачі чужої мови. Групи розділових знаків за їх функцією. Кома та крапка з комою в простому і складному реченнях. Двокрапка в простому і складному реченнях. Тире в простому і складному реченнях.

Учні повинні знати:

- вивчені в шкільному курсі лінгвістичні поняття, орфоепічні, орфографічні і пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати вивчені поняття, визначати їх суттєві ознаки чи пояснювати за допомогою вивчених правил; користуватися різними видами словників; правильно будувати й використовувати в мовленні речення різних типів;

— правильно ставити розділові знаки відповідно до вивчених пунктуаційних правил; знаходити й виправляти орфоепічні, орфографічні та пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(26 год)

Відомості про мовлення

Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Різновиди читання й аудіювання.

Повторення вивченого про мовлення, спілкування, текст, стилі і типи мовлення.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркове).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Стислий і вибіркочий перекази (усний і письмовий) текстів наукового, публіцистичного і художнього стилів, переказ із творчим завданням.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія).

Твори (за складним планом). Твір (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на морально-етичні та суспільні теми.

Тези статей на морально-етичні та суспільні теми.

Ділові папери. Заява. Автобіографія.

Переклади. Переклад з російської мови різних за стилем і жанром уривків або невеликих закінчених творів.

Учні повинні вміти:

сприймаючи текст:

— орієнтуватися в змісті висловлювання, складати план і тези прослуханого і прочитаного; робити висновки з почутого і прочитаного, висловлювати власну думку щодо сприйнятого, користуватися різними видами аудіювання і читання;

відтворюючи готові тексти:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати почуте і прочитане усно і письмово за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково і стисло, складати доповіді (реферати) на основі двох-трьох джерел;

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо);

— складати усні і письмові твори (вказаних у програмі видів), осмислювати тему, розкривати її, підпорядковувати висловлювання темі та основній думці, робити необхідні узагальнення і висновки; добирати з різних джерел матеріал для творів, систематизувати його, складати оповідання на самостійно обрану тему; добирати стиль, відповідний ситуації спілкування, використовувати різні типи мовлення; складати заяву, автобіографію, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення;

— удосконалювати висловлювання згідно з вимогами до усного і писемного мовлення, правил спілкування;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Українська мова — явище, яке розвивається	«Нове життя нового прагне слова...»
Географічне положення України та Придністров'я	Які країни я знаю і де б мені хотілось побувати
Народна медицина. Символіка рослин. Народні прикмети. Календарні свята. Екологічна культура людини	Цілюще зілля
Український національний характер	Основні риси українського національного характеру (працьовитість, охайність, доброта, гостинність та ін.)
Матеріальна та духовна культура українського народу	Людина створила культуру, а культура — людину

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Народні звичаї, традиції, обряди. Весілля в Україні. Рушник в обрядах, звичаях, у житті людини	«І на тім рушничкові оживе все знайоме...»
Музика класична і сучасна. Українські співці, композитори, музиканти	Яка пісня мені найбільше подобається і чому
Українське письменство	Книги мають свою долю
Видатні постаті вітчизняної та світової культури	Чого вчать біографії видатних людей
Світ професій. Проблеми вибору професії. Робота «престижна» і «непрестижна»	«Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...»
Проблеми сучасного міста	Наше місто (село) через 20 років
Засоби масової інформації	Улюблена телепередача

Літературна змістова лінія (30 год)

Перекладна церковна література

Біблія — видатна пам'ятка світового письменства. Загальний огляд змісту, час і місце створення, мова. Роль християнського віровчення в духовному житті українського народу. Біблія як джерело тем, мотивів, сюжетів, образів-персонажів, жанрів світового мистецтва. Переклади Біблії українською мовою П. Кулішем, І. Нечуєм-Левицьким, І. Пулюєм, І. Огієнком.

Старий Заповіт — поетична розповідь про напівлегендарну історію європейського та інших народів Близького Сходу в стародавні часи. Стислий огляд найважливіших творів.

«**Давидові псалми**». Біографічні відомості про царя-письменника, його державну та літературну діяльність. Збірка ветхозавітних творів — Псалтир.

«**Псалом 1**». Виклад мольних норм вчинків та поведінки достойної людини як основи щасливого життя. Протиставлення їм антиморальності безбожників та злочинців, що призводить до страждань і загибелі. Антитеза як основа композиції цього псалма. Афористичність його мови.

«**Псалом 49**». Поетичне відтворення світогляду тогочасних людей, розповідь про їхні стосунки з Богом. Піднесеність викладу художнього матеріалу. Моральні сентенції, викладені в псалмі.

Теорія літератури. Поняття про псалом як жанр лірики.

Новий Заповіт — поетична розповідь про народження, духовний подвиг, смерть і воскресіння основоположника християнства Ісуса Христа. Загальний огляд цієї частини Біблії. Апостоли-євангелісти.

Ісус Христос. Біографічні відомості. Суспільний устрій тогочасного Іудейсько-ізраїльського царства. Громадянські погляди Ісуса, основні положення його віровчення. Проповідницька діяльність.

«Проповідь на горі» («Нагорна проповідь») — шедевр християнської літератури, величний зразок проповідницьких творів. Виклад основних положень християнської моралі. Алегорія як основний спосіб викладу. Афористичність мови.

«Притча про сіяча». Глибокий ідейний зміст цього твору.

Роль притч у проповідницькій діяльності Ісуса Христа. Велика популярність «Притчі про сіяча».

Теорія літератури. Поняття про проповідь як жанр церковної літератури. Притча як стилістичний засіб у проповідницьких творах. Притча як самостійний жанр літературного епосу.

Оригінальна світська література (огляд)

Літописи, «**Поучення**» **Володимира Мономаха**

Давня українська література

Іван ВИШЕНСЬКИЙ. «**Послання до єпископів**» (уривки)

Біографічні відомості.

Іван Вишенський — видатний полеміст-сатирик давньої української літератури, культурний і громадський діяч.

Огляд творчості. Захист людської гідності й громадянських прав трудівників міста й села; позитивні образи дрібних ремісників та покріпачених селян («**Послання до єпископів**»). Пристрасне викриття в посланні злодіянь проти народу, святенництва, розбещеності панства, єзуїтів, католицького та уніатського духовенства. Засоби творення комічного. І. Франко про І. Вишенського.

Всеслов'янське світове значення творчості І. Вишенського.

Критика: І. Франко. «І. Вишенський, його час і письменницька діяльність» (уривки).

Теорія літератури. Поняття про полемічну літературу. Послання.

Григорій СКОВОРОДА.

«Всякому городу нрав и права», «Пчела и Шершень»

Г. Сковорода — видатний український письменник і філософ. Загальна характеристика поглядів Сковороди як просвітителя-демократа.

Г. Сковорода — перший український байкар, автор збірника «Басни Харьковскія». Теоретичні погляди його на байки та притчі в передмові до збірника. Художнє вираження філософських ідей Г. Сковороди в його байках. Утвердження ідеї «сродної праці», осуд неробства, паразитизму (**«Пчела и Шершень»**).

Поетична творчість Г. Сковороди. Збірник його віршів «Сад божественных песней». Сатиричне зображення панів, чиновників, купців, дворянсько-бюрократичної системи управління (**«Всякому городу нрав и права»**).

Міцні зв'язки творчості Г. Сковороди з культурою та літературою інших народів. Переслідування його творів духовною і світською владою. Цензурні заборони.

Значення праці в історії філософії, педагогіки і літератури слов'ян та інших народів. Вшановування пам'яті світовою громадськістю.

**Літературний процес
кінця XVII – перших десятиліть XIX ст.
(1798–1840)**

Вступ

Розпад феодально-кріпосницької системи і розвиток капіталістичних відносин в Україні. Посилення боротьби проти кріпосництва і самодержавства.

Вищий за попередній ступінь розвитку духовної культури суспільства наприкінці XVIII – початку XIX ст., що позначилося на присутніх змінах у мистецтві.

Становлення нової української літератури. Роль І. Котляревського в цьому процесі. Діяльність «Руської трійці». «Русалка Дністровая».

Традиції і новаторство в літературному житті епохи. Загальна характеристика творчості українських романтиків. Просвітницький реалізм в українській літературі.

Розвиток драматургії та прози (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко). Основна тематика та ідейне спрямування, зв'язок українського театру з європейським.

Взаємозв'язок становлення нової української літератури з розвитком освіти, журналістики, фольклористики, театру.

Мова нової української літератури.

Іван КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.
«Енеїда», «Наталка Полтавка»

Огляд життя і творчості письменника. Роль у формуванні його світогляду кровних зв'язків з трудовим народом, ідей Просвітництва і декабристів.

Участь у масонському русі. Становлення естетичних поглядів під впливом національних художніх традицій та нових віянь у літературі. Пройнятість творчості письменника оптимізмом, гуманністю, душевним благородством. Котляревський і тогочасний театр.

«Енеїда» — перший твір нової української літератури. Переробки поеми Вергілія. Реалістична основа твору. Розвиток у ній традицій трагедій і бурлеску давньої української літератури. Художнє вираження ідеї гуманізму, моральності, справедливості, природної рівності між людьми, свободи совісті. Картини народного побуту. Вияви народно-язичницького світогляду. Використання усної народної творчості. Сатиричне змалювання панів, чиновників, козацької старшини. Протиставлення здорової моралі трудового народу звироднілості, егоїзму привілейованих класів. Народна основа гумору та сатири в поемі. Мова «Енеїди», особливості віршової форми. Вияви впливу сентименталізму в останніх розділах. Значення твору.

Новаторський характер п'єси «Наталка Полтавка». Соціально-побутовий конфлікт. Особливості жанру. Поетичний образ дівчини з народу. Вірність у коханні, доброта, здатність до самозречення, благородство Петра і водночас надмірна чутливість, слабкість характеру. Засудження лицемірства, крутість, хижацтва сільської верхівки. Неоднакове розуміння щастя людини різними персонажами.

Зв'язок «Наталки Полтавки» з українською драмою кінця XVIII – початку XIX ст. Реалізм і народність п'єси. Вплив класицизму і сентименталізму. Особливості композиції, роль пісенних партій, гумор і сатира в п'єсі. Прийоми творення характерів.

Значення п'єси для розвитку української драматургії і театального мистецтва.

Увічнення пам'яті І. Котляревського.

Теорія літератури. Просвітницький реалізм як творчий метод, Силаботонічне віршування. Поглиблення поняття про драматичний твір.

Для самостійного читання. «Москаль-чарівник»; І. Пільгук «Грозовий ранок» або Б. Левін. «Видно шляхи полтавської...».

Григорій КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО.
«Маруся», «Конотопська відьма»

Розповідь про письменника — першого прозаїка нової української літератури. Вплив філософських ідей Г. Сковороди, І. Котляревського на формування світогляду й розвиток таланту Г. Квітки-Оснoв'яненка. Орієнтація на народне світобачення і принципи художнього відображення життя в фольклорі як основа народності творів Г. Квітки-Оснoв'яненка. Належність до натуральної школи періоду її становлення. Громадянська та журналістська діяльність. Твори російською мовою.

Т. Шевченко про творчість Г. Квітки-Оснoв'яненка.

«Маруся» — найпопулярніший з творів сентиментально-реалістичного характеру. Тема соціальної нерівності. Оцінка поведінки героїв з морально-етичного погляду.

Сентиментально-ідилічне змалювання побуту, обрядів, природи України. Широка подача етнографічних картин. Ліризм і драматизм.

Сатира на козацько-старшинський устрій у період його занепаду.

Поєднання реалістичного і фантастичного в повісті «**Конотопська відьма**». Правдивий показ окремих сторін тогочасної дійсності, створення першого в українській літературі образу кріпака-робітника, тенденція до ідеалізації панів та кріпацького життя («**Сватання на Гончарівці**»).

Місце і значення творчості Г. Квітки-Оснoв'яненка в розвитку української літератури.

Теорія літератури. Сентименталізм в українській літературі.

Для самостійного читання. «Сватання на Гончарівці», «Конотопська відьма», «Салдацький патрет»; І. Ільєнко «Григорій Квітка-Оснoв'яненко».

Літературний процес 40–60 років XIX ст.

Вступ

Суспільно-політичний рух в Україні в 40–50-х роках.

Т. Шевченко. Кирило-Мефодіївське товариство. Пожвавлення масового визвольного руху.

Скасування кріпосного права. Реформи 60-х років. Розвиток капіталізму в Україні. Зміни в класовій структурі населення. Посилення національно гноблення. Переслідування української мови царським самодержавством. (Валуєвський циркуляр 1863 р.).

Подальше кількісне і якісне зростання української літератури. Романтичне оспівування героїчних сторінок історії як засіб утвердження національної свідомості.

Т. Шевченко — основоположник критичного реалізму в українській літературі.

Українська поезія 40–60 років (Т. Шевченко, Л. Глібов, С. Руданський, П. Куліш).

Розвиток прози (М. Вовчок, А. Свидницький, П. Куліш). Розвиток реалістичних елементів. Розширення тематики, новий позитивний герой, збагачення жанрів, удосконалення образотворчих засобів.

Боротьба передових людей за право української літератури на вільний розвиток.

Соціальне й національне гноблення цісарською владою трудящих Західної України. Здійснення політики онімечення та колонізації українського населення Буковини й Галичини.

Утиски української культури і літератури. Два напрямки в суспільно-політичній і літературній боротьбі: «Москвофіли» й «Народовці». «Азбучна» полеміка, «Язичіє».

«Руська трійця». Громадська і літературна діяльність її членів, боротьба за право української мови на літературний розвиток та створення національного красного письменства. «Русалка Дністровая», огляд творів, уміщених в ній.

Ю. Федькович — основоположник нової української літератури на Буковині.

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Причина», «Катерина»,
«До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Гайдамаки»,
драма «Назар Стодоля», «Сон» («У всякого своя доля...»),
«Єретик», «Великий льох», «Наймичка», «Кавказ»,
«І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм...»,
«Іржавець», «Мені однаково, чи буду...», «Я не нездужаю, нівроку...»,
«Ісаія. Глава 35», «Молитва»; інтимна лірика: «Не тополю високою...»,
«І широкою долину...», «Зацвіла в долині...»

Життєвий шлях Т. Шевченка. Дитячі та юнацькі роки. Випуск з кріпацтва. Перші поетичні твори. Перше видання «Кобзаря» (1840). Подорож в Україну в 1843–1844 роках. Т. Шевченко в Кирило-Мифодіївському товаристві. Зростання поета.

Арешт. Розправа царського уряду. На засланні. Участь в Аральській експедиції. Нескорення поета. Другий арешт і заслання.

Повернення із заслання. Літературне оточення в Петербурзі.

Т. Шевченко в Академії мистецтв. Обрання академіком Академії мистецтв. Нове видання «Кобзаря». Останні праці. Буквар.

Заборона вшанування пам'яті поета.

Творчий шлях народного поета.

Початок творчості Т. Шевченка (1838–1843). Романтичний характер ранніх поезій.

«**Причина**». Фольклорна основа твору. Ознаки романтизму. Фантастичне і реальне в баладі. Ліричні відступи, їх види.

Переходи від одного розміру до іншого, зумовлені змістом і настроєм різних частин балади.

«**Катерина**» — ліро-епічна, соціально-побутова поема. Проблема соціальної нерівності і трагічної долі селянки в тогочасному суспільстві. Образи. Ліричні відступи, стиль, віршований розмір поеми.

Узагальнюючі образи Шевченкового «**Кобзаря**».

Оцінка «Кобзаря» передовою критикою.

«**До Основ'яненка**». Спогади про Україну, запорозьке козацтво, колишню славу рідного краю. Скарги на власне безталання. Прохання до Основ'яненка зображувати в своїх творах минуле батьківщини, Запорозьку Січ, що мало велике значення для пробудження національної свідомості українців. Роль риторичних фігур.

«**Іван Підкова**». Туга поета за козацькою вольницею. Яскрава розповідь про морські походи запорожців. Жанр твору.

Поема «**Гайдамаки**». Історична основа твору. Сюжет і композиція. Героїчний характер поеми.

Повсталий народ — головний герой твору. Заклик до єднання слов'янських народів. Художні особливості і мова, зв'язок з усною народною творчістю. Поєднання в поемі романтизму і реалізму.

Історична драма «**Назар Стодоля**». Показ соціальних суперечностей між старшинською верхівкою та низовим козацтвом. Ліризм і гумор. Характеристика героїв п'єси. Особливості композиції.

Поетична творчість Т. Шевченка (1843–1847).

Особливості творчості поета цього періоду («Три літа»). «**Заповіт**» — бойова програма поета-демократа.

Викриття самодержавного кріпосницького гноблення в поемі «**Сон**» («**У всякого своя доля...**»). Сатира на царизм; засоби сатиричного зображення. Протест проти колонізації України. Патріотизм поеми. Заклик до боротьби самодержавного ладу. Уславлення борців за волю. Жанрова своєрідність.

Поема «**Єретик**». Історична основа та образи-персонажі в поемі. Визвольний рух, заклики до єднання слов'янських народів. Інакомовність у поемі. Особливості композиції.

«**Великий льох**». Відображення трагічних епізодів української історії. Негативна оцінка акту приєднання України до Росії. Правдиве відображення подій минулого, критична їх оцінка.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про містерію як жанр драми.

Поема «**Наймичка**». Образ знедоленої жінки, розкриття її трагічної долі, материнських почуттів. Жанровий різновид твору.

Поема «**Кавказ**». Її ідейна спрямованість. Суспільно-політична позиція Т. Шевченка у висвітленні теми. Образ Прометея. Війна на Кавказі. Сатиричне викриття царизму. Використання звукопису.

Послання «**І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...**». Псевдoliberalізм українського панства, зрада своєму народові; пророкування неминучої помсти. Образ автора. Пафосність твору. Жанр, особливості віршової форми.

«**Іржавець**». Історично правильне тлумачення Шевченком причин поразки українського війська під Полтавою 1709 року. Особливості віршової форми твору.

Поезія років заслання. Образи царів і поміщиків («**У Бога за дверима лежала сокира...**», «**Ще як були ми козаками...**»), мотиви революційної боротьби («**І виріс я на чужині...**»).

Обставини створення циклу віршів «В казематі». Провідні мотиви. Почуття громадянської мужності, духовної стійкості, відданості батьківщині у вірші «**Мені однаково, чи буду...**». Туга ув'язненого поета за рідним краєм. Болючі роздуми над його важким становищем. Особливості ритміки.

Повісті російською мовою. Автобіографічність повісті «Художник». Темі і образи, композиція і стиль.

Поезія періоду після заслання. Нове ідейне піднесення у творчості поета. Розвиток революційно-демократичних ідей у творах. («**Неофіти**», «**Юродивий**»).

«**Я не нездужаю, нівроку...**». Мотиви революційної боротьби в поезії, заклик до збройного повалення самодержавства. Алгоритм у вірші.

«**Ісаїя. Глава 35**». Мрія поета про щасливе майбутнє рідного краю. Переосмислення біблійних образів. Ставлення Шевченка до релігії і церкви.

«**Молитва**». Поєднання двох протилежних мотивів, характерне для всієї творчості Шевченка, — народолобство та царборство. Своєрідність композиції вірша, роль контрасту, риторичні звертання, церковнослов'янізми, афористичність мови вірша.

Інтимна лірика поета: «**Не тополю високою...**», «**І широкою долину...**», «**Зацвіла в долині...**». Поетичне відтворення ніжного чару юності, чистоти і щирості почуттів, стосунків. Мальовничі картини природи як тло, що надає зображувальному особливості краси.

Т. Шевченко — видатний художник, цінність його живописної спадщини.
Т. Шевченко і наша дійсність.

Світове значення творчості Шевченка. Увічнення пам'яті поета.

Критика: М. Добролюбов. «Кобзар» Тараса Шевченка»; І. Франко. «По-
свята» (скорочено).

Теорія літератури. Реалізм як творчий метод, критичний реалізм. Початкове поняття про літературну критику. Шевченківський вірш. Молитва як жанр лірики, спільне та відмінне її з псалмом і посланням.

Для самостійного читання. «Тарасова ніч», «На вічну пам'ять Котляревському», «Тополя», «Відьма», «Марія», «Не гріє сонце на чужині», «Давидові псалми», «І Архімед, і Галілей...», «Не нарікаю я на Бога...», «Сотник»; В. Шевчук. «Син волі», «Терновий світ»; народні пісні, перекази і легенди про Т. Шевченка.

Марко ВОВЧОК. «Інститутка»

Огляд життя і творчості письменниці. Марко Вовчок і Т. Шевченко. Зв'язки з О. Герценом, М. Добролюбовим, М. Чернишевським, Д. Писаревем. «На-
родні оповідання» та повість «Кармелюк», їх антикріпосницька спрямованість. Твори Марка Вовчка російською мовою («Маша», «Игрушечка»).

«Інститутка» — визначне явище в українській прозі, перша реалістична соціалістична повість. Життєві основи її змісту. Образи селян-кріпаків — гнівних і вольових, здатних боронити свою гідність і честь (Прокіп, Назар). Образи жінок-кріпачок (Устина, Катря, бабуся). Типовий образ розбещеної, егоїстичної поміщиці (панночка-інститутка). Викриття антинародної суті лібералізму (пан). Різкий соціальний контраст між мораллю трудівників і гнобителів.

Автор у творі. Художня майстерність у творенні образів-персонажів. Поетичне змалювання природи. Багатство мови, близькість її до народної. Використання засобів сагири.

Висока оцінка творів критикою. Значення творчості Марка Вовчка в історії української літератури.

Теорія літератури. Поняття про характер та його типовість. Оповідання і повість як жанри епічного роду.

Юрій ФЕДЬКОВИЧ. «Три, як рідні брати»

Огляд життя і творчості письменника. Ю. Федькович — найвидатніший представник демократичного напрямку в суспільному й літературному русі Буковини. Вплив антипоміщицького руху, зокрема повстання селян під керівництвом Лук'яна Кобилиці, на формування його демократичних формувань.

Захоплення усною народною творчістю. Перебування в царській армії. Педагогічна діяльність. Участь у боротьбі проти запровадження латинського алфавіту. Значення творчості Т. Шевченка для розвитку поетичного таланту Ю. Федьковича. Переслідування письменника.

Основні мотиви поетичної творчості: роль поета і поезії в суспільному житті («Думи мої»); засудження царської воячини, протест проти принизливого становища жовніра (поема «Дезертир»). Оспівування батьківщини, визвольного руху, народних ватажків («Лук'ян Кобилиця»).

«Три, як рідні брати». Трагічна доля жовніра в царській армії. Розкриття соціальної нерівності, безправності і зубожіння народу. Засудження представників царської влади та їхніх спільників. Поміrkованість соціальної позиції автора, заклик до братерства і взаємодопомоги.

Оцінка І. Франком, Лесею Українкою прози Ю. Федьковича.

Значення творчості письменника.

Для самостійного читання. «Лук'ян Кобилиця», «Серце не навчити», «Сафат Зінич», «Україна», «Русь», «Шельвах», «Нива»; І. Пільгук. «Пісню снує Черемош».

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

Г. Сковорода. «Всякому городу нрав і права».

І. Котляревський. «Енеїда» (уривки за вибором учителя).

Т. Шевченко. «Гайдамаки» (перший пролог від початку до слів: «Люблю розмовлять», уривки від слів: «Гомоніла Україна...», кінчаючи словами: «... а згадаєш — серце усміхнеться»), «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...» (уривки за вибором учителя); «Я не здужаю нівроку...».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

- взаємозв'язок літератури з життям;
- характерні риси епохи, відображені у вивченому творі;
- найважливіші відомості про творчі методи та літературні напрями (сентименталізм, романтизм, реалізм);
- особливості художньої літератури як форми суспільної свідомості;
- основні етапи життєвого і творчого шляху Т. Шевченка, важливі біографічні дані про інших письменників;

- ідейно-тематичну основу, особливості композиції, сюжет вивчених творів;
- місце і значення кожного твору у доробку письменника та в літературному процесі даного періоду;
- оцінку вивчених творів у літературно-критичних статтях;
- визначальні ознаки понять: народність літератури; сатира; художній образ; літературний характер, тип; літературні роди та її основні жанри як своєрідні способи образного відтворення дійсності;
- проблематика та ідейний зміст творів.

Учні повинні вміти:

- виявляти основні проблеми, поставлені у творі, що вивчається;
- визначати роль героїв у розкритті ідейного змісту та їхню авторську оцінку;
- правильно, швидко, виразно читати художні; суспільно-політичні та літературно-критичні статті;
- складати характеристику колективного героя;
- писати рецензію (або відгук) на самостійно прочитану книжку, переглянутий кінофільм, телепередачу, театральну виставу, твори живопису та музики;
- готувати доповідь або реферат на літературну тему (за одним джерелом).

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

5 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Вступ. Українська мова — офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки	1	
2	Повторення вивченого. Значущі частини слова	1	
3	Література. Усна народна творчість. Народні казки. «Названий батько». Мрії народу про щастя, про працю як основу життя	1	

№ п\п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
4	Повторення вивченого. Частини мови, основні способи їх розпізнавання	1	
5	РЗМ Текст. Поділ тексту на абзаци. План готового тексту	1	
6	Література. Фантастичне і реальне у казці «Названий батько». Прислів'я, приказки, загадки в казці	1	
7	<i>Тема № 1.</i> Словосполучення і просте речення. Словосполучення (повторення)	1	
8	Речення, його граматична основа	1	
9	Література. Народні казки. «Мудра дівчина». Мудрість, кмітливість, винахідливість простих людей і пихатість, духовна вбогість користолюбців	1	
10	РЗМ Загальне уявлення про стилі та типи мовлення	1	
11	Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні). Окличні речення	1	
12	Література. Сатиричне спрямування казки «Мудра дівчина»	1	
13	Головні члени речення: підмет і присудок	1	
14	Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина	1	
15	Література. РЗМ Моя улюблена народна казка. Виразне читання казок	1	
16	Речення з однорідними членами. Кома між однорідними членами речення	1	
17	Узагальнююче слово перед однорідними членами. Двокрапка після узагальнюючого слова	1	
18	Література. Прислів'я про батьківщину, працю, природу, сім'ю, стосунки між людьми. Прямий і переносний смисл прислів'я	1	
19	РЗМ МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
20	Речення із звертаннями. Розділові знаки при звертанні	1	
21	Література. Народна мудрість у прислів'ях. ТЛ Будова і мова народних прислів'їв та приказок. Поняття про прислів'я та приказки	1	
22	РЗМ Докладний переказ невеликого художнього тексту (назва) (усно)	1	
23	Тренувальні вправи	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
24	Література. Загадки про людину, її працю, побут, про тварин і рослин. <i>ТЛ</i> Поняття про народну загадку	1	
25	Контрольна робота	1	
26	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
II чверть			
27	Тема № 2. Складне речення. Кома між простими реченнями, що входять у складне	1	
28	<i>РЗМ</i> Твір-розповідь на основі власного досвіду (усно)	1	
29	Література. Літературні казки. І. Франко. «Фарбований Лис». Виразне читання твору. <i>ТЛ</i> Поняття про літературну казку	1	
30	Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові	1	
31	Діалог. Полілог. Розділові знаки при діалозі	1	
32	Література. Засудження користолюбства, нечесності, хитрування у казці І. Франка «Фарбований Лис». Виразне читання	1	
33	<i>РЗМ</i> Лист. Адреса	1	
34	Тема № 3. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Звуки мовлення. Голосні і приголосні. Приголосні тверді і м'які, дзвінки і глухі. Звуки г і ґ	1	
35	Література. Алгоритм образу Лиса в казці І. Франка «Фарбований Лис»	1	
36	Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Звукове значення букв ї, я, ю, є	1	
37	Наголос. Ознайомлення з орфоепічним словником	1	
38	Література. Література ХІХ ст. Т. Шевченко. «Мені тринадцятий минало». Автобіографічна основа твору	1	
39	Вимова і позначення на письмі наголошених і ненаголошених голосних	1	
40	<i>РЗМ МД</i> Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	
41	Література. Т. Шевченко. «Сон». Мрії матері-кріпачки про вільне трудове життя сина	1	
42	Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Ненаголошені е, и, о в коренях слів	1	
43	<i>РЗМ МД</i> Говоріння. Діалог «Моя родина», «Дозвілля», «Традиції моєї сім'ї»	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
44	Література. Т. Шевченко. «На Великдень на солоні». <i>ТЛ</i> Прозова і віршована мова. Рима	1	
45	РЗМ МД Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
46	РЗМ Переклад з російської мови тексту художнього стилю (назва)	1	
47	Вимова приголосних звуків і позначення їх на письмі. Тренувальні вправи	1	
48	Контрольна робота	1	
49	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
50	Тема № 4. Орфографія. Спрощення в групах приголосних	1	
51	Основні випадки чергування у–в, і–й	1	
52	Література. М. Коцюбинський. «Ялинка». Розкриття вдачі Василька через його дії, вчинки, почуття	1	
53	РЗМ Докладний переказ із елементами опису тварини (назва) (письмово)	1	
54	Позначення м'якості на письмі ь, і, є, ю, я . Правопис м'якого знаку	1	
55	Література. М. Коцюбинський. «Ялинка». Передача засобами виразного читання внутрішнього стану героя	1	
56	Сполучення йю, юю . <i>МД</i> Аудіювання тексту художнього стилю	1	
57	Правила вживання апострофа	1	
58	Література. М. Коцюбинський. «Ранок у лісі» (уривок з казки «Хо»). Поетичні картини літнього ранку	1	
59	РЗМ Твір-опис предмета за власним спостереженням	1	
60	Подвоєні букви на позначення подовжених м'яких приголосних. Подвоєні букви у зв'язку із збігом однакових приголосних звуків	1	
61	Література. Поетичне оспівування безмежної материнської любові в поезії Лесі Українки	1	
62	Написання слів іншомовного походження	1	
63	Тренувальні вправи	1	
64	Література. Архип Тесленко. «Школяр». Виразне читання твору. Життя дітей селянської бідноти	1	
65	РЗМ МД Говоріння. Докладний переказ тексту (назва)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
66	Тема № 5. Лексикологія. Фразеологія. Лексичне значення слова	1	
67	Література. Архип Тесленко. «Школяр». Портрет як засіб розкриття внутрішнього світу героя	1	
68	Однозначні і багатозначні слова. Вживання багатозначних слів у прямому і переносному значенні	1	
69	Групи слів за значенням. Омоніми. <i>МД</i> Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
70	Література. В. Винниченко. «Федько-халамидник». Виразне читання твору	1	
71	Синоніми	1	
72	Антоніми	1	
73	Література. Відображення життя дітей передмістя в оповідання В. Винниченка «Федько-халамидник»	1	
74	Українські фразеологізми. Джерела української фразеології	1	
75	Тренувальні вправи. Підготовка до контрольної роботи	1	
76	Література. В. Винниченко. «Федько-халамидник». Протиставлення добра злу. Виразне читання діалогу за дійовими особами	1	
77	Контрольна робота	1	
78	Аналіз контрольної роботи. Тренувальні вправи	1	
79	Підсумки	1	
IV чверть			
80	РЗМ Народна символіка України. Рослини-символи (калина, соняшник, верба, ясен)	1	
81	Тема № 6. Будова слова. Словотвір. Орфографія. Основа слова, закінчення	1	
82	Література. Поетичні картини рідної природи в поезії П. Тичини «Хор лісових дзвіночків»	1	
83	Значущі частини слова (практично)	1	
84	Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків. Чергування о, е з і (практично)	1	
85	Література. Поетичне змалювання зимового пейзажу в поезії В. Сосюри «Зима»	1	
86	Чергування е з о після ж, ч, ш, й	1	
87	РЗМ Докладний переказ тексту з елементами опису предмета (назва) (усно)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
88	Література. В. Сосюра. «Люблю весну». Висловлення патріотичних почуттів через показ картин рідної природи	1	
89	И, і після ж, ч, ш та г, к, х у коренях слів	1	
90	Чергування приголосних звуків	1	
91	Література. В. Симоненко. «Грудочка землі». Художнє вираження любові до батьківщини	1	
92	РЗМ Замітка в стінгазету інформаційного характеру	1	
93	Зміни приголосних при творенні слів	1	
94	Література. А. Малишко. «Вчителька». Ліризм поезії	1	
95	РЗМ МД Говоріння. Діалог «Моя школа»	1	
96	Сполучні е, о в складних словах. Написання слів з пів-	1	
97	Література. Огляд літератури рідного краю	1	
98	Вимова і написання префіксів з (зі-, с-); роз-, без-; пре-, при-, прі-	1	
99	Контрольна робота	1	
100	Аналіз контрольної роботи	1	
101	Повторення вивченого	1	
102	Повторення вивченого. Підсумки	1	

6 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Вступ. Спорідненість української і російської мов. Історія виникнення української мови	1	
2	Повторення вивченого	1	
3	Література. Усна народна творчість. ТЛ Поняття про народні пісні та їх види: колядки, щедрівки, веснянки, жнивварські пісні, історичні пісні	1	
4	РЗМ Загальне уявлення про ситуацію спілкування (практично). МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
5	Тема № 1. Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
6	Література. Народні байки. «Як ворона дістала зі збанка води», «Не випусти рака з рота». <i>ТЛ</i> Поняття про народну байку	1	
7	Іменники, що означають назви істот і неістот. Загальні і власні назви. Велика буква і лапки у власних назвах	1	
8	Рід іменників. Іменники спільного роду. <i>МД</i> Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
9	Література. Народні байки. «Миш, жаба і каня», «Хвалькувата муха», «Миш і жаба»	1	
10	<i>РЗМ</i> Вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи (назва) (усно)	1	
11	Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини. <i>МД</i> Говоріння. Докладний переказ тексту з елементами опису приміщення (назва)	1	
12	Література. Література ХХ ст. Степан Васильченко. «Дитинство Шевченка». Художнє зображення дитинства поета	1	
13	Відмінки іменників. Кличний відмінок в українській мові. <i>МД</i> Говоріння. Докладний переказ тексту з елементами опису приміщення (назва)	1	
14	Типи відмін іменників. Поділ на групи іменників I та II відміни	1	
15	Література. Т. Шевченко. «Якби ви знали, паничі...». Автобіографічна основа вірша	1	
16	Відмінювання іменників I відміни	1	
17	Відмінювання іменників II відміни	1	
18	Література. Т. Шевченко. «І золотої й дорогої...». Спогади поета про дитинство	1	
19	<i>РЗМ</i> Твір-опис приміщення на основі власних спостережень (письмово)	1	
20	Тренувальні вправи	1	
21	Література. Т. Шевченко. «Зоре моя вечірня...». Краса українського села	1	
22	Відмінювання іменників III відміни	1	
23	Відмінювання іменників IV відміни. Підготовка до контрольної роботи	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
24	Література. Т. Шевченко. «Над Дніпровую сагою...». ТЛ Поняття про віршовану та прозову мову	1	
25	Контрольна робота	1	
26	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
II чверть			
27	Особливості відмінювання іменників, що вживаються тільки в множині	1	
28	Незмінювані іменники. МД Аудіювання тексту публіцистичного стилю	1	
29	Література. П. Куліш. «Орися». Робота з текстом твору	1	
30	РЗМ Вибірковий переказ художнього тексту з елементами роздуму (письмово)	1	
31	Способи творення іменників. Не з іменниками	1	
32	Література. П. Куліш. «Орися». Зображення селянського побуту старожитньої України	1	
33	Букви е, и в суфіксах -ечок-, -ечк-, -ичок-, -ичк-, -инн(я), -енн(я), -инн(я), -ив(о), -ев(о)	1	
34	Написання та відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові	1	
35	Література. Л. Глібов. «Лисиця-жалібниця». ТЛ Поняття про літературну байку. Алгоритм	1	
36	РЗМ Твір-опис інтер'єра на основі особистих вражень (усно)	1	
37	Тема № 2. Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	1	
38	Література. Л. Глібов. «Щука». Гостре висміювання несправедливості	1	
39	Якісні, відносні та присвійні прикметники. Повні та короткі форми прикметників	1	
40	Ступені порівняння прикметників. Утворення вищого і найвищого ступенів прикметників	1	
41	Література. Література XIX ст. Панас Мирний. «Морозенко». Важке життя селянства після скасування кріпосного права. ТЛ Інтер'єр як вид опису	1	
42	РЗМ Переказ-переклад тексту з описом природи (назва) (письмово)	1	
43	Прикметники твердої і м'якої груп, їх відмінювання	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
44	Література. П. Мирний. «Морозенко». Малий Пилипко, його щирість, співчутливе ставлення до матері	1	
45	Способи творення прикметників. Не з прикметниками	1	
46	Букви ь, е, в в суфіксах на означення пестливості і неповноти ознаки (-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-)	1	
47	Букви ь, е, о, и в прикметникових суфіксах -ськ-, -єв-, (-єв-), -ов- (-йов-, -ьов-), -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн- , а також у прикметниках на -зький, -цький	1	
48	Контрольна робота	1	
49	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
50	Одна і дві букви н у прикметниках	1	
51	Написання складних прикметників разом і через дефіс	1	
52	Література. А. Чайковський. «В Острозькій школі». Історична основа твору	1	
53	РЗМ Твір-опис природи за власними спостереженнями (усно)	1	
54	Написання українських і російських прізвищ. Самостійна робота	1	
55	Література. А. Чайковський. «В Острозькій школі». Удосконалення вміння виразно читати діалог спільно з мовою автора	1	
56	Тема № 3. Числівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	1	
57	Числівники кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) і порядкові. Числівники прості, складні і складені	1	
58	Література. Б. Грінченко. «Грицько». Відтворення життя сільських дітей. ТЛ Опис окремого предмета. Портрет	1	
59	РЗМ МД Говоріння. Твір-роздум про вчинки людей (назва)	1	
60	РЗМ МД Говоріння. Твір-роздум про вчинки людей (назва)	1	
61	Література. Б. Грінченко. «Сорока». Висміювання зарозумілості, сліпого наслідування. ТЛ Поглиблення поняття про байку	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
62	Відмінювання кількісних числівників. Буква ь на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках	1	
63	Відмінювання порядкових числівників. Роздільне написання складених числівників. Написання разом порядкових числівників з -тисячний	1	
64	Література. Література ХХ ст. Олександр Олесь. «Печенізька облога Києва». Історична основа твору	1	
65	Вживання числівників на позначення дат. Самостійна робота	1	
66	Тема № 4. Займенник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням (ознайомлення)	1	
67	Література. Олександр Олесь. «Рідна мова в рідній школі». Одвічна мрія українського народу про школу з рідною мовою. ТЛ Поглиблення поняття про порівняння	1	
68	РЗМ Ділові папери. План роботи. Оголошення	1	
69	Особові та зворотний займенники, їх відмінювання	1	
70	Література. П. Тичина. «Де тополя росте», «Гаї шумлять»	1	
71	Питальні й відносні займенники, їх відмінювання	1	
72	Неозначені й заперечні займенники, їх утворення, відмінювання. Дефіс у неозначених займенниках. Ні в заперечних займенниках	1	
73	Література. М. Рильський. «Синові», «Пісні», «Перед грозою»	1	
74	Присвійні, вказівні, означальні займенники, їх відмінювання	1	
75	Тренувальні вправи. МД Читання мовчки тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
76	Література. В. Сосюра. «Гей, рум'яні мої небокраї...», «Весняний сад, квітки барвисті...», «Хто в рідному краї...»	1	
77	Контрольна робота	1	
78	Аналіз контрольної роботи. Тренувальні вправи. МД Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	
79	Підсумки. МД Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
IV чверть			
80	Тема № 5. Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Особливі форми дієслова: дієприслівник, дієприкметник (загальне ознайомлення)	1	
81	Неозначена форма дієслова. Не з дієсловами. <i>МД</i> Аудіювання тексту художнього стилю	1	
82	Література. Остап Вишня. «Перший диктант». Спогади автора про своє дитинство	1	
83	РЗМ Твір-опис природи за картиною (письмово)	1	
84	Доконаний і недоконаний види дієслова. <i>МД</i> Говоріння. Діалог (назва)	1	
85	Література. Остап Вишня. «Перший диктант». Вирізне читання гуморески	1	
86	Часи дієслова. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. <i>МД</i> Говоріння. Діалог (назва)	1	
87	Теперішній і майбутній час. Відмінювання дієслів у теперішньому і майбутньому часі	1	
88	Література. П. Воронько. «Люблю я ліс», «Пахне хліб», «Школа батьків»	1	
89	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ тексту-роздуму (назва)	1	
90	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ тексту-роздуму (назва)	1	
91	Література. М. Вінграновський. «Первінка». Важке становище українського села в останній рік війни	1	
92	Дієслова I і II дієвідмін. Букви е, и в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін	1	
93	Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий)	1	
94	Література. М. Вінграновський. «Первінка». Роль пейзажів у творі	1	
95	Творення дієслів умовного і наказового способів. <i>МД</i> Говоріння. Докладний переказ тексту-роздуму (назва)	1	
96	Безособові дієслова. <i>МД</i> Говоріння. Докладний переказ тексту-роздуму (назва)	1	
97	Література. Література рідного краю	1	
98	Способи творення дієслів. Тренувальні вправи	1	
99	Контрольна робота	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
100	Аналіз контрольної роботи	1	
101	Повторення вивченого	1	
102	Повторення вивченого. Підсумки	1	

7 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Вступ. Місце української мови серед інших слов'янських мов	1	
2	Повторення вивченого. Морфологія. Частини мови	1	
3	Література. Народні думи. «Дума про козака Голоту». Історична основа думи. ТЛ Думи як вид усної народної творчості. Особливості їх побудови. Поетична мова дум	1	
4	Тема № 1. Морфологія та орфографія. Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	1	
5	РЗМ Текст. Основні ознаки тексту. Стилi мовлення. Публіцистичний стиль (практично)	1	
6	Література. Народні думи. «Дума про Марусю Богуславку» — перлина усної народної творчості	1	
7	Відмінювання дієприкметників. Правопис голосних у закінченнях дієприкметників	1	
8	Дієприкметниковий зворот. Виділення комами дієприкметникових зворотів (після означуваного іменника)	1	
9	Література. Народні балади. «Що сі в полі забіліло...». Незвичайність події, зображеної в творі. ТЛ Поняття про народну баладу як епічний жанр фольклору	1	
10	РЗМ Типи мовлення (практично). Особливості побудови опису зовнішності людини і процесів	1	
11	Активні і пасивні дієприкметники	1	
12	Література. Народні балади. «Ой чие ж то жито, чії ж то покоси». Відгомін у баладі первісних вірувань про перетворення людини на рослину чи тварину	1	
13	РЗМ Говоріння. Усний докладний переказ тексту з описом зовнішності людини (назва)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
14	Творення активних і пасивних дієприкметників (практично)	1	
15	Література. Українська література ХІХ ст. Т. Шевченко. Балада «Тополя»	1	
16	Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників	1	
17	Н у дієприкметниках та нн у прикметниках дієприкметникового походження	1	
18	Література. Т. Шевченко. «І виріс я на чужині...». Автобіографічні мотиви у вірші	1	
19	РЗМ Усний твір. Культура взаємин між людьми. Стосунки між ровесниками в школі й поза нею, між учителями й учнями	1	
20	Не з дієприкметниками. МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
21	Література. Т. Шевченко. «Сонце заходить, гори чорніють...». Особливості побудови твору	1	
22	РЗМ Усне повідомлення на тему: «Мій робочий день», «Мої захоплення»	1	
23	Безособові дієслівні форми на -но, -то	1	
24	Література. Т. Шевченко. «Заповіт». Виразне читання громадянської лірики	1	
25	Контрольна робота	1	
26	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
II чверть			
27	Тема № 2. Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	1	
28	РЗМ Докладний переказ тексту публіцистичного стилю (назва) (усно)	1	
29	Література. І. Нечуй-Левицький. Розповідь про письменника. «Микола Джеря». Образ Миколи Джері. Робота з текстом	1	
30	Дієприслівниковий зворот. Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівнику	1	
31	Дієприслівники доконаного і недоконаного виду. Творення дієприслівників доконаного і недоконаного виду (практично). Не з дієприслівниками	1	
32	Література. І. Нечуй-Левицький. «Микола Джеря». Інші образи повісті. Робота з текстом	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
33	Розбір дієприслівника як особливої форми дієслова. <i>МД</i> Говоріння. Діалог (назва)	1	
34	Тема № 3. Прислівник як частина мови: загальне значення, граматичні ознаки, синтаксична роль	1	
35	Література. І. Нечуй-Левицький. «Микола Джеря». Художня майстерність та значення твору	1	
36	Ступені порівняння прислівників (загальне ознайомлення)	1	
37	РЗМ Контрольний письмовий докладний переказ тексту розповідного характеру з елементами опису зовнішності людини (назва)	1	
38	Література. І. Франко. Розповідь про письменника. «Товаришам із тюрми». <i>ТЛ</i> Поняття про ліричні твори та їх основні види	1	
39	Способи творення прислівників	1	
40	Одна і дві букви н у прислівниках. <i>МД</i> Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
41	Література. І. Франко. «Захар Беркут». Робота з текстом	1	
42	Не і ні з прислівниками	1	
43	РЗМ Особливості побудови розповіді про процес праці	1	
44	Література. І. Франко. «Захар Беркут». Робота з текстом	1	
45	Дефіс у прислівниках. Написання прислівників разом і окремо	1	
46	Орфограми в прислівниках. Тренувальні вправи	1	
47	Література. І. Франко. «Захар Беркут». Характеристика персонажів повісті»	1	
48	Контрольна робота	1	
49	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
50	Тема № 4. Службові частини мови. Прийменник як службова частина мови	1	
51	Непохідні і похідні прийменники (загальне ознайомлення)	1	
52	Література. П. Грабовський. Розповідь про письменника. «Швачка»	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
53	РЗМ Складний план власного висловлювання. Переклад з російської мови тексту з елементами опису зовнішності людини	1	
54	Написання похідних прийменників разом і окремо	1	
55	Література. М. Рильський. Біографія. «Мова», «Спасибі». Удосконалення вміння читати ліричні твори	1	
56	Написання похідних прийменників через дефіс	1	
57	Правопис прийменників. МД Говоріння. Складання діалогів (назва)	1	
58	Література. М. Рильський. «Розмова з другом». ТЛ Поетичні фігури, медитація, білий вірш, інверсія	1	
59	РЗМ МД Говоріння. Докладний переказ тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
60	Самостійна робота за темою «Прийменник». МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
61	Література. В. Сосюра. Розповідь про поета. Поезія «Вода десь точить білий камінь»	1	
62	РЗМ Твір розповідного характеру (оповідання) за поданим сюжетом	1	
63	РЗМ Твір розповідного характеру (оповідання) за поданим сюжетом	1	
64	Література. В. Сосюра. «Учитель». Автобіографічна основа вірша	1	
65	Тема № 5. Сполучник як службова частина мови. сполучники сурядності і підрядності	1	
66	Вживання сполучників в простому і складному реченнях	1	
67	Література. О. Довженко. «Воля до життя». Сюжет оповідання	1	
68	Написання сполучників разом і окремо. МД Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
69	РЗМ Ділові папери. Розписка	1	
70	Література. О. Довженко. «Воля до життя». Образ Івана Карналюка	1	
71	Розбір прийменника і сполучника як частини мови	1	
72	РЗМ МД Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	
73	Література. М. Стельмах. «Гуси-лебеді летять». Робота з текстом	1	

№ п\п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
74	РЗМ МД Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	
75	Тренувальні вправи	1	
76	Література. М. Стельмах. «Гуси-лебеді летять». Робота з текстом	1	
77	Контрольна робота	1	
78	Аналіз контрольної роботи	1	
79	Тренувальні вправи. Підсумки	1	
IV чверть			
80	Тема № 6. Частка як службова частина мови	1	
81	Розряди часток за значенням	1	
82	Література. Григор Тютюнник. Біографія. «Вогник далеко в степу». Робота з текстом	1	
83	РЗМ МД Говоріння. Твір-опис зовнішності людини за власними спостереженнями	1	
84	РЗМ МД Говоріння. Твір-опис зовнішності людини за власним спостереженням	1	
85	Література. Григор Тютюнник. «Вогник далеко в степу». Робота з текстом	1	
86	Написання часток бо, но, то, от, так	1	
87	РЗМ МД Говоріння. Складання діалогу (назва)	1	
88	Література. Григор Тютюнник. «Вогник далеко в степу». ТЛ Особливості композиції повісті	1	
89	Не з різними частинами мови	1	
90	РЗМ народні прикмети. Календарні свята	1	
91	Література. О. Підсуха. Біографія. Поезії «Мова», «Запахло квітнем», «Ровесники»	1	
92	Вигук як особлива частина мови. Дефіс у вигуках. Кома і знак оклику при вигуках	1	
93	Розбір частки і вигука як частини мови. Самостійна робота	1	
94	Література. М. Сингаївський. Розповідь про поета. Поезії «Батьківське поле» та «Від серця поклонюсь»	1	
95	РЗМ Контрольний письмовий твір-опис процесу праці (назва)	1	
96	РЗМ Контрольний письмовий твір-опис процесу праці (назва)	1	
97	Література. Огляд літератури рідного краю	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
98	Підготовка до контрольної роботи. Тренувальні вправи	1	
99	Контрольна робота	1	
100	Аналіз контрольної роботи	1	
101	Повторення вивченого	1	
102	Повторення вивченого. Підсумки	1	

8 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Тема № 1. Вступ. Мова — найважливіший засіб пізнання	1	
2	Повторення. Частини мови. Значення та граматичні ознаки частин мови	1	
3	Література. Народна лірика. «Віє вітер на долину», «Розлилися круті бережечки», «Вилітали орли з-за крутої гори», «Грицю, Грицю, до роботи»	1	
4	РЗМ Повторення відомостей про текст, стилі, типи мовлення	1	
5	Синтаксис. Пунктуація. Словосполучення. Будова і види словосполучення	1	
6	Література. Розвиток нової української літератури. П. Гулак-Артемівський. «Пан та Собака» — перша сатирична байка нової української літератури. Історичне та загальнолюдське в байці. ТЛ Байка як жанр епічного твору. Сатира	1	
7	Речення. Види речення за метою висловлювання. Односкладні та двоскладні речення	1	
8	РЗМ Вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості (назва) (усно)	1	
9	Література. Є. Гребінка. Розповідь про письменника. «Човен» — одна з перших балад в українській літературі. Готовність поета служити вищій меті	1	
10	Тема № 2. Двоскладне просте речення. Головні і другорядні члени речення	1	

№ п\п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
11	РЗМ Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (назва) (усно)	1	
12	Література. Є. Гребінка. Байка «Ведмежий суд». Несправедливість, крутість судових чиновників, облудність доносу Лисиці	1	
13	Підмет і присудок як головні члени речення. Способи вираження підмета	1	
14	Простий і складний дієслівний присудок. Складний іменний присудок	1	
15	Література. Л. Глібов. Розповідь про письменника. Байка «Мірошник» — зображення суперечності кріпосницької системи. Байка «Цуцик» — викриття прислужництва, паразитизму, зазнайства	1	
16	Тире між підметом і присудком	1	
17	РЗМ Докладний переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості (назва) (письмово)	1	
18	Література. Л. Глібов. Вірш «Журба» — перлина української лірики. Роздуми автора над скороминучістю людського життя	1	
19	Означення узгоджене і неузгоджене	1	
20	Прикладка як різновид означення	1	
21	Література. С. Руданський. Біографія. «Пісня»	1	
22	Додаток. Прямий і непрямий. Обставина. Розряди обставин	1	
23	РЗМ Переклад з російської мови тексту з елементами опису місцевості (назва) (письмово)	1	
24	Порівняльний зворот. Виділення зворотів комами. МД Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
25	Контрольна робота з теми «Головні і другорядні члени речення»	1	
26	Робота над помилками. Підсумки	1	
II чверть			
27	Тема № 3. Односкладні прості речення з головним членом присудком. Означено-особові речення	1	
28	Неозначено-особові речення	1	
29	Література. Т. Шевченко. Розповідь про письменника. Поема «Гамалія». Романтична ідеалізація часів козаччини	1	
30	РЗМ МД Говоріння. Діалог (назва)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
31	Безособові речення	1	
32	Література. Т. Шевченко. «Гамалія». Образ отамана Гамалії — ватажка козаків. Мужність, відвага, воєнна вправність запорожців	1	
33	Називні речення. МД Говоріння. Діалог (назва)	1	
34	РЗМ Усне повідомлення в науковому стилі «Односкладні прості речення»	1	
35	Література. Т. Шевченко. «Минають дні, минають ночі...». Поетичні роздуми автора про сутність людського життя, утвердження активного ставлення до дійсності	1	
36	Повні і неповні речення. Тире в неповних реченнях.	1	
37	Самостійна робота з теми «Односкладні прості речення»	1	
38	Література. І. Карпенко-Карий. Розповідь про драматурга. Комедія «Сто тисяч». ТЛ Поняття про драматичний твір	1	
39	РЗМ Контрольний письмовий докладний переказ розповідного характеру з елементами опису пам'яток історії та культури (назва)	1	
40	РЗМ Контрольний письмовий докладний переказ розповідного характеру з елементами опису пам'яток історії та культури (назва)	1	
41	Література. І. Карпенко-Карий. «Сто тисяч». Робота з текстом твору	1	
42	Тема № 4. Речення з однорідними членами. Розділові знаки. МД Аудіювання тексту художнього стилю	1	
43	Кома між однорідними членами речення	1	
44	Література. І. Карпенко-Карий. «Сто тисяч». Образ Герасима Калитки. Викриття і засудження хижацтва, жорстокості, ненаситної жадоби до наживи	1	
45	Однорідні і неоднорідні означення	1	
46	Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами. Двокрапка і тире при узагальнюючих словах	1	
47	Література. І. Франко. Розповідь про письменника. «Каменярі». Алгоритмічність змісту і образів вірша	1	
48	Контрольна робота	1	
49	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	

№ п\п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
III чверть			
50	Речення із звертаннями, вставними словами. Звертання поширені і непоширені	1	
51	Розділові знаки при звертанні	1	
52	Література. І. Франко. «Гріє сонечко», «Моя любов». ТЛ Композиція художнього твору. Життєва правда й художній вимисел у творі	1	
53	РЗМ МД Говоріння. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
54	Вставні слова (словосполучення, речення). Розділові знаки при них	1	
55	Література. М. Коцюбинський. Біографія. «Дорогою ціною». Робота з текстом твору	1	
56	Інтонація речень із звертаннями, вставними словами. Самостійна робота за темою	1	
57	РЗМ Докладний переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості (назва) (письмово)	1	
58	Література. М. Коцюбинський. «Дорогою ціною». Внутрішній світ героїв оповідання	1	
59	Тема № 5. Речення з відокремленими членами. Відокремлені означення	1	
60	Відокремлені прикладки	1	
61	Література. Леся Українка. Розповідь про письменницю. «Красо України, Подолля!..». Любов до природи рідного краю	1	
62	РЗМ МД Говоріння. Стислий переказ тексту наукового стилю (назва)	1	
63	Відокремлені означення і прикладки. Тренувальні вправи	1	
64	Література. Леся Українка. «Скрізь плач, і стогін, і ридання...». Осуд поетесою бездіяльності своїх сучасників. «Досвітні огні». Алегоричні образи темної ночі і вогнів	1	
65	Відокремлені додатки. МД Читання мовчки тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
66	РЗМ Твір-опис місцевості на основі особистих спостережень (назва) (усно)	1	
67	Література. Леся Українка. «Давня казка». Роль поета і поезії в суспільстві. ТЛ Антитеза. Поняття про сатиру	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
68	Відокремлені обставини	1	
69	Правильна побудова речень із дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами. <i>МД</i> Говоріння. Діалог (назва)	1	
70	Література. Леся Українка. «Давня казка». Образи народного співця і Бертольдо	1	
71	<i>РЗМ</i> Контрольний письмовий стислий переказ тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
72	<i>РЗМ</i> Контрольний письмовий стислий переказ тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
73	Література. О. Олесь. Розповідь про «Празьку школу» поетів. «Айстри». Ліризм і алегоричність поезії	1	
74	Відокремлені уточнюючі члени речення	1	
75	Відокремлені члени речення	1	
76	Література. О. Олесь. «Коли б я знав, що розлучусь з тобою». Важке становище емігрантів, туга за рідною землею	1	
77	Контрольна робота	1	
78	Аналіз контрольної роботи	1	
79	Тренувальні вправи. Підсумки	1	
IV чверть			
80	Тема № 6. Пряма мова. Діалог. Пряма мова як спосіб передачі мовлення	1	
81	Розділові знаки при прямій мові	1	
82	Література. П. Тичина. Розповідь про письменника. «Я утверждаюсь» — один з кращих віршів періоду Другої світової війни	1	
83	<i>РЗМ МД</i> Говоріння. Діалог (назва)	1	
84	Цитата як спосіб передачі чужого мовлення. Розділові знаки при цитаті	1	
85	Література. П. Тичина. «Україно моя...». Особливості мови і своєрідність римування вірша	1	
86	<i>РЗМ МД</i> Контрольний письмовий твір-роздум в публіцистичному стилі на морально-етичну тему (назва)	1	
87	<i>РЗМ МД</i> Контрольний письмовий твір-роздум в публіцистичному стилі на морально-етичну тему (назва)	1	
88	Література. А. Малишко. Біографія. Поема «Прометей». Образ воїна. Подвиг народу у Другій світовій війні	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
89	Діалог і полілог. Розділові знаки при діалозі	1	
90	Синоніміка різних способів передачі прямої мови	1	
91	Література. П. Загребельний. Короткі відомості про письменника. «Роксолана» (уривок). Поетичний образ Роксолани, її прагнення полегшити долю рідного краю	1	
92	РЗМ МД Читання вголос тексту художнього стилю (назва)	1	
93	Заміна прямої мови непрямою. МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
94	Література. В. Стус. Розповідь про поета. Поезії «Сто років, як сконала Січ», «На колимському морозі калина»	1	
95	РЗМ Ділові папери. Протокол	1	
96	РЗМ МД Говоріння. Твір-оповідання на основі почутого (з обрамленням)	1	
97	Література. Огляд літератури рідного краю	1	
98	Тренувальні вправи. Підготовка до контрольної роботи	1	
99	Контрольна робота	1	
100	Аналіз контрольної роботи. Повторення вивченого	1	
101	Повторення вивченого	1	
102	Підсумки	1	

9 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Вступ. Мова як засіб спілкування і пізнання	1	
2	Повторення вивченого	1	
3	Література. Перекладна церковна література. Біблія. Старий Заповіт. «Псалом 1», «Псалом 149»	1	
4	Тема № 1. Синтаксис. Пунктуація. Складне речення, його ознаки. Складносурядне речення, його будова	1	
5	Засоби зв'язку в складносурядному реченні	1	
6	Література. Новий Заповіт. Ісус Христос. Біографічні відомості. «Нагорна проповідь», «Притча про сіяча»	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
7	РЗМ Стилi і типи мовлення. МД Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
8	Смислові зв'язки між простими реченнями в складносурядному	1	
9	Література. Давня українська література. Літопис «Поучення» Володимира Мономаха	1	
10	Розділові знаки в складносурядному реченні	1	
11	Синтаксичний розбір складносурядного речення	1	
12	Література. І. Вишенський. «Послання до єпископів» (уривки)	1	
13	РЗМ МД Говоріння. Вибірковий переказ наукового стилю (назва)	1	
14	РЗМ МД Говоріння. Вибірковий переказ наукового стилю (назва)	1	
15	Література. Г. Сковорода. Огляд життя і творчості. «Всякому городу нрав и права», «Пчела и Шершень»	1	
16	Контрольна робота за темою № 1 «Складносурядне речення»	1	
17	Тема № 2. Складнопірядне речення. Будова складнопірядних речень. Розділові знаки між головним та пірядним реченням	1	
18	Література. Літературний процес кінця XVIII – перших десятиліть XIX ст. (1798–1840). І. Котляревський. Огляд життя і творчості	1	
19	РЗМ МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	
20	Основні види складнопірядних речень. Складнопірядні речення з пірядними означальними	1	
21	Література. І. Котляревський. «Енеїда» — перший твір нової української літератури. Реалістична основа твору. Робота над змістом поеми	1	
22	Складнопірядне речення з пірядним з'ясувальним	1	
23	Тренувальні вправи	1	
24	Література. І. Котляревський. «Енеїда». Образи поеми. Гумор і сатира в поемі. Робота над змістом	1	
25	Контрольна робота за темою № 2 «Складнопірядне речення з пірядним означальним і з'ясувальним	1	
26	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
II чверть			
27	Складнопідрядне речення з підрядними обставинними місця та часу	1	
28	Складнопідрядне речення з підрядними обставинними способу і ступеня дії	1	
29	Література. І. Котляревський. П'єса «Наталка Полтавка». Новаторський характер твору. Робота над змістом п'єси	1	
30	РЗМ МД Говоріння. Діалог (назва)	1	
31	Складнопідрядне речення з підрядними обставинними причини й наслідку	1	
32	Література. І. Котляревський. «Наталка Полтавка». Персонажі твору	1	
33	РЗМ Контрольний письмовий переказ тексту художнього стилю (назва)	1	
34	РЗМ Контрольний письмовий переказ тексту художнього стилю (назва)	1	
35	Література. Г. Квітка-Основ'яненко. Розповідь про письменника. «Маруся» — твір сентиментально-реалістичного характеру	1	
36	Складнопідрядне речення з підрядним мети та умови	1	
37	Складнопідрядні обставинні речення з підрядними допустовими	1	
38	Література. Г. Квітка-Основ'яненко. «Конотопська відьма»	1	
39	РЗМ МД Говоріння. Діалог (назва)	1	
40	Тренувальні вправи	1	
41	Література. Літературний процес 40–60 років XIX ст. Т. Шевченко. Життєвий шлях. «Причинна»	1	
42	РЗМ МД Контрольний стислий переказ тексту наукового стилю (усно) (назва)	1	
43	РЗМ МД Контрольний стислий переказ тексту наукового стилю (усно) (назва)	1	
44	Література. Т. Шевченко. «Катерина». Ліро-епічна, соціально-побутова поема. Образи Катерини, її батьків, офіцера. Оцінка «Кобзаря» передовою критикою	1	
45	Складнопідрядне речення з кількома підрядними	1	
46	Синтаксичний розбір складнопідрядних речень	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
47	Література. Т. Шевченко. «До Основ'яненка», «Іван Підкова». Поема «Гайдамаки». Історична основа твору. Сюжет і композиція. Героїчний характер твору	1	
48	Контрольна робота	1	
49	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
50	Тема № 4. Складне безсполучникове речення. Смыслові відношення між простими реченнями в безсполучниковому реченні	1	
51	Розділові знаки в складному безсполучниковому реченні	1	
52	Література. Т. Шевченко. «Гайдамаки». Повсталий народ — головний герой поеми. Образи Яреми, Гонти, Залізняка	1	
53	РЗМ Тези статей на суспільні теми (письмово)	1	
54	Розділові знаки в складному безсполучниковому реченні	1	
55	Література. Т. Шевченко. Історична драма «Назар Стодоля». Характеристика героїв п'єси. Особливості композиції	1	
56	РЗМ Контрольний переказ тексту наукового стилю (письмово) (назва)	1	
57	РЗМ Контрольний переказ тексту наукового стилю (письмово) (назва)	1	
58	Література. Т. Шевченко. Поема «Сон». Викриття самодержавно-кріпосницького гноблення. Особливості реалізму поеми	1	
59	Розділові знаки в складному безсполучниковому реченні. МД Читання мовчки тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
60	Складне речення з різними видами зв'язку	1	
61	Література. Т. Шевченко. Поема «Єретик». Історична основа та образи-персонажі твору. Особливості композиції	1	
62	РЗМ Твір у публіцистичному стилі на суспільну тему (усно) (назва)	1	
63	Складне речення з різними видами зв'язку. Тренувальні вправи	1	

№ п\п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
64	Література. Т. Шевченко. «Великий льох». Відображення трагічних епізодів української історії. Алегоричні образи	1	
65	РЗМ Ділові папери. Заява. Автобіографія	1	
66	Розділові знаки в складному безсполучниковому реченні з різними видами зв'язку	1	
67	Література. Поема «Наймичка». Образ знедоленої жінки	1	
68	РЗМ МД Аудіювання тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
69	Розділові знаки в складному реченні з різними видами зв'язку. Тренувальні вправи	1	
70	Література. Т. Шевченко. Поема «Кавказ». Образ Прометея. Сатиричне викриття царизму	1	
71	РЗМ МД Контрольний вибіркового переказ публіцистичного стилю (усно) (назва)	1	
72	РЗМ МД Контрольний вибіркового переказ публіцистичного стилю (усно) (назва)	1	
73	Література. Т. Шевченко. Послання «І мертвим, і живим...»	1	
74	Синтаксичний розбір складного речення з різними видами зв'язку. Побудова схем	1	
75	РЗМ Доповідь на основі двох-трьох джерел на морально-етичну тему (усно) (назва)	1	
76	Література. Т. Шевченко. «Мені однаково, чи буду...», «Я не нездужаю, нівроку...», «Ісаія. Глава 35», «Молитва»	1	
77	Підготовка до контрольної роботи. Тренувальні вправи	1	
78	Контрольна робота	1	
79	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
IV чверть			
80	Тема № 5. Систематизація та узагальнення вивченого у 5–9 класах. Фонетика. Графіка. Орфоепія	1	
81	Лексикологія. Фразеологія	1	
82	Література. Т. Шевченко. Інтимна лірика: «Не тополю високою», «І широкою долину», «Зацвіла в долині»	1	
83	РЗМ МД Говоріння. Діалог (назва)	1	
84	Будова слова. Словотвір	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
85	Література. Марко Вовчок. Огляд життя і творчості. «Інститутка». Перша реалістична соціальна повість. Життєві основи її змісту. Образи селян-кріпаків	1	
86	РЗМ переклад з російської мови тексту наукового стилю	1	
87	Частини мови. Правопис відмінкових закінчень іменників, прикметників	1	
88	Література. Марко Вовчок. «Інститутка». Типовий образ поміщиці	1	
89	РЗМ Контрольний твір у публіцистичному стилі на морально-етичну тему (письмово) (назва)	1	
90	РЗМ Контрольний твір у публіцистичному стилі на морально-етичну тему (письмово) (назва)	1	
91	Література. Ю. Федькович. Огляд життя і творчості. «Три як рідні брати». Трагічна доля жовніра в царській армії	1	
92	Правопис відмінкових закінчень числівників, займенників, особових закінчень дієслів. Правопис прислівників	1	
93	Букви н, nn у різних частинах мови. Не з різними частинами мови	1	
94	Література. Ю. Федькович. «Три як рідні брати». Робота з текстом	1	
95	Словосполучення і речення. Головні та другорядні члени речення. Звертання, вставні слова і речення	1	
96	Розділові знаки в простому й складному реченнях	1	
97	Література. Огляд літератури рідного краю	1	
98	Підготовка до контрольної роботи. Тренувальні вправи	1	
99	Контрольна робота	1	
100	Аналіз контрольної роботи	1	
101	Повторення вивченого	1	
102	Повторення вивченого. Підсумки	1	

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ СЕРЕДНЬОЇ (ПОВНОЇ) ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Загальна характеристика освітньої галузі

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки. Знання української мови дозволяє випускникові якнайповніше реалізувати свої потенційні можливості, життєві потреби, плани і наміри, пов'язані з продовженням освіти, набуттям професії і т. д.

Офіційна мова — обов'язковий компонент базового змісту освіти, вона є окремим навчальним курсом, який забезпечує певний рівень знань, формування життєво необхідних умінь і навичок, становлення учня як людини і громадянина.

Головна мета навчання української (офіційної) мови полягає в забезпеченні комунікативної компетенції учнів у різних сферах і жанрах мовлення.

Кількість тижневих годин по класам

X	XI
2	2

Для рівня середньої (повної) загальної освіти характерним є удосконалення українського мовлення, що триватиме впродовж усього життя.

Для досягнення головної мети навчання української (офіційної) мови необхідно розв'язати ряд завдань кожного освітнього рівня, спиратися на лінгвістичні знання, вміння й навички з рідної (російської) мови, а також ураховувати її специфіку.

Головними завданнями навчання української (офіційної) на рівні старшої школи є:

1) оволодіння рецептивними та продуктивними видами мовленнєвої діяльності на рівні, що забезпечує належне опанування української мови;

- 2) розширення лінгвістичного кругозору учнів шляхом подальшого ознайомлення з мовною системою, засвоєння мовних норм;
- 3) ознайомлення з культурою українського народу, з кращими зразками українського письменства;
- 4) подальше формування гуманістичних якостей людини та громадянина.

Основні змістові лінії

Відповідно до визначеної мети і основних навчальних завдань освітнього етапу зміст стандарту української (офіційної) мови та літератури структурується на чотири основні змістові лінії: комунікативну, лінгвістичну, культурологічну, літературну.

Комунікативна змістова лінія складається з системи найважливіших мовленнєвих понять, умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), що формуються відповідно до вимог культури мовлення, яка включає його нормативність, адекватність, естетичність.

Лінгвістична змістова лінія містить у собі основні відомості про українську мову, що повинні забезпечити базу для розвитку мовленнєвої діяльності. В базовий курс вводиться теоретичний матеріал, необхідний для формування комунікативної компетенції.

Культурологічна змістова лінія представлена у вигляді тем, що визначають зміст і характер мовленнєвої діяльності учнів. Тобто це система текстів і усних висловлювань, зміст яких концентровано представляє національну культуру українського та придністровського народів, а також кращі зразки світової, а форма відзначається довершеністю. Саме через мову учні знайомляться з філософією, етикою, мораллю і основу яких становлять загальнолюдські ідеї духовної досконалості, добра, честі, справедливості, почуття людської гідності, патріотизм, вірність, совісність, розсудливість, шанобливе ставлення до старших, глибока повага до жінки-берегині, доброзичливість, милосердя, співчуття до людського горя, бережливе ставлення до природи, землі-годувальниці, господарність, скромність, безкорисливість, мир і злагода між людьми.

Літературна змістова лінія орієнтує вчителя на виховання духовно багатой, зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб змогла вона знайти себе в суспільстві, у Всесвіті. На прикладах літературних взірців для наслідування маємо виховати, розвинути людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем, чистою совістю. У даній змістовій лінії подано перелік літературних творів для обов'язкового вивчення на окремих уроках літератури.

Кожна із змістових ліній виражена в обов'язковому мінімумі змісту освіти, наведеному нижче.

Комунікативна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Відомості про мовлення. Мова і мовлення	Розрізнити мову і мовлення
Види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання (сприйняття мовлення), говоріння, письмо (продуктивне мовлення)	Розуміти українське мовлення (у звичайному темпі) сприйняте на слух; швидко і вдумливо читати, осмислювати і запам'ятовувати зміст текстів різних стилів, типів і жанрів; користуватися різними способами засвоєння почутого і прочитаного (перепитувати, ставити питання до змісту тощо), переказувати почуте, прочитане, побачене докладно, вибірково, стисло (усно і письмово); створювати монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів з урахуванням ситуації спілкування, брати участь у діалозі; добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю; коректувати усне мовлення в процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача; додержувати основних правил спілкування
Культура мовлення: мовлення правильне і комунікативно доцільне. Властивості літературного мовлення: змістовність, багатство, логічність, точність, виразність, доречність, правильність	Знати властивості літературного мовлення як основний критерій вдосконалення власної мовленнєвої діяльності
Види робіт з розвитку зв'язного мовлення. Переказ — докладний, вибірково, стислий (усний і письмовий) текстів наукового, художнього і публіцистичного стилів	Переказувати усно і письмово зміст почутого і прочитаного за самостійно складеним планом докладно, вибірково, стисло (в тому числі переказувати зміст прослуханих радіо і телепередач) з урахуванням стилю, типу, жанру мовлення
Переказ з продовженням	Переказувати (усно і письмово) зміст почутого і прочитаного з висловлюванням власного ставлення до подій, героїв, їх вчинків та ін.
Твір (усний і письмовий) типу опису, розповіді та роздуму на самостійно дібрану чи дану вчителем тему	Складати твір-опис місцевості (села, міста), пам'яток історії та культури на основі особистісних спостережень, вражень і за картиною; твір-роздум на морально-етичну та суспільну тему тощо

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
<p>Жанри усного і писемного мовлення. Привітання, запрошення; характеристика (письмово). Власне навчальні жанри мовлення</p>	<p>Складати привітання, запрошення</p>
<p>Повідомлення на уроці, іспиті (усно); план (простий і складний) почутого і прочитаного; виписки з наукових, художніх, публіцистичних статей, книжок (письмово); тези статей наукового чи публіцистичного стилів (письмово); реферат (письмово); бібліографія (письмово); анотація (письмово)</p>	<p>Виступати з повідомленням на лінгвістичну тему на уроці; з рефератом підготовленим на 2–3 джерелах наукового і публіцистичного стилів; складати план (простий і складний), тези статей наукового, публіцистичного і художнього стилів; робити виписки</p>
<p>Жанри ділового мовлення. Заява, автобіографія, доручення, розписка, оголошення</p>	<p>Складати заяву, автобіографію, доручення, розписку, оголошення. Удосконалювати написане згідно з вимогами до усного і писемного мовлення</p>

Лінгвістична змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
<p>Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, граматики, правопису. Основні норми української літературної вимови. Знаки письма. Складні випадки правопису ненаголошених голосних, м'якого знака, апострофа. Стилiстичні засоби фонетики; морфологічна будова слова. Основні орфограми в коренях, префіксах та суфіксах. Творення слів. Стилiстичні засоби словотвору. Власне українські слова. Синонімічне багатство мови. Складні випадки слововживання. Роль фразеологізмів у мовленні. Стилiстичні засоби лексикології та фразеології. Система частин мови, спільне і відмінне в них. Складні випадки правопису різних частин мови. Стилiстичні засоби морфології</p>	<p>Поглиблювати, систематизувати найважливіші відомості з курсу української (офіційної) мови, збагативши мовлення стилістичними засобами лексикології, фразеології, морфології, синтаксису. Удосконалювати правописні уміння і навички</p>

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Словосполучення і речення, синтаксичні зв'язки в них, граматична основа речення, види простих речень, члени речення, види складних речень. Інтонавання пунктограми у простому і складному реченнях, при прямій мові і діалозі. Стилiстичні засоби синтаксису	

Культурологічна змістова лінія

Зміст освіти	Обов'язкові результати навчання
Прекрасне в українській народній творчості, побуті, народних звичаях і традиціях. Прекрасне в українському національному мистецтві, архітектурі. Прекрасне у мові (милосвучність, багатство, виразність, досконалість) і мовленні. Етична культура українського народу, відображена в народних традиціях і звичаях, в усній народній творчості. Український національний ідеал. Національні герої, подвижники, мученики	Уміти помічати красу в українській народній творчості, мистецтві мови
Найважливіші історичні відомості про Придністров'я та Україну	Знати основні риси історичного розвитку Придністров'я та України
Давні імена. Вірування, фольклорна творчість. Народна пісня і думи. Елементи рідинної обрядовості. Народна медицина	Використовувати засвоєні українознавчі відомості у власних усних і письмових висловлюваннях
Найвизначніші постаті вітчизняної культури: В. Мономах, Нестор-Літописець, Петро Могила, Маруся Чурай, Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, Л. Курбас та ін.	Знати найвідоміших діячів вітчизняної культури, їх особистісний внесок в розвиток певної сфери культури

Літературна змістова лінія

Вивчення літератури в школі спрямовано на досягнення наступної **мети:**

— засвоєння системи знань про українську літературу, її духовне та естетичне значення, її основні теми та проблеми; вивчення кращих творів видатних українських та придністровських письменників;

— виховання засобами художньої літератури духовної особистості, адаптованої до умов життя в сучасному суспільстві;

— володіння вміннями творчого читання та аналізу художніх творів; виявлення в них конкретно-історичного та загальнонародського змісту; співвідношення матеріалу літературної класи з сучасністю;

— розвиток пізнавальних інтересів, інтелектуальних та творчих здібностей учнів;

— розвиток усного та писемного мовлення учнів, вміння правильно користуватися українською літературною мовою, навичок написання творів різних типів та літературних творчих робіт різних жанрів.

Реалізуючи загальну мету, літературна змістова лінія вирішує наступні **завдання**: збагачення духовного світу та естетичного досвіду учнів, співвідношення моральних ідеалів рідної та української літератури та культури; виховання поваги до української культури та літератури; формування вмінь розуміти та естетично сприймати твори української літератури; розвиток мовленнєвої діяльності учнів.

В даній змістовій лінії подано перелік авторів та їх творів для обов'язкового вивчення.

Основними критеріями відбору художніх творів для вивчення в школі є їх висока художня цінність, гуманістична спрямованість, яка позитивно впливає на особистість учня.

Вивчення творів письменників в тому чи іншому класі визначається програмою. Пропонований матеріал поділено на розділи згідно з етапами розвитку української літератури.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

Народний епос. «Зажурилась Україна, бо нічим прожити», «Хмельницький і Барабаш».

Літературний процес 70–90-х років XIX ст.

І. Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я».

П. Мирний. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

І. Карпенко-Карий. «Хазяїн».

І. Франко. «Гімн», «Гріє сонечко», «Червона калино, чого в лузі гнешся?», «Чого являєшся мені у сні?».

Літературний процес кінця ХІХ – початку ХХ ст.

М. Коцюбинський. «Тіні забутих предків».

Л. Українка. «Contra spem spero», «І все-таки до тебе думка лине», «Як я люблю оці години праці», «Стояла я і слухала весну», «Лісова пісня», «Бояриня».

В. Стефаник. «Камінний хрест».

О. Кобилянська. «Людина».

Літературний процес ХХ ст. (1900–1930)

П. Тичина. «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Коли в твої очі дивлюся...», «Арфами, арфами...», «Скорбна мати», «Похорон друга».

М. Рильський. «Яблука допіли...», «Шопен», «Слово про рідну матір».

В. Сосюра. «Любіть Україну», «Білі акації будуть цвісти...», «Так ніхто не кохав».

М. Хвильовий. «Я (Романтика)».

О. Вишня. «Моя автобіографія», «Мисливські усмішки».

Ю. Яновський. «Вершники (новели «Подвійне коло», «Шаланда в морі»)».

М. Куліш. «Мина Мазало».

І. Кочерга. «Ярослав Мудрий».

Літературний процес ХХ ст. (1940–1950)

О. Довженко. «Зачарована Десна».

А. Малишко. «Хмаринка в небі голубім...», «Палають огні при дорозі...», «Лист до гречки», «Пісня про рушник» (оглядово).

О. Гончар. «Собор».

Літературний процес ХХ ст. (1960–1990)

В. Симоненко. «Лебеді материнства», «Кривда», «Ти знаєш, що ти — людина?»

Д. Павличко. «О рідне слово, хто без тебе я?», «Коли ми йшли удвох з тобою...», «Два кольори».

Л. Костенко. «Світлий сонет», «Пастораль ХХ століття», «Маруся Чурай».

Г. Тютюнник. «Зав'язь», «Три зозулі з поклоном».

В. Стус. «За літописом Самовидця», «У цьому полі, синьому, як льон...», «На Колимі запахло чебрецем...».

І. Драч. «Етюд про хліб», «Чорнобильська мадонна» (окремі частини).

Б. Олійник. «Пісня про матір», «В оборону хліба».

Література Придністров'я

Загальний огляд, основні тенденції.

Основні історико-літературні відомості

Українська література кінця XIX – початку XX століття

Українська література в контексті світової культури.

Основні теми і проблеми української літератури кінця XIX – початку XX століття. Розвиток поезії, прози драматургії.

Емський указ (1876), його гальмівний вплив на розвиток української літератури, театру, національної науки. Дальше зміцнення культурних зв'язків східних і західних земель України.

Україна в умовах назрівання революційної кризи на початку XX століття.

Революційні події 1905–1907 років в Україні. Національний рух. Виникнення української преси, «Провіти» та інших культурно-освітніх установ.

Стан літературної критики (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Павлик, О. Маковей).

Розробка в українській літературі нових тем, поява нових жанрів.

Українська література XX століття

Успадкування й розвиток традицій літератури попередніх епох.

Різноманітність літературних течій та угруповань у 20-х роках. Письменницькі організації того часу.

Співіснування різних напрямків, течій, стилів (реалізм, неоромантизм, символізм, футуризм, експресіонізм, конструктивізм тощо), боротьба між ними. Полеміка про творчий метод літератури (1925–1928).

Створення спілки письменників. Перший Всесоюзний з'їзд.

Розвиток поезії, прози, драматургії.

Участь письменників у Другій світовій війні. Подальший розвиток української літератури в тісному зв'язку із суспільними процесами, новими проблемами життя, настроями в народі, зі словесним мистецтвом інших націй.

Література Придністров'я

Загальні і специфічні духовно-етичні і соціальні проблеми в літературі Придністров'я.

Твори письменників Придністров'я як джерело знань про культуру, звичаї, традиції різних народів, що проживають на території Придністровської Молдавської Республіки. Переклади творів придністровських письменників українською мовою.

Основні поняття теорії літератури

Зміст і форма художнього твору. Художній образ і літературний тип. Прототип. Зміст і форма художнього твору. Тема та мотиви. Ідея художнього твору. Проблематика та конфлікти в художньому творі.

Композиція художнього твору. Сюжет і його елементи. Позасюжетні елементи. Тропи. Епітет, постійний епітет. Порівняння. Метафора, персоніфікація (уособлення), алегорія. Метонімія, синекдоха. Гіпербола. Оксиморон. Символ.

Види комічного. Гумор, іронія, сатира, сарказм, гротеск.

Поетичний синтаксис. Інверсія. Тавтологія. Антитеза. Анафора. Риторичні фігури: риторичне звертання та риторичне запитання. Поетичний звукопис. Алітерація й асонанс. Теорія віршування. Системи віршування: метрична, силабічна, тонічна та силабо-тонічна. Двоскладові та трискладові стопи. Віршові розміри: ямб, хорей, дактиль, амфібрахій та анапест. Рима. Основні види римування в катрені (парне, перехресне, кільцеве). Поняття про строфу. Види строф: дистих (двовірш), тривірш, катрен, терцина. Ознаки класичного сонета. Верлібр.

Роди і види літератури. Епос. Малі епічні твори: новела, оповідання. Повість як зразок середнього епічного твору. Великі епічні твори: роман, епопея. Лірика. Ліричний образ і ліричний герой. Різновиди ліричних творів: ода, послання, романс, медитація, поезія в прозі. Види ліричних творів за тематикою: філософська, патріотична, громадянська, пейзажна й інтимна лірика. Ліро-епічні твори. Співомовка, байка, балада, поема та роман у віршах як зразки ліро-епічних творів. Драма. Вертеп. Шкільна драма й інтермедії. Жанрові різновиди сучасної драми: власне драма, трагедія та комедія. Драматична поема.

Літературні стилі та напрями. Періодизація розвитку української літератури. Доба Відродження, Реформація в українській літературі. Бароко та його характерні риси. Особливості українського бароко. Козацьке бароко.

Класицизм і його особливості. Сентименталізм і його жанри. Романтизм і його ознаки. Жанрове розмаїття романтизму. Реалізм. Реалістичні течії другої половини ХІХ ст. в українській літературі: побутово-просвітницький, революційний і класичний реалізм. Доба модернізму. Особливість українського модернізму. Модерністські течії: неоромантизм, неокласицизм, символізм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм. Характерні ознаки кожної з названих течій. Їх розвиток в українській літературі. Постмодернізм. Представники українського постмодернізму. Особливості розвитку сучасної літератури, її стильове та жанрове розмаїття.

Основні види діяльності щодо засвоєння літературних творів і теоретико-літературних понять

- Усвідомлене, творче читання художніх творів різних жанрів.
- Виразне читання.
- Різні види переказу.
- Заучування напам'ять віршованих текстів.
- Визначення приналежності літературного (фольклорного) тексту до того або іншого роду і жанру.
- Аналіз тексту, що виявляє авторський задум і різні засоби його втілення; визначення мотивів вчинків героїв і суті конфлікту.
- Виявлення мовних засобів художньої образності і визначення їх ролі в розкритті ідейно-тематичного змісту твору.
- Участь в дискусії, твердження і доказ своєї точки зору з урахуванням думки опонента.
- Підготовка рефератів, доповідей; написання творів на основі і за мотивами літературних творів.

Вимоги до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення літератури на базовому рівні учень повинен знати/розуміти:

- особливості розвитку української літератури в різні історичні періоди;
- імена представників того чи іншого літературного періоду;
- авторів вивчених творів;
- основні літературні напрями, течії (угруповання, школи), їх представників;
- основні відомості про життя й творчість письменників;
- зміст художніх творів, що ввійшли до переліку;

- основні теоретико-літературні поняття, передбачені програмою;
- найхарактерніші ознаки літературних напрямів і течій;
- найхарактерніші особливості літературного процесу певного періоду та ознаки індивідуального стилю митця;

уміти:

- відтворювати зміст літературного твору;
- аналізувати й інтерпретувати художній твір, використовуючи відомості з історії і теорії літератури (тематика, проблематика, етичний пафос, система образів, особливості композиції, образотворчо-виразні засоби мови, художня деталь); аналізувати епізод (сцену) вивченого твору, пояснювати його зв'язок з проблематикою твору;
- співвідносити художню літературу з суспільним життям і культурою; розкривати конкретно-історичний і загальнолюдський зміст вивчених літературних творів; виявляти теми і ключові проблеми української літератури; співвідносити твір з літературним напрямом епохи;
- визначати рід і жанр твору;
- зіставляти літературні твори;
- виявляти авторську позицію;
- виразно читати вивчені твори (або їх фрагменти), дотримуючи норми літературної вимови;
- аргументовано формулювати своє ставлення до прочитаного твору;
- писати рецензії на прочитані твори і твори різних жанрів на літературні теми.

ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

10–11 класи

Пояснювальна записка

Українська мова є однією з офіційних мов Придністровської Молдавської Республіки, що передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Тому перед навчальним закладом з російською мовою навчання стоїть завдання створити такі умови вивчення української мови, щоб учні мали змогу засвоїти не тільки суму знань, лінгвістичних понять і граматичних правил, а й уміли активно послуговуватися мовою як засобом спілкування в усіх сферах і жанрах мовлення.

Навчальні завдання курсу:

1) забезпечити володіння нормами української літературної мови; дотримання вимог культури усного й писемного мовлення, навичок користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;

2) дати учням глибокі й систематичні знання з усіх розділів науки про мову;

3) сформувати уміння й навички використання мовних знань на практиці, виробити міцні орфографічні й пунктуаційні навички;

4) виховувати повагу до української літературної мови, до її культури.

Аби забезпечити розв'язання поставленої мети і завдань, що з неї випливають, а також щоб надати шкільному курсу української мови більшої практичної спрямованості, зміст програми диференційовано на три взаємопов'язані змістові лінії: *лінгвістичну, комунікативну, культурологічну*, а також окремо виділено лінію «*українська література*», що дає змогу познайомитись учням з кращими зірцями українського красного письменства.

Лінгвістична змістова лінія — це шкільний курс мовної системи, якою, без сумніву, мають оволодіти учні, щоб поліпшити своє мовлення. У ній подано основні мовознавчі поняття, вимоги до роботи над орфоепічними і граматичними нормами української літературної мови, правилами з орфографії та пунктуації. Передбачено вивчення ряду тем із загального мовознавства, зокрема суспільної ролі мови, її розвитку, поширеності української мови у світі та ін.

Програма визначає вивчення таких лінгвістичних понять, фактів і закономірностей, які забезпечують необхідний для учнів обсяг знань з української мови. Ці знання є основою для формування правильного уявлення про структуру української мови у всій сукупності її виявлень, забезпечують оволодіння літературним мовленням.

Комунікативна змістова лінія програми визначає зміст роботи над формуванням в учнів умінь сприймати усне і писемне мовлення, відтворювати, самостійно будувати усні і письмові висловлювання різних жанрів, які необхідні учням у період навчання, в процесі майбутньої діяльності і просто в життєвому спілкуванні. Загальновідомо, що навчити учнів добре володіти мовою можна лише в процесі мовлення. При цьому гармонійно мають розвиватися усі чотири види мовленнєвої діяльності — аудіювання, говоріння, читання і письмо. У зв'язку з цим програмою передбачається практичне ознайомлення учнів з видами мовленнєвої діяльності, різновидами аудіювання (глобальним, детальним, критичним), різновидами читання (ознайомчим, вивчальним, вибіркоким). Відповідно розширено перелік видів робіт, до якого введено аудіювання (слухання-розуміння), читання (вголос і мовчки) текстів різних типів і жанрів мовлення, складання діалогів.

Комунікативна змістова лінія містить:

- 1) відомості про мовлення;
- 2) перелік основних видів робіт.

У процесі її опрацювання учні ознайомлюються з такими мовленнєво-навчними поняття, як спілкування і мовлення, ситуація спілкування, текст, монолог і діалог, типи, стилі і жанри мовлення та ін.

Способом формування комунікативних умінь традиційно є різні види роботи, основне місце серед яких займають перекази і твори, що проводяться в тісному зв'язку і в єдиній системі: від переказу до твору того самого типу і стилю мовлення. Перекази і твори виступають як підготовчі вправи до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо).

Велике значення в навчально-виховному процесі на уроках української мови мають мовленнєві взірці, тобто система текстів і усних висловлювань, зміст яких концентровано представляє культуру українського народу, а також кращі зразки світової, а форма визначається довершеністю. З цією метою у програмі виділяється як самостійна *культурологічна змістова лінія*, що являє собою перелік культурологічних тем, які орієнтуватимуть учителів-словесників на добір відповідних текстів, що знайомлять з історією, звичаями і традиціями, мистецькими скарбами, духовною культурою, із загальнолюдськими моральними нормами і становлять певну систему.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин. Учителю має змогу в разі потреби вносити в нього деякі корективи, не скорочуючи при цьому кількість уроків з розвитку зв'язного мовлення.

Окремо виділено «*Літературну змістову лінію*», яка орієнтує вчителя на виховання духовно багатого, зорієнтованого на творчу діяльність особистості, щоб змогла вона знайти себе в суспільстві, у Всесвіті. На прикладах літературних взірців для наслідування маємо виховати, розвинути людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем, чистою совістю. Учителю-словеснику повинен вивчати кожного свого учня, його можливості, обставини індивідуального саморозвитку, умови саморозкриття і самореалізації.

Реформування освіти вимагає по-новому підходити до навчання. Як свідчать наукові дослідження, потрібно навчити учнів самостійно здобувати знання, щоб потім уміти адаптуватися в соціумі і самостійно та творчо працювати. Для цього потрібно сформувати в учнів такі вміння:

- прочитавши твір, уміти визначити проблеми, які в ньому порушуються;
- самостійно та критично їх аналізувати;
- усвідомлювати, де в життєвих ситуаціях можна буде використати здобуті знання і вміння;

— уміти працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення;

— уміти працювати в колективі над розв'язанням проблем, поставлених однокласниками;

— уміти користуватися знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, Інтернет, самостійне читання художньої та критичної літератури).

Програма націлює учителя на прищеплення учням любові до літератури, на вироблення умінь проникати в художню тканину твору, розуміти його тематичний зміст.

Систематичності курсу сприяє історико-літературний принцип структурування навчального матеріалу, який здійснюється в кожному класі відповідно до вікових особливостей і пізнавальних можливостей школярів.

До багатьох творів указуються теоретико-літературні поняття. На пояснення сутності деяких з них належить приділити частину уроку, але більшість цих понять має становити один з обов'язкових компонентів аналізу творів, що забезпечить вивчення їх у єдності змісту й форми.

З метою ознайомлення учнів з творчістю письменників, що жили або живуть в Придністров'ї, та посилення патріотичного виховання до програм уведена рубрика «Література Придністров'я». Скільки буде цих уроків, коли вони проведитимуться, словесник визначає самостійно.

Навчальні години в кожному класі розподілено орієнтовно за розділами. Учитель може змінювати кількість годин на вивчення того чи іншого розділу або теми, що дасть змогу творчо підходити до реалізації літературної освіти.

Діяльність учителя повинна будуватися на основі принципів ділового, дружнього і творчого співробітництва з учнями.

10 КЛАС

(68 год., 2 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Роль мови у формуванні і самовираженні особистості.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, граматики, правопису, стилістики

(28 год)

Одиниці мови: основні звуки мовлення, значущі частини слова, слово, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле (текст).

Основні норми української літературної вимови. Знаки письма. Складні випадки правопису ненаголошених голосних, м'якого знака, апострофа. Стилістичні засоби фонетики.

Морфологічна будова слова. Основні орфограми в коренях, префіксах та суфіксах. Творення слів. Стилістичні засоби словотвору.

Власне українські слова. Синонімічне багатство мови. Складні випадки слововживання. Роль фразеологізмів у мовленні. Стилістичні засоби лексикології та фразеології.

Система частин мови, спільне/відмінне в них. Складні випадки правопису різних частин мови. Стилістичні засоби морфології.

Удосконалення вмінь здійснювати мовний аналіз, уживати вивчені засоби мови у власних усних і письмових висловлюваннях. Набуття орфоепічних та орфографічних навичок.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(12 год)

Відомості про мовлення

Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Різновиди читання й аудіювання.

Повторення вивченого про мовлення, спілкування, текст, стилі і типи мовлення.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне **читання** текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Біографія. Анотація.

Конспектування висловлювань, що сприймаються на слух.

Тематичні **виписки**, тези, конспект прочитаного (художнього твору, публіцистичної та науково-популярної статей).

Творчі **перекази** з продовженням (висловлювання власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.).

Переказ-переклад.

Робота над виправленням помилок, допущених у письмовому переказі чи творі.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія).

Виступ на зборах, семінарах (підготовлений і заздалегідь не підготовлений).

Відгук на книгу, кінофільм, спектакль, твір образотворчого мистецтва.

Стаття в газету на морально-етичну тему.

Твори (за складним планом). Твір (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на морально-етичні теми.

Ділові папери. Доручення.

Удосконалення вмінь сприймати усне та писемне мовлення, користуватися різними способами засвоєння почутого і прочитаного, різновидами аудіювання і читання; **відтворювати** готові тексти (усно і письмово); **створювати** монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів з урахуванням ситуації спілкування; брати участь у діалозі; перевіряти результати мовленевої діяльності (коректувати усне мовлення в процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача), вдосконалювати написане; додержувати норм українського мовленнєвого етикету.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку зв'язного мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Національна самобутність української мови, її багатство і краса. Взаємозв'язок мови і мислення. Роль мови у формуванні особистості	«Нам треба голосу Тараса»

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Дружба. Любов. Сім'я. Любов — найбільше багатство. Батьківське і материнське щастя. Культура сімейних взаємин	«Є в коханні і будні, і свята»
«Як знаходити друзів і впливати на людей» Д. Карнегі. Мистецтво спілкування. Мистецтво критики	Чи сперечаються про смаки?
Матеріальне й духовне. Загальнолюдські цінності. Пошук істини, сенсу буття	«У щастя людського два рівних крила...». «Наша ціль — людське щастя і воля»
Шляхи до життєвої гармонії. Бережімо собори своїх душ	«Найогидніші очі порожні»
Творча суть людини. Прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. Освіченість і висока мораль — ознаки інтелігентності	Совість — найкращий порадник
Народні традиції і звичаї, свята і обряди	Свято Івана Купала

Літературна змістова лінія

(28 год)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ

НАРОДНИЙ ЕПОС. «Зажурилась Україна, бо нічим прожити», «Хмельницький і Барабаш»

«Зажурилась Україна, бо нічим прожити» — давня історична пісня. Страждання українського народу від нападів турецько-татарських орд. Заклик до мирного населення єднатися з козацьким військом для захисту рідних земель. Думка про те, що лише одностайні дії всього народу можуть врятувати країну від зруйнування. Висока образність пісні, досконалість віршової форми.

«Хмельницький і Барабаш». Історична основа думи. Схвалення прагнень Хмельницького об'єднати всі сили народу для боротьби за визволення України, захисту її самостійного державного існування. Прагнення Барабаша заради власних вигод зберегти панування крелевської Польщі на українських землях.

Думки про те, що зрада «своїх» для народної справи страшніша за будь-якого зовнішнього ворога. Виправдання жорстоких дій Хмельницького, вимушених історичними обставинами.

Дослівні повторення окремих місць у думі як один із широко застосовуваних у фольклорі художніх засобів. Особливості віршової форми думи.

Огляд інших жанрів фольклорного епосу (казки, переказу, легенди, балади, байки) з опорою на твори, що вивчалися в попередніх класах; анекдот як попередник літературної новели. Зв'язки народного й літературного епосу.

Теорія літератури. Поняття про народний епос та його основні жанри. Узагальнення знань про найбільш використовувані засоби уснопоетичної мови. Поглиблення поняття про народне віршування.

Літературний процес 70–90-х років XIX ст.

Вступ

Інтенсивний розвиток капіталізму в Україні. Становище населення України у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Антиукраїнська політика властей у галузі освіти і культури.

Переломні зрушення у світобаченні людей, зміна моральних та естетичних ідеалів, що позначилося на мистецтві.

Українська поезія 70–90-х років (І. Франко, М. Старицький, Я. Щоголів, І. Манжура, П. Грабовський).

Бурхливий розвиток прози (І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко, Б. Грінченко).

Ідейно-тематичне і жанрове багатство драматургії (М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, І. Франко). Зв'язок драматургії й театру. Успіхи театру корифеїв. Музичне мистецтво (М. Лисенко).

Постановка соціальних проблем, поглиблення психологізму в українській літературі. Інтернаціональні та патріотичні мотиви в творчості письменників. Розробка нових тем, поява нових жанрів. Боротьба проти занепадницького мистецтва.

Емський акт (1876), його гальмівний вплив на розвиток української літератури, театру, національної науки. Дальше зміцнення культурних зв'язків східних і західних земель України.

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ. «Кайдашева сім'я»

Правдиві описи побуту, пейзажу, інтер'єру, різноманітність жанрів, збагачення зображувально-виражальних засобів українського слова, об'єктивно-епічний стиль повіствування — визначальні ознаки творчості І. Нечуй-Левицького.

Тяжке становище трудового народу за кріпацтва та пореформеного часу, тягар солдатчини в перших оповіданнях письменника («Дві московки», «Рибалка Панас Круть» та ін.). Визначне місце повісті «Микола Джеря» в українській прозі.

«Кайдашева сім'я» — зразок реалістичної соціально-побутової повісті в тогочасному селі, розпад патріархальних норм родинного життя під тиском пореформених обставин. Зосередження уваги письменника на сім'ї як осередку суспільства. Змалювання буднів родини Кайдашів, у яких розкриваються внутрішні спонукання селян утвердити себе господарями на землі. Своєрідність розгортання сюжету повісті. Типовість характерів. Індивідуалізм егоїстичних натур, що став причиною духовної роз'єднаності членів сім'ї. Картини побуту, їх значення для розуміння характерів героїв та вираження ідеї повісті. Автор у творі.

Гумор і сатира у творі. Майстерність описів та діалогів, багатство мови. І. Франко про «Кайдашеву сім'ю».

Історичні романи «Князь Ієремія Вишневецький», «Гетьман Іван Виговський».

Значення творчості І. Нечуя-Левицького для розвитку української прози. Вшанування його пам'яті.

Теорія літератури. Поняття про соціально-побутову повість.

Панас МИРНИЙ.

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (розділи)

Життєвий і творчий шлях письменника.

Формування світогляду письменника в умовах посилення визвольного руху в країні. Вплив традицій Т. Шевченка, Марка Вовчка, передової російської та західноєвропейської літератури на розвиток таланту видатного митця. Демократичне спрямування естетичних поглядів Панаса Мирного. Увага до соціальної проблематики, висвітлення порочної буржуазної моралі, зображення типів «нових людей» епохи (революційно настроєних інтелігентів), об'єктивно-описовий спосіб викладу художнього матеріалу, глибока вмотивованість поведінки та вчинків персонажів, розкриття їхнього духовного світу, гуманізм — основні риси творів Панаса Мирного.

Ранні твори письменника («Лихий попутав», «П'яниця»); учасники народницького руху в повісті «Лихі люди».

Тематична та жанрова різноманітність творчості. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Історія написання. Джерела твору, проблематика (загибель народної сили, наростання протесту, бунтарства, показ «голодної волі», критика

земства, згубного впливу солдатчини, розкриття моралі трудівника і психології багача). Своєрідність композиції (багатоплановість сюжету, екскурси в минуле, публіцистичні відступи, оригінальність початку роману, масові сцени).

Образи Грицька й Максима; жіночі образи (Мотря, Галя, Христя) ідейна навантаженість, засоби індивідуалізації. Сатиричне зображення експлуататорів, засудження антинародної діяльності представників земства, чиновників. Майстерність письменника у відтворенні картин народного життя. Роль портретних деталей; прийоми сатиричної характеристики. Значення описів природи для розкриття внутрішнього стану героїв. Ідея назви твору. Місце роману в творчості Панаса Мирного. Значення спадщини Панаса Мирного. Розвиток традицій письменника-класика у сучасній прозі. Вшанування пам'яті письменника.

Теорія літератури. Поняття про роман. Соціально-психологічний роман. Багатоплановість великих епічних творів, їх жанри.

Розвиток драматургії і театру (огляд)

Умови розвитку драматургії і театру в другій половині XIX ст. Активізація аматорського руху в Україні.

Створення українського професійного театру. Труп корифеїв та її діяльність (І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський).

Спільна боротьба передових діячів українського та російського театраль-ного мистецтва за реалістичний народний театр.

Перемога художнього методу критичного реалізму в українському театрі й драматургії. Утвердження жанрів реалістичної соціальної та соціально-побутової психологічної драми, соціальної комедії, водевілю, історичної трагедії як основи репертуару кращих театральних труп.

Драматургічна творчість М. Старицького — значний внесок у розвиток української драматичної культури другої половини XIX ст. Актуальність тематики, демократичний зміст, сценічність його драматичних творів («Ой не ходи, Грицю...», «У темряві», «Талан»). Проблема соціальної нерівності на селі: стосунки панів і селян після реформи, засудження фальші поміщицького лібералізму, показ важких наслідків кріпосництва («Не судилося»).

Традиції української драматургії та новаторство в драмах М. Кропивницького, злободенність тематики, поєднання реалізму з мелодраматизмом («Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Дай серцю волю, заведе в неволю»). Відтворення нових процесів у житті пореформеного села: розшарування селянства, розвиток лихварства («Глитай, або ж Павук»).

Розвиток української музики; творчість М. Лисенка.

Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ. «Хазяїн»

Огляд життя і творчості письменника.

І. Карпенко-Карий — найвизначніший драматург української літератури ХІХ ст.; «один з батьків новочасного українського театру» (І. Франко).

Демократичні переконання письменника, переслідування його царським урядом. Успадкування і розвиток кращих традицій вітчизняної та світової драматургії. Актуальність тематики п'єс, широта охоплення тогочасної дійсності, художнє осмислення соціальних тенденцій епохи, майстерне втілення їх у психологічно переконливі образи подій, характерів, ситуацій. Артистична діяльність І. Карпенка-Карого.

Перші драми письменника. Зумовленість їх конфлікту соціально-економічними відносинами часу, викриття хижачтва й сваволі глитаїв та сільської влади, створення першого в українській літературі образу селянського бунтівника («Бурлака», «Наймичка», «Розумний і дурень»).

П'єса «Хазяїн — соціально-сатирична комедія нового типу, гостра сатира на стяжателів, експлуататорів, міщан. Особливості образу Пузиря — мільйонера з дрібновласницькою психологією та побутом (скупість і нехтування громадськими справами). Психологічне вмотивування вчинків Пузиря, трагікомізм образу.

Феноген, Ліхтаренко, Зеленський як доповнення до образу Пузиря показ різних типів слуг та комерсантів, викриття їхньої аморальності (лицемірство, обман, шантаж, цинізм, злодійство — способи їхніх дій).

Значення образу Золотницького для розкриття характеру Пузиря.

Спроба протиставити хижакам-експлуататорам представників народницької інтелігенції (Соня, Калинович).

Показ назрівання конфліктів між капіталістами, з одного боку, та селянами і робітниками — з іншого.

Образ народу в комедії.

Мовна характеристика дійових осіб. Своєрідність монологів та діалогів. Значення авторських ремарок; засоби сатиричного зображення.

Спільні риси сатири І. Карпенка-Карого із сатирою М. Гоголя, М. Салтикова-Щедріна, О. Островського.

Роль І. Карпенка-Карого в розвитку жанру трагедії на історичну тему («Сава Чалий»). Реалістичне зображення потворних явищ капіталістичної дійсності («Наймичка», «Мартин Боруля», «Сто тисяч»). Значення творчості І. Карпенка-Карого для розвитку української драматургії.

Теорія літератури. Жанри драматичних творів. Засоби зображення характеру в драматичному творі. Поглиблення поняття про конфлікт (суперечності між персонажами та обставинами). Прототип і художня типізація.

Іван ФРАНКО. «Гімн», «Гріє сонечко»,
«Червона калино, чого в лузі гнешся?»,
«Чого являється мені у сні?..»

Життєвий і творчий шлях письменника.

І. Франко — видатний громадський і культурний діяч, письменник, літературознавець, учений. Його суспільно-політичні, філософські та естетичні погляди. Критика марксизму. Дальший розвиток деморатичних традицій Т. Шевченка, М. Чернишевського. М. Добролюбова. Тісний зв'язок з народом. Переслідування письменника цісарською владою. Поетична творчість І. Франка — найвище досягнення української поезії другої половини ХІХ ст. Багатство тематики, ідейна глибина, різноманітність форми.

«Гімн» — один з найкращих творів революційно-патріотичної лірики в українській літературі. Образ вічного революціонера як втілення могутності, нездоланності трудового народу, його одвічних поривань до перебудови суспільства на основі соціальної справедливості. Громадянський пафос поезії. Використання риторичних фігур (окличних речень, поетичних звернень, повторів, зокрема — заперечних). Римо-ритмічні особливості поезії. Популярність її в народі як пісні (музика М. Лисенка).

«Гріє сонечко». Поетичне звертання до передових кіл сучасного авторові суспільства із закликом сіяти в народі «золоте зерно» прогресивних ідей, піднімати народ на боротьбу проти соціально несправедливого ладу.

Особливості композиції вірша та його римо-ритмічної структури.

Збірка поезій «**Зів'яле листя**» (підзаголовок «**Лірична драма**»). Мотиви туги і страждань, породжені складними суспільними та особистими обставинами. Народнопоетична основа поезій циклу.

«Червона калино, чого в лузі гнешся?». Поетичне вираження прагнень до світла, сонця, уболівань з приводу тяжкої долі пригноблених. Використання народної символіки (образи калини та дуба). Літературна обробка поетом одного з пісенних розмірів. Діалогічна форма.

«Чого являється мені у сні?..». Художнє відтворення почуття великої, ніжної, вірної любові, болючих переживань, викликаних неподілимим коханням. Використання надбань народного віршування.

Особливості поетичного стилю І. Франка. Багатство форм і прийомів у його ліриці. Поетичне новаторство письменника.

Тематична і жанрова різноманітність прози І. Франка. «**Ліси і пасовиська**».

Робітничая тематика в творчості письменника.

Теорія літератури. Традиції і новаторство в художній літературі. Поняття про суспільну роль поезії.

Літературний процес кінця XIX – початку XX ст.

(26 год)

Вступ

Суспільно-політичний і національний рух в Україні наприкінці XIX ст.

Україна в умовах назрівання революційної критики на початку XX ст.

Революційні події 1905–1907 років в Україні. Національний рух. Виникнення української преси, «Просвіти» та інших культурно-освітніх установ. Посилення національного гноблення в період реакції (1907–1910). Шевченківський ювілей 1914 року.

Стан літературної критики (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Павлик, О. Маковей).

Розробка в українській літературі нових тем, поява нових жанрів.

Багатство й самобутність поезії цього періоду (І. Франко, Леся Українка, В. Самійленко, Олександр Олесь, М. Вороний).

Ідейно-художні пошуки в прозі. Новелістика (М. Коцюбинський, В. Стефанік, Лесь Мартович, Марко Черемшина, А. Тесленко, Дніпрова Чайка, С. Васильченко, О. Кобилянська).

Постановка злободенних соціальних проблем у драматургії (Леся Українка, В. Самійленко, С. Васильченко).

Українська література цього часу у зв'язках з іншими видами мистецтва.

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ.

«Тіні забутих предків»

Життєвий і творчий шлях письменника.

Творчість М. Коцюбинського — вершина української прози дореволюційного часу, один з наріжних каменів її подальшого розвитку. Еволюція світогляду письменника. Вияв впливу народницьких ідей у перших творах («Андрій Соловейко», «Дядько та тітка», «П'ятизлотник», «Ціпов'яз»). Показ бурхливої доби революційного оновлення в перші десятиріччя XX ст., її героїв і страдників («Невідомий», «В дорозі», «Дебют», «Лист»). Настрої села, породжені суспільними процесами, пробудження свідомості людини-трудівника.

Боротьба письменника проти ренегатства і занепадницьких настроїв у часи реакції. Ідеї служіння митця народові. Душевний біль автора, викликаний картинами страждань народу. Образ автора в новелі. Багатство образотворчих засобів у змалюванні пейзажу, його роль у розкритті психології митця. Внутрішній монолог як засіб відтворення душевного стану героя. Драматична напруженість діалогу. Заклик до боротьби проти царизму, за новий, справедливий, суспільний лад. Використання засобів імпресіонізму («**Intermezzo**»).

Викриття реакційної суті буржуазно-поміщицького псевдолібералізму («Кони не винні»).

«Тіні забутих предків». Уславлення світлого, здорового життя, яке перебуває в постійній гармонії з природою. Відображення своєрідного міфологічного світовідчуття і світосприймання гуцулів, що виявляються в їхньому способі буття, віруваннях; непереможний потяг до краси, поезії, до всього людяного, піднесеного. Майстерний показ побуту, повір'їв, звичаїв, елементи язичництва в них. Протиставлення поетичних образів Івана та Марічки, овіяних чарами природи, грубій, обмеженій Палагні з її єдиним прагненням до ситого життя. Романтичне забарвлення оповіді й водночас правдиве відтворення способу життя гуцулів, їхньої праці, взаємин між собою; відсутність ідеалізації життя на лоні природи. Роль діалектизмів та художніх засобів, опертих на гуцульський фольклор, у створенні місцевого колориту. Особливості жанру твору.

Роль і місце творчості М. Коцюбинського в українській літературі. Вшанування пам'яті письменника.

Теорія літератури. Правда історична і художня. Літературний прототип. Індивідуальний стиль письменника. Первинне поняття про імпресіонізм.

Для самостійного читання. «Intermezzo», «В дорозі», «Кони не винні», Л. Смілянський. «Михайло Коцюбинський».

Леся УКРАЇНКА. «*Contra spem spero*»,

«**І все-таки до тебе думка лине...**», «**Як я люблю оці години праці**»,
«**Стояла я і слухала весну**», «**Лісова пісня**», «**Бояриня**»

Життєвий і творчий шлях поетеси.

Творчість Лесі Українки — видатне явище світової літератури. Багатогранність таланту письменниці, що проявилися в поезії, драматургії, прозі, в критичних і публіцистичних працях, художньому перекладі.

Збірка «**На крилах пісень**», оцінка її І. Франком.

Рання лірика (цикл «Подорож до моря»). Ліричний пейзаж «**Красо України, Подолля!...**»

Основні мотиви лірики 90-х років XIX ст. – початку 90-х років XX ст.

«**Contra spem spero**». Почуття і роздуми людини, яка наперекір долі прагне до повноцінного діяльного життя. Єдність особистого і громадського. Художні деталі алегоричного змісту. Своєрідність композиції. Афористичність мови.

«**І все-таки до тебе думка лине...**». Туга, вболівання за долю рідного краю. Заперечення пасивного співчуття стражданням народу, заклик до активної боротьби. Афористичні вислови в поезії. Особливості віршової форми (різностопний ямб), відповідність її ідейному змісту поезії. Поетичні звертання, засоби звукопису, їх зображувально-виражальна роль.

«Як я люблю оці години праці». Художнє відображення літературно-творчого процесу. Роль натхнення в цьому процесі. Алгоричний образ перелесника. Особливості організації ритмічної мови (білий вірш).

Вираження одвічних прагнень народу до краси і творчості. Узагальнені образи царів та єгипетського народу. Викриття тиранічної суті володарів. Народ — творець матеріальних і духовних цінностей, основна рушійна сила історії. Заклик до революційного повалення самодержавства. Портретна характеристика тирана. Колективний образ у творі. Інтонанційне багатство поезії («Напис в руїні»).

«Стояла я і слухала весну». Весняне відродження природи. Єдність людини і природи. Глибина, щирість переживань ліричної героїні, нав'язні красою рідного краю; світле передчуття сподіваного щастя.

Роль звукових і зорових художніх деталей.

Особливості поетичного стилю і мови лірики Лесі Українки. Новаторство ритміки.

Поєми. Теми служіння поета визвольній боротьбі народу в поемі «Давня казка». Мотиви визвольної боротьби в інших поемах.

«Лісова пісня». Проблеми боротьби за вільне, красиве, духовно багате життя людини проти дрібновласницької захланності, бездуховності (Мавка, Лукаш, дядько Лев). Любов і взаєморозуміння як основа сім'ї. Засудження потягу до особистого збагачення, хижацького ставлення до природи (мати Лукаша, Килина). Виключність обставин, за яких відбуваються події та розкриваються характери. Своєрідність реалізму п'єси. Картини природи в ній, їх ідейно-тематичне та композиційне значення. Висока драматургічна майстерність. Використання засобів неоромантизму.

«Бояриня». Звернення до проблеми національної історії. Художнє відтворення на тлі сімейного життя звичаїв і побуту козацької старшини та російського боярства, складних і суперечливих подій в Україні та Росії другої половини XVIII ст. Безкомпромісне розвінчання соціально-політичної атмосфери Росії XVIII ст. з її зневаженням елементарних прав людини, із системою доносів, хабарництва, катувань.

Відображення туги за рідним краєм Оксани — дочки козацького старшини Олекси Перебійного. Компроміс Степана з власною совістю, зневаження ним самим своєї людської гідності та честі. Домагання гетьмана Петра Дорошенка звільнити Україну від надто деспотичної «опіки» царського уряду.

Агатангел Кримський і Микола Зеров про поему «Бояриня».

Особливості творчого методу Лесі Українки (поєднання реалізму і романтизму). Леся Українка і музика. Вітчизняне і світове значення спадщини геніальної поетеси.

Вшанування пам'яті Лесі Українки.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про жанри драматичних творів (драматична поема, драма-фесрія). Естетичний ідеал письменника. Письменник та його творча праця. Первинне поняття про неоромантизм.

Василь СТЕФАНИК. «Камінний хрест»

Огляд життя і творчості письменника. Формування демократичного світогляду. Творча співдружність з Марком Черемшиною і Лесем Мартовичем.

«Камінний хрест». Трагедія переселення галицьких селян до Канади. Узагальнюючий смисл образу Івана Дідуха. Важкі переживання селян: туга за рідним краєм, страх перед невідомим майбутнім. Картини соціальної дійсності через типові, яскраві, вражаючі своєю силою художні деталі. Камінний хрест як символ трагічної долі селянина-бідняка. Історична правда і художній вимисел у новелі. Майстерність психологічної новели, лаконізм і виразність мови, мистецтво деталі. Типовість обставин та характерів. Авторська оцінка зображеного. Використання засобів експресіонізму.

Теорія літератури. Новела як жанр епосу; психологічна новела. Прийоми зображення характеру в епічних творах. Первинне поняття про експресіонізм.

Ольга КОБИЛЯНСЬКА. «Людина»

Огляд життя і творчості письменниці.

О. Кобилянська — реформатор прози, активна учасниця загальноукраїнського літературного процесу. Проникливий художник слова, тонкий знавець людської душі, виразниця ідейних поривів передової інтелігенції, дум і прагнень трудового селянства, майстер пейзажу. Роль оточення прогресивної вітчизняної літератури та європейського модернізму у становленні світоглядних і мистецьких переконань письменниці. Духовна культура українського населення Буковини, історичне минуле й тяжка соціальна дійсність, своєрідна краса Карпат — живі джерела її творчості.

Участь Кобилянської в феміністичному русі. Пошук методів боротьби за соціальне й духовне розкріпачення жінки-трудівниці («Гортензія», «Людина», «Через кладку», «Царівна»). Романтично-лірична повість «В неділю рано зілля копала».

«Людина». Безрадісне безперспективне життя жінки з неможливої інтелігентної родини на тлі важких суспільних умов. Критичні замальовки міщанського світу, убогих духовних інтересів його представників. Крах мрій Олени Ляуфлер про незалежне становище завдяки власній праці, прагнення стати вище свого середовища.

Особливості композиції повісті, роль публіцистичних матеріалів у творі.
Значення творчості О. Кобилянської для розвитку української художньої прози кінця XIX – початку XX ст.

Теорія літератури. Взаємопроникнення літературних родів; використання засобів лірики й драми в епічному творі. Первинне поняття про модернізм.

Літературний процес XX ст. (1900–1930)

Складність і драматизм умов, у яких розвивалася українська література.
Успадкування й розвиток традицій літератури попередніх епох.

Різноманітність літературних течій та угруповань у 20-х роках. Письменницькі організації того часу.

Співіснування різних напрямків, течій, стилів (реалізм, неоромантизм, символізм, футуризм, експресіонізм, конструктивізм тощо), боротьба між ними. Полеміка про творчий метод літератури (1925–1928).

Створення спілки письменників. Перший Всесоюзний з'їзд. Адміністративне утвердження методу соціалістичного реалізму.

Доба українського ренесансу 20-х років; блискуча плеяда її творців (П. Тичина, М. Рильський, М. Хвильовий, В. Сосюра, М. Зеров, Є. Плужник, В. Підмогильний та ін.). Своєрідність сприймання й оцінки та відображення кожним із них одних і тих самих подій збуреного світу. Виразні риси національної самобутньої літератури, широта охоплення сфер тогочасної дійсності, стильова різноманітність. Драма особистості в тоталітарній державі.

Переслідування українських письменників, їхня трагічна доля в роки сталінських репресій.

**Павло ТИЧИНА. «Ви знаєте, як липа шелестить...»,
«Коли в твої очі дивлюся...», «Арфами, арфами...»,
«Скорбна мати», «Похорон друга»**

Життєвий і творчий шлях поета.

Роль у формуванні світогляду письменника спостережень над життям українських сіл та міст. Участь у бурхливому мистецькому житті своєї епохи. Вплив творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. Новаторський характер поезії П. Тичини. Уведення в поетичний текст актуальних гасел дня, термінів. «Пряма» публіцистичність, ілюстративність, спрощеність вислову — слабкі сторони, властиві частині поезій П. Тичини.

Огляд творчості П. Тичини.

Збірка **«Сонячні кларнети»**. Майстерність відтворення настроїв людини через образи природи («Гаї шумлять...», «Ой не крийся, природо, не крийся...», «Світає»). Імпресіоністичні тенденції в збірці.

Інтимна лірика П. Тичини (**«Ви знаєте, як липа шелестить...»**, **«Коли в твої очі дивлюся...»**, **«Десь на дні мого серця...»**, **«Я сказав тобі лиш слово...»**). Глибина, щирість, чистота почуттів закоханості, вірності, сердечної ніжності, світлої радості.

«Арфами, арфами...» — гімн весні. Світла і ніжна гармонія барв та звуків у природі, настрої трепетної мрійливості, закоханості, меланхолійності. Насиченість поезії музичними, пісенними образами. Алегоричність художніх деталей.

Тонічний характер структури вірша, використання народних розмірів. Близькість до усної народної творчості.

Спалахи національного відродження в Україні (1917–1920). Вірші, які десятиріччями замовчувалися («Гей, вдарте в струни, кобзарі», «Ой що в Софійському заграли дзвони, затремтіли...»), тільки тепер повернені читачам.

«Золотий гомін» — гімн весняному сонцю, життю. Проблема національного відродження українського народу. Дружні почуття до інших народів. Радість з приводу возз'єднання східних та західних земель України.

Крах надій українського народу на соціальне та національне визволення, на утвердження України як суверенної держави.

«Скорбна мати» — розповідь про Матір-Україну в тяжкі часи, біль і тривога за її майбутнє.

Збірка **«Перемагають і живуть»**. Боротьба й перемога народів у Другій світовій війні.

«Похорон друга» — величний реквієм воїнам, загиблим у боях за батьківщину. Органічне злиття особистого горя від втрати близького друга з горем осиротілих дітей, матерів, жінок. Поєднання реального з уявним. Віра в нездоланність сили духу людей, у неминучість загибелі підступного ворога, в перемогу над ним. Використання різних зображувально-виражальних засобів для висловлення глибокої ніжності, болю, туги і справедливого гніву. Оригінальність зорових і слухових деталей. Своєрідність строфічної будови.

Поетика й мова творів, особливості поетичного стилю П. Тичини, новаторство, значення його творчості для розвитку української поезії.

Вшанування пам'яті поета.

Теорія літератури. Системи віршування. Поняття про тонічне віршування. Звукове інструментування вірша. Зображувально-виражальні засоби мови. Поняття про сонет.

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Яблука доспіли...»,
«Шопен», «Слово про рідну матір»

Життєвий і творчий шлях М. Рильського. Участь у літературному житті Києва 20-х років. Активна громадянська позиція, розмаїття тем і мотивів, психологічна наповненість і витонченість поетичного образу. Пристосування до особливостей рідної мови римо-ритмічних багатств світової та вітчизняної літератури. Декларативність, дидактизм коментування відображеної дійсності, величальність, пластичність образу в віршах «на злобу дня» — слабкі сторони творів поета, породжені спрощеними вузькоутилітарними настановами і вимогами літературної критики 40-х – початку 50-х років; переборення їх у наступні десятиріччя.

Перша збірка п'ятнадцятирічного поета — «На білих островах» (1910). Вплив символістів, що проявився в мотивах смутку, наріканнях на долю, бажанні втекти від життя. Переборення цих настроїв у наступних поезіях («Дівчина», «Пісня», «Шлях», «Журавлина пісня» та ін.), вираження в них щирого почуття любові до людей, природи; роздуми над власним майбутнім.

М. Рильський та неокласики (М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Пилипович, Ю. Клен).

Вірш «Яблука доспіли...». Художні деталі твору. Поетична паралель між настроєм ліричного героя та останньою природою.

«Шопен» (збірка «Літо»). Безсмертя великих художніх витворів людського генія. Естетичне й виховне значення музичного мистецтва в житті людини. Повага до культурних скарбів інших народів.

Особливості віршової форми. Багатство мови.

«Слово про рідну матір» (з однойменної збірки). Поетичне відтворення історії України. Любов до рідної землі. Використання образів з уснопоетичних творів та «Слова о полку Ігоревім».

Особливості жанру (вірш-ораторія).

Розкриття теми любові до життя, людей, рідної природи. Останні збірки поезій: «Голосіївська осінь», «Зимові записи», «Іскри вогню великого». Вплив творчості шістдесятників.

Тематична і жанрова різноманітність, образність, музичність вірша, багатство ритмомелодики і строфіки, особливості індивідуального стилю М. Рильського. Переклади і переспіви.

Наукова та критико-публіцистична спадщина. Популярність творів поета в нашій країні, за рубежом.

Вшанування пам'яті М. Рильського.

Теорія літератури. Художній переклад. Поняття про ліричного героя. Європейський неокласицизм та українські неокласики.

Володимир СОСЮРА. «Любіть Україну»,
«Білі акації будуть цвісти...», «Так ніхто не кохав...»

Огляд життя і творчості поета-лірика.

Роль у формуванні світогляду й розвитку таланту В. Сосюри пролетарського оточення, захоплення народною піснею, українською та російською літературою. Одухотворене сприймання природи, вміння відчувати найпоетамніші порухи людської душі і відтворити їх яскравим, глибоко ліричним словом — визначальні ознаки таланту поета. Вплив символістичних та імпресіоністичних тенденцій. Заглибленість в особисті переживання, прямі декларації, самоповтори у віршах на термінові замовлення редакцій — недоліки, характерні для частини поезії письменника.

Драма поета і драма особистості в «**Червоній зимі**». Ілюзії автора, нав'язні ідеологічною системою. Творча криза митця, шукання виходу з неї. Поетове Я і МИ в «Червоній зимі».

Лірична поема «**Перстень**», відображення в ній трагізму громадянської війни. Автобіографічна поема «Два Володьки».

«**Любіть Україну**» (збірка «**Щоб сади шуміли**»). Поетичний образ України, її краси й величі. Утвердження думки про те, що любов до рідного краю є однією з невід'ємних частин духовності людини. Висока пафосність мови, роль риторичних фігур у вираженні почуттів поета.

«**Як я люблю тебе, мій краю вугляний**» (збірка «**Близька далина**»). Синівська любов до рідного краю, землі — життєдайного джерела пісень. Поетичне відтворення краси природи. Віра в щасливе майбутнє свого народу. Пісенність мови вірша. Особливості його зображувально-виражальних засобів. Інтимна й пейзажна лірика В. Сосюри («**Білі акації будуть цвісти...**», «**Так ніхто не кохав...**»). Чистота й чарівність почуттів, ніжність, нав'язна коханням; нев'януча молодість поета.

Твори останнього періоду життя («Осінні мелодії», «Весни дихання»).

Теорія літератури. Поглиблення поняття про художню образність. Поширення поняття про неоромантизм у світовій та українській літературах. Поема, її піджанри.

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

І. Франко. «Гімн», «Чого являєшся мені у сні?...».

Леся Українка. «Contra spem spero», останній монолог Мавки з «Лісової пісні».

П. Тичина. «Ви знаєте, як липа шелестить...».

В. Сосюра. «Так ніхто не кохав...», «Любіть Україну».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

— основні етапи життєвого і творчого шляху І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки; найважливіші біографічні відомості про інших видатних письменників;

— поняття про типові характери, конкретно-історичне та загальнолюдське в них (на прикладах головних дійових осіб вивчених творів);

— світове значення української класичної літератури;

— історичні ознаки понять: суспільна роль мистецтва слова, конкретно-історичне та загальнолюдське значення художніх творів; літературний процес, драматичний конфлікт, роман, драма, комедія, трагедія, публіцистика.

Учні повинні вміти:

— з'ясувати взаємозв'язок світогляду і творчості письменника (на основі вивчених творів);

— виявляти найхарактерніші ознаки методу критичного реалізму.

II КЛАС

(68 год., 2 год. на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ

(1 год)

Українська мова в світі. Українська діаспора.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з синтаксису, пунктуації та стилістики

(25 год)

Найважливіші відомості з синтаксису і пунктуації: словосполучення і речення, синтаксичні зв'язки в них, граматична основа речення, види простих речень, члени речення, види складних речень. Інтонавання різних видів речень.

Основні пунктограми у простому і складному реченнях, при прямій мові і діалозі.

Стилістичні засоби синтаксису.

Будова тексту. Стилi, типи i жанри мовлення.

Удосконалення вмiнь здiйснювати мовний аналіз, уживати вивчені мовні засоби у власних усних i письмових висловлюваннях, а також набуття пунктуаційних навичок.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення

(18 год)

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання, читання текстів різних стилів, типів i жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Переказ із творчим завданням.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації, самостійне визначення теми i змісту діалогу.

Дискусія. Виступ під час дискусії.

Розгорнута відповідь на уроці (екзамені).

Доповідь i реферат на теми, зв'язані з виучуваними предметами (із залученням науково-популярної літератури).

Твори на суспільну та морально-етичну теми.

Синхронний переклад.

Ділові папери. Звіт про виконану роботу. Протокол (складний). Характеристика. Вітальний адрес. Автобіографія. Вмотивована заява. Офіційний лист.

Удосконалення вмiнь сприймати усне та писемне мовлення, користуватися різними способами засвоєння почутого i прочитаного; *відтворювати* готові тексти (усно i письмово); *створювати* монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів з урахуванням ситуації спілкування; брати участь у діалозі; перевіряти результати мовленнєвої діяльності (коригувати усне мовлення в процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача), вдосконалювати написане; додержуватись норм українського мовленнєвого етикету.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Українська мова — офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки. Українська мова серед інших мов світу. Дво- і багатомовність	Скільки ти знаєш мов — стільки разів ти людина
Людина і Всесвіт. Земля — наш спільний дім. Охорона довкілля	Хай б'ється завжди зелене серце природи
Конституція Придністровської Молдавської Республіки. Права й обов'язки громадян	Мовні права й обов'язки громадян ПМР
Суспільний розвиток Придністров'я. Соціальні й політичні проблеми	Придністровська Молдавська Республіка через 20 років
Надбання української літератури	Тарас Шевченко і сучасність
Загальнолюдські етичні цінності. негативні моральні якості. Взаємини між людьми. Чоловіча й жіноча гідність	Про межі добра і зла
Краса і мода	Якою має бути сучасна мода?
Освіта. Наука. Наукові відкриття українських учених. Проблеми вибору професії	Що вам відомо про розвиток сучасних технологій (кібернетика, генна інженерія, інформатика)?
Спорт	Спортивні досягнення українців та громадян Придністров'я
Театри. Музеї. Музичне мистецтво. Кіномистецтво	Кінофільм, який сподобався

Літературна змістова лінія

(24 год)

Літературний процес ХХ ст.

(1900–1930)

(продовження)

Розвиток української літератури на новому історичному етапі. Перевага в ній новелістичних жанрів (короткі новели, художні нариси, шкци, етюди, ескізи). Поєднання епічної розповіді з ліричним самовиявом письменників, громадська пафосність — характерні риси всієї літератури початку 20-х років.

Розвиток малих епічних жанрів (збірки оповідань і новел С. Васильченка та В. Винниченка, твори новобранців літератури — «3 літ дитинства» А. Заливчого, «Шуми весняні» М. Івченка, «Фільми революції» М. Сірчана та ін.).

Різноманітність стильових манер, що проявлялася вже в першій половині 20-х років у творчості ряду талановитих письменників: романтико-героїчна («Мамутові бивні» Ю. Яновський), лірико-імпресіоністична («Солонський яр», «Легенда», «Кіт у чоботях» М. Хвильового, «Політика» Г. Косинки), реалістична («Дороговказ» П. Панча, «Червона хустина» і «Пилипко» А. Головка), науково-фантастична («Останній Ейджевуд» і «Прекрасні катастрофи» Ю. Смолича, «Сонячна машина» В. Винниченка, «Реванш» П. Панча). Розвиток гумору і сатири.

Поява в середині 20-х років великих епічних полотен: романи («Бур'ян» А. Головка, «Майстер корабля» і «Чотири шаблі» Ю. Яновського, «Місто» В. Підмогильного) та повісті (тетралогія П. Панча «Голубі ешелони», «Зелені серцем» та «Пасинки степу» А. Головка). Твори О. Досвітнього, Б. Антоненко-Давидовича, В. Підмогильного, У. Самчука.

Подальший розвиток театру в Україні. Початкове художнє освоєння молодими драматургами нової дійсності, зображення її творців.

Виникнення і становлення кінодраматургії, її основних жанрів — кіноповісті, кінопоєми (О. Довженко «Земля»), 20-ті роки — час справжнього відродження української культури, сміливих новаторських пошуків.

Літературна дискусія 1925–1928 років, облудні політичні звинувачення чесних і відданих народові письменників. Страшний голод 1933 року; спроба письменників захистити свій народ, попередити його про смертельну небезпеку. Арешти митців у першій половині 30-х років (М. Куліш, М. Зеров, Г. Епик, Л. Курбас, Остап Вишня).

1937 рік — апогей винищення цвіту нації, вигублення молодих талантів («розстріл українського відродження»). Ослаблення розвитку української літератури в передвоєнні роки.

Воз'єднання західно- та східноукраїнських земель.

Прихід у літературу нових талантів (С. Тудор, Я. Галан, П. Козланюк, О. Гаврилюк та ін.).

Микола ХВИЛЬОВИЙ. «Я (Романтика)»

Життєвий і творчий шлях письменника. Світоглядні позиції М. Хвильового. Перші публікації творів — поема «Молодість», збірка віршів «Досвітня симфонія». Хвильовий — перший прозаїк радянської літератури. Збірки новел — «Сині етюди», «Осінь». Роман «Вальдшнепи», трактат «Україна чи Малоросія?».

«Я (Романтика)». Спроба письменника розібратися в суперечливій психології повстанця, показати причини його трагічної роздвоєності між уявленнями про норми моральної людської поведінки та обов'язком виконувати «чорне брудне діло». Розрив між високими гуманістичними ідеалами революційних гасел, сліпою вірою в «загірну комуну» та розхристаною вакханалією громадянської війни.

Доктор Тагабат — «людина з холодним розумом і каменем замість серця», безглузда жорстокість цього п'янички й людожера з інтелігентною зовнішністю. Колоритна фігура «сподвижника» доктора-вартового з черепом дегенерата і душею «палача з гільйотини». Страждання «чекіста мимоволі» Андрія, людини з нормальною психікою і чутливим серцем, який серед звірів сам фактично став звіром, змушений погоджуватися із злочинськими вироками, хоч і соромливо замість підпису «ставить зовсім незрозумілий, зовсім химерний, як хетейський ієрогліф, хвостик».

Розвінчання романтики більшовицької революції та кривавої громадянської війни, метою яких мало бути створення передумов для побудови комунізму.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про новелу. Первинне уявлення про поетичну пунктуацію, її походження та художні функції.

Для самостійного читання. Збірка новел «Сині етюд», роман «Вальдшнепи».

Остап ВИШНЯ.

«Моя автобіографія», «Мисливські усмішки»

Огляд життя і творчості письменника. Могутній і рідкісний талент гумориста. Освоєння і подальший розвиток традицій вітчизняної та світової (сатиричної) літератури й народної творчості. Тонке відчуття комічного, осягнення його природи і законів. Пошуки нових прийомів і засобів творення комічного. Глибоке знання життя, людей. Активне співробітництво в газетах і журналах; живий і постійний контакт з різними людьми, широке листування з робітниками. Відображення нових зрушень у житті міста і села.

«Моя автобіографія». Гумористична розповідь письменника про свій життєвий шлях.

Ранні твори. Дотепне висміювання міщанства, відсталості, нецтва («Дружні поради», «Село — книга», «Гіпно — баба».

Перебування Остапа Вишні в концтаборах та на засланні в роки сталінського режиму.

Другий етап творчості Остапа Вишні. Ідейно-тематична різноманітність його сатири й гумору.

«**Мисливські усмішки**». Майстерне змалювання рідної природи та заклики до її збереження.

Публіцистичні нариси «Ленінград і ленінградці», «Запорожці».

Ліризм, теплий і яскравий гумор у зображенні життя і праці передових людей, самовідданих трудівників («Діди наші та баби наші», «Весна красна»).

Значення творчості Остапа Вишні в розвитку української сатири.

Теорія літератури. Відображення дійсності засобами комічного.

Юрій ЯНОВСЬКИЙ. «**Вершники**»

(новели «**Подвійне коло**», «**Шаланда в морі**»)

Огляд життя і творчості письменника.

Вплив картин сільського життя. Подій громадянської війни на формування світоглядних переконань Ю. Яновського.

Постійні пошуки, вірність власним мистецьким переконанням про правомірність романтичного відтворення ще не знаних в історії форм життя, чутливість до появи паростків нового. Ліризм, поєднання реалістичного з романтичним — основні ознаки творчості Ю. Яновського.

Ранні твори. Проблема духовного оновлення людини і суспільства («Мамутові бивні», «Кров землі»). Романтичність подій і характерів, роздуми про суть людського життя, велич творчої праці («Байгород», «Рейд», «Чотири шаблі», «Майстер корабля»).

«**Вершники**». Багатство змісту, досконалість художньої форми, жанрова своєрідність твору. Поєднання в ньому ознак народної думи, героїчної поеми, новелістичного роману; реалізму та романтизму. Автор у творі. Роль роману в розвитку літератури. Оцінка роману світовою прогресивною критикою.

Новели періоду Другої світової війни (збірка «**Земля батьків**», «**Київські оповідання**»).

Роман «**Мир**». Відображення післявоєнної відбудови села, трудового подвигу народу.

Стислий огляд драматичної творчості Ю. Яновського.

Теорія літератури. Різноманітність стилів і жанрів у літературі. Роман у новелах.

Для самостійного читання. «Майстер корабля», «Чотири шаблі».

Микола КУЛІШ. «**Мина Мазало**»

Розповідь про письменника. Пошуки М. Кулішем методів правдивого змалювання засобами драматичного мистецтва нового в людях та стосунках між ними, породженого змінами в житті України.

Ранні твори драматурга («Мина Мазало», «Народний Малахій», «Патетична соната»). Драматична трилогія: «97», «Комуна в степах», «Прощай, село». Показ ізольованості від життя країни, міщанства в комедії «Отак загинув Гуска».

«**Мина Мазало**». Художнє відтворення проблем українізації, запроваджуваної в 20-х роках, її прихильників та супротивників (Мокій — Мина, дядько Тарас — тьотя Мотя). Відображення в комічному плані побуту старої інтелігенції після перевороту 1917 року; нещадна критика міщанства, вульгарності й обивательської глупоти.

Використання і подальший розвиток традицій вертепних дійств та інтермедій старої української літератури, кращих зразків побутової комедії, а також західноєвропейської драматургії. Своєрідність структури тексту. Застосування різних засобів творення комічного, зокрема іронії та шаржу. Висока сценічність п'єси. Великий успіх п'єси на сценах України; заборона твору наприкінці 30-х років.

Значення творчості М. Куліша для становлення української драматургії в 20-ті роки та подальшого його розвитку.

Теорія літератури. Поглиблення знань про види комічного та засоби його творення. Жанри драматичних творів.

Іван КОЧЕРГА. «Ярослав Мудрий»

Розповідь про письменника.

Складний і суперечливий шлях приходу письменника в літературу. Одночасний показ конкретно-історичних обставин і створених романтично уявою автора подій та характерів, вплив народної фантастики в ранніх творах письменника.

«**Ярослав Мудрий**» — художнє втілення ідеї незламності народного духу, любові і відданості своїй вітчизні. Актуальне звучання, сучасний пафос твору. Проблема взаємин видатної особи та народних мас. Складність характеру особистості Ярослава, правдиве відображення суперечливості його вдачі. Інші дійові особи п'єси (Микита, Журейко, Милуша). Відновлення силою творчої уяви автора давноминулої дійсності в художніх образах і картинах. Мистецька досконалість твору, своєрідність поетики.

Самобутність драматургії І. Кочерги, місце та значення її в розвитку української літератури і театру.

Літературний процес ХХ ст. (1940–1950)

Вступ

Участь письменників у Другій світовій війні: друкування в періодиці, листівки, окремі видання нових творів про важкі бої, героїчні подвиги рядових бійців, командирів, партизанів, про страждання наших людей на окупованій території, самовіддану працю трудівників міста й села в тилу. Прихід в літературу молодих письменників з фронтовиків та партизанів («другий призов» — Олесь Гончар, М. Стельмах, П. Воронько, Д. Білоус, Ю. Збанацький, О. Ющенко, Н. Тихий та ін.).

Твори письменників, що загинули у боротьбі з фашизмом (К. Герасименко, М. Шпак, О. Теліга, О. Ольжич та ін.). Роль української літератури воєнних літ. Творчі набутки письменників-емігрантів І. Багряного, Т. Осьмачки, В. Барки та інших. Поєднання у фронтових поезіях традицій реалізму, ораторського заклику і філософського роздуму, епічної розповіді та високої емоційності, публіцистичності і ліризму. Слабкі сторони літератури того часу, зокрема ліричних та ліро-епічних творів (декларативність, ілюстративність, деяка помпезність, невисокий рівень художності).

Важкі роки відбудови зруйнованого війною народного господарства, гострі й складні проблеми соціально-економічного та морально-психологічного характеру в житті суспільства, гостра ідеологічна боротьба наприкінці 40-х – початку 60-х років. Возз'єднання Закарпаття із землями Східної України.

Подальший розвиток української літератури в тісному зв'язку із суспільними процесами, новими проблемами життя, настроями в народі, зі словесним мистецтвом різних націй. Поповнення письменницьких лав майстрами художнього слова Закарпатської України (Л. Дем'ян, О. Маркуш, Ф. Потушняк) та дебютантами середини 50-х – початку 60-х років («третій призов» — Д. Павличко, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Коломієць та ін.). Повернення в літературний арсенал спадщини несправедливо забутих письменників — В. Еллана-Блакитного, В. Чумака, М. Семенка, В. Поліщука, І. Кулика, М. Куліша та ін. Об'єктивніша оцінка творчості Олександра Олеся, М. Вороного, В. Самійленка.

Означеність літератури цього періоду помітним художнім поступом, значними естетичними завоюваннями: розширення тематичних горизонтів, арсеналу художніх засобів, збагачення стилів, посилення уваги до людини, відродження трагедії, сатиричної комедії, проблемної драми.

Олександр ДОВЖЕНКО. «Зачарована Десна»

Огляд життя і творчості письменника.

Вплив народної творчості, трудового оточення на розвиток таланту і формування світоглядних переконань письменника. Поєднання в його творах конкретно-життєвої правди й романтизму, реалістичних подробиць і узагальнено-символістичних образів, епічної розповіді. Єдність конкретно-історичного та загальнолюдського, традиційно-національного й літературного.

Режисерська майстерність О. Довженка.

«Зачарована Десна». Автобіографічний характер твору. Джерела становлення особистості письменника та його таланту: історична доля української нації, її культури, зокрема народної творчості, сімейні традиції, трудове оточення, краса рідної природи. Розповідь про перші радощі та уболівання, перші кроки пізнання життя, дитячі захоплення й розчарування. Роздум над темрявою, забитістю села. Філософське осмислення краси людини і краси природи, всепроникаючий ліризм. Образ оповідача. Реалізм побутових деталей.

Теорія літератури. Поняття про кінодраматургію та її жанри (кіноповість, кіноепопея, кінопоема).

Кіносценарій.

Андрій МАЛИШКО. «Хмаринка в небі голубім...», «Палають огні при дорозі...», «Лист до гречки», «Пісня про рушник»

Огляд життя і творчості поета. А. Малишко — співець напруженої, складної, суперечливої в усіх сферах життя епохи — середини ХХ ст. Перевага ліричного начала над епічним — характерна особливість його творчості. Співвідношення романтичної поетики та реалістичної ліричної оповіді в різні роки. Постійні тематичні й жанрові пошуки для вираження нових засобів художнього пізнання дійсності, складних і суперечливих процесів життя.

Рання творчість поета. Декларативне, але щире й правдиве відображення героїки громадянської війни («Бронепоезд», «Опанас Біда»).

«Хмаринка в небі голубім...» (збірка **«Народження синів»**). Ліричний монолог поета, звернений до самотньої хмарки. Опис природи як тло для почуттів і настроїв ліричного героя. Роздум поета про Т. Шевченка на засланні. Схиляння перед його мукою. Поетичні звертання, яскраві метафори та епітети.

Тривога, викликана передчуттям важких воєнних випробувань (Збірка «Листи червоноармійця Опанаса Байди», вірш «Жайворонки»).

«Палають огні при дорозі...» (збірка **«Жайворонки»**, цикл **«Запорожці»**). Оживлення уявою поета трагічної картини далекого минулого нашого народу — набіг татар на мирне населення України, захоплення в полон. Поєднання болю і гніву. Зображення січових козаків як вірних синів свого народу, оборонців рідної землі. Уславлений образ кошового отамана Сагайдака.

Художні особливості вірша, близькість до народних пісень і балад.

Творчість воєнних років. Збірка **«Битва»**. Напружене становище на фронтах і страждання народу під п'ятою фашистів (**«Червоно-вишневі зорі віщують...»**, **«Київ»**, **«Заповіт»**).

«Лист до гречки» (збірка **Листи на світанні**). Поетизація буденного, звичайного (гречки, бджоли, роси). Єдність поета і природи рідного краю. Спогади про страшні роки голоду й війни. Вираження вдячності гречці та батьківській ниві за порятунок людей у важкій скруті. Оригінальність художніх деталей, створення за допомогою тропів, пестливої форми, добору слів, забарвлених теплим чуттям любові, вдячності, ніжності; несподівані словосполучення. Римо-ритмічні особливості поезії (білий вірш).

Пісенна творчість А. Малишка. **«Пісня про рушник»** (збірка **«Серце моєї матері»**). Образ матері, жінки-трудівниці — один з основних образів творчості А. Малишка. Поетизація материнської відданості, величі й краси, щирості й душевної щедрості. Образ рушника як символ нерозривного зв'язку матері та дітей. Народнопісенне походження цього символу. Художні деталі та їх значення в створенні образів матері й рідного краю.

«Важкі вітри не випили роси...» (збірка **«Що записано мною»**). Пройняті глибоким почуттям пейзажі, епічна картина вечірнього відпочинку натомлених людей. Єдність поезії та праці, поета і народу. Піднесений і водночас елегантний настрій вірша.

Популярність інших пісень поета (**«Ранки солов'їні»**, **«Стежина»**, **«Ми підем, де трави похилі...»**). Багаторічна творча співдружність А. Малишка й композитора П. Майбороди.

Збірки **«Далекі орбіти»**, **«Дорога під яворами»**.

Пісенність ритмічного ладу віршів Малишка, їх лірична окриленість, близькість до уснопоетичних творів. Багатство художніх засобів, яскравість стилю.

Теорія літератури. Жанрові різновиди ліричної поезії.

Олесь ГОНЧАР. **«Собор»**

Огляд життєвого і творчого шляху письменника. Формування особистості й світоглядних переконань Олесь Гончара в умовах тогочасної дійсності, життя і праці, трудового оточення, тяжких випробувань воєнного лихоліття. Вплив

на розвиток таланту письменника надбань світової та вітчизняної літератури й скарбів національного фольклору, осягнення секретів мистецької майстерності проникнення в таємниці творчої лабораторії класиків, наполеглива і копітка праця над словом.

Героїзм народів у Другій світовій війні. Утвердження необхідності й величі ратного подвигу і гнівний осуд війни, жорстокого її трагізму («Парапородносії»).

Художнє розкриття теми «Народ і війна» в лірико-філософському романі «Людина і зброя», який знаменує новий етап у творчій еволюції Олесь Гончара. Нероздільне поєднання в романі трагізму та героїки, відображення гострих етико-психологічних конфліктів, проблеми довір'я до людини. Трактатування війни не лише як соціального зла, а й як важкої необхідності, породженої історичними умовами.

«Собор». Розповідь про трудові будні робітничого селища над Дніпром. Відповідність між художньою структурою твору та задумом автора правдиво змалювати задушливі роки застою. Собор як символ духовної краси людини, її особистої причетності до історичного буття народу й людства. Глибока стурбованість автора, викликана порушенням принципів демократії в суспільстві, тенденціями «оказенити» духовне життя людини, що зумовлювало руйнування моральних цінностей, громадянську пасивність, породжувало національний нігілізм, споживацтво. Захист красивого і корисного, моральних цінностей, збереження кращих надбань національної історії. Зв'язок поколінь. Представники старшого покоління (Ягор Картатий, Ізот Лобода та ін.). Молоді трудівники міста й села, їхнє прагнення до справедливості, забезпечення нормальних умов життя людей праці (Єлька, Микола, Роман). Прості, звичайні, буденні колізії, зображені з чутливою проникливістю, виразністю побутових подробиць, краса молодості й духовного здоров'я.

Гнівне засудження пристосовництва, моральної хиткості, духовної спустошеності («юшкоїд», «батькопродавець» Володька Лобода).

Поєднання художньої розповіді й поетичної публіцистики, використання засобів гумору й сатири, полемічність роману.

Перші схвальні рецензії на роман. Вилучення його з літературного процесу внаслідок тенденційної вульгаризаторської критики. Повернення твору читачеві в наш час.

Філософські роздуми про життя і мистецтво (роман «Циклон»).

Новелістика Олесь Гончара («Модри Камень», «На косі»).

Місце і значення творчості Олесь Гончара в сучасній українській літературі.

Теорія літератури. Епос, його основні жанри. Роман та його різновиди.

Літературний процес ХХ ст. (1960–1990)

Вступ

Поглиблення й урізноманітнення художнього відтворення світу, ускладнених відносин громадянина й суспільства, дослідження джерел і витоків формування особистості людини, розкриття соціального змісту загальнолюдських цінностей в літературі цього часу. Висвітлення гострих і складних соціально-психологічних колізій, показ динамічної змінності суспільної та індивідуальної свідомості, вищий ступінь художнього узагальнення, оновлення жанрового і стильового арсеналу засобів типізації (зокрема казково-фантастичних та алегоричних), використання засобів умовності (гротескної деформації, магічно-хімерної вигадки), введення в канву твору казки, міфа, притчі.

Поступове переборення стереотипності в сюжетній побудові творів, різкого розмежування характерів на позитивні та соціально негативні, розбіжності між правдою життя і відтворенням його в літературі, «глобальності» в поезії, шаблонності, надмірного патетичного риторизму.

У царині лірики успішно працювали поети різних поколінь, що утверджувало творчу спадкоємність (П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, М. Бажан, А. Малишко). «Київська школа» шістдесятників (Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, В. Стус та ін.), вплив їх творчості на оновлення тогочасної української літератури та духовного відродження українства.

Художню прозу на цьому етапі представляли такі талановиті письменники, як Олесь Гончар, М. Стельмах, Г. Тютюнник, Григорій Тютюнник, В. Земляк, В. Собко, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, Є. Гуцало, Вал. Шевчук, В. Дрозд, Р. Андріяшик.

На драматургічній ниві продовжували трудитися О. Корнійчук, В. Минко, В. Собко, М. Зарудний, М. Стельмах і прилучилися молодші — О. Коломієць, П. Загребельний, О. Корнієнко, М. Савченко.

Присудження письменникам літературних премій за художні твори.

Василь СИМОНЕНКО. «Лебеді материнства», «Кривда», «Вона прийшла», «Ти знаєш, що ти — людина?»

Розповідь про письменника.

Формування його ідейно-естетичних переконань в умовах піднесення громадської активності народу, нової суспільної атмосфери, бурхливого розвитку науки й культури. Єдність творчих здобутків попередніх поколінь і творення нового — визначальна ознака поетичного доробку В. Симоненка.

Збірки В. Симоненка «Тиша і грім», «Земне тяжіння». Людина на складних перехрестях історії, в перипетіях боротьби за мир і співдружність народів. Уведення звичайних, буденних фактів у проблеми планетарного масштабу, піднесення конкретних життєвих випадків до рівня філософських узагальнень.

Використання здавна властивих українській поезії форм віршування та образотворення для зображення особистості на вищому рівні її громадянського духовного розвитку, свідомої своїх завдань і народно-національного коріння.

«**Лебеді материнства**». Материнська любов і відданість, тривога за майбутнє дитини. Єдність образів матері та батьківщини. Монологічна форма викладу художнього матеріалу. Народнопісенна основа поезії. Афористичні вислови. Римо-ритмічні особливості (двовірш, зміни ритму).

«**Кривда**». Засудження жорстокості людей, їхнього знуцання над беззахисним дитям. Переживання покинутої й обдуреної дитини. Сюжет вірша. Особливості художньої форми, роль переносів.

«**Вона прийшла**». Відчуття поетом найглибших порухів душі. Уособлення почуття любові, всепідкоряючої її сили. Повтори в поезії, їх значення.

«**Ти знаєш, що ти — людина?**». Історична місія людини на землі — творити добро, жити за законами людської моралі. Утвердження неповторності людської особистості.

Місце і значення творчості В. Симоненка в українській літературі.

Дмитро ПАВЛИЧКО. «**О рідне слово, хто без тебе я?**»,
«**Коли ми йшли удвох з тобою...**», «**Два кольори**»

Розповідь про письменника.

Особлива чутливість поета до найгостріших ідеологічних конфліктів сучасності, суворой правди життя, експресивність думки, вогниста пристрасність, непримиренність до штампів, декларативності. Полярні й водночас взаємопроникаючі мотиви — любов і ненависть, ніжність серця і нетерпимість до зла; поєднання високо поетичної публіцистики з глибинними роздумами, емоційна виразність поетичної думки, сила ліричного переживання, антиклерикальна спрямованість творчості поета на ранніх і пізніших етапах.

Збірки «Любов і ненависть», «Моя земля», «Бистрина» та ін.

Поетичне вираження глибокої любові до рідної мови. Без мови немає народу. Вона є його душею, виявом духовної суті й величі. Осуд національного нігілізму («**О рідне слово, хто без тебе я?**»).

Повага до трудівників-хліборобів та їхньої праці, засудження зневажливого ставлення до них черствосердних нероб, поєднання болю й ніжності («**Коли ми йшли удвох з тобою...**»).

Пісенна творчість поета («Дзвенить у зорях небо чисте...», «Я стужився, мила, за тобою...»). Широка популярність твору «Два кольори», що став улюбленою народною піснею.

Значення творчості Д. Павличка в розвитку української лірики, її місце в літературному процесі.

**Ліна КОСТЕНКО. «Світлий сонет»,
«Пастораль XX сторіччя», «Маруся Чурай»**

Розповідь про поетесу. Яскравий світ художнього слова Л. Костенко, громадянська одухотвореність її поезій, висока художня культура, багата образність, глибина думки, афористичність вислову.

Збірки «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця». Втілення в них ніжних і світлих почуттів, змалювання зовнішньої та внутрішньої краси людини.

Розробка в наступних збірках тих самих тем і мотивів, підказаних самим життям, його проблемами і потребами. Циклічне групування віршів.

Збірка «Над берегами вічної ріки», цикл «Пам'яті безсмертна діорама».

«Пастораль XX сторіччя». Вічність, безперервність життя на Землі. Поєднання у вірші епічності з глибоким ліризмом. Відповідність між змістом і настроєм вірша та його ритмічною своєрідністю і структурою речень; несподіваність рим.

«Світлий сонет». Поетичне відображення у житті юної дівчини перших розчарувань і болю, викликаних неподільним коханням. Поєднання теплого співчуття з тверезою розважливістю. Афористичність мови вірша, оригінальність і свіжість рим (неточні та каламбурні).

Збірка «Неповторність», цикл «Обличчя Сувида».

Цикл «Тихе сяйво над моєю долею».

Роман у віршах **«Маруся Чурай».** Історична основа твору, його сюжетна канва. Майстерність автора у змалюванні характерів. Маруся Чурай, Гриць Бобренко, Іван Іскра, Лесь Черкес, мандрівний дяк. Образи матерів. Трагічні картини важкого минулого українського народу. Думки про безсмертя народу та його пісні. Турбота про духовну повноцінність сучасника. Перевага ліричного над епічним. Філософічність роману, його психологізм, символіка. Своєрідність композиції та віршової форми.

Популярність творчості Л. Костенко в нашій країні.

Теорія літератури. Роман у віршах.

Григор ТЮТЮННИК. **«Зав'язь», «Три зозулі з поклоном»**

Огляд життя і творчості письменника. Колоритні образи людей скромних і тихих, з доброю душею і чутливим серцем. Твори про учнів ремісничого училища «Вогник далеко в степу», «Смерть кавалера» та ін.

«Зав'язь» — оповідання про зародження перших чистих почуттів у молоді. Внутрішні переживання героїв. Розповідь від першої особи.

«Три зозулі з поклоном» — новела про щиру і віддану любов, людську чесність і порядність.

Теорія літератури. Поглиблене поняття про новелу.

Для самостійного читання. «Печена картопля», «Оддавали Катрю», «Син приїхав».

Василь СТУС. **«За літописом Самовидця»,**

«У цьому полі, синьому, як льон...», «На Колимі запахло чебрецем...»

Біографія поета. Виховання в українській родині, відірваній від свого кореня. Витоки джерела творчої наснаги. Мамина мова і колискова пісня. Вплив зросійщеної Донеччини на формування духовного світу дитини, потім юнака. Сила волі і стійкість духу. Готовність до ризику у відстоюванні принципів. Духовність у творах Василя Стуса.

Збірки «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар», «Палімпсести», видані за кордом.

Знищена кадебістами збірка «Птах душі». «Дорога болю» — перша збірка творів, яка вийшла в Україні після смерті поета.

«За літописом Самовидця». Туга за рідною землею. Образ матері України, яку роздирали і роздирають чужинці. Символіка у вірші. Багатство художніх засобів.

«У цьому полі, синьому, як льон...». Поетове світовідчуття. Жагуче прагнення вистояти, тобто жити, бути самим собою, незважаючи на страшне і складне життя. Лише такі характери створюють нову Україну.

«На Колимі запахло чебрецем...». Спогад про рідних людей, приречених на важку працю. Осуд брехні й хвала життю. Поетичні образи у вірші.

Іван ДРАЧ. **«Етюд про хліб»,**

«Чорнобильська мадонна» (окремі частини)

Розповідь про письменника.

Самобутність, індивідуальна неповторність таланту І. Драча, постійні творчі пошуки. Виклад філософських роздумів за допомогою символіки, творчий перегук з поезією інших народів.

Рання творчість. Збірка «Соняшник». Незвичайність, загадковість образів, примхливість художніх асоціацій (поєднання філософського осмислення найновіших досягнень науки й щоденного речового оточення сучасника, невмотивовані зв'язки між зовсім різними предметами і явищами, алегоричність образів), своєрідність жанрів (умовні балади, етюди, верлібри), «розвихреність» мовного стилю.

«Етюд про хліб». Поетизація буденного процесу випіканні хліба в селянській печі. Незвичні порівняння, персоніфікований образ свіжого короваю, надання йому символічного значення.

«Чорнобильська мадонна» («Пролог», «Солдатська мадонна», «Вічна материнська елегія», «Соловей-розбійник», «Примітивний портрет людини», «Епілог»). Продовження традицій Т. Шевченка та народних дум у зображенні матері-страдниці. Сповненість поеми пекучим болем, гіркими роздумами, турботою про майбутнє людства, збереження природи як середовища, в якому воно тільки й може існувати. Нагнітання жахливого, поєднання його з глибоким ліризмом. Ненависть до винуватців аварії, гнівний осуд їхніх непродуманих дій, неучтва, кар'єризму. Перемежування життєво правдивих картин з феєричними, реальних — з фантастичними.

Складність образів поеми, гострота вислову. Своєрідність композиції (цикл віршів, об'єднаних однією темою та спільними образами).

Зв'язок поеми з циклом віршів «Подих атомної» (збірка «Корінь і крона»).

Поетична драматургія І. Драча («Дума про Вчителя», «Зоря і смерть Пабло Неруди», «Соловейко-Сольвейг»).

Робота в кінодраматургії (кіноповісті «Криниця для спраглих», «Іду до тебе», «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини»). Постійний пошук нових зображувальних засобів кіно мови, нових форм, поглибленого проникнення в сутність людської психології, філософське високохудожнє слово.

Теорія літератури. Взаємопроникнення родів і жанрів у сучасній літературі.

Борис ОЛІЙНИК.

«Пісня про матір», «В оборону хліба»

Розповідь про поета.

Становлення особистості поета в тяжких умовах війни та повоєнної відбудови. Розвиток таланту лірика в процесі освоєння набутків уснопоетичної творчості народу й кращих майстрів поетичного слова.

«Пісня про матір». Тема безсмертя у вірші. Жінка — мати, трудівниця, вихователька покоління, продовжувачка людського роду на Землі. Вираження любові й пошани нащадків, їхньої глибокої вдячності. Діалог у творі, метафоричність мови.

«В оборону хліба». Народні уявлення про життєві цінності, добро і справедливість. Образ хліба. Засудження невдячності, легковажності та егоїстичних начал. Образність, масштабність і водночас відображення буденних фактів, деталей щоденності, поєднання героїчного і звичайного. Розробка своєрідних «віршованих портретів» людей різних професій. Сповненість ліричних творів драматизмом та конфліктністю, породжених зіткненням добрих і злих начал у самому житті й виражених у вчинках, почуттях, діях епічних персонажів, у роздумах ліричного героя. Введення в поетичний текст прозаїзмів, побутових висловів, прямої діалогічної мови, психологічних пауз, що надає авторову слову теплоти, особливої щирості, простоти.

Підсумковий огляд

Найважливіші надбання української літератури ХІХ ст. (творчість Т. Шевченка, Панаса Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки). Творчі методи й літературні напрями в мистецтві слова ХІХ – початку ХХ ст.

Основні етапи розвитку української літератури ХХ ст. Суспільне, моральне, естетичне значення художніх здобутків (твори П. Тичини, М. Рильського, О. Довженка, А. Малишка, М. Стельмаха, О. Гончара). Українська література на сучасному етапі (Д. Павличко, В. Симоненко, Л. Костенко, Ю. Мушкетик). Ідейне збагачення родів і жанрів.

Місце і значення українського словесного мистецтва у світовому літературному процесі.

Література Придністров'я

Для вивчення напам'ять

- А. Малишко. «Пісня про рушник».
- Олесь Гончар. Уривки з роману «Собор» (за вибором учителя).
- Д. Павличко. «Коли ми йшли удвох з тобою...».
- В. Симоненко. «Лебеді материнства».
- Б. Олійник. «В оборону хліба».
- Л. Костенко. «Маруся Чурай» (уривки за вибором учителя).

Основні вимоги до знань і вмінь учнів

(з урахуванням засвоєних у попередніх класах)

Учні повинні знати:

- основні етапи розвитку української літератури, найважливіші факти літературного процесу;
- суспільну роль художньої літератури;
- світове значення українського красномовства;
- основні етапи життєвого і творчого шляху Т. Шевченка, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського, Олеса Гончара; найвизначніші біографічні відомості про інших письменників;
- типове (конкретно-історичне та загальнолюдське) значення головних дійових осіб вивчених творів;
- історичні ознаки понять народності літератури, критичного реалізму, художнього образу, літературного характеру, літературного типу, індивідуального стилю письменника; літературні роди та їх основні жанри; визначальні ознаки силабо-тонічної і тонічної систем віршування.

Учні повинні вміти:

- аналізувати твір з урахуванням його художньої, естетичної та ідейної цілісності й авторської позиції;
- складати тези й конспекти критичних статей, рецензій на самостійно прочитані книжки, а також на твори інших видів мистецтва, пов'язаних з літературою;
- створювати усні й письмові твори-роздуми проблемного характеру (також індивідуальні, порівняльні, групові характеристики) за вивченим твором (або кількома творами), твір-роздум на літературні й публіцистичні теми;
- зіставляти різні погляди в процесі полеміки, виявляти здатність аргументувати свої твердження, власну думку про твір;
- користуватися довідниковими джерелами, зокрема літературними енциклопедіями та словниками літературознавчих термінів.

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

10 КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
І чверть			
1	Вступ. Роль мови у формуванні і самовираженні особистості	1	
2	Література. Усна народна творчість. Народний епос. «Зажирилась Україна, бо нічим прожити», «Хмельницький і Барабаш». ТЛ Поняття про народний епос та його жанри	1	
3	РЗМ Мовлення і спілкування. Вимоги до культури мовлення	1	
4	Література. Літературний процес 70–90-х років ХІХ ст. І. Нечуй-Левицький. Визначальні ознаки творчості письменника	1	
5	<i>Тема № 1.</i> Одиниці мови: основні звуки мовлення, значущі частини слова. МД Читання мовчки тексту наукового стилю (назва)	1	
6	Література. І. Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я». Сім'я — осередок суспільства. Будні родини Кайдашів	1	
7	Одиниці мови: слово, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле (текст)	1	
8	Література. І. Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я». Типовість характерів. Індивідуалізм егоїстичних натур	1	
9	Знаки письма. Складні випадки правопису ненаголошених голосних	1	
10	Література. І. Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я». Картини побуту. Автор у творі. ТЛ Поняття про соціально-побутову повість	1	
11	РЗМ МД Говоріння. Докладний переказ тексту із творчим завданням (назва)	1	
12	Література. Панас Мирний. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Історія написання. Джерела твору, проблематика. ТЛ Поняття про роман. Соціально-психологічний роман	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
13	Складні випадки правопису м'якого знака, апострофа. Стилiстичні засоби фонетики	1	
14	Лiтература. Панас Мирний. «Хiба ревуть воли, як ясла повні?» Образ Чiпки	1	
15	Контрольна робота	1	
16	Лiтература. Панас Мирний. «Хiба ревуть воли, як ясла повні?» Інші образи твору (Грицько, Максим, Мотря, Галя, Христя)	1	
17	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
	II чверть		
18	Тема № 2. Морфемна будова слова і словотвір. Стилiстичні засоби словотвору	1	
19	Лiтература. Розвиток драматургiї і театру (огляд). І. Карпенко-Карий. «Хазяїн» — комедія нового типу. ТЛ Жанри драматичних творів	1	
20	РЗМ Стаття в газету на морально-етичну тему (письмово)	1	
21	Лiтература. І. Карпенко-Карий. «Хазяїн». Характеристика персонажів твору	1	
22	Основні орфограми в коренях слів. МД Аудіювання тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
23	Лiтература. І. Франко. Огляд творчості («Гiмн», «Гріє сонечко», «Червона калино, чого в лузі гнешся?», «Чого являєшся мені у сні?...»)	1	
24	Правопис префіксів та суфіксів	1	
25	Лiтература. Літературний процес кінця ХІХ – початку ХХ століття. М. Коцюбинський. «Тіні забутих предків». Уславлення світлого здорового життя, яке перебуває в постійній гармонії з природою	1	
26	Тема № 3. Власне українські слова	1	
27	Лiтература. М. Коцюбинський. «Тіні забутих предків». Протиставлення поетичних образів Івана та Марічки обмеженій Палагні. Роль діалектизмів та художніх засобів	1	
28	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ тексту з творчим завданням (назва)	1	
29	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ тексту з творчим завданням (назва)	1	
30	Складні випадки слововживання	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
31	Лексика, її стилістичні можливості. Стилiстичнi засоби фразеологiї	1	
32	Контрольна робота	1	
33	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
34	Тема № 4. Частини мови. Іменник, прикметник, їх стилістичні можливості	1	
35	Література. Леся Українка. Життєвий і творчий шлях. «Contra spem spero». Єдність особистого і громадського. «І все-таки до тебе думка лине...». Вболівання за долю рідного краю	1	
36	Займенник, його стилістична роль. Дієслово та дієслівні форми, їх стилістичні можливості	1	
37	Література. Леся Українка. «Як я люблю оці години праці», «Стояла я і слухала весну»	1	
38	Числівник, його стилістичні можливості. Прислівник, його стилістичні можливості	1	
39	Література. Леся Українка. «Лісова пісня». Проблема боротьби за вільне, духовно багате життя. <i>ТЛ</i> Поглиблення поняття про жанри драматичних творів (драма-фесрія)	1	
40	РЗМ Переказ-переклад тексту художнього стилю (назва) (письмово)	1	
41	Література. Леся Українка. «Лісова пісня». Образи твору. Любов і взаєморозуміння як основа сім'ї	1	
42	Службові частини мови. Вигук. Їх стилістичні можливості	1	
43	Література. Леся Українка. «Бояриня». Художнє відтворення на тлі сімейного життя звичаїв та побуту козацьких старшин, російського боярства	1	
44	<i>Тема № 6.</i> Удосконалення вмінь здійснювати мовні розбори слова. Фонетичний і морфемний аналіз слова	1	
45	Література. Леся Українка. «Бояриня». Відображення туги за рідним краєм Оксани. Компроміс Степана із власною совістю	1	
46	РЗМ МД Говоріння. Складання діалогу (назва)	1	
47	Література. В. Стефаник. Огляд творчості. «Камінний хрест»	1	
48	Словотвірний аналіз слова. Лексичний розбір слова	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
49	Література. В. Стефаник. «Камінний хрест». Трагедія переселення галицьких селян до Канади. ТЛ Новела як жанр епосу	1	
50	РЗМ МД Контрольний письмовий докладний переказ тексту із творчим завданням (назва)	1	
51	РЗМ МД Контрольний письмовий докладний переказ тексту із творчим завданням (назва)	1	
52	Контрольна робота	1	
53	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
IV чверть			
54	РЗМ МД Говоріння. Твір на морально-етичну тему (назва)	1	
55	Література. О. Кобилянська. Огляд творчості. «Людина»	1	
56	Морфологічний розбір іменника, прикметника, числівника, займенника, дієслова та його особливих форм	1	
57	Література. О. Кобилянська. «Людина». Критичні замальовки міщанського світу, убогих духовних інтересів його представників	1	
58	Морфологічний розбір прислівника, прийменника, сполучника, частки, вигуку	1	
59	Література. О. Кобилянська. «Людина». Крах мрій Олени Ляуфлер. Жертовність героїні задля блага близьких	1	
60	РЗМ МД Контрольний письмовий твір на морально-етичну тему (назва)	1	
61	Література. Літературний процес ХХ ст. (1900–1930 рр.). П. Тичина. Огляд життя і творчості. Збірки «Сонячні кларнети», «Перемагать і жить»	1	
62	Тренувальні вправи. МД Читання мовчки тексту публіцистичного стилю	1	
63	Література. М. Рильський. Огляд творчості. Поезії «Яблука допіли...», «Шопен», «Слово про рідну матір»	1	
64	Контрольна робота	1	
65	Література. В. Сосюра. Огляд творчості. Поезії «Білі акації будуть цвісти...», «Так ніхто не кохав...», «Любіть Україну»	1	
66	Аналіз контрольної роботи. МД Аудіювання тексту художнього стилю (назва)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
67	Література. Література рідного краю	1	
68	Повторення вивченого. Підсумки	1	

II КЛАС

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
I чверть			
1	<i>Тема № 1.</i> Українська мова в світі. Українська діаспора	1	
2	Література. Розвиток української літератури на новому історичному етапі. М. Хвильовий. «Я (Романтика)». Спроба письменника розібратися в суперечливій психології повстанця. <i>ТЛ</i> Поглиблення поняття про новелу	1	
3	Систематизація і поглиблення знань з синтаксису. Словосполучення і просте речення	1	
4	Література. Остап Вишня. «Моя автобіографія» — гумористична розповідь письменника про свій життєвий шлях	1	
5	РЗМ Норми українського мовленнєвого етикету. Культура мовлення	1	
6	Література. Остап Вишня. «Мисливські усмішки». Майстерне змалювання рідної природи	1	
7	Просте речення. Види простих речень	1	
8	Література. Ю. Яновський. «Вершники» (новела «Подвійне коло»). <i>ТЛ</i> Роман у новелах	1	
9	Головні й другорядні члени речення. Розділові знаки	1	
10	Література. Ю. Яновський. «Вершники» (новела «Шаланда в морі»)	1	
11	РЗМ МД Говоріння. Переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням (назва)	1	
12	Література. М. Куліш. «Мина Мазало». <i>ТЛ</i> Поглиблення знань про види комічного	1	
13	Синтаксичний розбір простого речення	1	
14	Література. М. Куліш. «Мина Мазало». Художнє відтворення проблеми українізації в 20-х роках	1	
15	Контрольна робота	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
16	РЗМ Ділові папери. Звіт про виконану роботу (письмово)	1	
17	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
II чверть			
18	Тема № 2. Складносурядне речення, пунктограми в ньому	1	
19	Література. І. Кочерга. Г'єса «Ярослав Мудрий». Проблематика взаємин видатної особи та народу	1	
20	Складнопідрядне речення. Синтаксичний розбір складнопідрядних речень	1	
21	Література. Участь письменників у Другій світовій війні. О. Довженко. «Зачарована Десна»	1	
22	Тренувальні вправи. МД Аудіювання тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
23	Література. О. Довженко. «Зачарована Десна». Автобіографічний характер твору	1	
24	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ із творчим завданням (назва)	1	
25	РЗМ МД Контрольний письмовий переказ із творчим завданням (назва)	1	
26	Складнопідрядні речення з кількома підрядними	1	
27	Література. А. Малишко. Огляд життя і творчості. Аналіз поезій	1	
28	РЗМ Твір на морально-етичну тему (назва) (усно)	1	
29	Література. О. Гончар. Роман «Собор». Собор як символ духовної краси людини	1	
30	Тренувальні вправи. МД Читання мовчки тексту публіцистичного стилю (назва)	1	
31	Література. О. Гончар. Роман «Собор». Зв'язок поколінь. Представники старшого покоління і молодь	1	
32	Контрольна робота	1	
33	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
III чверть			
34	Тема № 3. Безсполучникові складні речення. Пунктограми в них	1	
35	Література. Літературний процес ХХ ст. (1960–1990). В. Симоненко. Аналіз поезій («Лебеді материнства», «Кривда», «Ти знаєш, що ти — людина?»)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
36	Тренувальні вправи. МД Аудіювання тексту наукового стилю (назва)	1	
37	Література. Д. Павличко. Аналіз лірики («О рідне слово, хто без тебе я?», «Коли ми йшли удвох з тобою...», «Два кольори...»)	1	
38	РЗМ Ділові папери. Заява. Автобіографія	1	
39	Література. Ліна Костенко. Огляд життєвого і творчого шляху. Аналіз поезій	1	
40	Складні синтаксичні конструкції	1	
41	РЗМ Твір-роздум на морально-етичну тему (назва) (письмово)	1	
42	РЗМ Твір-роздум на морально-етичну тему (назва) (письмово)	1	
43	Література. Ліна Костенко. «Маруся Чурай». Образи роману. ТЛ Роман у віршах	1	
44	Пунктограми при прямій мові та діалозі	1	
45	Література. Ліна Костенко. «Маруся Чурай»	1	
46	Тренувальні вправи. МД Читання мовчки тексту художнього стилю (назва)	1	
47	Література. Григiр Тютюнник. Аналіз оповiдання «Зав'язь»	1	
48	РЗМ Контрольний письмовий переказ із творчим завданням (назва)	1	
49	РЗМ Контрольний письмовий переказ із творчим завданням (назва)	1	
50	Тренувальні вправи. Підготовка до контрольної роботи	1	
51	Контрольна робота	1	
52	РЗМ Ділові папери. Протокол	1	
53	Аналіз контрольної роботи. Підсумки	1	
IV чверть			
54	Тема № 4. Культура мовлення. Стилiстичнi можливостi синтаксису	1	
55	Література. Григiр Тютюнник. Новела «Три зозулі з поклоном». ТЛ Поглиблення поняття про новелу	1	
56	Будова тексту	1	
57	Література. Василь Стус. Аналіз поезій («За літописом Самовидця», «У цьому полі, синьому, як льон...», «На Колимi запахло чебрецем...»)	1	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення
58	РЗМ Контрольний письмовий твір на суспільну тему (назва)	1	
59	РЗМ Контрольний письмовий твір на суспільну тему (назва)	1	
60	Стилі, типи і жанри мовлення. МД Складання діалогів	1	
61	Література. І. Драч. Огляд творчості («Етюд про хліб», «Чорнобильська мадонна» (окремі частини)	1	
62	РЗМ Переклад тексту науково-популярного стилю	1	
63	Література. Б. Олійник. Огляд творчості («Пісня про матір», «В оборону хліба»)	1	
64	Стилі, типи і жанри мовлення. МД Складання діалогів	1	
65	Література. Література рідного краю	1	
66	Контрольна робота	1	
67	Аналіз контрольної роботи. Повторення вивченого	1	
68	Повторення вивченого. Підсумки	1	

СОДЕРЖАНИЕ

Приказ Министра просвещения № 547 от 12.05.2009 г. «О введении в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г.» . . .	3
Приказ Министра просвещения № 314 от 10.04.2006 г. «О введении в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г.» . . .	5
Приказ Министра просвещения № 383 от 09.04.2009 г. «Об утверждении решений Совета по образованию Министерства просвещения от 26.03.2009 г.»	6
Базисный учебно-развивающий план общего образования в Приднестровской Молдавской Республике	7
Государственный образовательный стандарт общего образования по украинскому языку (официальному) и литературе	28
Державний стандарт початкової освіти. Українська мова (офіційна) та література	30
Програми з української мови для 1–4 класів	37
Тематичне планування уроків української мови. 1–4 класи	90
Державний стандарт основної загальної освіти з української мови та літератури	99
Програма з української мови та літератури. 5–9 класи	113
Тематичне планування уроків української мови та літератури. 5–9 класи	186
Державний стандарт середньої (повної) загальної освіти з української мови та літератури	213
Програма з української мови та літератури. 10–11 класи	223
Тематичне планування уроків української мови та літератури. 10–11 класи	261

Навчальний посібник

ЗБІРНИК
нормативного і програмного супроводу
з навчального предмета
«Українська мова (офіційна)
та література»

Редактор *І.О. Аношкіна*
Комп'ютерна верстка,
виготовлення оригінал-макета *О.М. Тимчук*

Підписано до друку 14.08.2009.
Формат 60 × 84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Умовн. др. а. 15,69. Тираж 100 екз.

ДООЗ «ПДІРО», 3300. м. Тирасполь, вул. Каховська, 17.
Віддруковано на ГППП «Бендерська типографія „Поліграфіст”».
м. Бендери, вул. Пушкіна, 52.